Coperta: VASILE SOCOLIUC Redactor: OLGA JORA
Acest volum a fost editat cu sprijinul Fundaţiei SOROS pentru o Societate Deschisă
WITOLD G0MBR0W1CZ
Ferdydurke - Dziera, tom **II**
Wydawnictwo, Literackie, 1987, Krakow
© Rita Gombrowicz
Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt **rezervate** Editurii **UNIVERS** 79739, Piaţa Presei Libere nr. I Bucureşti
.O i ~

WITOLD GOMBROWICZ

FERDYDURKE

Traducere, tabel cronologic, postfaţă si note de ION PETRICĂ

Editura UNIVERS Bucureşti - 1996

ISBN 973-34-0356-3

Capitolul I RĂPIREA

MARŢI M-AM TREZIT la ceasul acela hain şi meschin, cînd noaptea luase de fapt sfîrşit, dar ziua încă nu izbutise să înceapă de-a binelea. Trezindu-mă brusc, am vrut să mă reped cu taximetrul la gară, fiindcă mi se părea că plec undeva abia în clipa următoare, de bine de rău, mi-am dat seama că în gară nu mă aştepta nici un tren al meu, că nu bătuse nici un ceas. Stăteam întins într-o lumină tulbure, iar trupul meu se temea cumplit şi-mi strivea spiritul cu frica lui, spiritul îmi strivea trupul şi pînă şi cea mai neînsemnată fibră se încorda în aşteptare că nu se va întîmpla nimic, nu se va schimba nimic, nu va urma nimic şi orice s-ar întreprinde nimic si nimic nu va începe. Era teama de nefiinţă, frica de inexistentă, neliniştea înăscută din neviaţă, spaima de ireal, ţipătul biologic al tuturor celulelor mele în faţa sfîşierii interioare, a risipirii şi pulverizării. Teama de meschinăria şi de banalitatea indecentă, spaima de decon-centrare, panica stîrnită de senzaţia fracţiunii, frica în faţa violenţei pe care o simţeam în mine ca şi în faţa celei care mă ameninţa din afară, şi, ce-i mai grav, ceva mă însoţea necontenit, fără să mă părăsească nici o clipă, ceva ce aş putea numi sentiment al agasării şi persiflării interioare şi intercorpusculare, al sarcasmului celor mai deşănţate părţi ale trupului meu şi al părţilor analoage ale spiritului meu.
Visul care mă chinuise şi mă trezise noaptea era expresia spaimei. Printr-o întoarcere în timp, fenomen care ar trebui interzis în natură, m-am văzut aşa cum eram pe la cincisprezece, şaisprezece ani - mă transferasem în tinereţe -~şi stînd în bătaia vîntului, pe o piatră, în apropierea unei mori de pe malul rîului, spuneam ceva, îmi auzeam vocea de cocoşel, piţigăiată şi de mult uitată, îmi vedeam nasul cît un năsturel pe faţa încă nef6rmată şi mîinile prea mari -simţeam consistenţa dezagreabilă a acestei faze intermediare, tranzitorii a dezvoltării. M-am trezit rîzînd şi tremurînd de teamă că aşa cum sînt astăzi, trecut de treizeci de ani, îl persiflez, îl iau în derîdere pe puştanul cu caş la gură, cum eram eu atunci, iar el mă persiflează pe mine si că, în egală măsură, amîndoi sîntem persiflaţi. Nefericită memorie, care ne faci să cunoaştem căile pe care am ajuns Ia stadiul actual de posedare! Apoi, pe jumătate visînd, deşi mă trezisem, mi se păru că trupul meu nu e unitar, că unele organe sînt încă de copil, iar capul meu îşi bate joc şi îşi rîde de pulpă, pulpa, la **rîndul** ei, de cap, că degetul ironizează inima, inima - creierul, nasul - ochiul, ochiul chicoteşte şi hohoteşte pe seama nasului — şi toate aceste organe se violentau sălbatic într-o atmosferă de autot-cuprinzătoare şi copleşitoare panironie. Iar cînd m-am trezit de-a binelea şi am început să mă gîndesc la viata mea, teama nu-mi slăbea deloc, dimpotrivă, devenea si mai puternică, cu toate că uneori o întrerupea (sau o amplifica) un zîmbet pe care gura nu reuşea să-1 evite. La mijlocul drumului vieţii mele m-am trezit într-un codru întunecat. Şi, ce-i mai rău, codrul acela era *verde.*
Treaz, eram tot atît de instabil, de sfîşiat ca în vis. Trecusem nu de mult Rubiconul inevitabilei vîrste

de treizeci de ani, depăşisem o piatră de hotar; după certificatul f| J de naştere şi după aparenţe eram un om matur. în realitate nu eram. Ce eram eu de fapt? Un jucător de bridge de treizeci de ani? Un lucrător sporadic, ocazional, care îndeplinea nişte măiunte funcţii vitale la termene fixe? Care era situaţia mea? Băteam cafenelele şi barurile, mă întîl-neam cu diferiţi oameni, schimbam cu ei cîteva cuvinte, uneori şi idei, dar situaţia mea nu era clară şi nici eu nu ' ştiam dacă sînt bărbat sau puştan; şi asa, la cumpăna dintre ani, nu eram nici una nici alta - eram nimic - iar cei de o vîrstă cu mine, care se însuraseră şi aveau o anumită poziţie, nu atît faţă de viaţă, cît prin diferite instituţii de stat, mă priveau cu îndreptăţită suspiciune. Mătuşile mele, acele numeroase sferto-mame, moştenite, pripăşite, dar înzestrate cu dragoste sinceră, încercau de multă vreme să mă determine ca să mă stabilizez cumva, ori ca avocat, ori ca funcţionar - nedeterminarea* mea era jenantă pentru ele, fiindcă nu ştiau cum să-mi vorbească, nu ştiau ce sînt, în cel mai bun caz molfăiau nişte cuvinte.

\

— Jozio, spuneau între două molfăieli, e timpul, copile dragă. Ce vor spune oamenii? Dacă nu vrei să fii medic, fii măcar afemeiat, numai să se ştie... să se ştie...

Şi auzeam cum îşi şopteau una alteia că nu sînt pregătit pentru viaţă, pentru societate, apoi iar începeau să molfăie, obosite de vidul pe care-1 cream în capul lor. într-adevăr, situaţia aceasta nu putea continua la nesfîrşit. Arătătoarele ceasului naturii erau neîndurătoare şi hotărîte. Cînd mi-au dat şi ultimele măsele de minte, ar fi trebuit să trag concluzia că dezvoltarea mea luase sfîrşit şi sosise vremea inevitabilului sacrificiu, cînd bărbatul trebuie să ucidă adolescentul neconsolat, să-şi ia zborul, ca fluturele, abandonind trupul larvei. Din neguri, din haos, din vîrtejuri, vuiete, curente şi revărsări tulburi, din stuf şi trestii, din orăcăitul broaştelor trebuia să mă transfer în forme clare, cristalizate, să mă aranjez, să mă cizelez, să intru în viaţa socială a celor maturi şi să mă conversez cu ei.

Şi totuşi! Eu încercasem, mă străduisem, dar mă pufnea rîsul cînd mă gîndeam la rezultatele acestor încercări. Ca să mă aranjez şi să mă clarific cît de cît, m-am apucat să scriu o carte - e ciudat, dar mi se pare că intrarea mea în lume nu putea avea ioc fără o clarificare, cu toate că pînă acum nu s-au văzut clarificări care să nu fie în acelaşi timp şi întunecări. Doream întîi ca prin intermediul cărţii să le cîştig bunăvoinţa, pentru ca apoi, în contact direct, să ., găsesc un teren pregătit şi - mă gîndeam eu - dacă reuşesc să las în sufletul lor o imagine pozitivă, atunci această , imagine mă va forma şi pe mine: în felul acesta, chiar dacă n-aş fi vrut, m-aş fi maturizat. Atunci de ce m-a trădat condeiul? De ce şfînta decenţă nu mi-a îngăduit să scriu un roman oarecare şi în loc să caut motive înălţătoare în inimă şi în suflet, le-am căutat în straturile inferioare, am introdus în text nişte broaşte, picioare, numai lucruri nematurizate şi fermentate, izolîndu-le, pe hîrtie, doar prin stil şi tonalitate glacială şi stăpînită, sugerînd că vreau să mă despart de tot acel ferment? De ce, parcă în pofida intenţiilor mele, i-am dat cărţii titlul *Amintiri din perioada maturizării?* în zadar mă sfătuiesc prietenii să nu-i dau un asemenea titlu şi, în general, să mă feresc de orice aluzie la imaturitate. Nu face asta - îmi spuneau - imaturitatea este o noţiune dură, dacă

tu însuţi te consideri imatur, atunci cine să te considere matur? Nu înţelegi că prima condiţie a maturităţii, fără de care nu poţi face nici un pas, e să te socoteşti tu însuţi matur? Mie mi se părea însă că nici nu se cuvine să te lepezi atît de **uşor** şi de ieftin de puştanul din tine, că adulţii sînt prea ageri şi prea subtili ca să se lase înşelaţi şi că cel urmărit necontenit de puştan nu are voie să se arate în public fără el. Poate că aveam eu o atitudine prea serioasă faţă de seriozitate, că supraestimam maturitatea celor maturi.

Amintiri, amintiri! Cu capul înfundat în pernă, cu picioarele sub plapumă, bîntuit cînd de rîs, cînd de teamă, făceam bilanţul intrării mele în rîndul oamenilor maturi. Prea multă tăcere înconjoară metehnele şi carenţele personale, interioare ale acestei intrări cu consecinţe ireparabile. Scriitorii, oameni înzestraţi cu har, pe care-1 folosesc în tratarea celor mai îndepărtate şi minore probleme, cum ar fi drama sufletească a împăratului Carol al II-lea, provocată de căsătoria Brunhildei, se feresc să abordeze problema cea mai importantă a prefacerii lor în persoane publice, sociale. Se vede că ar prefera să se creadă că sînt scriitori din voia divină şi nu din cea omenească, şi că au picat din cer cu talentul lor cu tot; se jenează să dezvăluie cu ce concesii, cu ce înfrîngeri personale şi-au cîştigat dreptul de a scrie despre Brunhilda sau, să zicem, despre viaţa apicultorilor. Nu, despre viaţa lor personală nu suflă nici o vorbă, numai despre viaţa apicultorilor. Fără îndoială, după ce ai scris douăzeci de cărţi despre viaţa apicultorilor, poţi deveni un monument, dar ce relaţie, ce legătură există

între regele albinăritului şi bărbatul particular, unde-i legătura dintre bărbat şi tînăr, dintre tînăr şi adolescent, dintre adolescent şi copil, că doar toţi aţi fost cîndva copii, ce folos are puştanul vostru de pe urma acelui rege? Viaţa, care nu respectă aceste raporturi şi nu-şi realizează în întregime propria dezvoltare, este ca o casă construită de la acoperiş şi, inevitabil, trebuie să sfîrşească într-o manifestare schizofrenică de dedublare a personalităţii.
Amintirile! Este un blestem al umanităţii faptul că existenţa noastră pe acest tărîm nu suportă nici o ierarhie concretă şi durabilă, ci totul curge necontenit, se revarsă, se

mişcă şi fiecare trebuie să fie perceput şi apreciat de fiecare, iar opinia celor obscuri, mărginiţi şi tîmpiţi, opinia lor despre noi nu este mai puţin importantă decît opinia celor ageri, luminaţi şi subtili, fiindcă omul este profund dependent de imaginea lui creată în sufletul altui om, chiar dacă acest suflet ar fi al unui cretin. Resping categoric punctul de vedere al colegilor mei de condei, care adoptă o atitudine aristocrată, superioară faţă de opinia tîmpiţilor, afirmînd că *odi pwfanum vulgus*[1]. Ce mod ieftin şi simplist de a fugi de realitate, de a se refugia în megalomanie! Eu susţin că, dimpotrivă, cu cît opinia cuiva este mai mărginită, mai tîmpită, cu atît ea este mai importantă, mai arzătoare, exact ca o gheată strimtă care se face simţită mai dureros decît una bine croită. Ah, judecata omenească, abisul judecăţilor şi părerilor despre intelectul tău, despre inima ta, despre caracterul tău şi despre toate amănuntele organizării tale - toate se deschid în faţa îndrăzneţului care şi-a înveşmîntat gîndurile în tipar şi le-a dat drumul în lume, pe hîrtie, ah, hîrtia, hîrtia, tiparul, tiparul! Şi nu mă refer aici la cele mai cordiale, la cele mai agreabile judecăţi ale mătuşilor noastre, nu, mai degrabă aş viza judecăţile altor mătuşi, ale ţaţelor din cultură, ale sferto-autoarelor şi semi-criticelor pripăşite, care-şi răspîndesc judecăţile prin publicaţii. Căci asupra culturii universale s-a abătut un stol de muieruşti pripăşite, oploşite pe lîngă literatură, nespus de pricepute în domeniul valorilor spirituale şi de orientare în estetică, de cele mai multe ori deţinătoare ale unor concepţii şi cugetări proprii, după care Oskar Wilde e depăşit iar Bernard Shaw este maestru al paradoxului. Ah, ele ştiu că trebuie să fie independente, hotărîte şi profunde, aşa că de obicei sînt independente, profunde şi hotărîte fără exagerare şi pline de blîndeţe de ţaţă. Ţaţa, ţaţa, ţaţa! Ah, cine n-a fost niciodată pe masa de lucru a unei ţaţe culturale şi nu a fost prelucrat muţeşte, fără nici un geamăt de mentalitatea lor care trivializează totul şi ia vieţii orice urmă de viaţă, cine nu a citit în ziar părerea unei ţaţe despre el, acela nu
1 ocli profanum vulgus (lat.) - urăsc profanul vulg. îceputul celebrei ode a lui Horaţiu.

ştie ce înseamnă banalitatea, nu ştie ce banalitate zace într-o tată.
Apoi să luăm opiniile moşierilor si mosiereselor, ale domnişoarelor de pension, opiniile meschine ale funcţionarilor mărunţi, precum si opiniile birocratice ale funcţionarilor superiori, opiniile avocaţilor, opiniile extravagante ale elevilor, opiniile vanitoase ale bătrînilor, ori opiniile publiciştilor, opiniile militanţilor sociali si ale soţiilor de medici, în sfîrsit, opiniile copiilor care ascultă opiniile părinţilor, opiniile slujnicelor mai tinere şi ale bucătăreselor, opiniile verisoarelor, opiniile liceenelor - torente de opinii si fiecare face din tine un alt om şi te imaginează în sufletul lui. De parcă te-ai fi născut în o mie de suflete neîncăpătoare! Situaţia mea era însă cu atît mai dificilă şi mai iritantă, cu cît cartea mea era mai dificilă şi mai iritantă în comparaţie cu operele mature convenţionale. Ce-i drept, îmi atrăsese un număr de prieteni aleşi, iar dacă ţaţele culturale precum.şi alţi reprezentanţi ai vulgului, ar fi putut auzi discuţiile rafinate pe care le purtam în cercuri selecte, închise şi inaccesibile lor pînă si în vis, cum eram hrănit de cei Recunoscuţi si Străluciţi cu strălucire si recunoaştere, cred că ar fi căzut laţi în faţa mea şi mi-ar fi sărutat tălpile. Pe de altă parte însă în cartea mea trebuie să fi fost şi ceva imatur, ceva ce îndreptăţea familiarismul $i atrăgea făpturile intermediare, care nu erau nici una nici alta, într-un cuvînt, cea mai cumplită pătură a semidocţilor; perioada de maturizare ispitise periferia culturii. Poate că fiind prea subtilă pentru minţile înguste, nu era îndeajuns de distantă si de trufaşă faţă de vulgul receptiv numai la manifestările exterioare ale seriozităţii. Mi s-a întîmplat nu o dată să ies din lăcase sacre, acoperite de splendoare, unde fusesem primit cu respect, si să întîlnesc în stradă pe o doamnă inginer sau pe , o domnişoară de pension, care mă tratau familiar, ca pe unul de-al lor, ca pe o rudă, ca pe un amic imatur, mă băteau pe umăr şi-mi spuneau: Servus, Joziek, tu, prostule, tu - tu imaturule! Si asa, pentru unii eram înţelept, pentru alţii prost, pentru unii remarcabil, pentru alţii neglijabil, pentru unii comun, pentru alţii aristocratic. Plasat între piscuri şi abis, familiar şi unora şi altora, respectat şi defăimat, semeţ şi umilit, capabil si incapabil, la întîmplare, în funcţie de

•[r]situaţie! Viaţa mea a devenit de atunci mai sfîşiată decît fusese în zilele petrecute în liniştea căminului părintesc. Si nu mai ştiam nici eu al cui sînt: al celor care mă preţuiesc, (sau al celor care nu mă preţuiesc.
Dai', ce-i mai rău, urînd vulgul semidocţilor, cum cred că nu 1-a urît nimeni vreodată, urîndu-1 cu duşmănie, mă trădam pe mine însumi cu vulgul: mă împotriveam elitei şi aristocraţiei si mă smulgeam din braţele deschise prieteneşte pentru a mă refugia în labele grosolane ale celor care mă socoteau un neisprăvit. Pentru orice om, lucrul hotărît si de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea lui ulterioară este stabilirea obiectului la *care se raportează* si faţă de care se organizează, dacă, acţionînd, vorbind, aiurind, scriind, omul are în vedere, ia în considerare, numai oamenii maturi, realizaţi, un univers de noţiuni clare, cristalizate, sau că e urmărit necontenit de viziunea vulgului, a imaturităţii, a elevilor, domnişoarelor de pension, a moşierilor şi sătenilor, a ţaţelor culturale, a publiciştilor si foiletoniştilor, de viziunea unei periferii dubioase si tulburi, care stă la pîndă şi, încetul cu încetul, îl înfăşoară într-o verdeaţă asemănătoare iederii, lianelor si altor plante africane. N-am putut uita niciodată universul derizoriu al unor oameni neîmpliniţi si, intrînd în panică, cumplit de scîrbit, cutremurîndu-mă numai la închipuirea verdelui mocirlos, nu reuşeam să scap de el, eram fascinat ca o pasăre la vederea şarpelui. Parcă un demon mă ispitea la imaturitate! Parcă împotriva naturii favorizam si iubeam sferele inferioare pentru că mă menţineau puştan. Nici o clipă nu puteam spune ceva înţelept, fiindcă ştiam că undeva acolo în provincie un doctor mă socoteşte prost si aşteaptă de la mine numai prostii, şi nu mă puteam comporta cuviincios şi serios în societate, fiindcă ştiam că anumite domnişoare de pension aşteaptă de la mine numai lucruri necuviincioase. In lumea spiritului domneşte în permanenţă violenţa, noi nu avem o existenţă independentă, sîntem doar funcţia altor oameni, trebuie să fim aşa cum ne văd alţii, iar drama mea personală consta în faptul că eu mă lăsam dominat cu o voluptate morbidă în primul rînd de prichindei, de ţînci, de puştani $i de ţaţele culturale. Dar să porţi mereu în spinare cîte o ţaţă, să fii naiv pentru că un naiv consideră că eşti naiv, şă fii prost

pentru că un prost te socoteşte prost, să **fii** necopt pentru că un imatur te scufundă şi te îmbăiază în verdeaţa lui, ai putea înnebuni dacă n-ar exista şi cuvîntul „dar", care îţi permite totuşi să trăieşti! Să treci pe lîngă universul acela superior si matur şi să nu poţi pătrunde în el, să fii la un pas de rafinament, de eleganţă, de înţelepciune, de sobrietate, de opiniile celor maturi, de aprecierea reciprocă, de ierarhii, de valori şi să nu poţi gusta aceste bomboane decît prin geam, să nu ai acces la aceste lucruri, să fii mereu în plus! Să trăieşti printre oamenii maturi şi să ai mereu impresia, ca la şaisprezece ani, că doar te prefaci că eşti matur. Să te prefaci că eşti scriitor, să parodiezi un stil şi expresii mature şi preţioase? Să te angajezi, ca artist, într-o luptă publică necruţătoare pentru propriul „eu", favorizîn-du-ţi pe ascuns inamicii?
Da, chiar la începuturile vieţii mele publice, am fost hirotonisit în semisplendoare, am fost uns generos în sferele inferioare. Si ceea ce complica şi mai mult lucrurile era faptul că felul meu de a fi în societate lăsa mult de dorit: eram complet ambiguu, mizerabil, şters şi neputincios în faţa unor oameni de lume semistrăluciţi. O stîngăcie născută din îndărătnicie, ori poate din teamă, nu-mi permitea să mă acomodez cu nici o maturitate şi deseori mi se întîmpla să pişe, de frică, o persoană care, cu spiritul ei, se adresa măgulitor spiritului meu. Cîţ îi invidiam eu pe acei literaţi sublimi încă din leagăn şi, se vede, predestinaţi superiorităţii, al căror suflet acţiona mereu în sus, de parcă ar fi fost gîdilat cu andreaua la fund, pe scriitorii sobri, al căror Suflet se lua în serios, şi **care,** într-o mare trudă creatoare, operau cu o uşurinţă înnăscută în domeniul unor noţiuni aţîţ de înălţătoare, de ameţitoare si sacralizate o dată pentru totdeauna, îneît pînă şi Dumnezeu era pentru ei ceva aproape comun şi ignobil. De ce nu le-a fost dat tuturor să poată scrie încă un roman de dragoste sau, încercaţi de dureri cumplite, să zgîndăre vreo rană socială şi să devină luptători pentru cauza celor oprimaţi? Sau să scrie versuri şi să creadă „în viitorul luminos al poeziei'"? Să fie talentaţi, să hrănească şi să înalţe cu spiritul lor mulţimea spiritelor netalentate? Ah, ce plăcere poate avea cineva să se frămînte şi să se chinuie, să se sacrifice şi să se mistuie, dar întot-

deauna în sfere superioare, în categorii atît de sublime, atît de mature. Satisfacţia proprie şi satisfacţia altora constă în a te folosi de instituţiile culturale milenare cu siguranţa cu care îţi depui banii la CEC. Eu, din păcate, eram puştan şi puştănia era singura mea instituţie culturală. De două ori prins şi încorsetat - o dată de propriul meu trecut infantil, pe care nu-1 puteam uita - a doua oară de infantilismul imaginii oamenilor despre mine, de caricatura aceea cu care mă cufundasem în sufletele

lor - eram un rob melancolic al $_0$ verdeţii, o biată larvă într-un desiş adînc şi de nepătruns.
Situaţia mea nu era numai neplăcută, ci şi primejdioasă. Nimic nu-i dezgustă mai mult pe Maturi decît imaturitatea şi nimic nu este pentru ei mai hidos. Suportă cu uşurinţă pînă şi cea mai înverşunată răzvrătire, numai sâ se petreacă în cadrul maturităţii, nu-i înfricoşează revoluţionarul care combate un ideal matur cu un alt ideal matur şi, spre exemplu, doboară Monarhia în numele Republicii, sau invers, Monarhia înşfacă Republica şi o devorează. Dimpotrivă, privesc cu plăcere cum se înfiripă mişcarea într-un scop matur şi sublim. Dar dacă simt imaturitatea cuiva, dacă simt în el puştanul, mucosul atunci se aruncă asupra lui, îl ciupesc cum ciupesc lebedele raţa - îl ucid cu sarcasmul, cu ironia, cu batjocura lor, nu permit să le pîngărească cuibul un izgonit din lume, pe care ei l-au proscris demult. Şi atunci, cum se vor termina toate acestea? Unde voi ajunge mergînd pe acest drum? Pe ce fond (mă gîndeam) a apărut la mine această înrobire a neîm-plinirii, această abandonare în verdeaţa infantilismului - nu cumva se datorau faptului că proveneam dintr-o ţară deosebit de bogată în fiinţe neformaţe, inferioare, tranzitorii, în care nici un guler nu-i vine bine nimănui, în care nu atît Tristeţea şi Soarta, cît Bicisnicia şi Neputinţa se tîrăsc şi gem pe cîmpuri? Ori poate fiindcă am trăit într-un ev care toţ la cinci minute lansează alte lozinci şi grimase şi îşi schimonoseşte chipul cîţ mai rău cu putinţă - într-un ev de tranziţie?... Zori palide se prefirau prin storurile uşor ridicate şi în timp ce eu îmi făceam bilanţul vieţii, simţeam cum mă inundă roşeaţa şi un rîs indecent mă zgîlţîie în aşternut - am izbucnit într-un rîs neputincios, animalic, mecanic, lăbos, de parcă m-ar fi gîdilat cineva la tălpi, de

parcă nu faţa, ci laba piciorului meu ar chicoti. Trebuia să sfîrşesc cît mai repede cu toate acestea, s-o rup cu copilăria, să adopt o hotărîre şi s-o iau de la capăt - trebuia să încep ceva! Să uit, să **uit,** in cele din urmă, de domnişoarele de pension! Să mă rup de dragostea ţaţelor culturale şi a sătencelor, să uit de funcţionarii mărunţi şi severi, să uit de picior, de propriu-mi trecut ruşinos, să-1 dispreţuiesc pe mucos şi pe puştan, să mă consolidez zdravăn pe un teren matur, ah, şi în cele din urmă să adopt acea atitudine radical aristocratică, să dispreţuiesc, să dispreţuiesc! Nu aşa ca pînă acum, cînd imaturitatea mea trezea, ispitea, atrăgea imaturitatea altora, ci, dimpotrivă, să eman eu maturitate, să-i îndemn şi pe alţii la maturitate prin maturitate, să mă adresez sufletelor cu sufletul! Cu sufletul? Dai" am eu voie să uit de picior? Cu sufletul? Dar piciorul unde e? Am eu voie să uit de picioarele ţaţelor culturale? Şi apoi ce o să fie dacă totuşi nu voi reuşi să înving verdeaţa care înmugureşte, pulsează şi creşte pretutindeni (cu siguranţă nu voi reuşi), ce o să fie dacă eu mă voi adresa lor cu maturitate, iar ei mă vor primi tot cu imaturitate, dacă eu le voi oferi înţelepciune, **iar** ei - prostie? Nu, nu, în acest caz
. prefer să debutez eu imatur, nu vreau să-mi expun înţelepciunea prostiei lor, prefer să expun prostia! Si, în definitiv, nu
* vreau, nu vreau, îi prefer pe ei, iubesc, iubesc acei muguri, acei germeni, acele tufişuri verzi, ah!... am simţit că iar mă înşfacă, mă cuprind cu braţele lor iubitoare, şi m-am pornit pe un rîs mecanic, lăbos şi am cîntat un cîntec indecent:
în Skolimow, la bona Micia, Doi bandiţi cu muşchi de criţă S-au ascuns în odăiţă
... deodată mi-am simţit gura^ amară, **gîtul** uscat şi mi-am dat seama că nu sînt singur. într-un colţ, lîngă sobă, unde nu ajunsese încă lumina, mai' era cineva în afară de mine - mai era un om în cameră. **Uşa** era însă încuiată. Prin urmare, nu putea fi nici un om, ci mai degrabă o vedenie. Vedenie? Diavol? Sperietoare? Stafie? Deodată am simţit că nu era o stafie, ci un om viu şi numaidecît mi s-a făcut părul măciucă în cap -

simţisem omul cum simte un cîine alt cîine. Şi din nou gura uscată, palpitaţii, oprirea respiraţiei - eu însumi stăteam lîngă sobă. De data aceasta nu mai era vis - lîngă sobă stătea într-adevăr alter ego-ul meu. Am observat înşă_ că_el era mai speriat decît mine; stătea cu capul plecat, cu privirile lăsate, cu braţele atîrnînd de-a lungul trupului - teama lui îmi dădea curaj. Priveam pe ascuns de sub plapumă, dar parcă nu mă priveam pe mine, iar chipul acela era şi nu era al meu. Venea din'tr-o verdeaţă adîncă si întunecată şi era de un verde mai deschis - era chipul pe care îl purtam eu. Iată nasul meu... iată gura mea... iată urechile mele, casa mea. Bine v-am găsit, ungherele mele! Cît de cunoscute-mi sînteti! Cît de cunoscută-mi era grimasa buzelor, care masca tensiunea spaimei. Iată colţurile gurii, iată bărbia, urechea pe care mi-a răsucit-o cîndva Zdzis - semne şi simptome ale unor duble influenţe, chipul pe care-1 prinseseră între ele două forţe: una exterioară şi alta interioară. Era al meu sau eram chiar eu - era al altcuiva ori poate totuşi eram eu?

Deodată mi s-a părut imposibil să **fiu** eu acela. Uluitoarea concreteţe mă uimea şi mă jignea ca atunci cînd ne zărim pe neaşteptate într-o oglindă şi în prima clipă nu avem certitudinea că sîntem noi. Cu părul acela ridicol, scurt şi pieptănat, cu pleoapele acelea, cu pantalonii aceia, cu instrumentele acelea de ascultat, de văzut şi de respirat - era un robot al meu sau eram chiar eu? Determinat - cu contururi clare şi stabilit minuţios, detaliat... prea clar. Trebuie să fi observat că-i văd detaliile, fiindcă s-a ruşinat şi mai mult, a zîmbit imperceptibil şi a făcut cu mîna un semn nehotărît, dispărînd în întuneric. în fereastră, lumina devenea tot mai puternică iar silueta aceea se contura tot mai clar - i se vedeau degetele de la mîini şi unghiile - si vedeam... atunci spiritul văzînd că eu văd, s-a chircit puţin şi fără să mă privească mi-a făcut semn cu mîna să nu mă uit. Iar eu nu puteam să nu mă uit. Prin urmare, aşa eram. Ciudat, ca madame de Pompadour. Şi imprevizibil. De ce eram aşa şi nu altfel? Ca o efemeridă. Defectele şi cusururile îi ieşeau la lumina zilei, iar el stătea chircit ca o creaţie a nopţii, pe care lumina o devorează - ca un şobolan surprins în mijlocul camerei. Şi detaliile ieşeau în evidenţă tot mai bine, tot mai violent,

părţile trupului îi ieşeau la iveală pretutindeni, separate, determinate cu exactitate, concretizate... pînă la limitele indecenţei... îi vedeam degetul, unghiile, nasul, ochiul, coapsa şi laba piciorului, toate ieşite la suprafaţă, m-ara ridicat şi m-am îndreptat spre el de parcă eram hipnotizat de detalii. Tresări şi dădu din mînă, parcă mi-ar fi cerut iertare pentru prezenţa lui aici şi zicea că nu e asta şi că e totuna - dă-mi voie, scuză-mă, lasă... dar gestul, început ca un avertisment, sfîrşi lamentabil; m-am aruncat asupra lui şi fără să-mi mai pot opri braţul întins, l-am lovit cu toată puterea în faţă. Pleacă! Pleacă! Nu, acesta nu sînt eu. E ceva accidental, ceva străin, impus, un compromis între lumea exterioară şi cea interioară, si nu e trupul meu! Scoase un geamăt şi dispăru - o şterse. Iar eu am rămas singur, dar de fapt nu singur, fiindcă eu nici nu eram, nu simţeam să fi fost, şi fiecare gînd, fiecare reacţie, fiecare faptă, cuvînt - toate păreau că nu sînt ale mele, ci fuseseră hotărîte undeva fără mine, făcute pentru mine - în timp ce eu de fapt sînt altul! Şi atunci m-a cuprins o revoltă cumplită! Ah, trebuie să-mi creez propria-mi formă! Să mă I exteriorizez! Să mă exprim! Forma mea trebuie să se nască ' din mine, nu să-mi fie confecţionată! Revolta mă împinge ^ spre hîrtie. Scot hîrtia din sertar, slujnica îmi aduce cafeaua de dimineaţă şi chiflele, iar eu, în mijlocul unor forme scînteietoare şi cizelate, încep să scriu primele pagini ale operei mele, o operă aşa cum sînt eu, identică cu mine, | rezultată direct din mine, purtătoare suverană a cauzei mele împotriva oricui şi a orice, cînd deodată se aude soneria, slujnica deschide şi în uşă îşi face apariţia T. Pimko, doctor şi profesor, de fapt învăţător, un filolog civilizat din Cracovia, mărunt, scund, firav, chel şi cu *pince-nez,* în nişte pantaloni croiţi cu zgîrcenie, în sacou, cu unghiile lungi şi galbene, în ghete de şevro galbene.

îl cunoaşteţi pe profesor?

Aţi auzit de profesor?

Profesorul?

Hei, hei, hei, hei, hei! La vederea acestei Forme, îngrozitor de derizorie şi total banalizată, m-am aruncat asupra textelor, acoperindu-le cu trupul meu, dar Forma s-a aşezat, prin urmare a trebuit să mă aşez şi eu, şi, aşezîn-

du-se, mi-a prezentat condoleanţe cu ocazia morţii unei mătuşi, de care uitasem complet.

— Amintirea morţilor, spuse Pimko, este chivotul le-gămîntului dintre vremile noi şi cele vechi, ca şi cîntecul popular (A. Mickiewicz). Trăim viaţa celor morţi (A. Comte). Mătuşa dumitale a murit şi acesta este motivul pentru care putem, ba chiar se cuvine să-i închinăm un episod cultural. Defuncta a avut defectele ei (le-a enumerat), dar a avut şi calităţi (le-a enumerat) care au adus foloase colectivităţii, una peste alta, cartea nu era rea, adică am vrut să spun că merită trei[1] cu plus - aşa că, în cele din urmă, pe scurt, defuncta a fost un factor pozitiv, aprecierea globală este şi ea pozitivă şi-mi revine plăcuta îndatorire să ţi-o spun, eu, Pimko, ocrotitor al valorilor culturale, cărora le aparţine fără îndoială şi mătuşa dumitale, mai cu seamă că a murit. In fond, adăugă el cu blîndeţe, *de mortuis nihil nisi bene*[2]*,* aşa că deşi i s-ar mai putea reproşa una şi alta, de ce să descurajăm un tînăr autor, pardon, nepot... Dar ce-i asta? exclamă el zărind pe masă manuscrisul. Prin urmare, nu numai nepot, ci şi autor! Văd că ne încercăm puterile pe ogor? Pui, pui, pui, autor! Am să mă uit numaidecît să-1 încurajez...

Şezînd, se întinse peste masă după hîrtii, îşi puse *pince-nez-u* şi şedea.

— Nu... e numai... am bolborosit eu şezînd. Lumea se prăbuşise brusc. Mătuşa şi autorul mă

zăpăciseră.
— Ei, ei, ei - spuse - Pui, pui, găinuşă.
Şi vorbind, îşi ştergea ochii, pe urmă scoase o ţigară şi ţinînd-o între două degete ale mîinii stîngi, o răsucea cu două degete ale mîinii drepte; strănută, fiindcă tutunul îi gîdila nările, şi, şezînd, începu să citească. Şi şedea înţelept, citind. Iar mie mi s-a făcut rău cînd l-am văzut că citeşte. Universul meu s-a prăbuşit şi s-a organizat numaidecît după modelul belferului clasic. Nu mă puteam arunca asupra lui, fiindcă şedeam, şi şedeam pentru că şi el şedea. Nu se ştie

[1] în învăţămîntul polonez funcţionează sistemul de apreciere de la 1 la 5. Calificativul 3 (suficient) corespunde calificativului 5 din sistemul nostru.
^ Despre morţi, numai bine. (lat.).

cum, dai- şederea trecuse pe primul plan şi devenise principalul obstacol. Asa că mă foiam, fără să ştiu ce să fac si cum să mă comport, şi am început să dau din picior, să mă uit pe pereţi şi să-mi rod unghiile, în timp ce el şedea consecvent şi logic, avînd şederea organizată şi saturată de belferul care citea. Totul dura îngrozitor de mult. Minutele cîntăreau cît orele, secundele se dilatau, iar eu mă simţeam ca o mare pe care cineva încearcă să o soarbă cu paiul. Am spus gemînd:
— Pentru Dumnezeu, numai belfer nu! Nu cu belferul!
Belferul colţuros şi rigid mă ucidea. El însă continua lectura ca un belfer şi asimila textele mele spontane ca un belfer tipic, ţinînd coala aproape de ochi, iar afară clădirea stătea neclintită, douăsprezece ferestre în lung şi-n lat! Vis? Realitate? De ce a venit aici? De ce şedea? De ce şedeam eu? Prin ce minune tot ce fusese înainte, vise, amintiri, mătuşi, chinuri, spirite, scrierea începută - toate se concentraseră în şederea unui belfer banal? Universul se redusese la un belfer. Situaţia devenea imposibilă. El şedea cu rost (citea), iar eu şedeam fără rost. Am făcut un efort violent să "mă ridic, dar tocmai în clipa aceea m-a privit îngăduitor pe sub *pince-nez* şi deodată m-am făcut mic, piciorul a devenit picioruş, mîna - mînuţă, persoana - personică, fiinţa -fiinţişoarâ, cartea - cărticică, trupul - trupşor, iar el creştea şi şedea, aruncîndu-mi cîte o privire şi citind scrierea mea în vecii vecilor amin - şedea.
Cunoaşteţi senzaţia aceea cînd te micşorezi în cineva? Ah, să te micşorezi într-o mătuşă e ceva ciudat de indecent, dar să te micşorezi într-un mare belfer ordinar este culmea meschinăriei indecente. Mi-am dat seama că belferul se hrăneşte ca o vită cu verdeaţa mea. Ciudată senzaţie: belferul îţi paşte verdeaţa în luncă şi totuşi în casă; paşte şi se hrăneşte şezînd pe scaun şi citind. Cu mine se întîmpla ceva îngrozitor, iar în afara mea ceva idiot, ceva necuviincios de ireal. Spiritul! am strigat. Eu! Spiritul! Nu autoraşul! Spiritul! Viu! Eu! Dar el şedea şi şezînd şedea, şi şedea cumva şezînd, încît aşa se aşezase în şederea sa şi era atît de absolut în şederea aceea, încît, fiind infinit de idioată, şederea lui era în acelaşi timp atotputernică. Şi luîndu-şi *pince-nez-ul* dgype nas, îl şterse cu batista, după care îl puse din nou pe

nas, iar nasul acela era ceva imbatabil. Era un nas nazal, ordinar şi banal, belferesc, destul de lung, alcătuit din două ţevi paralele, implacabile. Şi a întrebat:
— Ce spirit mai e şi ăsta? Am strigat:
— Al meu!
Atunci a întrebat din nou: — De-al nostru? Naţional?
— Nu de-al nostru, ci al meu!
— Al tău? reluă blînd. Vorbeşti de spiritul tău? Dar cunoşti tu măcar spiritul regelui Wradysraw? Şi şedea.
Ce rege Wradysraw? Eram ca un tren tras pe neaşteptate pe linia moartă a regelui Wradysraw. Am frînat şi am căscat gura' dîndu-mi seama că nu cunosc spiritul regelui Wradysraw.
— Dar spiritul istoriei îl cunoşti? Dar spiritul civilizaţiei elene? Dar spiritul galic, spiritul cumpătării şi al bunului gust? Dar spiritul autorului de idile din secolul al XVI-lea, pe care nu-1 cunoaşte nimeni în afară de mine, şi care a folosit primul cuvîntul „buric"? Dar spiritul limbii? Cum se scrie? „execută" sau „egzecută"?
întrebarea m-a surprins. O sută de mii de spirite s-au abătut deodată asupra spiritului meu; am mormăit că nu ştiu, iar el m a întrebat ce ştiu despre spiritul lui Kasprowicz[1] şi care era atitudinea poetului faţă de ţărani, după care m-a întrebat despre prima dragoste a lui Lelewel[2]. Eu am tuşit şi m-am uitat pe ascuns la unghii, unghiile erau curate, fiţuică nu aveam. Atunci am privit împrejur, de parcă aş fi aşteptat să-mi sufle cineva. In spatele meu nu era însă nimeni. Ferească Dumnezeu de_ visul rău! Ce

se întîmpla cu mine? Doamne! Mi-am readus cît mai repede capul în poziţie normală şi m-am uitat la Pimko, dar privirea nu era a mea, era o privire piezişă, copilărească şi plină de ură şcolărească. Simţeam o poftă

' Jan Kasprowicz (1860-1926), poet, dramaturg si traducător polonez. în 1988 publică volumul *Poezii,* care cuprinde si ciclul *Din casa ţărănească.*

Joachim Lelewel (1786-1861), istoric polonez.

\ deplasată şi anacronică: să nimeresc cu un cocoloş de hîrtie (chiar în nasul învăţătorului. Văzînd că ceva nu e în regulă cu mine, amJ^cujjm_eforLd£QS£b.i.Lca să-1 întreh pe Pimko, pe_un_lonjoyial, ce se mai aude prin oraş, dar în locul unei voci normale, am scos_ nişte' sunete "piţigăiate, răguşite, de parcă treceam din nou prin perioada de mutaţie, si am tăcut; dar Pimko m-a întrebat ce ştiu despre adverbe, mi-a cerut să declin *Thensa, mensâe,* ***mensae,*** **sa conjug** *amo, amas,* amaCl^ă" strîmbat si mi-a spus: Ei, da, va trebui să mai muncim puţin, şi-a scos carneţelul si mi-a trecut o notă proastă şi în tot acest timp şedea şi avea o şedere categorică, absolută.

_ Ce? Ce? Am vrut să strig că eu nu sînt elev, că s-a produs o greşeală, ra-am ridicat să fug, dar ceva din spate m-a prins ca într-un cleşte şi m-a ţintuit locului - mă prinsese poponelul infantil, de copil. Nu puteam să mă mişc cu poponelul de copil după mine, iar belferul şedea în continuare şi şezînd exprima cu atîta perfecţiune belferia, încît în loc să strig, am ridicat două degete, aşa cum fac elevii la şcoală cînd vor să spună ceva. Pimko făcu o grimasă şi spuse:

— Stai jos, Kowalski! Iar te ceri la closet?

$i şedeam într-un nonsens ireal, ca într-un vis, imobilizat, belferit şi belferizat, şedeam pe poponelul meu de copil, iar el şedea de parcă era pe Acropole şi nota ceva în carneţel. în cele din urmă spuse:

— Ei Jozio, hai să mergem la şcoală.

— La ce şcoală?

— La şcoala directorului Piorkowski. E o instituţie de învăţămînt excelentă. Mai sînt locuri libere în clasa a şasea. Educaţia ta laşă de dorit, aşa că trebuie cît mai repede eliminate lacunele.

— Dar la ce şcoală?

— La şcoala directorului Piorkowski. Nu-ţi fie teamă. Nouă, învăţătorilor, ne place mărunţişul, pui, pui, pui, nu opriţi copilaşii să vină la mine.

— Dar la ce şcoală?!!

— La şcoala directorului Piorkowski. Chiar directorul Piorkowski m-a rugat să-i completez locurile libere. Şcoala trebuie să funcţioneze. Fără elevi n-ar exista şcoală, iar fără

şcoală n-ar exista învăţători. La şcoală! La şcoală! Şcoala o să facă elev din tine.

— Dar la ce şcoală?!!!

— Hai, nu mai face nazuri, te rog! La şcoală! La scoală! Chemă servitoarea, îi porunci să-mi dea paltonul - fata, neînţelegînd de ce mă ia cu el un străin, se porni pe bocit, dar Pimko o pişcă şi servitoarea pişcată nu mai putu boci, aşa că îşi rînji dinţii izbucnind într-un rîs de slugă pişcată -mă luă de mînă şi mă scoase din casă. Afară casele stăteau la locul lor, iar oamenii umblau pe străzi! Poliţia! E o prostie! O prostie prea mare ca să se poată realiza! Nu se poate pentru că e o prostie prea mare! Şi e o prostie prea mare ca să mă pot împotrivi... Nu puteam în faţa unui belfer de rînd, care era un belfer banal. Aşa cum nici voi nu puteţi atunci cînd cineva vi şe adresează prea banal şi prea superficial. Aşa nu puteam nici eu. Poponelul idiot şi infantil mă paraliza, lipsindu-mă de orice posibilitate de împotrivire; alergam cu paşi mărunţi alături de acest colos, care făcea paşi **mari,** nu mă descurcam cu poponelul. Adio, Spirite, adio, scriere începută, adio, formă proprie şi adevărată: bun venit, bun venit, formă cumplită, infantilă, verde şi golaşă! Belferit în mod banal, alerg alături de un belfer uriaş care bolboroseşte întruna: pui, pui, găinuşă... Năşcior mucos... Iubesc, ă, ă... omuleţ, micuţ, micuţ, ă, ă, ă, pui, pui, pui, puiuţ, Jozio, Joziq, Jozieczek, mic, mic, pui, pui, poponel, poponel, ponei... în faţa noastră o doamnă elegantă ducea în lesă un pinscher pitic, cîinele mîrîi, sări la Pimko şi-i sfîşie un crac de pantalon. Pimko ţipă, califică negativ cîinele şi pe stăpînă, îşi prinse cracul pantalonului cu o agrafă şi pornirăm mai departe.

Capitolul II

ÎNTEMNIŢAREA ŞI CONTINUAREA MĂRUNŢIRII

$1 IATĂ, ÎN FAŢA NOASTRĂ - nu, nu-mi vine să-mi cred ochilor - o clădire destul de scundă,

scoală spre care Pimko mă duce de mînă si, împotriva plînsetelor si protestelor mele, mă împinge să intru prmtr-o portiţă. Ani ajuns chiar în timpul pauzei mari. Prin curtea scolii se plimbau în cerc nişte fiinţe intermediare, între zece şi douăze< i de ani, consumîndu-si gustarea compusă din pîine cu unt sau cu caşcaval. în gardul care împrejmuia curtea erau crăpături prin care se uitau mamele şi mătusile, mereu avide să-şi vadă odraslele. Pimko inspira cu voluptate mireasma scolii prin ţevile sale rasate.
— Pui, pui, pui, striga. Micuţ, micuţ, micuţ...
în acelaşi timp, un intelectual şchiop, pesemne profesorul de serviciu, se apropie de noi **manifestând** multă consideraţie pentru Pimko.
— Profesore, i se adresă Pimko, iată-1 pe micul Jozio, pe care aş vrea să-1 înscriu în clasa a şasea. Jozio, spune-i bună ziua domnului profesor. Am să vorbesc numaidecît cu Piorkowski, în vremea aceasta ţi—I încredinţez dumitale pe Jozio, să se familiarizeze cu viaţa colectivului. Am vrut să protestez, dar n-am făcut decît să-mi legăn piciorul şi s-a pornit o adiere, s-au legănat crengile copacilor şi odată cu ele smocul de păr de pe capul lui Pimko. Sper că se va comporta bine, spuse bătrînul pedagog **mîngîindu-mă** pe creştet.
— Ei, şi ce mai face. tineretul? întrebă în şoaptă Pimko. Văd că se plimbă în cerc, foarte bine. Se plimbă, vorbesc între ei, iar mamele îi urmăresc, foarte bine. Nu există metodă mai bună pentru un băiat de vîrstă şcolară decît o mamă îndărătul gardului. Nimeni nu poate scoate de la ei un poponel mai proaspăt şi mai infantil decît o mamă bine plasată în spatele gardului.

— Cu toate acestea sînt prea puţin naivi, se plînse acru "7 profesorul. Nu vor să fie asemenea cartofilor tineri. Am pus mamele pe capul lor, dar nici asta nu-i de-ajuns. Tot nu / putem obţine de la ei prospeţimea si naivitatea tinerească.J ' N-o să mă credeţi, colega, cît de îndărătnici si de refractari sînt din acest punct de vedere. Nu vor deloc.
— Faceţi risipă de cunoştinţe pedagogice! îl mustră aspru Pimko. Ce? Nu vor? Trebuie să vrea! Am să vă arăt numaidecît curn_se trezeşte naivitatea în copii. Pun pariu că într-o jumătate de oră veţi avea o doză dublă de naivitate. Iată planul meu: încep să-i observ pe elevi şi să le dau de înţeles cît mai naiv cu putinţă că-i socotesc naivi şi ; inocenţi. Fireşte, acest lucru îi va irita şi vor încerca să arate că nu sînt naivi, dar tocmai atunci vor cădea în adevărata naivitate şi în inocenţa atît de plăcută nouă, pedagogilor!
— Nu credeţi, totuşi, îl întrebă profesorul, că a insinua elevilor naivitatea e un procedeu pedagogic perimat, anacronic?
— Exact! ripostă Pimko. Oferiţi-mi cît mai multe procedee anacronice! Cele anacronice sînt cele mai bune! Nu există nimic mai bun pe lume decît un procedeu anacronic! Micuţii aceştia, educaţi de noi într-o atmosferă ideal de ireală, tînjesc în primul rînd după viaţă şi după realitate şi de aceea nimic nu-i doare mai mult decît propria inocenţă. Ha, ha, ha, am să le insinuez imediat inocenţa, am să-i închid în această noţiune blîndă ca îritr-o cutie, şi o să vedeţi cît se vor face de inocenţi!
Şi s-a ascuns după trunchiul unui stejar mare, cam într-o parte, în timp ce pe mine educatorul m-a luat de mînuţă şi m-a dus între elevi, mai înainte ca eu să fi reuşit să-i explic ceva şi să protestez. M-a dus şi m-a lăsat chiar în mijlocul lor.
Elevii se plimbau. Unii îşi dădeau ghionturi şi bobîr-nace, alţii toceau cu nasul în carte, înfundîndu-şi urechile cu degetele, în timp ce ceilalţi se ciondăneau sau îsi puneau piedică, iar privirea lor rătăcitoare şi tîmpă aluneca pe mine fără să descopere cei treizeci de ani ai mei. M-am apropiat de primul care-mi ieşise în cale, convins că farsa aceasta cinică trebuie să ia sfîrşit dintr-o clipă în alta.

— îmi dai voie, colega, am început eu. După cum vezi, eu nu sînt...
Acesta însă strigă:
— la uitaţi-vă! *Novus colegus!*
M-au înconjurat numaidecît, iar unul dintre ei răcni:
— *Din vrerea căror capricii răutăcioase ale aurei persoana domniei tale păşeşte atît de tîrziu pragul acestui lăcaş?*
Altul spuse rîzînd cretinoidal:
— *Oare opritu-te-a amorul pentru vreo codană, stima-tus colegus? Ori onoratus colegus lăsător iaste?*
Auzind această vorbire stîlcită, am tăcut, de parcă mi-ar fi înnodat cineva limba, ei însă nu se opreau,

ca şi cînd n-ar fi putut să se oprească şi cu cît cuvintele erau mai groaznice, cu atît era mai mare plăcerea lor de a se bălăci în ele şi de a bălăci totul în jur. Şi spuneau: *crăiţă, nevastă, codană, bărbier, Febus, simţiri amoroase, spiridus, profeso-rus, lectius polonus, idealus, pohticios.* Mişcările lor erau dizgraţioase, fetele împestriţate şi bucălate, iar principalele teme de discuţie, ale celor mai tineri erau organele sexuale, iar ale celor mai în vîrstă - problemele sexuale, ceea ce, împreună cu arhaizările şi cu terminaţiile latineşti dădeau naştere unui *cocktail* dezgustător. Arătau de parcă fuseseră înghesuiţi undeva, aşezaţi rău, plasaţi greşit în spaţiu şi în timp, trăgeau mereu cu ochiul la profesor şi la mamele din spatele gardului, se ţineau strîns de poponel, iar senzaţia că sînt permanent sub observaţie îi stînjenea pînă şi în consumarea gustării.
Văzînd că farsa nu are deloc intenţia să ia sfîrşit, am rămas uluit, fără să pot găsi vreo explicaţie. Cînd şcolarii l-au zărit pe străinul ascuns după trunchiul copacului, care îi observa atent şi pătrunzător, nervozitatea lor a crescut incomensurabil, s-au stîrnit şoapte că a venit inspectorul, că stă după copac şi-i urmăreşte. Inspectorul! spuneau unii luîn-du-şi cărţile şi apropiindu-se ostentativ de copac. Inspec-torul! spuneau alţii îndepărtîndu-se de copac, dar şi unii şi ceilalţi nu-şi puteau lua ochii de la Pimko ascuns discret în spatele copacului, care nota ceva cu creionul pe o foaie smulsă din carneţel. Scrie ceva, şopteau în stînga şi în dreapta. îşi notează observaţiile. Atunci Pimko le-a strecurat

cu atîta abilitateJiile^M, încît părea adus de vînt. Pe bileţel era scris:
Pe baza observaţiilor făcute în scoală X, în timpul pauzei mari, afirm că tineretul de sex bărbătesc este inocent! Aceasta este profunda mea convingere. Dovadă fiind înfăţişarea elevilor, discuţiile lor inocente, precum si poponelele lor inocente si adorabile.
T. Pimko Varşovia, 29 IX 193...
Cînd notiţa ajunse la cunoştinţa elevilor, furnicarul şcolii începu să roiască. Noi, inocenţi? Noi, tineretul de astăzi? Noi, care mergem la femei? Zîmbetele şi rîsetele luau amploare, deveneau violente, deşi în secret, iar sarcasmul se revărsa pretutindeni. Ah, moşneag naiv! Ce naivitate! Ha. Ce naivitate! Mi-am dat însă repede seama că rîsul lor durează prea mult... Că în loc să ia sfîrşit, creşte şi se consolidează în el însuşi, şi consolidîndu-se devine excesiv de artificial în înverşunarea sa. Ce se întîmpla de fapt? De ce nu lua sfîrşit rîsul? Abia mai tîrziu am înţeles ce otravă le inoculase diabolicul şi machiavelicul Pimko. Fiindcă adevărul era că zgîmboii aceştia, întemniţaţi în şcoală şi ţinuţi departe de viaţă, erau inocenţi. Da, erau inocenţi cu toate că nu erau inocenţi! Erau inocenţi în dorinţa lor de a „ nu fi inocenţi. Inocenţi cu femeia în braţe! Inocenţi în luptă şi la bătaie. Inocenţi, cînd recitau versuri, şi inocenţi cînd jucau biliard. Inocenţi, cînd mîncau şi dormeau. Inocenţi, cînd se comportau inocent. Ameninţaţi mereu de sfînta naivitate, chiar $i cînd vărsau sînge, cînd torturau, violau sau înjurau - făceau totul pentru a nu cădea în inocenţă.
De aceea, rîsul lor, în loc să se potolească, se înteţea şi creştea, unii, deocamdată, se abţineau de la reacţii mai violente, dar alţii nu se puteau abţine, aşa că la început mai uşor, apoi tot mai grăbiţi au început să debiteze cele mai cumplite murdării şi expresii de care nu s-ar fi ruşinat nici un birjar beat. Febril, în grabă, pe ascuns schimbau între ei înjurături bajiale, insulte şi alte abjecţii, iar unii le desenau cu cretă pe gard, în forme geometrice, iar în văzduhul autumnal şi străveziu începură să mişune cuvinte mult mai urîte decît cele pe care mi le serviseră mie la început. Mi se

părea că visez, fiindcă în vis se întîmplă să ajungem în situaţii mai idioate decît ne putem noi închipui. Am încercat sâ le stăvilesc.
— De ce spuneţi c...? l-am întrebat înfrigurat pe unul dintre colegi. De ce vorbiţi aşa?
— Taci, mucosule! ripostă un bădăran aplicîndu-mi un ghiont. E un cuvînt superb! Repetă-I numaidecît, sîsîi şi mă calcă dureros pe picior. Spune-1! E singurul nostru mijloc de a ne apăra de poponel! Nu vezi că inspectorul stă ascuns în spatele copacului şi ne împoponează? Tu, mortăciune, căţel franţuzesc, dacă nu spui imediat cele mai mari porcării, fac din tine tirbuşon. Hei, Myzdral, ia vino aici şi ai grijă ca cel nou să se poarte cum se cuvine. Iar tu, Hopek, dă-i drumul la o glumă deşucheată. Băieţi, daţi-i bătaie, că ne împoponează!
Dînd aceste dispoziţii, derbedeul ordinar, căruia ceilalţi îi spuneau Mie,tus, se strecură spre copac şi scrijeli pe el cele trei literer~frTaşa fel încît să nu fie văzute de Pimko şi de mamele din spatele gardului. Un rîs înfundat, trădînd o satisfacţie ascunsă, se stîrni împrejur. Auzind rîsul tineretului, se porniră pe un rîs blajin şi mamele de după gard şi Pimko de după stejar, şi se înstăpîni un rîs dublu. Tinerii rîdeau maliţios că i-au păcălit pe bătrîni, iar bătrînii rîdeau mulţumiţi de veselia lipsită de griji a

tinerilor - şi amîndouă forţele se măsurau în aerul acela de toamnă, printre frunzele ce cădeau din stejar, în forfota vieţii şcolare, iar bătrînul portar aduna cu mătura gunoiul pe făraş, iarba îngălbenea şi cerul era palid...
în spatele copacului, Pimko devenise cît ai clipi din ochi atît de naiv, derbedeii, care cîntau de bucurie - atît de naivi, linguşitorii cu nasurile în cărţi - atît de naivi şi, în general, toată situaţia devenise insuportabil de naivă, încît am început să mă scufund şi eu împreună cu toate protestele mele nepronunţate. Şi nu mai ştiam cui să-i sar în ajutor: mie, colegilor sau lui Pimko? M-am apropiat uşor de copac şi am spus în şoaptă:
— Domnule profesor.
— Ce-i? întrebă Pimko tot în şoaptă.
— Domnule profesor, ieşiţi de-acolo. Pe partea aceasta a copacului au scris un cuvînt urît. Şi rîd. Ieşiţi de-acolo!

Şi în vreme ce eu şopteam în văzduh aceste fraze prosteşti, mi se părea că sînt un vrăjitor mistic al prostiei şi m-am speriat de propria-mi situaţie - cu mîna la gură, în apropierea stejarului, şoptindu-i ceva lui Pimko, care stătea după copac, în curtea şcolii...
— Ce? întrebă profesorul ghemuit după copac. Ce-au scris?
In depărtare răsună claxonul unui automobil.
— Un cuvînt urît! Au scris un cuvînt urît! Ieşiţi de-acolo!
— Unde au scris?
— Pe stejar. Pe partea asta. Ieşiţi, domnule profesor! Terminaţi odată! Nu vă lăsaţi dus! Dumneavoastră aţi vrut să-i faceţi să creadă că sînt inocenţi şi naivi, iar ei v-au răspuns cu trei litere... încetaţi odată să vă mai hîrăiţi cu ei. Ajunge! Nu pot să mai vorbesc în vînt. înnebunesc. Domnule profesor, ieşiţi, vă rog! Ajunge! Ajunge!
în timp ce eu şopteam aşa, funigeii pluteau lenevos, iar frunzele cădeau...
— Ce, ce? strigă Pimko. Eu să mă îndoiesc de puritatea tineretului nostru? Niciodată! Sînt un vulpoi prea bă-trîn ca să nu cunosc viaţa şi pedagogia!
Ieşi de după copac, iar elevii, zărindu-i silueta impecabilă, scoaseră un răcnet sălbatic.
— Iubiţi tineri! cuvîntă Pimko după ce se mai liniştiră" puţin. Eu ştiu că între voi folosiţi expresii indecente şi urîte. Ştiu asta foarte bine. Dar nu vă fie teamă, nici cele mai cumplite şotii nu-mi pot zdruncina profunda convingere că în fond sînteţi modeşti şi inocenţi. Bătrînul vostru prieten vă va socoti întotdeauna puri, modeşti şi inocenţi, va crede neîncetat în modestia, puritatea şi inocenţa voastră. Iar în ceea ce priveşte cuvintele urîte, ştiu că le repetaţi fără să le înţelegeţi, aşa, ca să vă daţi importanţă, probabil că vreunul dintre voi le-a învăţat de la vreo slujnică. Da, da, nu e nici un rău în asta, dimpotrivă, inocenţa e mai mare decît vă închipuiţi voi.
Strănută şi ştergîndu-şi satisfăcut nasul se îndreptă spre cancelarie să vorbească cu directorul Piorkowski în problema mea. Iar mamele şi mătuşile de după gard căzură în extaz şi îmbrăţişîndu-se repetau: Ce pedagog încercat!

Poponel, poponel, micuţii noştri au poponel! în rîndul elevilor **însă** cuvîntarea lui stîrni consternare. Priveau înmărmuriţi în urma lui Pimko şi abia după ce dispăru se revărsă o avalanşă de ocări. Aţi auzit? răcni Mie5tus. Sîntem inocenţi! Inocenţi, **fir-ar** să fie, lua-l-ar... lovi-1-ar... El crede că noi sîntem inocenţi, ne socoteşte inocenţi! Ne socoteşte mereu inocenţi! Inocenţi! - şi în nici un chip nu se putea elibera de această expresie care îl încătuşa, îl imobiliza, îl ucidea, îl naiviza cumva, îl inocentiza. Atunci un tînăr voinic, numit de colegi Syfon, parcă ar fi căzut şi el în naivitatea care răbufnise în văzduh, fiindcă spuse pentru el, dar aşa încît îl auziră toţi - în văzduhul luminos şi străveziu, în care vocea lui răsuna asemenea tălăngilor de la gîtul vitelor la păscut:
— Inocenţă? De ce? Tocmai inocenţa este o calitate... Trebuie să fim inocenţi... De ce?
Abia încheie şi Mie^tus îl prinse.
— Ce? Tu accepţi inocenţa?
Şi făcu un pas îndărăt, atît de prost sunase. Dar Syfon, iritat, nu-i dădu răgaz:
— Accept! Sînt curios de ce n-aş accepta-o? Nu sînt chiar atît de infantil sub acest aspect.
Mietus, iritat, apelă la zeflemea în văzduhul ce răspundea ca un ecou.
— Aţi auzit? Syfon e inocent! Ha, ha, ha, Syfon inocent!
Unii strigară:

— Syfonus inocentus! Adevărat să fie că Syfon cel semeţ nu a cunoscut muierea?
în jur începură să curgă expresii triviale după tipicul lui Rej[1] şi Kochanowski[2], şi pentru o clipă universul deveni iar murdar. Pe Syfon însă expresiile îl iritară şi se înverşuna.
**-> — Da, sînt inocent, ba mai mult: sînt neiniţiat şi nu /înţeleg de ce m-aş ruşina de asta. Colegi, eu cred că nici

[1] Mikoraj Rej (1505-1569) - „părintele literaturii polone". Aluzie la epigramele lui.
[2] *Im* Kochanowski (1530-1584). Ce! mai de seamă scriitor polonez al perioadei vechi, autor, printre alte opere importante, al unor epigrame cu caracter licenţios.

unul dintre voi nu susţine cu seriozitate că murdăria e mai bună decît curăţenia.
Şi făcu un pas îndărăt, atît de rău sunase. Se făcu linişte. Apoi se auziră nişte şoapte.
— Syfon, nu glumeşti? Eşti chiar neiniţiat? Syfon, nu se poate!
Şi au făcut toţi cîte un pas îndărăt. Dar Mietus scuipă.
— Domnilor, acesta-i adevărul! Uitaţi-vă la el. Se vede cît de colo! Ptiu! Ptiu!
Myzdral strigă:
— Syfon, nu se poate, tu ne faci de ruşine, lasă-te iniţiat!
SYFON Ce? Eu? Eu să mă las iniţiat?
HOPEK
Syfon, Maică Precistă, Syfon, gîndeşte-te că nu-i vorba numai de tine, tu ne compromiţi şi pe noi, pe noi toţi, n-o să mai am curajul să mă uit în ochii unei fete.
SYFON Nu există fete, există numai copile.
MIEJUS
Ptiu... aţi auzit? Asta înseamnă că există şi copilandri, nu? Copilandri?
SYFON
Da, colega, mi-ai luat vorba din gură, copilandri! Colegi, de ce să ne ruşinăm de acest cuvînt? E mai rău decît altul? De ce să ne ruşinăm, în patria noastră renăscută, pentru copilele noastre. Dimpotrivă, trebuie să le cultivăm în noi. Şi atunci întreb, de ce să ne ruşinăm, în numele unui cinism artificial, de nişte cuvinte curate, cum sînt copilandru, vultur, cavaler, şoim, copilă, eu cred că sînt mai apropiate de inimile noastre tinere decît vocabularul de tavernă, cu care îşi pîngăreşte imaginaţia colegul Miştalski.
— Bine zice! aprobară cîţiva.
— Lingăul! strigară alţii. .
— Colegi! strigă el îndîrjit, avîntat, înflăcărat de pro-pria-i inocenţă. Sus inimile! Propun să jurăm aici imediat că

nu ne vom lepăda niciodată de copilandru si de vultur! Nu vom ceda glia neamului nostru[1]. Neamul nostru din[x]copilandri şi copile se trage! Copilandrul şi copila sînt glia noastră! După mine, cine-i tînăr şi nobil! Parola noastră e înflăcărarea tinerească! Răspunsul - încrederea tinerească!
La această chemare, cîtiva adepţi ai lui Syfon, însufleţiţi de entuziasmul tineresc, ridicară mîinile si jurară, cu chipurile devenite deodată sobre, radioase, iar în aerul curat, Mietus se aruncă asupra lui Syfon. Syfon se burzului, dar, din fericire, au fost despărţiţi înainte de a se încaieră.
— Domnilor, se smuci Miqtus, de ce nu-i daţi un şut în fund acestui vulturaş, acestui copilandru? Nu mai curge nici o picătură de sînge în voi? Nu mai aveţi ambiţie? De ce nu-i daţi un şut, un şut? Numai şutul vă mai poate salva! Fiţi flăcăi! Arătaţi-le că noi sîntem flăcăi cu fetele şi nu nişte copilandri cu copilele.
îşi ieşise din minţi. Mă uitam la el cu broboane de sudoare pe frunte şi cu obrajii acoperiţi de paloare. Nutream o vagă speranţă că după plecarea lui Pimko voi reuşi să-mi revin şi să le explic - ha, dar cum să-mi revin dacă la doi paşi de mine, în aerul curat şi înviorător, naivitatea şi inocenţa sporeau necontenit. Poponelul se instalase în copi-Handru şi în flăcău. Universul parcă se prăbuşise şi se reor-
■ ganizase după principiul copilandrului şi al flăcăului. Am 'Tăcut un pas înapoi.
Syfon, iritat, strigă în spaţiul pal-albăstrui, pe pămîntul ţâre al curţii, acoperit cu şuviţe de umbră şi cu pete de lumină:

^ — Să am iertare, dar Miqtalski seamănă scandal. Propun să nu-1 luăm în seamă, să procedăm ca şi cum n-ar j exista, afară cu el, colegi, e un trădător, un trădător al / propriei tinereţi, el nu acceptă nici un ideal. *"■ — Ce ideal, măgarule? Ce ideal? Idealurile tale nu se pot deosebi de tine, chiar de-ar fi nu ştiu cît de frumoase. Miqtus se zbătea în strînsoarea propriilor cuvinte. Nu simţiţi, nu vedeţi că idealurile lui trebuie să fie roze şi

[1] Citat modificat din *Rota (Imn)* de Măria Konopnicka: „Nie rzucim ziemi, skad nasz iod" („Nu vom părăsi păniîntul de unde-i neamul nostru").

grase, cu nasul mare? Dobitocilor! în curînd o să vă fie ru-sine să mai ieşiţi pe stradă. Voi nu înţelegeţi că adevăraţii flăcăi, fiii paznicilor şi ai ţăranilor, calfele şi ucenicii, argaţii de vîrsta noastră rîd de noi? Ne dispreţuiesc! Apăraţi flăcăul de copilandri, implora el în toate părţile. Apăraţi flăcăul!

Agitaţia creştea. Elevii îmbujoraţi săreau unii la alţii. Syfon stătea neclintit, cu braţele încrucişate, Mietus strîngea pumnii. Dincolo de gard mamele şi mătuşile trădau şi ele o mare agitaţie, fiindcă nu pricepeau ce se întîmplă. Majoritatea elevilor era însă nehotărîtă şi ghiftuindu-se cu pîine cu unt, repeta necontenit:

— *Oare semeţul Miqtus e porcos? Syfonus idealistus? Să tocim, să tocim, că altminteri tfai primim!*

Alţii însă, nevrînd să se amestece, purtau discuţii cumpătate despre sport şi se prefăceau foarte interesaţi de un meci de fotbal. Se vede însă că nu toţi puteau rezista tematicii arzătoare şi dogoritoare a conflictului, si cîte unul mai trăgea cu urechea, cădea pe gînduri, se îmbujora şi se alătura grupului lui Syfon sau grupului lui Miqtus.

Profesorul aţipise pe o bancă la soare şi, de la distantă, se delecta prin somn cu naivitatea tinerească: Hei, poponelul, poponelul, mormăia. UxL^irj£ur_eie_y nu fusese prins de febra ideatică. Stătea deoparte şi se încălzea liniştit la soare, îmbrăcat într-o cămaşă de plasă şi în pantaloni moi, de flanelă, cu lănţişor de aur în jurul încheieturii mîinii stîngi. Kopyrda! îl strigau cele două tabere, Kopyrda, vino la noi! Se părea că trezeşte invidia tuturor: taberele vrăjmaşe voiau să-1 cîştige, el însă nu-i asculta nici pe unii, nici pe alţii. împinsese un picior înainte şi îl legăna.

— Noi dispreţuim părerea paznicilor, ucenicilor şi a tot felul de haimanale! strigă Pyzo, prietenul lui Syfon. Ei nu sînt inteligenţi.

— Dar domnişoarele de pension? interveni Myzdral îngrozit. Dispreţuiţi şi părerea lor? Gîndiţi-vă ce vor spune domnişoarele de pension?

Se auziră strigăte:

— Domnişoarelor de pension le plac cei curaţi!

— Nu, nu, îi preferă pe murdari!

— Domnişoarele de pension?! îi întrerupse batjocoritor Syfon. Pe noi ne interesează numai părerea copilelor distinse, iar acestea sînt de partea noastră!

Mie4tus se apropie de el şi spuse cu vocea sugrumată:

— Syfon! N-o să ne faci tu nouă una ca asta! Retrage şi retrag şi eu! Retragem amîndoi, vrei? Sînt gata... să-ţi cer iertare, sînt gata să fac orice... numai să-ţi retragi cuvintele acelea despre copilandri... şi să te laşi iniţiat. Retrage despre copilandri. Eu retrag despre flăcăi. Asta nu-i numai problema ta personală.

înainte de a răspunde, Pylaszczkiewicz îl măsură cu o privire luminoasă şi blîndă, dar plină de tărie interioară. Ori, o asemenea privire nu putea fi însoţită decît de o replică tare. Aşa că îi răspunse făcînd un pas îndărăt:

— Pentru ideal sînt gata să-mi dau şi viaţa. Miejus însă tăbărî cu pumnii asupra lui.

— Săriţi! Săriţi! Pe el, flăcăi! Să-1 batem pe copilandru. Bate-1, omoară-1, **băteţi-1,** omorîţi-1 pe copilandru!

— La mine, copilandri, la mine! strigă Pylaszczkiewicz. Apăraţi-mă, eu sînt neiniţiat, sînt copilandrul vostru, apăra-ţi-mă! striga disperat. La această chemare mulţi simţiră în ei copilandrul pornit împotriva flăcăului. Adunîndu-se într-un cerc strîns în jurul lui Syfon, ţineau piept sprijinitorilor lui Miqtus. Loviturile curgeau, iar Syfon sărise pe o piatră şi striga, îndemnîndu-i la rezistenţă; adepţii lui Miejus însă începură să-i copleşească, aşa că grupul lui Syfon fu nevoit să bată în retragere.Totul părea pierdut. Deodată, Syfon, aflat în faţa unei înfrîngeri iminente, intona cu "ultimele Iui puteri pe melodia *Marşului Şoimilor.*

Hei, fraţi copilandri, puterea-i sporească Să învie din morţi, cu noi să trăiască! *

Preluat numaidecît, fireşte, cîntecul creştea şi se învolbura, lua proporţii gigantice şi se revărsa ca un torent. Stăteau nemişcaţi, urmînd exemplul lui Syfon, cu privirile aţintite undeva spre o stea îndepărtată si cîntau drept în

[1] Parafrazare a *Cîntecului Şoimilor (Piesn Sokotâw)* de Jan Lam (1838-1886).

nasul agresorilor. în faţa acestei situaţii, agresorilor le căzură pumnii încleştaţi. Nu ştiau cum să se ia de ei, cum să-i provoace şi cu ce, ceilalţi, în schimb, cîntau cu steaua în nas, tot mai puternic, tot mai arzător, tot mai înflăcărat. Unul cîte unul, adepţii lui Mietus şopteau ceva, se răsuceau pe loc, făceau cîteva mişcări fără rost şi se trăgeau la o parte, în cele din urmă fu silit şi Mie$_s$tus să tuşească încurcat şi să plece.

... Se întîmplă ca un vis neplăcut să ne transpună într-un ţinut în care totul încorsetează, deformează şi sufocă, pentru că aparţine *perioadei tinereţii* - tînăr, adică prea vechi pentru noi, răsuflat şi anacronic - şi nici un chin nu echivalează cu chinurile unui asemenea vis - ale unui asemenea ţinut. Nimic nu poate fi mai cumplit decît să te întorci la lucrurile lăsate în urmă, la lucrurile din tinereţe, imature, azvîrlite demult într-un colţ şi rezolvate... ca de pildă problema inocenţei. Âh, înţelepţi sînt cei care trăiesc numai problematica zilei curente, problematica matură, în puterea vîrstei, şi lasă ţaţelor problemele depăşite. Fiindcă alegerea tematicii şi a problematicii are o importanţă covîr-şitoare atît pentru indivizi, cît şi pentru popoare întregi, şi nu o dată vedem că un om rezonabil şi matur, într-o temă matură, devine, cît ai clipi din ochi, amarnic de imatur cînd i se oferă o temă prea tînără sau prea bătrînă, incompatibilă cu spiritul vremii, cu ritmul istoriei. Lumea nu poate fi mai uşor naivizată şi infantilizată decît insinuîndu-i asemenea probleme, şi trebuie recunoscut că Pimko ne-a implicat din capul locului, atît pe mine cît şi pe colegii mei în dialectica şi problematica cea mai infantilizantă, şi a făcut-o cu măiestria caracteristică celor mai străluciţi şi mai încercaţi belferi. Parcă mă aflam chiar în mijlocul unui vis care mărunţea şi descalifica fără încetare.

Un nor de porumbei zbură în soarele şi în văzduhul autumnal, se opri o clipă deasupra acoperişului, se aşeză pe stejar apoi porni mai departe. Neputînd să mai suporte cîntecul triumfal al lui Syfon, Mietus se tîrî în colţul opus al curţii, împreună cu Myzdral şi cu Hopek. După un timp, se linişti într-atît încît putu vorbi. Privea pierdut în pămînt. Izbucni:

— Ei, şi acum?

— Acum? ripostă Myzdral. Nu ne rămîne decît să folosim şi mai energic cele mai scîrbavnice expresii! Trei litere, trei litere - sînt singura noastră armă. Arma flăcăului nostru!

— Iar? întrebă Mietus. Iar? Pînă la plictiseală? Să repetăm acelaşi lucru la nesfîrşit? Să repetăm la nesfîrşit acelaşi cîntec numai pentru că celălalt fredonează alt cîntec?

Capitulase. întinse braţele, se retrase cîţiva paşi şi privi în jur. In tării, aerul plutea uşor, palid, rece şi ironic, copacul, un stejar vînjos din mijlocul curţii, s-a întors cu spatele, iar bătrînul portar zîmbi pe sub mustaţă şi se îndepărtă.

— Argatul, şopti Miqtus. Argatul... închipuiţi-vă că un argat ar auzi toate aceste bazaconii de intelectuali... Şi deodată, speriat de el însuşi, o rupse la fugă, voia să-şi ia tălpăşiţa în aerul acela transparent. Ajunge, ajunge, nu mai vreau nici copilandru, nici flăcău, ajunge...

Prietenii îl prinseră.

— Miqto, ce-i cu tine? îi vorbeau scăldaţi în soare. Tu eşti conducătorul nostru. Fără tine nu izbutim!

Prins şi ţinut de mîini, Mie^us îşi lăsă capul în jos şi spuse cu amărăciune:

— Ce să fac?...

Myzdral şi Hopek tăceau zguduiţi.

Enervat cum era, Myzdral luă o bucată de sîrmă, o introduse într-o gaură din gard şi-i răni ochiul unei mame. Apoi aruncă numaidecît sîrma. Mama dindărătul gardului gemu. în cele din urmă Hopek întrebă timid:

— Şi ce-o să fie, Miqto?

Miqtus se scutură de îndoiala care-1 încercase o clipă.

— N-avem ce face! spuse. Trebuie să luptăm. Să luptăm pînă la capăt!

— Bravo! strigară. Aşa te vrem! Acum eşti iar al nostru, Mie^us al nostru!

Conducătorul dădu a lehamite din mînă.

— Ah, strigătele astea ale voastre! Nu sînt mai presus de cîntecele lui Syfon! Dar ce să-i faci, dacă trebuie, trebuie. Să luptăm? E imposibil! Să zicem că-i umflam botul, şi ce-am făcut cu asta? El asta şi

urmăreşte. Facem din el un martir şi abia atunci să vedeţi ce inocenţă neînfrîntă şi oprimată ne arată. Şi apoi, chiar dacă am vrea

să tăbărîm asupra lor, aţi văzut şi voi, ne răspund cu atîta eroism, încît şi cel mai curajos o rupe la fugă. Nu, n-are nici un rost! Şi, în general, toate înjurăturile, şmecheriile, murdăriile astea n-au nici un rost, nici un rost. Ascultaţi-mă pe mine. Nu facem decît să-i dăm apă la moară, să-i dăm lăptic copilandrului. Or, el asta şi vrea! Nu, nu, din fericire - şi în vocea lui Mietus răsună tonalitatea unei ciudate cruzimi - din fericire mai există şi alt mijloc... mai eficient... o să-i treacă... o dată pentru totdeauna pofta de cîntece.

— Cum? întrebară cei doi cu o scînteie de speranţă.

— Domnilor, spuse sec şi la obiect, dacă Syfon nu vrea de bunăvoie, atunci trebuie să-1 iniţiem cu sila. Trebuie să-1 răpim şi să-1 legăm. Din fericire se poate pătrunde în interiorul lui şi prin urechi. îl legăm şi-1 iniţiem de nici propria lui mamă n-o să-1 mai recunoască. O să stricăm noi jucăria asta o dată pentru totdeauna! Dar tăcere! Pregătiţi frînghiile!

Ascultam acest complot cu respiraţia întretăiată şi cu inima băfîndu-mi în piept, cînd Pimko îşi făcu apariţia în uşa şcolii şi îmi făcu semn să mă duc cu el la directorul Piorkowski. Porumbeii se iviră din nou. Fîlfîind din aripi, se aşezară pe gardul în spatele căruia stăteau mamele. Străbătînd coridorul lung al şcolii, mă gîndeam cu febrilitate cum să-i explic şi să protestez, nu puteam însă face nimic fiindcă Pimko scuipa în. fiecare scuipătoare pe lîngă care treceam şi-mi poruncise să fac şi eu la fel, prin urmare nu puteam... şi aşa, tot scuipînd, am ajuns în cabinetul directorului Piorkowski. Piorkowski, un uriaş gigantic, ne-a primit şezînd absolut şi puternic, dar amabil, şi numaidecît mă ciupi părinteşte de obraz, crea o atmosferă cordială, mă prinse cu degetele de bărbie, eu am făcut o plecăciune în loc să protestez, iar directorul i se adresă lui Pimko cu vocea lui de bas:

— Poponel, poponel, poponel! Mulţumesc pentru aducere-aminte, dragă profesore! Domnul să vă răsplătească, dragă colega, pentru noul elev! Dacă toii ar şti să micşoreze aşa, am fi de două ori mai mari decît sîntem! Poponel, poponel, poponel, vă vine să credeţi că oamenii maturi, infantilizaţi şi micşoraţi artificial de noi, constituie un mate-

rial chiar mai bun decît copiii în stare naturală? Poponel, poponel, fără elevi nu ar exista şcoală, iar fără şcoală nu ar exista viaţă! Vă rog să mă aveţi în vedere şi în continuare, instituţia mea, merită, fără îndoială, tot sprijinul; metodele noastre de împoponare nu au pereche, iar sub acest aspect, corpul didactic a fost selecţionat cu cea mai mare atenţie. Aţi vrea să vedeţi corpul?

— Cu cea mai mare plăcere, răspunse Pimko, doar se ştie că nimic nu exercită o influenţă mai mare asupra spiritului decît corpul. Directorul întredeschise uşa cancelariei şi amîndoi aruncară înăuntru priviri discrete, iar eu împreună cu ei. M-am speriat de-a binelea. într-o încăpere spaţioasă, profesorii şedeau la masă şi-şi beau ceaiul muşcînd din pîine. Niciodată nu mi-a fost dat să văd la un loc atîţia bătrîni lamentabili. Cei mai mulţi plescăiau zgomotos, unul clefăia, al doilea molfăia, al treilea trăgea, al patrulea sorbea, al cincilea era trist şi chel, iar profesoarei de franceză îi lăcrimau ochii, pe care şi-i ştergea cu colţul batistei.

— Da, domnule profesor, spuse directorul cu mîndrie, corpul este ales cu grijă şi e nespus de dezagreabil şi de iritant, aici nu există nici un corp plăcut, ci numai corpuri didactice, iar dacă uneori sînt silit să angajez vreun profesor mai tînăr, întotdeauna am grijă să fie înzestrat cu cel puţin o trăsătură respingătoare. Aşa, spre exemplu, profesorul de istorie este, din păcate, un om în puterea vîrstei, şi la prima vedere pare suportabil, dar uitaţi-vă ce saşiu e.

— Da, dar profesoara de franceză pare simpatică, spuse discret Pimko. - Se bîlbîie şi lăcrimează. - Ah, atunci e altceva! Aveţi dreptate, n-am observat. Dar e măcar interesantă? - Dar de unde, nici eu nu pot vorbi un minut cu ea fără să casc de două ori.

— Ah, atunci e altceva! Dar au destul tact, sînt îndeajuns de formaţi, de conştienţi de importanţa misiunii lor pentru a putea instrui? - Sînt cele mai tari capete din capitală, răspunse directorul, nici unul dintre ei nu are măcar o idee proprie; dacă totuşi s-ar naşte în vreunul o asemenea idee, atunci eu alung ori ideea, ori pe proprietarul ei. Sînt nişte nevolnici inofensivi, învaţă numai ceea ce e prevăzut în programe, nu, nu stăruie în ei nici o idee proprie. -Poponelul, poponelul, spuse Pimko, văd că-1 dau pe Jozio al

meu pe mîini bune. Fiindcă nu există nimic mai rău decît un profesor simpatic, mai ales dacă

întîmplător are şi opinii personale. Numai un pedagog cu adevărat dezagreabil poate inocula elevilor acea plăcută imaturitate, acea simpatică neajutorare şi stîngăcie, acea incapacitate de a trăi, care ar trebui să caracterizeze tineretul, pentru ca să reprezinte un obiect pentru noi adevăraţii şi oneştii pedagogi. Numai cu ajutorul unui personal selectat cum se cuvine vom putea arunca în infantilism întreaga omenire. - Ssst, ssst, ssst, ripostă directorul Piorkowski trăgîndu-1 de mînecă, sigur că da, poponelul, dar mai încet, nu trebuie vorbit prea tare. Atunci un corp se întoarse spre un alt corp şi întrebă: He, he, Mm, ce se mai aude? Ce se mai aude, colega? - Ce se mai aude? răspunse celălalt corp. S-a ieftinit. - S-a ieftinit? întrebă primul corp. Cred că s-a scumpit. - S-a scumpit? întrebă al doilea corp. - Cred că totuşi s-a mai ieftinit. -Pîinea nu vrea să se ieftinească, mormăi primul corp şi ascunse în buzunar un rest de pîine. - I-am pus la regim, şopti Piorkowski, directorul, fiindcă numai aşa vor fi îndeajuns de anemici. Numai în condiţii de anemie înfloresc din plin crustele *âge ingrat,* ale vîrstei ingrate.
Deodată, zărindu-1 în uşă pe director însoţit de un domn străin cu înfăţişare impozantă, profesoara de caligrafie se înecă cu ceai şi ţipă strident: — Inspectorul!
La acest semnal, toate corpurile, tresărind, s-au ridicat şi s-au adunat la un loc, ca un stol de potîrnichi. Nevrînd să-i sperie mai rău, directorul închise discret uşa, după care Pimko mă sărută pe frunte şi spuse pe un ton festiv: Ei, Jozio, du-te în clasă, că începe lecţia, în vremea aceasta eu am să-ţi caut o gazdă, iar după lecţii vin să te conduc acasă. Am vrut să protestez, dar belferul intransigent mă belferi atît de repede cu belferul său absolut, încît n-am mai putut şi m-am dus în clasă doldora de proteste neexprimate şi de frămîntări în care se pierdeau toate protestele. Şi clasa se frămînta. In vacarmul acela general, elevii luau loc în bănci si ţipau de parcă peste o clipă aveau să tacă pentru veşnicie.
Şi nu se ştie cînd a apărut profesorul la catedră. Era acelaşi corp, şters şi trist, din cancelarie, care exprimase

importanta opinie că se ieftinise. Aşezîndu-se pe scaun, profesorul deschise catalogul, îşi scutură praful de pe vestă, îşi suflecă mînecile, ca să nu se tocească la coate, închise gura, înăbuşi ceva în el şi rămase picior peste picior. Pe urmă oftă şi încercă să spună ceva. Zgomotul se înteţi. Ţipau toţi, cu excepţia lui Syfon, poate, care îşi scotea constructiv caietele şi cărţile. Profesorul privi clasa, îşi îndreptă manşetele, îşi subţie buzele, deschise gura şi o închise la loc. Elevii răcniră. Profesorul se încruntă, făcu o grimasă, îşi privi manşetele, bătu cu degetele în catedră, se gîndi la ceva îndepărtat - scoase ceasul, îl aşeză pe pupitru, oftă, din nou înăbuşi sau înghiţi ceva, ori poate căscase, îşi concentra vreme îndelungată toată energia, în cele din urmă bubui cu catalogul în catedră şi strigă:
— Gata! Vă rog să vă liniştiţi! începe lecţia.
-^"~ Atunci întreaga clasă, ca un singur om, (cu excepţia lui Syfon şi a cîtorva adepţi ai săi) îşi manifestă intenţia presantă de a se duce la toaletă.
Profesorul, căruia toţi îi spuneau Gălbejeală, din cauza culorii nesănătoase şi pămîntii a feţei, zîmbi acru.
— Gata! strigă mecanic. Să vă dau voie?! Vi s-a făcut dor de ducă? Dar mie de ce nu-mi dă nimeni voie? Eu de ce trebuie să stau aici? Staţi jos, nu dau voie nimănui. Pe Mietalski şi pe Bobkowski îi notez în catalog, iar dacă mai spune cineva ceva îl scot la răspuns! Atunci nu mai puţin de şapte elevi prezentară certificate că din cauza unor boli nu şi-au putut pregăti lecţiile. în afară de ei, patru s-au declarat suferinzi de migrenă, unul a făcut urticarie, iar unul - frisoane şi convulsii. - Da, spuse cu invidie Gălbejeală, dar mie de ce nu-mi dă nimeni certificat că din motive independente de voinţa mea nu mi-am pregătit lecţia? Mie de ce nu mi-e permis să am convulsii? De ce? întreb. Eu de ce nu pot avea convulsii, şi trebuie să stau aici zi de zi cu excepţia duminicilor? Plecaţi, certificatele sînt falsificate, bolile scornite, staţi jos, vă cunosc eu pe voi! Trei elevi însă, cei mai apropiaţi şi elocvenţi, se duseră repede la catedră şi începură să-i povestească o întîmplare hazlie cu evrei şi cu păsări. Gălbejeală îşi astupă urechile. - Nu, nu -gemea - nu pot, milostiviţi-vă, nu mă ispitiţi, avem lecţie, ce-ar fi dacă ne-ar găsi aşa domnul director?

Aici se cutremură, privi înspăimîntat spre uşă şi groaza i se zugrăvi pe obraji.
— Dar dacă ne-ar găsi domnul inspector? Domnilor, vă avertizez că inspectorul e în şcoală! Exact!... Vă avertizez... N-avem timp de prostii! gemu înspăimîntat. Trebuie să ne organizăm numaidecît în perspectiva unei vizite a organelor superioare. Ei... Mm... care dintre voi stăpîneşte mai bine obiectul? Dar fără teribilisme, n-avem timp de glume! Să discutăm absolut sincer. Cum?! Nimeni nu ştie nimic?

Mă nenorociţi! Ei, poate că totuşi cineva, hai, prieteni, curaj, curaj... Aha, Pylaszczkiewicz. ziceţi? Domnul să vă răsplătească. Pylaszczkiewicz, întotdeauna te-am socotit un om valoros. Ei, Pylaszczkiewicz, şi ce ştii tu cel mai bine? *Komad Wallenrod?*[1] Poate *Moşii?^* Ori poate trăsăturile generale ale romantismului? Fii sincer, Pylaszczkiewicz.
Syfon, bine înrădăcinat în copilandrul său, se ridică şi răspunse:
— Scuzaţi-mă, domnule profesor, dacă îmi cereţi să y răspund în prezenţa domnului inspector, voi răspunde L conform celor mai bune cunoştinţe ale mele, dar acum nu \' pot divulga ce ştiu, fiindcă divulgînd, m-aş divulga pe mineJ • însumi. '
— Syfon, tu ne nenoroceşti, i se adresară îngroziţi ceilalţi. Syfon, declară sincer!
— Ei, ei, Pylaszczkiewicz, spuse împăciuitor Gălbejeală. De ce nu vrei să declari? Doar discutăm în particular. Recunoaşte, Pylaszczkiewicz. Sper că nu ai de gînd să ne nenoroceşti pe amîndoi? Dacă nu vrei să spui deschis, atunci dă de înţeles.
— Vă rog să mă scuzaţi, domnule profesor, răspunse Syfon, dar nu pot admite nici un compromis, pentru că eu sînt duşmanul compromisurilor şi nu mă dezic de mine şi nici nu mă înşel pe mine însumi.
Şi se aşeză.
— Fiu, fiu, şuieră profesorul, asemenea sentimente îţi fac cinste, Pylaszczkiewicz. Dar nu pune asta la inimă, eu

' *Konrad Wallenrod,* poem istoric al lui Adam Mickiewicz. 2 *Moşii (Dziady)* - poem dramatic al lui Adam Mickiewicz.

am glumit, aşa, în particular. Fireşte, fireşte, nu se poate să-ţi baţi joc de tine, ce avem pentru astăzi? întrebă aspru şi se uită în plan. Aha! Să lămurim şi să explicăm elevilor de ce trezeşte Slowacki în noi dragoste şi încîntare. Prin urmare, domnilor, întîi am să, vă recit eu lecţia mea, pe urmă o s-o recitaţi voi pe a voastră. Linişte! strigă şi toţi se întinseră pe bănci, sprijinindu-şi capetele în mîini, iar Găl-bejeală deschise discret manualul respectiv, îşi strînse buzele, oftă, înăbuşi ceva în el şi începu să recite.
— Hîm... hîm... Prin urmare, de ce trezeşte Srowacki în noi încîntare şi dragoste? De ce plîngem împreună cu poetul cînd citim acest minunat poem harfic care este *în Elveţia?* De ce creşte în noi elanul atunci cînd ascultăm strofele eroice, cu rezonanţă de bronz, din *Regele Spirit?* Şi de ce nu ne putem desprinde de vraja şi de farmecul *Balladynei,* iar cînd auzim răsunînd lamentaţiile *Lillei Weneda* ni se sfîşie inima în bucăţele? Sîntem gata să alergăm, să zburăm în ajutorul nefericitului rege? Hîm... de ce? De aceea, domnilor, pentru că Sfowacki mare poet a fost! Warkiewicz, de ce? Repetă, Warkiewicz, de ce? De ce încîntare, de ce dragoste, elan, inimă şi a alerga, a zbura? De ce, Wattriewicz?
Mi se părea că îl aud din nou pe Pimko, dar pe un Pimko cu un salariu mai modest şi fără acele largi orizonturi. '■— De aceea pentru că mare poet a fost! spuse WaMdewicz, iar elevii crestau băncile cu bricegele sau făceau cocoloaşe mici de hîrtie, cît mai mici cu putinţă, şi le aruncau în călimară. Călimara semăna cu un eleşteu cu peşti în el, aşa că şi pescuiau cu undiţe făcute din fire de păr, dar fără succes, fiindcă hîrtia nu voia să muşte. Prin urmare, se gîdilau cu firul de păr în nas sau se semnau în caiete, cînd cu înflorituri, cînd fără, iar unul caligrafiase pe o pagină întreagă: De ce, de ce, de ce, Sro-wac-ki, Sro-wac-ki, Sro-wac-ki, wac-ki, wac-ki, wa-cek, wa-cek - Sro-wac-ki şi - mus-că - pu-re-ce. Chipurile lor se pricăjiseră complet. Unde dispăruseră agitaţia, disputele şi discuţiile de adineauri, doar cîţiva fericiţi, ispitiţi de Wallace[1], uitaseră

[1] Edgar Wallace (1875-1932) - scriitor englez, autorul unor romane şi piese poliţiste.

de tot ce era pe lume. Pînă şi Syfon fusese silit să-şi concentreze întreaga forţă a caracterului ca să nu se dezică de principiile sale de autoperfecţionare şi autoinstruire, dar el ştia să facă în aşa fel încît pînă şi cea mai mare pacoste devenea un izvor de desfătare, o dovadă a tăriei de caracter. Alţii, în schimb, făceau dealuri şi văi în palmă şi suflau ruseşte prin văi, ah, ah, văi, dealuri, văi, dealuri. Profesorul oftă, înăbuşi, privi la ceas şi spuse:
— Mare poet! Ţineţi minte asta, pentru că e important! De ce-1 iubim? Pentru că a fost mare poet. Mare poet a fost! Neisprăviţilor, ignoranţilor, doar vă spun calm, băgaţi-vă asta bine în cap, aşa că vă mai spun o dată, domnilor: mare poet, Juliusz Sfowacki, mare poet, îl iubim pe Juliusz Slowacki şi-i admirăm poeziile, pentru că a fost un mare poet. Vă rog să vă scrieţi în caiete tema compunerii pentru acasă: „De ce în poeziile marelui poet Juliusz Slowacki sălăşluiesc frumuseţi nepieritoare, care trezesc

încîntare?"
în acest loc al prelegerii, unul dintre elevi se răsuci nervos şi gemu:
— Dar pe mine nu mă încîntă[Nu mă încîntă deloc! Nu mă atrage! Nu pot citi mai mult de două strofe şi nici asta nu mă atrage. Doamne, iartă-mă, cum să mă încînte, dacă nu mă încîntă? îşi holbă ochii şi se aşeză prăbuşindu-se într-o prăpastie fără fund. La auzul acestei declaraţii naive, tuşea îi tăie respiraţia profesorului.
— Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu, şopti. Gafkiewicz, îţi pun doi. Vrei să mă nenoroceşti, Garkiewicz? Cred că nici nu-ţi dai seama ce-ai spus?
GAIKIEWICZ
Eu nu pot să înţeleg! Nu pot să înţeleg cum încîntă, dacă nu încîntă.
PROFESORUL
Cum nu te încîntă, Galkiewicz, dacă ţi-am explicat de o mie de ori că te încîntă.
GAEKIEWICZ Pe mine nu mă încîntă.
-41 -

PROFESORUL
Aceasta este o chestiune particulară. După cum se vede, Galkiewicz, dumneata nu eşti inteligent. Pe alţii îi încîntă..
GAtKIEWICZ
Pe cuvînt de onoare că nu încîntă pe nimeni. Cum poate să încînte, de vreme ce nu-1 citeşte nimeni în afară de noi, cei de vîrstă şcolară şi asta numai pentru că sîntem siliţi.
PROFESORUL
Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu! Aceasta pentru că nu sînt mulţi oameni cu nivel cultural şi la înălţime...
GAtKIEWICZ
Dar nici cei cu nivel cultural. Nimeni. Nimeni. Absolut nimeni.
PROFESORUL
Galkiewicz, eu am soţie şi copil! Cel puţin fie-ţi milă de copil! Garkiewicz, nu încape îndoială că marea poezie ar trebui să ne încînte, or Srowacki a fost mare poet... Poate că pe dumneata Srowacki nu te emoţionează, dar nu vrei să spui că Mickiewicz, Byron, Puşkin, Shelley, Goethe... nu-ţi răscolesc sufletul?
GAtKIEWICZ
Nu răscolesc nimic. Nu interesează pe nimeni, toţi se plictisesc. Nimeni nu poate citi mai mult de două, trei strofe. O, Doamne! Nu mai pot...
PROFESORUL
Garkiewicz, este inadmisibil. Marea poezie, fiind mare şi fiind poezie, nu poate să nu ne încînte, prin urmare încîntă.
GAtKIEWICZ Eu însă nu pot. Şi nimeni nu poate! O, Doamne!
-42-
Fruntea profesorului se îmbrobonase de sudoare, dascălul scoase din portofel fotografia soţiei si a copilului, încercînd să-1 impresioneze pe Garkiewicz, dar el repeta întruna: „Nu pot şi nu pot". Iar acest tulburător ,.nu pot" se întindea, creştea, molipsea, şi de prin colţuri se auzeau şoapte: „Nici noi nu putem" şi se profila primejdia unei neputinţe generale. Profesorul se afla într-un impas cumplit, în orice clipă se putea produce o explozie - ce fel de explozie? - a neputinţei, în orice clipă se putea dezlănţui răcnetul sălbatic al refuzului şi putea ajunge la urechile directorului şi inspectorului, în orice clipă întreaga clădire se putea prăbuşi acoperind copilul sub ruinele sale. iar GaMdewicz tocmai acum nu putea, nu putea şi nu putea.
Nefericitul de Gălbcjeală simţi că şi el e ameninţat de neputinţă.
— Pylaszczkiewicz! strigă. Alege un fragment mai deosebit şi dovedeste-ne numaidecît, mie, lui GaHciewicz şi tuturor celorlalţi frumuseţea lui! Mai repede, căci *periculum in mora!*[1] Vă rog să fiţi atenţi! Dacă suflă cineva o vorbă, vă dau extemporal! Trebuie să putem, trebuie să putem, altfel copilul e într-o situaţie disperată.
Pylaszczkiewicz se ridică şi începu să recite un fragment din poem.
Şi recita. Syfon nu se lăsase nici o clipă copleşit de neputinţa generală şi atît de neaşteptată, dimpotrivă, el putea întotdeauna, fiindcă tocmai din neputinţă îşi trăgea putinţa. Prin **urmare,** recita şi

recita emoţionant, cu intonaţia cuvenită şi cu înflăcărare. Ba, mai mult, recita frumos, iar 'rumuseţea recitării, amplificată de frumuseţea poemului şi le grandoarea bardului, ca şi de măreţia artei se prefăcea pe îeobservate într-un monument al tuturor frumuseţilor şi năreţiilor posibile. Ba şi mai mult, recita misterios, evlavios, energic, inspirat; şi cînta cîntecul bardului exact aşa cum ar fi trebuit cîntat cîntecul bardului. Ah, ce frumuseţe! Ce măreţie, ce geniu şi ce poezie! Musca, peretele, cerneala, unghiile, tavanul, tabla, ferestrele, ah, primejdia neputinţei fusese îndepărtată, copilul fusese salvat şi soţia la **fel,** acum toţi erau de acord, toţi puteau şi nu

' *Periculum in mora* (lat.) întîrzierea e periculoasă.

cereau decît să înceteze. în acelaşi timp am observat că vecinul meu îmi mînjeşte mîna cu cerneală - le mînjise întîi pe ale sale, iar acum trecuse la ale mele, fiindcă-i era greu să se descalţe, iar nişte mîini străine erau tot atît de cumplite fiindcă semănau cu ale lui, asa că ce-i cu asta? Nimic. Dar ce-i de făcut cu picioarele? Să dau din ele? Şi ce-i cu asta? După un sfert de oră pînă şi Garkiewicz bîigui că ajunge, că recunoaşte, că a priceput, că retrage, că e de acord, îşi cere scuze şi poate.

— Ei, vezi, Garkiewicz? Vezi ce înseamnă şcoală cînd e vorba de a insufla admiraţie pentru marile genii?!

Iar elevii exteriorizau lucruri ciudate. Dispăruseră deosebirile, toţi, fie sub flamurile lui Syfon, fie ale lui Miqtus, se zvîrcoleau la fel sub povara bardului, a poetului, a lui Gălbejeală, a copilului şi a îndobitocirii. Pereţii goi şi băncile negre goale, cu călimări, nu ofereau nici o fărîmă de diversitate, prin fereastră se zărea o bucată de zid cu o cărămidă ieşită în afară şi cu o inscripţie scobită în ea: „A zburat". Prin urmare, nu le rămînea de ales decît între corpul didactic şi corpul propriu. Aşa că cei care nu se trudeau cu numărarea firelor de păr de pe capul lui Gălbejeală şi cu cercetarea complicatelor şireturi de la ghetele lui, se străduiau să-şi numere propriile fire de păr şi să-şi scrîntească gîtul. Myzdral se răsucea, Hopek clămpănea involuntar, Mie^us se mototolea într-un fel de prostraţie dureroasă, unii se cufundau în visare, alţii cădeau în viciul sinistru al şoptitului între ei, alţii îşi smulgeau nasturii, îşi stricau hainele şi pretutindeni înfloreau junglele şi deserturile unor reacţii uluitoare, ale unor fapte bizare. Numai Syfon cel pervers prospera pe măsură ce nenorocirea generală sporea, fiindcă el poseda un mecanism interior special cu ajutorul căruia ştia să se îmbogăţească şi din sărăcie. Iar profesorul, gîndindu-se la soţie si la copil, nu înceta nici o clipă: - Towiariski *, Towiariski, Towianski, mesianism, Cristosul Popoarelor, focul sacru, jertfă, patruzeci şi patru, inspiraţie, suferinţă, ispăşire, erou şi

[1] Andrzej Towiariski (1799-1878), filozof polonez, reprezentant al misticismului şi spiritualismului. Ideile lui mesianice l-au influenţat şi pe Adam Mickiewicz.

simbol. Cuvintele pătrundeau prin urechi şi schingiuiau ' minţile, iar chipurile se schimonoseau tot mai înfricoşător, se lepădau de noţiunea de chip şi, mototolite, istovite şi < măngăluite erau gata să accepte orice chip - din aceste chipuri puteai face tot ce doreai - ah, ce exerciţiu al imaginaţiei? Iar realitatea, şi ea măngăluită, şi ea itovită, mototolită, sfîşiată, se prefăcea pe neobservate într-o lume a idealului, lasă-mă acum să visez, lasă-mă!

Gălbejeală: A fost bard! Domnilor, vă conjur, prin urmare, mai repetăm o dată - ne încîntă pentru că a fost mare poet, îl venerăm pentru că a fost bard! Cuvînt indispensabil. Cimkiewicz, te rog să repeţi! Cimkiewicz, repetă: A fost bard!

Devenise limpede că trebuie să fug. Pimko, Gălbejeală, bardul, şcoala, colegii, toate trăirile de azi-dimineaţă mi se amestecară deodată în cap şi ieşea - ca un loz la loterie - că trebuie să fug. Unde? încotro? - Nu-mi dădeam seama cu exactitate, ştiam însă că trebuie să fug, dacă nu vreau să' cad victimă ciudăţeniilor care mă asaltau de pretutindeni.' Dar în loc să fug, am început să-mi mişc un deget în gheată, iar mişcarea degetului era paralizantă şi-mi anula intenţia de a fugi, căci cum să fugi mişcînd în acelaşi timp degeful de la parter? Să fug, să fug! Să fug de Gălbejeală, de ficţiune şi de plictiseală - dar în minte îmi stăruia bardul, pe care mi-1 băgase Gălbejeală în cap, jos mişcăm degetul, si nu puteam fugi, iar neputinţa mea era şi mai mare decît neputinţa lui GaMdewicz de acum o clipă. Teoretic, se părea că nu e nimic mai simplu decît să ies din şcoală şi să nu mă mai întorc. Pimko nu m-ar căuta cu ajutorul poliţiei, nu cred că antenele pedagogiei poponelului se întind atît de departe. Era de-ajuns să vreau. Dar nu puteam să vreau, fiindcă pentru fugă e nevoie de voinţa de a fugi, dar de unde să iau voinţă, cînd eu mişc degetul şi chipul mi se dispersează într-o grimasă de plictiseală. Acum înţelegeam de ce nici unul dintre ei nu putea fugi din această şcoală. Chipurile şi întreaga lor înfăţişare

ucideau în ei putinţa de a fugi, toţi erau prizonierii propriilor grimase şi cu toate că ar fi trebuit să fugă, n-o făceau, fiindcă nu erau ceea ce ar fi trebuit să fie. A fugi însemna nu numai a fugi din şcoală, ci - în primul rincf — a fugi de noi înşine, ah, a fugi de noi

înşine, de mucoşii în care ne prefăcuse Pimko; să-1 abandonez, să redevin bărbatul care fusesem! Dar cum să fug de ceva ce *sînt,* unde să găsesc un punct de sprijin, o bază a rezistenţei? Forma noastră pătrunde în noi, ne imobilizează din interior, ca şi din exterior. Eram convins câ dacă realitatea şi-ar redobîndi măcar pentru o clipă legile, grotescul inimaginabil al situaţiei mele ar sări în ochi cu atîtn violenţă, încît toţi ar striga: „Ce caută acest bărbat aici?!" Dar pe fundalul ciudăţeniei generale, ciudăţenia particulară a cazului meu dispărea. Ah, arătaţi-mi măcar un chip neschimonosit, în comparaţie cu care aş putea simţi grimasa chipului meu - dar în jur se vedeau numai chipuri sucite, şifonate şi întoarse pe dos, în care chipul meu se reflecta ca într-o oglindă strîmbă - or, realitatea din oglindă mă imobiliza! Vis? Realitate? Atunci îmi atrase atenţia Kopyrda, bronzatul acela, în pantaloni de flanelă, care zîmbise cu superioritate atunci, în curte, cînd venise vorba de „domnişoarele de pension". La fel de indiferent faţă de Gălbejeală, ca şi faţă de disputa dintre Miqtus şi Syfon, şedea aplecat flegmatic şi arăta bine, arăta normal, cu mîinile în buzunare, îngrijit, proaspăt, lejer, la locul lui, plăcut, şedea destul de batjocoritor, picior peste picior, cu privirea aţintită la picior. S-ar fi zis că prin intermediul picioarelor evita şcoala. Vis? Realitate? „Oare? mi-am spus - Oare să fie un băiat obişnuit? Nici copilandru, nici flăcău, ci un simplu băiat? Poate că prin el ne-am recîştiga şi putinţa pierdută..."

Capitolul III

SURPRINDEREA ŞI CONTINUAREA MOTOTOLIRII

PROFESORUL ÎŞI PRIVEA tot mai des ceasul, elevii şi-au scos şi ei ceasurile şi priveau. în cele din urmă se auzi şi clopoţelul salvator, Gâlbejeală se întrerupse în mijlocul frazei şi dispăru, auditoriul se dezmetici şi scoase un urlet înfricoşător, numai Syfon rămase tăcut şi concentrat, cufundat în el. Abia plecase Gălbejeală şi problema inocenţei, înăbuşită de plictiseala bardului în timpul lecţiei, răbufni din nou. Din reveriile oficiale, elevii bufniră cu chipurile drept în băieţandru şi în flăcău, iar realitatea se preschimba încet-încet într-o lume a idealului, lasă-mă acum să visez, lasă-mă! Numai Syfon nu participa la dispută, ci şedea şi se îngrijea de el - sprijinitorii lui erau conduşi de Pyzo, iar pe Miqtus îl secunda Hopek. Şi iată că în văzduhul sufocant şi dens înfloriră din nou îmbujorări, controversa luă amploare, numele numeroşilor doctrinari, feluritele teorii ţîşneau ca din praştie, se avîntau în luptă, pe deasupra capetelor înfier-bîntate se înfruntau concepţii, mai încolo, un detaşament de dame iniţiate şi iniţiatoare şarja cu înfocarea unor neofite erotomane împotriva obscurantismului presei conservatoare. „Endeţia!* - Bolşevism! - Fascism! - Tineretul Catolic! -Cavalerii Paloşului! Lehiţii! - Şoimii! - Cercetaşii! -Veghează! - Salut! - Veghează!" cădeau cuvinte tot mai rafinate. Se dovedi că fiecare partid politic îi îndopa cu propriul lui ideal despre băiat, iar în afară de aceasta gînditorii individuali îi îndopau pe cont propriu cu gusturile şi idealurile lor, în plus mai erau îndopaţi cu cinematograf, roman, ziar. Şi abia diferitele tipuri de băieţandri, de flăcăi, comsomolişti, sportmeni, tinerei, tineri, derbedei, esteţi, filozofi, sceptici ţîşneau deasupra cîmpului de luptă şi se scuipau nespus de iritate şi de îmbujorate, iar de jos răzbăteau

' Endeţia (endecja - ND) Democraţia naţională - partid politic naţionalist în Polonia antebelică.

doar gemete şi strigăte: „Tu eşti naiv!" „Ba nu, tu eşti naiv!" Fiindcă, fără excepţie, toate aceste idealuri erau nespus de sărace, de limitate, de nesatisfăcătoare şi neizbutite: şi le aruncau în fervoarea luptei apoi se retrăgeau ca nişte catapulte, speriaţi de ceea ce aruncaseră, fără să mai poată retrage cuvintele necoapte care căzuseră. Pierzînd orice contact cu viaţa şi cu realitatea, presaţi de toate fracţiunile, direcţiile şi curentele, trataţi mereu în mod pedagogic, înconjuraţi de prefăcătorie, acum dădeau ei înşişi un spectacol de prefăcătorie. Orice ai face ar fi o prostie! Prefăcuţi în patosul lor, groaznici în lirism, siniştri în sentimentalism, neputincioşi în ironie, glumă şi umor, pretenţioşi în înălţări, dezgustători în căderile lor. Şi aşa lumea mergea înainte. Mergea şi creştea. Trataţi artificial, puteau ei să nu fie artificiali? Şi fiind artificiali, puteau să nu vorbească ruşinos? Aşa că o neputinţă straşnică se ridica în văzduhul înăbuşitor, realitatea se prefăcea încet într-o lume a idealului şi numai Kopyrda nu se lăsa antrenat, ci se juca plictisit cu pila de unghii şi-şi privea picioarele...

în acest timp, Miqtus, cu Myzdral alături, pregătea nişte frînghii, iar Myzdral îşi scosese pînă şi bretelele. Mă trecu un fior pe şira spinării. Dacă Miqtus şi-ar pune în aplicare planul său de iniţiere a

lui Syfon prin urechi, într-adevăr, realitatea... realitatea s-ar preface în coşmar, urîţenia s-ar amplifica într-atît, încît n-ar mai putea fi vorba de fugă. Trebuia acţionat cu orice preţ. Puteam eu acţiona de unul singur împotriva tuturor şi, în plus, cu degetul acela din gheată? Nu, nu puteam. Ah, daţi-mi măcar un chip nestîlcit! M-am apropiat de Kopyrda. Stătea la fereastră, în pantaloni- de flanelă, privea în curte, şuiera printre dinţi şi se părea că cel puţin el nu nutreşte nici un ideal. Cum să încep?
— Vor să-1 violeze pe Syfon, i-am spus eu simplu. Poate că ar fi mai bine să-i convingem să n-o facă. Dacă Miqtus îl violează pe Syfon, atmosfera din şcoală va deveni insuportabilă.
Şi aşteptam cu teamă să aflu cum se va auzi, cum va suna, ce sunet va scoate Kopyrda... Dar Kopyrda nu a scos nici un cuvînt, ci aşa cum stătea, cu picioarele lipite, a sărit pe fereastră în curte. Şuiera în continuare printre dinţi.

Am rămas dezorientat. Ce-a fost asta? M-a evitat. De ce-a sărit pe fereastră în loc să-mi răspundă? Nu era normal. Şi picioarele... De ce tocmai picioarele îi ieşeau în prim-plan, în frunte? Avea picioarele în frunte. Mi-am frecat fruntea cu mîna. Vis? Realitate? Dar nu era timp de stat pe gînduri. Miqtus sări la mine. Abia acum am observat că stînd în apropiere, Miqtus ascultase ce i-am spus lui Kopyrda.
— Ce te-amesteci? întrebă el. Cine ţi-a permis să vorbeşti despre treburile noastre cu acest Kopyrda? Asta nu-i treaba lui! Să nu îndrăzneşti să vorbeşti cu el despre mine!
Am făcut un pas înapoi. Izbucnise în cele mai groaznice înjurături.
I-am şoptit rugător:
— Miejus, nu faceţi asta cu Syfon. Abia am terminat că a şi izbucnit:
— Ştii unde mă doare de el şi de tine la fel? Mă doare exact în cu... vîntul de onoare!
— Nu faceţi asta, îl imploram. Nu vă băgaţi în aşa ceva! Tu nu te vezi şi pe tine în afacerea asta? Ascultă, tu ţi-ai imaginat toată această poveste? Ai văzut-o? Aici Syfon, la pămînt, legat, iar tu îl iniţiezi, cu forţa, prin urechi! Tu nu te vezi?
Se strîmbă la mine şi mai hidos.
— Văd doar că nici tu nu eşti un copilandru de lepădat! Syfon te-a convertit şi pe tine! Dar ştii unde mă doare pe mine de copilandrul vostru? în cu... vîntul de onoare!
Şi mă lovi cu piciorul în gleznă.
îmi căutam cuvintele, care, ca de obicei, îmi lipseau.
— Miqtus, i-am şoptit. Renunţă... încetează să mai faci din tine... Dacă Syfon e nevinovat, tu trebuie să fii destrăbălat? Renunţă.
Mă privi.
— Ce vrei de la mine?
— Nu te mai prosti! Nu te mai prosti!
— Nu te mai prosti? mormăi. Ochii i se înceţoşară. Să nu mă mai prostesc? întrebă nostalgic. Există flăcăi care nu se prostesc. Există flăcăi - fii de paznici, calfe şi argaţi

- cară apă sau mătură strada... Ce-ar mai rîde ei de Syfon şi de mine, de năstruşniciile noastre. Era într-una duTclipele sale de reverie dureroasă, renunţase la trivialitate şi la mojicia prefăcută, chipul i se destinsese. Deodată însă sări ca ars cu fierul roşu: popoul! popoul! strigă. Nu, nu vreau ca elevii să fie socotiţi nevinovaţi. Trebuie să-1 violez pe Syfon prin urechi! C...C...C...! Şi iar se poci pînă la hidoşenie şi revărsă un torent de monstruozităţi, încît am făcut un pas îndărăt.
— Mie^us, i-am şoptit mecanic, cuprins de înfricoşare. Hai să fugim! Să fugim de aici!
— Să fugim?
Ciuli urechile. îşi încetă ocările şi mă privi întrebător. Devenise mai normal, m-am agăţat de această şansă ca înecatul de pai.
— Să fugim, să fugim, Miqtus, şopteam eu, renunţă şi hai să fugim!
Ezită. Chipul lui parcă încremeni nehotărît. Eu, văzînd că ideea fugii acţionează pozitiv asupra lui şi tremurînd de teamă să nu se pocească din nou, căutam în grabă ceva cu care să-1 încurajez.^
— Să fugim! în libertate! La argaţi, Miqtus! Cunoscîndu-i dorul după viaţa autentică a calfelor, credeam că se va lăsa momit de argat. Ah, îmi era totuna ce spun, voiam doar să-1 ţin cît mai departe de grotesc, să nu se mai strîmbe. Deodată, ochii îi scînteiară şi-mi dădu un ghiont prietenesc.
— Ai vrea? întrebă în şoaptă, familiar. Rîse încet şi pur. Şi eu am rîs încet.
— Să fugim, mormăi, să fugim... La argaţi... La flă-[r] căii adevăraţi, care pasc caii pe malul rîului şi se scaldă...

Şi atunci am observat un lucru cumplit: pe chipul lui apăruse ceva nou, un fel de alean, o anumită înfăţişare de şcolar care fuge la argaţi. Trecuse de la brutalitate la cantabilitate. Socotindu-mă unul de-al lui, îşi scosese masca şi dădu la iveală dorul şi lirismul.
— Hei, hei, spuse melodios, încet. Hei, să mănînci cu argaţii pîine neagră, să călăreşti deşelatelea prin lunci...
Buzele i se răsfrînseră într-un zîmbet amar şi ciudat, trupul îi deveni mai vînjos şi mai zvelt, iar în spinare şi pe

umeri parcă purta un fel de trădare. Acum era un băiat de vîrstă şcolară, care tînjea după libertatea argaţilor - şi, renunţînd la orice precauţie, îşi rînji dinţii. Am făcut un pas îndărăt. Eram într-o situaţie cumplită. Trebuia să rînjesc şi eu? Dacă nu rînjesc e gata să răbufnească iar în înjurături, dar dacă rînjesc... oare rînjetul nu era şi mai rău, oare frumuseţea ascunsă pe care mi-o propunea el nu era mai grotească decît urîţenia lui? Fir-ar să fie, fir-ar să fie, de ce l-am făcut eu să viseze argaţi? Pînă la urmă n-am rînjit, ci mi-am potrivit buzele şi am şuierat încet şi stăteam aşa, unul în faţa celuilalt, unul rînjind, altul şuierînd sau rîzînd încet, iar lumea parcă se prăbuşise şi se organizase după principiul băiatului care rînjeşte şi fuge, cînd, deodată, un răcnet batjocoritor izbucni din toate părţile, la numai doi paşi de noi. M-am dat un pas înapoi. Syfon, Pyzo, plus o jumătate de duzină de syfonişti, se ţineau de burţile nevinovate orăcăind şi urlînd, cu o expresie compătimitoare şi sarcastică pe chip.
— Ce e?! strigă Miqtus surprins. Era însă prea tîrziu. Pyzo răcni:
— Ha, ha, ha! Iar Syfon strigă:
— Felicitări, Miqtalski! în sfîrşit, ştim şi noi ce zace în matale! Te-am prins, colega! La argaţi ţi-e gîndul, colega! Ai vrea să călăreşti deşelatelea prin lunci cu argaţii! Faci pe realistul în viaţă, pe brutalul, combaţi idealismul altora, dar în adîncul matale eşti un sentimental. Un sentimental argăţesc!
Myzdral tr.nă cît putu el de ordinar: Taci! Fir-ar să fie! Lua-l-ar...! Era însă prea tîrziu. Nici cele mai urîte invective nu-1 puteau salva pe Miqtus surprins *in flagranţi* visînd pe ascuns. Se mistui într-o îmbujorare sîngerie, iar Syfon adăugă triumfător şi sarcastic: Combate idealismul altora, iar el tînjeşte după argaţi. Acum cel puţin se ştie de ce-1 deranjează puritatea!
Se părea că Miqtus va tăbărî asupra lui Syfon, dar n-a tăbărît. Se părea că-1 va zdrobi cu o invectivă hiperordinară, dar nu 1-a zdrobit. Surprins *in flagranţi,* nu putea, şi prindea consistenţă într-o politeţe rece şi otrăvitoare.

— Aha, Syfon, începu aparent nonşalant, ca să mai cîştige timp. Tu consideri că eu fac mutre? Dar tu nu faci mutre?
— Eu? ripostă Syfon surprins. Eu nu le fac pentru argaţi.
— Tu le faci pentru idealuri? Eu n-am voie pentru argaţi, tu însă ai, fiindcă le faci pentru idealuri. N-ai vrea să te uiţi puţin la mine? Dacă nu te deranjează, as vrea să-ţi văd faţada.
— De ce? întrebă Syfon neliniştit şi îşi scoase batista, dar Miqtus i-o smulse numaidecît şi o azvîrli: - De ce? De aceea fiindcă nu pot să-ţi sufăr mutra. Lasă mutra asta aristocrată, pură! A, tu ai voie?... Las-o, cînd îţi spun, că am să mă strîmb atît de cumplit, încît o să-ţi treacă pofta, o să-ţi treacă... am să-ţi arăt eu... am să-ţi arăt...
— Ce ai să-mi arăţi? ripostă Syfon. Dar Miqtus ţipa ca apucat de friguri. Am să-ţi arăt eu! Am să-ţi arăt! Arată-mi tu, că-ţi arăt şi eu! Ajunge cu vorbăria, hai, în loc să vorbeşti, mai bine arată-ne copilandrul acela al tău şi o să-ţi arăt şi eu, să vedem cine o rupe la fugă! Arată-mi-1! Arată-mi-1! Ajunge cu vorbele goale, ajunge cu jumătăţile de mutre, cu mutrişoarele şi mutricelele delicate, de domnişoară, cu care omul se ascunde de el însuşi - la dracu', la dracu' - te provoc la duel de mutre, mutre mari, adevărate, mutre cu toată moaca, şi-o să vezi, o să-ţi arăt unele de care copilandrul tău o să se care unde şi-a-nţărcat dracul copiii! Ajunge cu vorbăria! Arată, arată şi o să-ţi arăt şi eu!
Demenţială idee! Miqtus îl provoca pe Syfon la duel de mutre. Toţi tăcură şi-1 priviră ca pe un nebun, în timp ce Syfon pregătea o invectivă ironică. Chipul lui Miqtalski exprima jnsă un sarcasm atît de diabolic, încît toţi înţeleseră realismul cumplit al acestei propuneri. Mutrele! Mutrele sînt o armă şi în acelaşi timp o tortură! De data aceasta avea să fie o luptă fără menajamente! Unii se• speriaseră văzînd că Miqtalski scbate la lumină acest straşnic instrument, de care fiecare se^ folosea cu cea mai mare precauţie, altfel doar cu uşa. închisă şi în faţa-oglinzii. Iar eu am făcut un pas îndărăt, fiindcă am înţeles că, ajuns la capătul răbdării, scos din minţi, Miqtus, vrea să-1 întineze cu mutrele lui nu numai

pe copilandru şi pe Syfon, dar şi pe argat, pe băiat, pe el însuşi, pe mine şi totul din jur!
— Dai înapoi? îl întrebă pe Syfon.
— Eu să-mi trădez idealurile? ripostă el fără să poată ascunde totuşi o uşoară descumpănire. - Eu să mă tem? dar vocea îi tremura puţin.
— Atunci e bine, Syfon! Data: astăzi după lecţii! Locul: aici în clasă! Desemnează-ţi arbitrii. în ceea ce mă priveşte, eu îi numesc pe Myzdral şi pe Hopek iar ca superarbitru (aci infernul răsună în vocea lui Miqtus)... ca superarbitru îl propun... pe ăsta noul, care a venit astăzi la şcoală. O să fie imparţial. - Cum? Pe mine? M-a propus pe mine ca superarbitru? Vis? Realitate? Dar eu nu pot! E clar că nu pot! Nu vreau să văd aşa ceva! Nu pot să mă uit la aşa ceva! Am vrut să protestez, dar spaima generală cedase locul unei mari euforii şi toţi începură să strige: „Bine! Mai departe! Mai repede!"; în acelaşi timp se auzi clopoţelul şi în clasă păşi un omuleţ mărunt cu bărbuţă şi se aşeză la catedră.
Era acelaşi corp, care la timpul respectiv îşi exprimase în cancelarie opinia că se scumpise: un bătrînel nespus de prietenos, alb ca un porumbel, cu o ciupercuţă pe nas. O linişte de moarte se aşternu în clasă cînd profesorul deschise catalogul. Aruncă o privire luminoasă în partea de sus a listei şi toţi cei cu litera A se cutremurară, aruncă o privire în jos şi toţi cei cu Z se cutremurară de frică. Cum nimeni nu ştia nimic, fiindcă din cauza discuţiilor uitaseră să-şi copieze traducerea la latină, şi in afară de Syfon, care îşi pregătise lecţiile acasă si putea oricînd i se cerea, nimeni nu putea. Bătrînelul însă, nebănuind defel spaima pe care o trezea, rătăcea cu privirea senină peste mătăniile de nume, ezita, se gîndea şi se lupta cu el însuşi, pînă cînd în cele din urmă spuse cu încredere: *
— Mydlakowski.
Se dovedi însă repede că Mydlakowski nu e în stare să-1 traducă pe Cezar, pe care îl avusese de, pregătit, şi ce-i mai rău, nu ştie eă *animis oblatis*[1] e *ablativus absolutul.*
animis oblatis (lat.) — cu maximă atenţie. [2] *ablativus absolutus (lat.)* - ablativul absolut.

— O, domnule Mydlakowski, spuse bătrînul blînd, re-proşîndu-i sincer, dumneata nu ştii ce înseamnă *animis oblatis* şi ce formă e? De ce nu ştii?
Şi, foarte amărît, îi puse un doi, pe urmă se însenină şi, luat de un nou val de optimism, trecu la litera K, îl strigă pe Koperski socotind că îl fericeşte acordîndu-i atenţie şi, apelînd la gesturi şi priviri pline de o profundă încredere, îl îndemnă la o nobilă emulaţie. Dar nici Koperski, nici Kotecki, nici Kapus'cinski, nici Kolek nu ştiau nici măcar ce înseamnă *animis oblatis,* ieşeau [l]a tablă şi tăceau de nevoie, muţeşte, iar bătrînul îşi exprima dezolarea pasageră cu cîte un doi scurt şi cuprinzător, apoi, de parcă abia ieri căzuse din lună, de parcă venise de pe o altă lume, cuprins de o nouă pornire de încredere sporită, scotea mereu alţi elevi la tablă aşteptînd de fiecare dată ca cel ales şi fericit să răspundă pe măsura încrederii. Nimeni nu răspundea. Pusese aproape zece note proaste în catalog şi tot nu-şi dădea seama că încrederea lui este respinsă cu o frică moartă si rece, că nimeni nu-şi doreşte această încredere - bătrîn incredibil de încrezător! încrederea lui nu avea leac. In zadar încercau fel de fel de modalităţi de persuasiune, în zadar îi prezentau certificate medicale, motive, boli, profesorul le vorbea cu înţelegere şi cu compătimire.
— Cum e, domnule Bobkowski? Nu te-ai putut pregăti din motive independente de dumneata? Nu-ţi face probleme, te întreb dintr-un text mai vechi. Cum? Te doare şi capul? Perfect, am aici o maximă interesantă: *de malis capitis*[1], tocmai potrivită pentru dumneata. Cum? Simţi nevoia de a merge imediat la toaletă? Ah, domnule Bobkowski! Ce rost are? Chiar şi asta se găseşte la antici! Am să-ţi arăt numaidecît celebrul *passus* din cartea a cincea, în care toată armata lui Cezar a mîncat morcovi alteraţi şi a avut aceeaşi soartă. Toată armata! Toată armata, Bobkowski! Şi atunci de ce să faci dumneata acelaşi lucru într-un mod atît de stîngaci, de vreme ce avem la îndcmînă o descriere genială şi clasică? Cărţile acestea sînt viaţă, domnilor, viaţă!
Uitaseră şi de Syfon şi de Miqtus, încetaseră şi disputele, toţi încercau să nu mai fie, să nu mai existe, elevii se
de malis capitis (lat.) - durere de cap.

chirceau, deveneau cenuşii şi dispăreau, îşi trăgeau în ei burţile, mîinile şi picioarele, dar nimeni nu se plictisea, de plictiseală nici nu putea fi vorba, pentru că toţi se temeau sumbru şi fiecare aştepta, chinuit de durerea spaimei, cînd îl va chema şi pe el încrederea puerilă, hrănită din texte. Iar chipurile, aşa cum sînt ele, sub presiunea spaimei se prefăceau în umbre, în iluzia unor chipuri, şi nu se ştie ce era în cele din urmă mai demenţial, mai neesenţial, mai himeric: chipurile sau acel nebulos *accusativy cum infmi-tivo,* ori infernala încredere a bătrînului bolnav închipuit, iar realitatea se prefăcea încetul cu

încetul într-o lume a idealului, lasă-mă acum să visez, lasă-mă!
Şi totuşi, acordîndu-i lui Bobkowski doi şi epuizînd în cele din urmă *animis oblatis,* profesorul inventă o nouă problemă: cum are să fie *passivum futurum conditionalis* la persoana a treia, plural, de la verbul reflexiv *colleo, colleavi, colleatum, colleare^* şi ideea aceasta îl îneîntă.
— Nemaipomenit de interesant! spuse freeîndu-şi mîinile. Interesant şi instructiv! Ei, domnilor! O problemă de mare fineţe! Iată un teren pe care vă puteţi demonstra capacitatea intelectuală! Fiindcă dacă de la *olleare* avem *ollandus sim,* atunci... ei, ei, ei... domnilor... Domnii însă erau pieriţi de frică. - Exact! Ei, ei? *Collan... collan...*
Nimeni nu spusese nimic. Fără să-şi piardă speranţa, bătrînul repeta mereu: „ei, ei şi *collan, collan",* radia, cocheta cu cimilitura, încuraja, impulsiona şi îndemna cum putea la cunoaştere, la răspuns, la fericire şi satisfacţie. Deodată observă că nimeni nu vrea, că vorbeşte la pereţi. Se potoli şi spuse surd:
— *Collandus sim! Collandus sim!* repeta mîhnit şi umilit de tăcerea generală apoi adăugă: Cum se poate, domnilor? Chiar nu apreciaţi asta? Nu vedeţi cum *collandus sim* ascute inteligenţa, dezvoltă intelectul, formează caracterul, perfecţionează multilateral şi ne înfrăţeşte cu gîndirea antică? Fiindcă, gîndiţi-vă, dacă de la *olleare* avem *ollandus,* atunci de la *colleare* trebuie să avem *collandus,* pentru că *passivum futurum* al verbelor de conjugarea a treia se termină în dus, *dus, us,* cu excepţia excepţiilor. *Us, us, us,*
Autorul foloseşte forme inexistente în limba latină.

domnilor! Nimic nu poate fi mai logic decît limba, în care tot ce nu e logic e excepţie! *Us, us, us,* domnilor, încheie şovăitor, ca factor al dezvoltării!
Atunci Garkiewicz sări din bancă şi gemu: — Tra, la, la, mama, ţaţa! Cum dezvoltă, dacă nu dezvoltă? Cum perfecţionează, dacă nu perfecţionează? Cum formează, dacă nu formează? O, Doamne, Doamne -Doamne, Doamne!
PROFESORUL
Cum, domnule Garkiewicz? *Us* nu perfecţionează? Dumneata zici că această terminaţie nu perfecţionează? că această terminaţie a *passivi futuri* de conjugarea a treia nu îmbogăţeşte? Cum se poate, Garkiewicz?
GA1KIEWICZ
Pe mine această codiţă nu mă îmbogăţeşte! Pe mine această codiţă nu mă perfecţionează! Dar deloc! Tra, la, la, O, Doamne! Mamă!
PROFESORUL
Cum nu îmbogăţeşte? Domnule Galkiewicz! Dacă eu spun că îmbogăţeşte, înseamnă că îmbogăţeşte! Doar îţi spun limpede că îmbogăţeşte. Ai încredere în mine, Garkiewicz! O minte obişnuită nu înţelege ^aceste mari foloase! Ca să înţelegi, ai nevoie de studii îndelungate, să devii tu însuţi o minte neobişnuită. Cristoase Dumnezeule, doar am făcut, anul trecut, şaptezeci şi trei de versete din Cezar, în care versete Cezar descrie cum şi-a aşezat cohortele pe colină. Oare aceste şaptezeci şi trei de versete, precum şi cuvintele din ele, nu ţi-au dezvăluit, în mod mistic, toate bogăţiile lumii antice? Nu te-au învăţat stilul, gîndirea lucidă, precizia exprimării şi arta războiului?
GA1KIEWICZ
Nimic! Nimic! Nici o artă. Mie mi-e frică numai de doi. Mie mi-e frică numai de doi!... Ah, nu pot, nu mai pot! Se profila primejdia unei neputinţe generale. Profesorul observă că şi pe el îl ameninţă, şi ce-i mai rău, dacă nu va reuşi ca printr-o doză dublă de încredere să-şi înfrîngă propria neîncredere, propria neputinţă, atunci va fi pierdut -

Pylaszczkiewicz! strigă disperat solitarul părăsit de toţi. Recapitulează numaidecît tot ce am făcut în ultimele trei luni arătînd întreaga profunzime a gîndirii şi farmecul stilului, şi am încredere, am încredere, o, Cristoase, Sfîntă Mărie am încredere!
Syfon, care - aşa cum s-a spus - putea oricînd, se ridică şi începu curgător şi cu mare uşurinţă:
— *A doua zi, Cezar convocă adunarea si mustrînd violenţa si lăcomia soldaţilor, pentru că i se părea că ei hotărîseră de capul lor pînă unde trebuie să meargă si ce trebuie să facă, si că după ce a fost dat semnalul de retragere ei au hotărît că nu pot fi opriţi de tribunii militari şi de legaţi, a explicat ce însemnătate mare are locul nepotrivit, ceea ce se referea la Avaricum, cînd prinzîndu-1 pe vrăjmaş fără comandant şi fără cavalerie a scăpat din mînă o victorie sigură şi nu mică a fost paguba în luptă din cauza locului nepotrivit. Pe cît de admirată e măreţia sufletească a celor care nu pot fi biruiţi nici de întăiiturile taberelor, nici de înălţimea munţilor, nici de zidurile cetăţilor, pe atîta trebuie mustrată*

samavolnicia şi îndrăzneala acelora care socotesc că ştiu mai mult decît comandantul lor despre victorie şi despre sfîrşitul lucrurilor, şi că trebuie să-ţi doreşti soldaţi înzestraţi deopotrivă cu modestie şi chibzuinţă ca şi cu bărbăţie şi mărinimie. Pe urmă, mergînd înainte, a hotărît şi a poruncit să se trîmbi-ţeze retragerea, ca zece legiuni să înceteze numaidecît lupta, ceea ce s-a şi întîmplat, dar soldaţii din celelalte legiuni nu au auzit sunetele trompetelor, fiindcă îi despărţea de celălalt loc o vale destul de mare. Aşa că au fost opriţi de tribunii militari şi de legaţi, căci aşa era porunca lui Cezar, dar erau atît de înfierbîntaţi de speranţa în victorie, de superioritatea asupra vrăjmaşilor şi de fuga lor în timpul luptei victorioase, încît nu li se părea greu să poată obţine izbînda prin bărbăţie, fără a fugi, şi nu s-au oprit pînă nu au ajuns la zidurile şi porţile cetăţii; atunci din toate părţile cetăţii s-a putut auzi larmă, şi drept urmare cei care se speriaseră de strigătele neaşteptate, au crezut că vrăjmaşul era la poartă, aşa că au părăsit cetatea[1]. Collandus sim, domnilor!

şi 47.

Vezi C. Iulius Caesar, *Războiul galic,* cartea a Vil-a, par. 52

Collandus sim, ce limpezime, ce limbă! Ce profunzime, ce gîndire! *Collandus sim,* ce tezaur de înţelepciune! Ah, respir, respir! *Collandus sim* mereu şi întotdeauna, pînă la capăt *collandus sim, collandus sim, collandus sim, collandus sim* - tocmai atunci sună clopoţelul şi elevii scoaseră nişte ţipete^ sălbatice, iar bătrînelul se miră şi ieşi.

în aceeaşi clipă, din reveriile oficiale toţi ţîşniră cu chipurile lor drept în reveriile particulare despre copilandru şi despre flăcău, discuţiile se înfierbîntară, iar realitatea se prefăcea încetul cu încetul într-o lume a idealului, lasă-mă acum să visez! lasă-mă! A făcut-o intenţionat. Intenţionat m-a numit superarbitru! S-a pornit împotriva mea, ca să fiu obligat să privesc, să văd totul. Intinîndu-se pe el, voia să mă întineze şi pe mine, nu putea suporta faptul că i-am provocat clipa aceea de slăbiciune cu argatul. Puteam eu să-mi expun chipul la asemenea scene? Ştiam că dacă inhalez această maimuţăreală, chipul meu nu va mai reveni niciodată la vechea normă, voi rata pentru totdeauna fuga, nu, nu, facă ce vor, dar nu de faţă cu mine, nu de faţă cu mine! Mişcîndu-mi nervos degetul în gheată, l-am apucat de mînecă, l-am privit rugător şi i-am şoptit:

— Mie$_s$tus... El mă respinse:

— O, nu, băietanul meu. Pentru nimic în lume! Eşti superarbitru şi gata!

Băietan mi-a spus! Ce cuvînt oribil! Era o cruzime din partea lui şi am înţeles că totul e pierdut şi că ne îndreptăm cu toată viteza spre ceea ce mă sperie cel mai mult, spre o totală sluţenie, spre grotesc. între timp, o curiozitate cumplită, nesănătoasă puse stăpînire şi pe cei care pînă nu demult repetau indiferenţi: - Oare Syfonus... Nările li se dilataseră, roşeaţa le ardea obrajii şi devenise limpede că duelul cu mutrele va fi un duel fără menajamente, pe viaţă şi pe moarte şi nu de cuvinte goale! Ei îi înconjuraseră pe cei doi cu un cerc strîns şi strigau în văzduhul apăsător:

— începeţi! Ia-1! Pe el! Dă-i înainte!

Numai Kopyrda se întinse liniştit, îşi luă caietul şi plecă pe picioarele lui...

Syfon stătea pe copilandrul lui, posomorit şi burzuluit ca o găină pe ouă, se vedea totuşi că se speriase puţin şi ar

fi preferat să se retragă! în schimb Pyzo apreciase din zbor marile şanse pe care i le oferea lui Syfon convingerile şi principiile lui superioare: E al nostru! îi şoptea la ureche şi-1 aţîţa. Nu te morcovi! Gîndeşte-te la principiile tale! Tu ai principii şi în virtutea principiilor vei putea face uşor cîte mutre doreşti, pe cînd el nu are principii şi va trebui să le facă pe măsura lui, nu pe măsura principiilor. Sub influenţa acestor şoapte înfăţişarea lui Pylaszczkiewicz începu să se învioreze şi în curînd se lumină de o linişte deplină, fiindcă într-adevăr principiile îi dădeau o asemenea putere îneît el putea întotdeauna şi în orice cantitate. Văzînd asta, Myzdral şi Hopek îl luară pe Miqtus deoparte şi îl implorară să nu se expună la o înfrîngere sigură.

— Nu ne pierde şi pe noi şi pe tine, mai bine ar fi să te predai de la început, el e mult mai tare-n mutre decît tine. Miqtol, prefă-te că te-ai îmbolnăvit, leşină, pe urmă lucrurile se mai liniştesc şi găsim noi scuze!

A răspuns doar atît:

— Nu pot, zarurile au fost aruncate! Plecaţi! Plecaţi! Vreţi să ajung un laş? Alungaţi-i pe aceşti gură-cască! Mă enervează! Să nu mă privească nimeni din lateral, în afară de arbitri şi de superarbitru. Dar chipul i se prelungise iar înverşunarea se amestecase cu emoţia, ceea ce contrasta atît de puternic cu siguranţa calmă a lui Syfon, îneît Myzdral şopti: E vai de el şi toţi simţiră primejdia şi plecară pe furiş,

în tăcere, închizînd cu grijă uşa în urma lor. Deodată, în clasa pustie şi închisă am rămas numai noi şapte, adică în afară de Pylaszczkiewicz şi de Mie^us, Myzdral, Hopek, Pyzo, un anume Guzek, al doilea arbitru al lui Syfon, şi eu la mijloc, ca superarbitru, un superarbitru uluit peste ceilalţi arbitri. Şi răsună vocea lui Pyzo, ironică deşi împovărată de ameninţare. Pyzo, uşor cam palid, citea de pe un bileţel condiţiile întîlnirii:

— *Adversarii vor sta faţă-n faţă si vor executa, pe rînd, cîte o serie de mutre; la fiecare mutră frumoasă şi constructivă a lui Pylaszczkiewicz, Miejalski va răspunde cu o contramutră distructivă si hidoasă. Mutrele, cît mai personale, mai proprii si mai lăuntrice, cît mai agresive $i mai nimicitoare, vor fi efectuate fără surdină, pînă la capăt.*

Tăcu, iar Syfon şi Miqtus îşi ocupară locurile. Syfon îşi frecă obrajii, Miqtus îşi mişcă maxilarul iar Myzdral spuse clănţănind din dinţi:

— Puteţi începe!

Şi tocmai cînd el spunea că „pot începe", cînd zicea că pot „să înceapă", realitatea depăşi orice limite, neesenţiali-tatea culmina în coşmar, iar întîmplarea întîmplătoare se prefăcu în vis - eu însă rămăsesem la mijloc, fără să mă pot mişca, prins ca o muscă într-o pînză de păianjen. Se părea că pe calea unui îndelungat exerciţiu se atinsese în sfîrşit acel punct în care chipul dispare. Sloganul se transformase în grimasă, iar grimasa - vidă, găunoasă, deşartă, searbădă - se înstăpînise peste tot. Nu ar fi fost de mirare dacă Miqtus şi Syfon şi-ar fi luat chipurile şi ar fi azvîrlit cu ele unul în celălalt - nu, nimic nu ar fi fost de mirare. Am bolborosit: Aveţi milă de chipurile voastre, aveţi milă cel puţin de al meu, chipul nu este un obiect, chipul este un subiect, subiect, subiect! Dar Syfon îşi întoarse chipul şi bifa prima mutră atît de brusc, încît şi chipul meu se răsuci ca o gutapercă. Clipise ca unul care iese din întuneric la lumină, aruncase o privire în dreapta şi în stînga cu o mirare cucernică, apoi se porni să-şi rotească globurile oculare, aruncă o privire în sus, se holbă, căscă gura, lăsă să-i scape o explicaţie, de parcă ar fi zărit ceva acolo pe tavan, arboră o exclamaţie de fascinaţie şi rămase o vreme aşa, într-o stare de încîntare şi inspifaţie, apoi duse mîna la inimă şi oftă.

Miqtalski se chirci, se ghemui şi îl izbi de jos în sus cu următoarea contramutră ironică şi zdrobitoare: şi el roti, şi el aruncă, holbă, şi căscă într-o admiraţie bovină şi îşi învîrti chipul astfel preparat, pînă cînd în mestecătoare îi căzu o muscă... şi atunci o mîncă.

Syfon nu-i dădu însă nici o atenţie, de parcă nici n-ar fi existat pantomutra lui Miqtus (avea asupra lui ascendenţa faptului că el o făcea pentru principii, nu pentru el), ci izbucni în lacrimi fierbinţi, amarnice şi plîngea în hohote atingînd în felul acesta culmea căinţei, a revelaţiei şi emoţiei. Dar şi Miqtus se porni pe hohotit şi hohoti pînă începu să-i curgă nasul, atunci şi-1 suflă în scuipătoare atingînd în felul acesta culmea scîrboşeniei. Această

cutezătoare blasfemie la adresa celor mai sacre sentimente 1-a scos însă pe Syfon din răbdări - n-a mai rezistat aşa că, fără să vrea, iritat cum era, s-a uitat la îndrăzneţ şi 1-a fulgerat cu o privire furioasă. Riscant! Miqtus asta şi aştepta! Simţind că reuşise să atragă asupra sa privirile lui Syfon, de undeva din înălţimi, rînji numaidecît şi îşi strîmbă mutra atît de hidos, încît celălalt, lovit în plin, icni de durere. Se părea că Miqtus va cîştiga. Myzdral şi Hopek scoaseră un oftat discret. Prea devreme! Prea devreme oftaseră!

Orientîndu-se la timp că se lăsase dus de faţa lui Miqtus şi că din cauza iritării faţa lui începe să nu-i mai dea ascultare, Syfon se retrase repede, îşi puse ordine în trăsături, săgeta din nou înălţimile cu privirea, ba mai mult, împinse un picior în faţă, îşi răvăşi uşor părul, lăsă o şuviţă să-i atîrne pe frunte şi rămase aşa, autarhic, cu principii şi idealuri, după care ridică braţul şi pe neaşteptate îndreptă degetul arătător în sus! Lovitura era violentă!

Miqtus ridică şi el numaidecît acelaşi deget, scuipă pe el, se scobi cu el în nas, se scarpină, se maimuţări cum putu şi cum ştiu, se apăra atacînd şi ataca apărîndu-se, dar degetul lui Syfon rămînea în continuare, neînfrînt, ridicat în tării. Şi nu ajuta faptul că Miqtus îşi muşca degetul, se scobea cu el între dinţi, se scărpina în călcîi şi făcea tot ce era omeneşte posibil ca să-1 scîrbească - din păcate, din păcate - degetul neîndurător şi neînfrînt al lui Pylaszczkiewicz rămînea îndreptat în sus şi nu ceda. Situaţia lui Miqtalski devenea critică, fiindcă el îşi epuizase toate scabrozităţile iar degetul lui Syfon arăta neîncetat în sus. Groaza îi doborîse pe arbitri şi pe superarbitru! Cu un ultim efort, Miqtus îşi scaldă degetul în scuipătoare şi îl scutură în faţa lui Syfon - scîrbos, roşu, acoperit de sudoare - dar Syfon nu numai că nu-1 luă în seamă, nu numai că nu tresări, ci chipul lui se strălumina asemenea

curcubeului după furtună şi pe el se ivi, în şapte culori, sublimul Vulturaş-Şoim şi purul, inocentul, neiniţiatul copilandru!
— Victorie, strigă Pyzo.
Miqtus arăta îngrozitor. Se retrăsese lîngă perete şi hîrîia, horcăia, făcea spume la gură, îşi apucase degetul şi trăgea de el, trăgea vrînd să-1 smulgă, să-1 smulgă cu

rădăcini cu tot, să-1 arunce, să desfiinţeze acea comunitate cu Syfon, să-şi recîştige independenta! Nu putea, deşi trăgea din toate puterile, fără să ia în seamă durerea! Neputinţa dădea iar semne! Syfon în schimb putea întotdeauna, putea neîncetat; liniştit ca Cerul, cu degetul îndreptat în sus, fireşte nu din voinţa lui Miqtus, nici din voinţa lui, ci din a principiilor voinţă! Ah, ce monstruozitate! Iată, unul stîlcit, rînjit într-o parte, celălalt în altă parte! Iar între ei - eu, superarbitrul, prizonier poate pe vecie, prizonierul grimaselor străine, al chipurilor străine. Chipul meu parcă era **oglinda chipurilor** JOJQ **se pocise** şF el: groaza, repulsia, revolta săpaseră în el amprente de neşTeTs7Trpa1ăiţS"In'tre două paiaţe, cum să mă încumet eu să fac' ceva ce nu e grimasă? Degetul meu de la picior acompania tragic degetele lor, iar eu făceam grimase, făceam grimase ştiind că mă dispersez în aceste grimase. Cred că n-am să scap niciodată de Pimko. N-ani să redevin eu însumi!~XhŢ~ce monstruozitate! Şi ce linişte cumplită! Uneori liniştea era perfectă, nici un zăngănit de arme, numai mutre şi mişcări fără zgomote. Deodată liniştea fu sfîşiată de răcnetul lui Miqtus.
— Prinde-1! Ţine-1! Altoieşte-1! Omoară-1!
Ce-i asta? Altceva? încă ceva? Nu era de-ajuns? Miqtus coborî degetul, tăbărî asupra lui Syfon şi-1 plesni peste mutră. Myzdral şi Hopek tăbărîră şi ei asupra lui Pyzo şi a lui Guzek şi-i plesniră peste mutre! începu vînzoleala. Trupurile se zvîrcoleau pe duşumea, iar eu stăteam nemişcat ca un superarbitru. Nu trecuse nici un minut, iar Pyzo şi Guzek zăceau legaţi fedeleş cu bretelele, în timp ce Miqtus se urcase călare pe pieptul lui Syfon şi începuse să se grozăvească:
— Ei, ce zici, viermişorule, tu Copilandru inocent, tu credeai că m-ai învins pe mine? Ridici un deget şi eşti mulţumit, nu? Tu, păpuşică (şi folosi cele mai groaznice expresii), ţi-ai făcut iluzie că Miqtus nu se descurcă? Că se lasă învîrtit pe degetul tău? Iar eu îţi spun că dacă altfel nu se poate, atunci îţi coborîm degetul cu forţa!
— Dă-mi drumul...! hîrîi Syfon.
— Să-ţi dau drumul! îţi dau drumul imediat! îţi dau drumul imediat, dar nu ştiu dacă în starea în care eşti. O să

stăm de vorbă! Apropie-ţi urechea! Din fericire se mai poate ajunge la tine... cu forţa... prin urechi... Ajung eu în / interiorul tău! Ţi-am spus să-ţi apropii urechea! Aşteaptă, tu, inocentule, să-ţi spun ceva...
Se aplecă asupra lui şi-i şopti ceva. Syfon se înverzi, guiţă ca un purceluş la tăiere şi se zvîrcoli ca un peste pe uscat. Miqtus îl apăsă! Şi s-a pornit o goană pe duşumea, fiindcă Miqtus gonea cu gura cînd după o ureche a lui Syfon, cînd după cealaltă, iar Syfon îşi ferea urechile bălăbănindu-şi capul şi răcnea văzînd că nu poate fugi, răcnea ca să acopere cuvintele ucigătoare menite să-1 iniţieze, şi răcnea sumbru, cumplit, se refugia şi se abandona într-un urlet disperat şi primitiv, încît nici nu-ţi venea să crezi că idealurile puteau scoate răgete asemănătoare celor scoase de bivolii sălbatici din codri. Călăul răcnea însă şi el: -^-
— Căluşul! Căluşul! Pune-i căluşul! Gură-cască! Ce te holbezi aşa? Căluşul! Astupă-i gura cu batista! La mine ţipa aşa! Eu trebuia să-i astup gura cu batista! Fiindcă Myzdral şi Hopek stăteau călare, fiecare pe arbitrul lui, şi nu se puteau mişca. Nu voiam! Nu puteam! Stăteam neclintit şi aveam oroare de mişcare, de cuvînt şi, în general, de orice expresie. Ah, superarbitru! Treizeci de ani, treizeci de ani, unde-i tînărul meu,de„treize.cL-xteaiu,JundeVi tînărui_meu,_de_treizeci de; ani? Nu există! Deodată în uşa clasei îşi face apariţia Pimko şi se opreşte - în ghete galbene de şevro, în pardesiu maro şi cu bastonul în mînă -stă... stă... Şi stă atît de absolut de parcă ar şedea.
Capitolul IV
PREFAŢĂ LA FILIDOR - COPIL DEGHIZAT
ÎNAINTE DE A CONTINUA aceste amintiri adevărate, aş vrea să fac o digresiune şi să introduc în capitolul următor povestirea intitulată *Filidor ~ copil deghizat.* Aţi văzut cu cîtă răutate m-a împoponat didacticul Pimko, aţi văzut cotloanele idealiste ale tineretului nostru intelectual, neputinţa vieţii, disperarea disproporţiilor, jalea artificialităţii, sinistrul plictisului, ridicolul ficţiunii, calvarul

anacronismului, demenţa poponelului, a feţei şi a altor părţi ale trupului. Aţi auzit cuvinte, cuvinte, cuvinte ordinare luîndu-se la întrecere cu cele sublime şi alte cuvinte, la fel de neesenţiale, rostite de profesori la lecţii - şi aţi fost martorii muţi ai acelei scene în care un lucru alcătuit din cuvinte neesenţiale a sfîrşit abject într-o grimasă bizară. în felul acesta, încă din fragedă tinereţe, omul pătrunde în slogan şi în grimasă. într-o asemenea forjerie se naşte matu-. ritatea noastră. în curînd o să vedeţi altă realitate, alt_duel - o luptă pe viaţă şi pe moarte între profesorii G.L. Filidor din Leiden[1] şi Momsen din Colombo (purtător al poreclei nobiliare de „anti-Filidor". Şi aici apar cuvinte şi părţi ale „.corpului, dar nu trebuie căutată nici o legătură specială între *i* cele două părţi, ale acestui întreg, iar fcel care ar socoti că introducînd în opera mea povestirea *Filidor - copil deghizat* nu am avut alt scop decît să umplu spaţiul alb de pe hîrtie, să mai reduc din numărul uriaş de coli albe ce-mi staîTîn faţă, acela ar săvîrşi o mare eroare.
Dar dacă anumiţi cunoscători şi cercetători, specializaţi ca Pimko în edificarea de poponele cu ajutorul vînării deficienţelor în construcţia operei artistice, mi-ar reproşa că, după părerea lor, dorinţa de a umple un spaţiu este o chestiune particulară şi neconvingătoare şi că nu se cuvine să introduci într-o operă artistică tot ce ai scris cîndva, voi

Oraş în Olanda (Leyda).

răspunde că după modesta mea părere părţile corpului şi cuvintele reprezintă un liant estetico-artistic suficient de convingător. Şi voi dovedi că sub aspectul rigorii şi al logicii, construcţia mea nu este cu nimic inferioară celor mai riguroase şi celor mai logice construcţii. Uitaţi-vă bine: partea fundamentală a corpului, poponelul acela cuminte şi domestic reprezintă fundamentul; prin urmare, orice acţiune de la poponel Jncepe. Din poponel, ca dintr-un trunchi, se ramifică celelalte părţi, precum degetul de la picior, mîinile, ochii, dinţii, urechile, unele părţi trec imperceptibil în altele datorită unor subtile şi iscusite prefaceri. Iar faţa omului, căreia în MaFopolska i se mai spune şi „papă"[1], reprezintă coroana, frunzişul copacului, ale cărui părţi cresc din trunchiul poponelului, prin urmare papa încheie ciclul început de poponel. Ajuns la papă, ce-mi rămîne altceva de făcut decît să mă întorc la părţi şi prin ele să ajung iar la poponel? - ori exact acest lucru trebuie să-1 facă nuvela *Filidor. Filidor* este o reluare a formulei constructive, un pasaj sau mai exact - o codă, este un tril, sau mai degrabă o încurcătură, o ocluzie intestinală, fără de care n-aş fî ajuns niciodată la pulpa stingă. Nu-i asta o construcţie de fier? Nu e suficient ca să satisfacă pînă şi cele mai rafinate cerinţe? Darămite cînd veţi pătrunde în relaţiile intime ale diferitelor părţi, în diversele treceri de la deget la dinţi, în sensurile mistice ale unor părţi preferate şi, mai departe, în semnificaţiile încheieturilor, în întregul părţilor ca şi în toate părţile părţilor? Vă asigur că este o construcţie inestimabilă sub aspectul umplerii spaţiului: se pot umple trei sute de volume cu investigaţii subtile asupra ei, acoperind tot mai mult loc şi urcînd tot mai sus, pentru ca să te aşezi cît mai comod şi mai lejer pe locul tău. Dar vă place să daţi drumul la baloane de săpun stînd, la asfinţit de soare, pe malul lacului, în vreme ce crapii sar în apă, iar pescarul *sade* în tăcere privindu-se în oglinda apei?
Şi vă recomand metoda mea de intensificare prin repetare, datorită căreia, repetînd sistematic anumite cuvinte, expresii, situaţii şi părţi, reuşesc să le intensific potenţînd în acelaşi timp impresia unităţii stilistice pînă aproape de hota-

I
Un fel de hîrtie gudronată folosită la acoperişuri.

maniei. Prin repetare, prin continua repetare se naşte cel mai uşor orice mitologiei Observaţi totuşi că o aseme-neaT construcţie parţială nu este doar o construcţie, ea este de fapt o întreagă filozofie, pe care eu o prezint aici sub forma spumoasă şi sprinţară a unui foileton. Spuneţi-mi, ce părere aveţi? Nu credeţi că cititorul asimilează doar părţile şi asta numai parţial? Citeşte o parte sau un fragment şi pe urmă întrerupe, pentru ea după un timp să citească următorul fragment şi nu o dată se întîmplă să înceapă lectura de la mijloc sau de la sfîrşit mergînd înapoi, spre început. Nu de puţine ori citeşte cîteva fragmente şi renunţă, nu pentru că nu l-ar interesa, ci pentru că altceva i-a atras atenţia. Şi apoi, chiar dacă ar citi tot - credeţi că poate el îmbrăţişa şi recepta raportul şi armonia dintre diferitele părţi, dacă nu le află de la vreun specialist? De aceea se căzneşte autorul ani de zile, croieşte, potriveşte, rupe, cîrpeşte, asudă şi se trudeşte ca să vină un specialist şi să-i spună cititorului dacă-i bună construcţia? Dar să mergem mai departe, mai departe, să pătrundem pe teritoriul experimentului particular cotidian! Oare un telefon oarecare, o muscă nu-1 întrerupe din lectură exact în locul în care toate părţile converg spre unitatea rezolvării dramatice? Darămite dacă în clipa aceea fratele lui (să

zicem) intră în cameră şi spune ceva? Toată truda nobilă a scriitorului capotează în faţa fratelui, a muştei sau a telefonului - brr, muşte rele, de ce muşcaţi oamenii care şi-au pierdut cozile şi nu mai au cu ce să se apere? Şi să mai luăm în considerare un lucru, oare opera aceasta a voastră, unică, excepţională, elaborată, nu este doar o parte din cele treizeci de mii de alte opere, la fel de unice, care au apărut după principiul anul şi cîrlanul? înspăimîntătoare părţi! De asta construim noi întregul pentru ca o parte dintr-o parte a cititorului să asimileze o parte dintr-o parte a operei şi asta numai în parte?
E greu să nu te distrezi glumind pe această temă. Gluma vine singură. Fiindcă de mult ne-am învăţat să ne descotorosim glumind de ceva care glumeşte prea biciuitor pe seama noastră. Se va ivi vreodată un geniu al sobrietăţii, care să privească în faţă mărunţişurile vieţii şi să nu izbucnească într-un chicot tîmp? în cele din urmă, ce mărime poate ţine piept micimii? Hei, tu ton al meu, ton de foileton

amuzant! Dar să mergem mai departe (ca să bem pînă la fund această cupă a părţii), vom observa că toate canoanele şi principiile construcţiei, cărora ne supunem fără să crîcnim, sînt şi ele creaţii ale unei părţi şi încă ale unei părţi infime. O parte neînsemnată a lumii, un grup redus de specialişti şi de esteţi, un univers nu mai mare decît degetul cel mic, care ar putea intra în întregime într-o cafenea, se tot frămîntă secretînd postulate tot mai rafinate. Dar ce-i mai rău, gusturile acestea nu sînt de fapt gusturi - nu, construcţia voastră le place numai în parte, într-o parte mult mai mare le place propria lor pricepere în sfera construcţiei. Prin urmare, creatorul încearcă să-şi manifeste capacitatea de a construi, pentru ca apoi cunoscătorul să-şi poată dovedi priceperea în acest domeniu? Linişte, sst, mister, iată un creator de cincizeci de ani creează îngenunchind în faţa altarului artei cu gîndul la capodoperă, la armonie, precizie, frumos, spirit şi izbîndă, iată cunoscătorul cunoaşte apro-fundînd produsul creatorului într-un studiu profund, apoi opera pleacă în lume la cititor şi iată că ceea ce a fost zămislit într-un chin total şi complet va fi receptat nespus de parţial, între un telefon şi un cotlet. De o parte scriitorul hrăneşte cu sufletul, cu inima, cu arta, cu truda, cu chinul lui - de cealaltă cititorul nu vrea deloc, iar dacă totuşi vrea, o face doar aşa, pînă nu se aude telefonul. Vă pierd amănuntele vieţii. Sînteţi ca un om care a provocat un balaur la luptă, dar pe care îl bagă în sperieţi pînă şi un căţeluş de salon.
Şi mai departe, întreb (pentru a mai bea o înghiţitură din cupa părţii) după părerea voastră - o operă construită după toate canoanele exprimă un întreg sau doar o parte? Ha! Oare nu toate formele se bazează pe eliminare, construcţia nu înseamnă reducere, cuvîntul poate exprima altceva decît o parte a realităţii? Restul e tăcere. în cele din urmă, noi creăm forma, sau ea ne creează pe noi? Ni se g #pare că noi construim - iluzie, în aceeaşi măsură sîntem şi noi construiţi de construcţie. Ceea ce ai scris îţi impune continuarea, opera nu se naşte din tine, ai vrut să scrii una şi ţi-a ieşit cu totul altceva. Părţile au tentaţia întregului, fiecare parte tinde pe ascuns Spre întreg, spre rotunjire, îşi caută complinirea, solicită restul după chipul şi asemănarea

sa. Intelectul nostru scoate din oceanul răvăşit al fenomenelor o parte, să zicem, o ureche sau un picior şi imediat, la începutul operei, ne vine sub condei urechea sau piciorul, pe urmă însă nu mai putem scăpa de parte, o completăm, ea ne impune toate celelalte părţi. Ne înfăşurăm în jurul părţii ca iedera în jurul stejarului, începutul presupune sfîrşitul, sfîrşitul - începutul, iar mijlocul se constituie între început şi sfîrşit. Neputinţa absolută a întregului caracterizează sufletul omenesc. Şi atunci ce să facem cu o astfel de parte care s-a născut fără să semene cu noi, de parcă o mie de armăsari viguroşi şi focoşi ar fi galopat prin aşternutul mamei copilului nostru - ha, poate doar pentru salvarea aparenţelor paternităţii să apelăm la toată forţa noastră morală şi să ne asemănăm cu opera, de vreme ce ea nu vrea să semene cu noi. Ţin minte, cu ani în urmă, cunoşteam un scriitor, căruia chiar la începutul carierei sale scriitoriceşti i-a ieşit de sub condei o carte eroică. De la primele cuvinte a nimerit, cu totul întîmplător, într-un registru eroic, deşi putea, tot atît de bine, să nimerească într-o tonalitate sceptică sau chiar lirică - primele fraze au fost însă eroice, aşa că, avînd în vedere armonia construcţiei, n-a mai putut evita potenţarea şi gradarea eroismului pînă la final. Şi atîta a rotunjit, a cizelat şi a desăvîrşit, a corectat şi a potrivit începutul eu sfîrşitul şi sfîrşitul cu începutul, pînă cînd a rezultat o operă vie şi încărcată de cele mai profunde convingeri. Şi atunci ce era să facă el cu cele mai profunde convingeri ale şale? Poţi să te dezici de cele mai profunde convingeri ale tale? Oare creatorul, care poartă răspunderea pentru fiecare cuvînt, poate să declare că i s-a întîmplat să scrie eroic şi că a ieşit aşa eroic, că cele mai profunde convingeri ale sale nu sînt cîtuşi de puţin convingerile sale, ci i-au venit din exterior, i-au venit, l-au contropit şi au intrat? Exclus! fiindcă asemenea nimicuri, precum a venit, i-a venit, s-a nimerit, 1-a cotropit nu-şi au locul într-un stil cultural superior, cel mult pot constitui un

surogat pentru un foileton neutru, spumos şi amuzant. în zadar se ruşina şi se ascundea nefericitul şi încerca să scape de parte, fiindcă odată ce 1-a înhăţat, partea nu voia să-1 mai lase, aşa că a trebuit să şe adapteze el la partea sa. Şi într-atît ş-a adaptat la parte, pînă cînd, spre sfîrşitul carierei scriitoriceşti,

-68 -

devenise identic şi eroic - o umbră a propriului eroism. Doar că fugea ca de foc de colegii şi de tovarăşii săi din perioada maturizării, fiindcă aceştia nu puteau să nu se mire de întregul care completase atît de bine partea. Şi strigau după el: - Hei, Bobek! Mai ţii tu minte unghia aceea... unghia aceea... Bolek, Bolek, Bolus, ţii minte unghia din lunca verde? Unghia? Unde-i unghia, Bolo?

Prin urmare, acestea sînt motivele principiale, capitale şi filozofice care m-au determinat să-mi construiesc opera pe temelia diferitelor părţi - tratînd opera ca parte a operei - şi omul ca ansamblu al părţilor, în timp ce omenirea o tratez ca pe un amestec de părţi şi bucăţi. Dar dacă cineva mi-ar face următorul reproş: că această concepţie parţială nu reprezintă, la drept vorbind, nici o concepţie, şi nu-i decît o prostie, o şarlatanie, şi că în loc să mă supun canoanelor şi legilor aspre ale artei, încerc să păcălesc lumea cu gluma asta, i-aş răspunde că aşa e, întocmai, că acestea şi nu altele sînt intenţiile mele. Şi - pentru Dumnezeu - nu ezit să recunosc, că eu, domnilor, vreau să scap atît de Arta voastră, pe care nu o suport, cît şi de voi, pentru că nici pe voi nu vă suport, cu toate concepţiile voastre şi cu toată atitudinea voastră artistică, cu tot universul vostru artistic.

Domnilor, există pe lume cercuri mai mult şau mai puţin ridicole, mai mult sau mai puţin dezonorante, ruşinoase şi umilitoare şi nici cantitatea de prostie nu este peste tot aceeaşi. Aşa, spre exemplu, mediul frizerilor pare, la prima vedere, mai accesibil prostiei decît mediul cizmarilor. Dar ceea ce se întîmplă în mediul artiştilor bate toate recordurile prostiei şi dezonoarei - şi încă în aşa măsură încît un om cît de cît onorabil şi echilibrat nu poate şă nu-şi plece fruntea încinsă de flăcările ruşinii în faţa acestei orgii puerile şi pretensive. Ah, cîntecele acelea inspirate, pe care nimeni nu le ascultă! Ah, infatuarea cunoscătorilor si înflăcărarea de la concerte şi de la serile de poezie, şi iniţierile, valorizările, discuţiile şi chipurile acelor persoane, cînd recită sau cînd ascultă celebrînd împreună misterul frumosului! în virtutea cărei dureroase antinomii tot ce faceţi sau spuneţi se preface chiar pe acest teren în ridicol? Dacă de-a lungul veacurilor un mediu cade pradă unor asemenea convulsii de prostie, se poate ajunge la concluzia că ideile lui, categoric, nu cores-

-69-

realităţii, că pur şi simplu se hrăneşte cu idei false. Fără îndoială, concepţiile voastre artistice au atins culmea naivităţii conceptuale; şi dacă vreţi să ştiţi cum şi în ce direcţie ar trebui să le revizuiţi, pot să vă spun numaidecît, dar trebuie să vă aplecaţi urechile.

Ce aspiraţii are un om care în vremurile noastre simte chemarea pentru condei, pentru penel sau clarinet? în primul rînd vrea să fie artist. Vrea să creeze Artă. Visează să-şi ofere lui şi conaţionalilor săi Frumosul, Binele, Adevărul, vrea să fie preot şi bard oferind comoara talentului său umanităţii avide. Poate că vrea să-şi pună talentul în slujba ideii şi a Poporului. Ce scopuri măreţe! Cîte intenţii superbe! Oare nu acesta a fost rolul tuturor Shakespearilor, Chopinilor? Dar băgaţi de seamă, şi aici e toată problema, voi nu sînteţi încă Chopini şi Shakespeari, nu v-aţi realizat în întregime ca artişti şi slujitori ai artei; în această fază a evoluţiei voastre sînteţi cel mult semishakespeari, sferto-Chopini (ah, blestematele de părţi!), ori această atitudine pretensivă pe care o afişaţi nu face decît să vă trădeze mi-zera insuficienţă şi să arate ca şi cum v-aţi grăbi să vă urcaţi pe piedestalul unui monument periclitîndu-vă preţioasele şi sensibilele părţi ale trupului.

Credeţi-mă, există o mare deosebire între un artist care s-a realizat şi droaia de semiartişti şi sferto-barzi care abia intenţionează să se realizeze. Şi ceea ce îi stă bine unui artist desăvîrşit în întreg profilul său, în voi are altă rezonanţă. Dar voi, în loc să vă creaţi o concepţie pe măsura voastră şi conformă cu realitatea voastră, vă împopoţonaţi în pene străine - iată de ce rămîneţi nişte aspiranţi veşnic neputincioşi, veşnic mulţumiţi cu un suficient, voi, slugi şi imitatori, adepţi şi adoratori ai Artei, care vă ţine în ante-cameră. E cumplit să vadă cineva, cum vă străduiţi şi cum nu reuşiţi, cum vi se spune de fiecare dată că încă nu e ceea ce trebuie, iar voi vă înghesuiţi cu altă operă, şi cum vă chinuiţi să vă impuneţi aceste opere, cum vă salvaţi cu nişte succese penibile, de mîna a doua, cum vă complimentaţi între voi, cum organizaţi serate artistice, vă sugeraţi vouă şi altora mereu alte aparenţe ale propriei neputinţe. Şi nici măcar nu aveţi satisfacţia că ceea ce scrieţi şi fabricaţi ar putea avea vreo însemnătate pentru voi. Pentru că, repet,

totul e imitaţie, totul e şterpelit de pe la maeştri - nu-i nimic altceva deqît iluzia prematură a valorii. Situaţia voastră e falsă şi fiind falsă trebuie să rodească fructe amare - iar în cercul vostru a şi început să apară aversiunea reciprocă, desconsiderarea, ostilitatea, fiecare îl dispreţuieşte pe celălalt şi pe sine însuşi, sînteţi o frăţie a autodispreţului
- pînă cînd vă veţi desconsidera total. Pentru că în ce constă de fapt situaţia scriitorului de mîna a doua, dacă nu într-un refuz categoric? Cel dintîi refuz nemilos i-1 serveşte cititorul obişnuit, care nu vrea în nici un chip să se desfăteze cu operele lui. Al doilea refuz ruşinos i-1 serveşte propria lui realitate, pe care nu a reuşit s-o exprime. Al treilea refuz, un picior în dos, cel mai ruşinos dintre toate, îl primeşte din partea artei, la care s-a refugiat şi care îl dispreţuieşte ca pe un^ neputincios şi neisprăvit. Şi asta umple paharul ruşinii. începe un vagabondaj total. Aceasta face ca scriitorul de mîna a doua să ajungă de rîsul tuturor, să fie luat în focuri încrucişate. La drept vorbind, la ce te poţi aştepta de la un om repudiat de trei ori şi de fiecare dată tot mai ruşinos? Oare un om aranjat în felul acesta n-ar trebui să plece undeva, să se ascundă undeva, ca să nu mai fie văzut? Oare insuficienţa, afişată ziua în amiaza mare, setoasă de onoruri, poate fi sănătoasă şi să nu provoace sughiţuri naturii?
Dar mai întîi răspundeţi-mi dacă după părerea voastră, bergamotele sînt mai bune şi mai suculente decît ananasul, ori sînteţi înclinaţi să acordaţi întîietate ananasului? Şi dacă vă place să le consumaţi şezînd comod pe verandă în fotolii de trestie? Ruşine, ruşine, domnilor, ruşine şi iar ruşine! Eu nu sînt filozof şi nici teoretician, nu - eu vorbesc despre voi, am în vedere viaţa voastră, înţelegeţi odată că pe mine mă chinuie doar situaţia voastră personală. Detaşarea e imposibilă. Ah, neputinţa noastră de a tăia ombilicul care ne leagă de refuzul uman! Un suflet refuzat - o floare nemirosită - bomboanele care se doreau gustate şi n-au fost
- o femeie dispreţuită - mi-au produs întotdeauna o durere de-a dreptul fizică, nu ştiu să îndur această insatisfacţie -iar cînd întîlnesc în oraş vreun artist şi văd ce refuz banal zace la baza existenţei lui, cum orice mişcare, cuvînt, credinţă, entuziasm, virgulă, jignire, mîndrie, milă, durere

miros a refuz banal şi dezagreabil, mă ruşinez. Şi nu mi-e ruşine pentru că l-aş compătimi, ci pentru că, vrînd nevrînd, coexist cu el, pentru că himeritatea lui mă lezează, cum lezează pe oricine în a cărui conştiinţă s-a infiltrat. Crede-ţi-mă, a venit timpul să se elaboreze şi să se stabilească statutul scriitorului de mîna a doua, fiindcă altfel tuturor oamenilor li se va face rău. Oare nu-i ciudat că persoanele care se dedică *ex pwfesso* formei şi - se poate bănui -sensibile la stil, acceptă fără nici un protest o astfel de situaţie, falsă şi pretensivă? Oare nu înţelegeţi că tocmai din punctul de vedere al formei, al stilului nu există nimic mai dăunător în consecinţe, fiindcă cel care se află într-o situaţie artificială, într-o poziţie sub toate aspectele banală nu poate scoate nici un cuvînt care să nu fie banalitate?
Atunci, veţi întreba, care trebuie să fie concepţia noastră ca să ne putem pronunţa corespunzător realităţii noastre şi în acelaşi timp suveran? Domnilor, nu stă în puterea voastră de a vă preface, aşa, de pe o zi pe alta, în maeştri maturi, şi totuşi, într-o anumită măsură, v-aţi putea salva demnitatea îndepărtîndu-vă de Artă, care vă agaţă un popo-nel atît de incomod. în primul rînd, abandonaţi o dată pentru totdeauna cuvîntul artă ca şi pe cel de artist. încetaţi să vă mai îmbătaţi cu aceste cuvinte, pe care le repetaţi cu o monotonie nesfîrşită. Nu-i aşa că fiecare este puţin artist? Nu-i adevărat că omenirea creează artă nu numai pe hîrtie sau pe pînză, dar şi în orice clipă a vieţii cotidiene - chiar şi atunci cînd o copilă îşi prinde o floare în păr, cînd într-o convorbire vă scapă o glumă, cînd ne cufundăm în gama crepusculară a penumbrei, ce sînt toate acestea dacă nu artă? Ce rost are atunci această bizară şi aiurită împărţire în „artişti" şi restul omenirii? N-ar fi mai sănătos dacă în loc să vă spuneţi emfatic artişti, aţi spune simplu: „Eu poate că mă ocup cu arta ceva mai mult decît alţii?" Şi mai departe, ce nevoie aveţi de tot cultul acesta pentru artă, care e cuprinsă în aşa-zise „opere" - de unde vi s-a năzărit vouă că omul admiră într-atîta opera artistică şi că leşinăm de desfătare celestă ascultînd fuga lui Bach? Nu v-a trecut niciodată prin minte cît de impură, de tulbure, de imatură este acea sferă artistică a culturii, pe care voi vreţi s-o înghesuiţi în frazeologia voastră simplistă? Greşeala pe care

o comiteţi îndeobşte cu atîta asiduitate constă în primul rînd în aceea că voi reduceţi relaţia dintre om şi artă exclusiv la emoţia artistică, tratînd totodată această relaţie sub aspectul ei total individualist, de parcă fiecare dintre noi ar recepta arta pe cont propriu, într-o izolare hermeneutică de ceilalţi oameni. în realitate, aici avem de-a face cu un amestec alcătuit din numeroase emoţii, ca şi din numeroşi

oameni care, influenţîndu-se reciproc, creează o receptare colectivă, în felul acesta, atunci cînd un pianist îl toacă pe scenă pe Chopin spuneţi că farmecul muzicii lui Chopin, în interpretarea congenială a genialului pianist, a fermecat auditoriul. Se poate însă ca în realitate nici unul dintre spectatori să nu fi fost fermecat. Nu este exclus că dacă n-ar fi ştiut că Chopin este un mare geniu, şi pianistul la fel, ar fi ascultat cu mai puţină pasiune această muzică. De asemenea, e posibil că dacă fiecare dintre ei, palid de entuziasm, aplaudă, ţipă şi se zbuciumă, acest lucru poate fi pus pe seama faptului că alţii se zbuciumă ţipînd, fiindcă fiecare dintre ei crede că ceilalţi simt o plăcere teribilă, o emoţie nepămîn-teană, prin urmare şi emoţia lui începe să crească fermentată de drojdia altuia. în felul acesta se poate uşor întîmpla ca deşi nimeni din sală să nu fi fost încîntat, toţi să manifeste simptomele încîntării, pentru că fiecare se adaptează la starea vecinilor săi. Şi abia atunci, cînd toţi laolaltă se încălzesc de-a binelea, abia atunci, zic, simptomele trezesc în ei emoţia - fiindcă trebuie să ne adaptăm la simptomele noastre. Dar este la fel de sigur că participînd la acest concert, săvîrşim un fel de act sacerdotal (de parcă am asista la o sfîntă liturghie) îngenunchind cu smerenie în faţa Divinităţii artei, în acest caz, admiraţia noastră ar fi doar un omagiu şi împlinirea unui ritual. Cine ar putea spune însă cît frumos autentic e în această Frumuseţe, şi cîte procese social-istorice? Doar se ştie că omenirea are nevoie de mituri, ea alege pe unul sau pe altul dintre creatorii săi (dar cine ar putea cerceta căile acestei alegeri?) şi iată că-1 ridică deasupra tuturor, începe să-1 înveţe pe de rost, în el îşi descoperă enigmele, lui îi încredinţează sentimentele - dar dacă ne-am porni cu aceeaşi rîvnă să ridicăm alt artist, atunci el ar deveni Homerul nostru. Nu vedeţi, aşadar, ce diversitate de factori, adeseori extraartistici (a căror enume-

rare aş putea s-o continui monoton la nesfîrşit), contribuie la mărimea artistului şi a operei? Iar voi vreţi să cuprindeţi în sloganul naiv cum „că poetul, inspirat, cîntă, iar spectatorul, încîntat, ascultă" toată relaţia noastră tulbure, complicată şi dificilă cu arta?

Renunţaţi dară la joaca de-a arta, renunţaţi - pentru Dumnezeu! - la sistemul de-a o umfla, de-a o exagera; şi în loc să vă îmbătaţi cu legende, lăsaţi-vă creaţi de fapte. Chiar şi numai aceasta ar trebui să vă aducă mai multă alinare, deschizîndu-vă spre Realitate, dar în acelaşi timp alungaţi teama că asta vă sărăceşte şi vă încorsetează spiritul, fiindcă Realitatea este întotdeauna mai bogată decît iluziile naive şi decît ficţiunile perfide. Şi am să vă arăt nu-maidecît ce bogăţii vă aşteaptă pe noul drum.

Cert este că arta constă în perfecţionarea formei. Dar voi - şi aici comiteţi o altă eroare cardinală - vă închipuiţi că arta constă în crearea unor opere perfecte din punct de vedere formal, voi reduceţi acel proces nesfîrşit şi general uman de creare a formei la producţia de poeme şi de simfonii, şi nici măcar n-aţi simţit vreodată şi n-aţi ştiut să explicaţi şi altora cît de mare este rolul formei în viaţa noastră. Nici măcar în psihologie n-aţi ştiut să-i asiguraţi formei locul cuvenit. Pînă acum mereu vi s-a părut că sentimentele, instinctele, ideile ne guvernează comportarea şi sînteţi înclinaţi să socotiţi forma ca pe un adaos superficial, un ornament banal. Şi astfel, cînd o văduvă păşeşte în urma, sicriului soţului ei şi plînge cu hohote, voi socotiţi că plînge fiindcă ea resimte dureros pierderea. Dacă un inginer, un medic sau un avocat îşi ucide soţia, copiii sau prietenul, socotiţi că s-a lăsat pradă instinctelor sale sîngeroase. Dacă însă un politician face o afirmaţie prostească, consideraţi că e prost fiindcă spune numai prostii. în Realitate, problema ise prezintă în felul următor: fiinţa umană nu se exprimă în mod nemijlocit şi conform cu natura sa, ci **întotdeauna** într-o anumită formă, iar forma aceea, stilul, felul de a fi nu porneşte numai din noi, ci. ne este impus din afară şi de aceea acelaşi om poate să se exteriorizeze inteligent sau prosteşte, sîngeros sau angelic, matur sau imatur, în funcţie de stilul cu care s-a pricopsit şi de dependenţa sa de alţi oameni. Şi dacă viermii, larvele aleargă toată ziua după

hrană, noi sîntem într-o neîntreruptă goană după formă, ne sfîşiem unii pe alţii pentru stilul, pentru felul nostru de a fi şi mergînd cu tramvaiul, mîncînd, distrîndu-ne sau odihnin-du-ne, sau rezolvînd treburi - ne căutăm fără încetare forma şi ne desfătăm sau suferim din cauza ei şi ne acomodăm cu ea sau o violăm şi o distrugem, ori îi permitem să ne creeze ea pe noi, amin.

O, putere a Formei! Din cauza ei pier popoare. Ea dezlănţuie războaie. Ea face să apară în noi ceva ce nu e din noi. Dispreţuind-o nu veţi reuşi niciodată să înţelegeţi prostia, răul, ciuma. Ea ne guvernează cele mai mărunte reacţii. Ea este baza vieţii colective. Pentru voi însă Forma şi Stilul sînt în continuare noţiuni din domeniul pur estetic - pentru voi stilul nu e decît pe hîrtie, stilul povestirilor voastre. Domnilor, cine o să ia la palme poponelul pe care voi îndrăzniţi să-1 întoarceţi spre oameni îngenunchind în faţa altarului artei? Pentru voi Forma nu este ceva viu şi uman, ceva - aş spune -

practic şi cotidian, ci un fel de atribut festiv. Aplecîndu-vă asupra hîrtiei, uitaţi de voi înşivă şi nu vă preocupaţi de desăvîrşirea stilului vostru personal şi concret, ci practicaţi în vid o stilizare abstractă. în loc ca arta să vă slujească vouă, voi slujiţi artei şi-i permiteţi cu o blîndeţe de mieluşel să vă frîneze dezvoltarea şi să vă arunce în infernul indolenţei.
Priviţi acum, cît de diferită ar fi poziţia unuia care în loc să se mulţumească cu frazeologia diverşilor conceptua-lişti ar aborda lumea dintr-un unghi nou, al sensului abisal # pe care-l deţine forma în viaţa noastră. Dacă ar pune mîna pe condei, n-ar mai face-o pentru a deveni Artist, ci - să zicem - ca să-şi exprime mai bine personalitatea şi s-o explice altor persoane, ori ca să-şi organizeze mai bine propriul interior şi, poate, ca să-şi adîncească si să-şi amplifice relaţiile cu alţi oameni avînd în vedere influenţa imensă şi creatoare a altor suflete asupra sufletului nostru; ori s-ar strădui, spre exemplu, să impună un univers care-i place lui şi pe care îl consideră indispensabil vieţii lui. Fireşte, nu va precupeţi nici un efort ca opera lui să-i atragă şi să-i cucerească pe alţii prin farmecul ei artistic - dar scopul **lui** principal nu va fi arta, ci propria lui persoană. Şi zic „propria" şi nu „altuia", fiindcă e timpul să încetaţi să vă

mai socotiţi nişte fiinţe superioare, care pot învăţa, lumina, conduce, spiritualiza şi moraliza pe oricine. Cine v-a garantat vouă această superioritate? Unde se spune că aparţineţi deja sferelor superioare? Cine v-a făcut aristocraţi? Cine v-a dat licenţa Maturităţii? .0, nu, scriitorul despre care vorbesc eu nu se va dedica scrisului pentru că se socoteşte matur, ci tocmai fiindcă îşi cunoaşte imaturitatea şi ştie că nu şi-a însuşit încă forma şi că este unul dintre cei care se caţără, dar nu a urcat încă, şi că este unul dintre cei care se fac, dar nu s-a făcut încă. Iar dacă i se va întîmpla să scrie o operă nereuşită, neînţeleaptă, va spune: Excelent! Am scris o prostie, dar n-am încheiat cu nimeni nici un contracTsă furnizez numai opere înţelepte, perfecte. Am dat expresie prostiei mele şi mă bucur, fiindcă ostilitatea şi severitatea omenească pe care le-am ridicat împotriva mea, mă formează şi mă modelează, mă creează parcă din nou şi iată-mă din nou născut. De unde se vede că bardul înzestrat ^tTo filozofie sănătoasă este atît de solid consolidat în el încît nici măcar prostia şi imaturitatea nu-l sperie şi nu pot să-i facă vreun rău- el se poate exprima şi înfăţişa cu fruntea sus în toată indolenţa sa, pe cînd voi aproape că nu mai sînteţi capabili să exprimaţi nimic, fiindcă v-a pierit glasul de frică.
Prin urmare, sub acest aspect, reforma pe care eu v-o propun v-ar aduce o mare^ uşurare. Trebuie totuşi adăugat că numai un scriitor cu astfel de atitudine ar fi în stare să facă faţă problemei care pînă acum v-a agăţat cel mai dezagreabil poponel, iar problema pe care o pun aici este, poate, realmente fundamentală, înfricoşătoare şi cea mai genială (nu mă feresc să folosesc acest cuvînt) dintre toate problemele stilului şi culturii. In mod plastic, eu aş prezenta problema în felul următor: închipuiţi-vă că un bard în toată firea, matur, aplecat asupra colii de hîrtie, creează... dar în spate i s-a instalat un tînăr sau un semiintelectual semidoct, sau o copilă, sau orice persoană cu suflet relativ nedefinit şi lăbărţat, sau orice altă fiinţă mai tînără, mai scundă sau mai brunetă, şi iată că fiinţa aceea, tînărul acela, copila sau semiintelectualul acela, ori vreun alt fiu dubios al vreunei sferto-culturi întunecate, se aruncă asupra sufletului bardului, i-1 smulge, i-1 îngustează, i-1 frămîntă în labele sale,şi

îmbrăţişîndu-1, aspirîndu-1, sorbindu-1, îl întinereşte cu tinereţea sa, îl plămădeşte cu imaturitatea sa şi îl întocmeşte după voia sa, coborîndu-1 la nivelul său - ah, în braţele sale! Dar creatorul, în loc să lupte cu agresorul, se preface că nu-1 vede şi - ce nebunie! - consideră că evită violenţa luînd o înfăţişare de parcă n-ar fi fost violentat de nimeni. Oare nu vi se întîmpla şi vouă exact acelaşi lucru, începînd cu marile genii şi terminînd cu barzii de rînd de la vocea a doua? Nu-i aşa că orice fiinţă matură şi superioară, şi mai în vîrstă, depinde în mii de modalităţi de fiinţele aflate pe o treaptă inferioară a evoluţiei, iar această dependenţă pătrunde pînă în adîncurile voastre, încît se poate spune: cel mai în vîrstă este creat de cel mâi tînăr? Scriind, nu trebuie să ne adaptăm la cititor? Vorbind, nu devenim dependenţi de persoana căreia îi vorbim? Oare nii sînterh noi iremediabil îndrăgostiţi de tinereţe? Nu solicităm noi în orice clipă v favorurile fiinţelor inferioare, nu ne ralierii la ele, nu ne supunem noi fie violenţei fie farmecului lor - şi oare această dureroasă violentare a persoanei noastre, săvîrşită de inferioritatea semiîntunecată, nu este cea mai fertilă dintre toate? Voi însă, în pofida întregii voastre retorici, n-aţi făcut decît să vă ascundeţi capul în nisip, iar intelectul vostfu scolastico-didactic, saturat de vanitate, n-a reuşit să înţeleagă acest lucru. Cînd în realitate sînteţi neîncetat violentaţi, vă prefaceţi că nu s-a întîmplat nimic - ah, fiindcă voi, maturii, convieţuiţi numai cu maturi, iar maturitatea voastră este atît de matură, încît numai cu maturitatea se poate cumetri!

Dacă însă v-aţi preocupa mai puţin de Artă sau de instruirea şi perfecţionarea altora, şi mai mult de persoanele voastre, demne de toată compătimirea, n-aţi mai trece indiferenţi pe lîngă o violentare atît de cumplită a persoanei - şi în loc ca poetul să creeze poeme pentru un alt poet, el s-ar simţi pătruns şi creat de jos de forţe pe care pînă acum nici nu le-a observat. Ar înţelege că numai recunoscîndu-le se poate elibera de ele şi ar face eforturi pentru ca în stilul lui, în atitudinea şi în forma lui - atît cea artistică precum şi cea cotidiană - să se releve clar acea legătură cu elementul inferior. Şi nu s-ar socoti numai Tată, ci Tată şi Fiu în acelaşi timp: şi nu ar scrie numai ca un înţelept, subtil,
-77-
matur, ci mai degrabă ca un. înţelept mereu prostit, un Subtil brutalizat fără încetare şi un Matur necontenit întinerit. Şi dacă, ridicîndu-se de la masa lui de lucru, ar întîlni întîmplător un tînăr sau un semiintelectual, nu i-ar mai bate protector, didactic şi pedagogic pe umăr, ci mai degrabă, cuprins de un fior sacru, ar începe să geamă şi să urle. dri poate că ar cădea în genunchi! în loc să fugă de imatutitate, clau[l]strîndu-se într-un cerc sublim, ar înţelege că stilul universal este acela care reuşeşte să îmbrăţişeze cu dragoste neîmplinirea. Iar aceasta v-ar duce în cele din urmă la forme atît de încărcate de creaţie şi pline de poezie. încît toţi, grămadă, v-aţi preface în genii viguroase.
Vedeţi dară ce speranţe vă oferă concepţia mea personalisto-personală - ce perspective! Dar ca să devină o concepţie sută la sută creatoare şi definitivă, trebuie să mai faceţi un pas înainte, iar pasul acesta este atît de îndrăzneţ şi de hotărît, atît de nelimitat în posibilităţile sale şi de novator în consecinţe, încît buzele mele nu îndrăznesc decît încet şi pe departe să amintească de el. Iată, a sosit timpul, ornicul istoriei a bătut, străduiţi-vă să învingeţi forma, să vă eliberaţi de formă. încetaţi să vă mai identificaţi cu ceea ce vă determină. Artişti, încercaţi să scăpaţi de orice expresie proprie. Să nu credeţi în propriile voastre cuvinte. Fiţi rezervaţi faţă de credinţa voastră şi nu vă încredeţi în senti-mente. Renunţaţi la ceea ce sînteţi în exterior şi temeţi-vă de orice exteriorizare, aşa cum se cutremură pasărea în faţa şarpelui.
Fiindcă - dar nu ştiu dacă buzele mele mai pot rosti astăzi aşa ceva - greşit e postulatul conform căruia omul ar fi determinat, adică de neclintit în ideile sale, categoric în declaraţii, neşovăielnic în ideologie, hotărît în gesturi, responsabil pentru cuvintele şi faptele sale, statornicit o dată pentru totdeauna în întregul lui fel de a fi. Analizaţi mai îndeaproape himeritatea acestui postulat. Elementul nostru este veşnica imaturitate. Ceea ce gîndim şi simţim noi astăzi va fi, inevitabil, o prostie pentru strănepoţii noştri. Aşa că ar fi mai bine să admitem de pe acum o porţie de prostie pe care o aduce timpul... Iar forţa aceea care vă obligă la definiţii pretimpurii nu este, cum credeţi voi, o forţă pe de-a-ntregul omenească. în curînd vom înţelege că nu e atît
-78-
de important să mori pentru idei, stiluri, teze, lozinci, credinţe, şi nici să te convingi şi să te închizi în ele, ci altceva: să faci un pas înapoi şi să te distanţezi faţă de tot ceea ce se întîmplă cu noi. întoarcerea. Presimt (dar nu ştiu dacă buzele mele pot deja rosti aşa ceva) că în curînd se va produce întoarcerea Generală. Fiul pămîntului va înţelege că nu se exprimă în concordanţă cu esenţa lui, ci numai şi întotdeauna într-o formă artificială şi dureros impusă din afară, ori de oameni, ori de împrejurări. De aceea începe să se teamă de forma să şi să se ruşineze de ea, aşa cum pînă nu demult o venera şi se împăuna cu ea. în curînd vom începe să ne temem de persoana şi de personalitatea noastră, fiindcă devine clar că ele nu sînt pe de-a-ntregul ale noastre. Şi în loc să urlăm: „Eu cred în asta - eu simt asta - eu sînt aşa - eu apăr asta!" - vom spune cu umilinţă: „Mie-mi vine să cred în asta - mie-mi vine. să simt asta - mie mi-a venit să spun, să fac, să gîndesc aşa." Bardul îşi dispreţuieşte cîntecul. Comandantul tremură în faţa propriului ordin. Preotul se teme de altar, iar mama va insufla fiului nu numai principii, ci şi capacitatea de a le" evita, pentru ca să nu-1 sufoce.
Lungă şi dificilă va fi această cale. Fiindcă astăzi nu numai indivizii, ci şi popoare întregi ştiu destul de bine să-şi organizeze viaţa psihică şi nu le e străină priceperea de a-şi crea stiluri, credinţe, principii, idealuri, sentimente, după voia lor, dar şi după cum le dictează interesele de moment; dar fără stil nu ştiu şă trăiască, şi nu ştim încă în ce fel am putea apăra prospeţimea noastră cea mai profundă de diavolul ordinii. Marile descoperiri sînt indispensabile - loviturile puternice, aplicate cu palma moale a omului în armura de otel a Formei - viclenia nemaipomenită si marea probitate a ideii, şi nespusa ascuţime a inteligenţei - pentru ca omul să poată scăpa de rigiditatea sa şi să împace în el forma cu lipsa formei, legea cu anarhia, maturitatea cu veşnica şi sfînta imaturitate. Dar pînă se va ajunge acolo, spuneţi-mi: după părerea voastră, bergamotele sînt mai bune decît ananasul? Şi dacă vă place să le mîncaţi *şezînd* comod pe verandă în fotolii de trestie, sau preferaţi s-o faceţi la umbra copacului, în

timp ce vîntul blînd şi proaspăt vă răcoreşte diferitele părţi ale trupului? Şi vă întreb asta cu

toată' seriozitatea şi cu toată răspunderea pentru cuvînt, precum şi cu cel mai mare respect pentru toate părţile voastre, fără excepţie, fiindcă ştiu că reprezentaţi o parte a Omenirii, a cărei parte sînt şi eu, şi că parţial participaţi la o parte a unei părţi a ceva, care este şi ea o parte şi a cărei parte sînt şi eu în parte împreună cu toate particulele şi părţile părţii părţii părţii părţii părţii părţii părţii părţii părţii părţii părţii... Ajutor! Ah, blestematele de părţi! Ah, crude şi cumplite părţi, iar m-aţi înhăţat, oare nu-i chip să scap de voi, ah, unde să mă ascund, ce să fac, ah, ajunge! ajunge-, ajunge, să încheiem această parte a căiţii, să trecem cît mai repede la altă parte, şi jur că în următorul capitol nu vor mai fi părţi, fiindcă am să mă scutur şi să scap de ele, le arunc în afară, rămînînd în interior (măcar parţial) fără părţi.

Capitolul V

FILIDOR - COPIL DEGHIZAT

PRINŢ AL CELOR MAI CELEBRI sinteticieni din toată timpurile era fără îndoială dr. prof. în Sintetologie la Universitatea din Leiden, sinteticianul superior Filidor, .originar din ţinuturile sudice ale Annamului. El acţiona în spiritul patetic al Sintezei Superioare în special adunînd + infinitul, iar în cazuri fortuite şi înmulţind cu + infinitul. Era un bărbat de statură remarcabilă, destul de corpolent, cu o barbă răsfirată şi cu faţă de proroc cu ochelari. Conform principiului newtonian al acţiunii şi reacţiunii, un fenomen spiritual de asemenea proporţii nu putea să nu genereze în natură şi contra-fenomenul său, de aceea, în curînd s-a născut la Colombo un Analitician la fel de eminent care, obţinînd doctoratul la Universitatea Columbia precum şi titlul de profesor în Analiză Superioară, a urcat repede pe cele mai înalte trepte ale carierei ştiinţifice. Acesta era un bărbat uscăţiv, mărunt, întotdeauna proaspăt bărbierit, cu faţă de sceptic cu ochelari şi cu o singură misiune lăuntrică, aceea de a-1 urmări şi prigoni pe vestitul Filidor.
El acţiona distructiv, iar specialitatea lui era distrucţia unei persoane în părţi componente ca ajutorul calculului, îndeosebi cu ajutorul bobîrnacelor. în felul acesta, cu ajutorul unui bobîrnac dat în nas, provoca nasul la o existenţă autonomă; spre disperarea proprietarului, nasul i se mişca spontan în toate "direcţiile. Metoda aceasta o aplica adeseori în tramvai, cînd era plictiseală. Urmînd glasul celei mai profunde chemări, pornise pe urmele lui Filidor şi într-un mic orăşel din Spania reuşise să obţină chiar porecla nobiliară de anti-Filidor, de care era nespus de mîndru. între timp, Filidor, aflînd că celălalt îl urmăreşte, se-nţelege, s-a pornit şi el să-1 urmărească şi multă vreme amîndoi învăţaţii s-au urmărit fără rezultat, fiindcă mîndria nu-i permitea nici unuia dintre ei să admită că nu este doar urmăritor, ci şi urmărit. Din această cauză, spre exemplu, cînd Filidor era la

Bremen, anti-Filidor gonea de la Haga la Bremen, refuzînd sau neputînd să ia în seamă faptul că în acelaşi timp şi în acelaşi scop, Filidor pornea cu acceleratul de la Bremen la Haga. Impactul între cei doi savanţi dezlănţuiţi - o catastrofă de ordinul celor mai mari catastrofe feroviare - s-a produs cu totul întîmplător în reputatul restauranLaL hotelului „Bristol" din Varşovia. Filifior, însoţit de doamna profesor Filidor, cu mersul trenurilor în mînă, tocmai căuta cele mai bune legături, cînd, direct din tren,* dădu buzna gîfîind anti-Filidor, la braţ cu tovarăşa sa de călătorie, analiticiana Flora Gente din Mesina. Noi, adică asistenţii prezenţi acolo, doctorii Teofil Poklewski, Teodor Roklewski şi cu mine, dîndu-ne seama de gravitatea situaţiei, ne-am pregătit numaidecît să luăm notiţe.
Anti-Filidor se apropie de masă şi în tăcere îi atacă cu privirea pe profesor, care se ridică. încercau să.se înfrîngă spiritual. Analiticianul ataca rece, de jos, Sinteticianul răspundea de sus cu o privire plină de demnitate tenace. Cum duelul de priviri nu dădea rezultate decisive, cei doi inamici spirituali începură duelul de cuvinte. Doctorul şi maestrul Analizei spuse:
— Găluşte! Sinteticianul răspunse:
— Găluşcă! Anti-Filidor răcni:
— Găluşte, găluşte, adică o combinaţie de făină, ouă şi apă!
Dar Filidor răspunse numaidecît:
— Găluşcă, adică esenţa superioară a Găluştii, suprema Găluşcă!
Din ochii lui ţîşneau fulgere, barba îi flutura,- era limpede că obţinuse victoria. Cuprins de o furie neputincioasă, profesorul de Analiză Superioară se retrase cîţiva paşi, dar imediat ajunse la o cumplită concepţie cerebrală aşa că acest sfrijit, în comparaţie cu Filidor, se luă de soţia lui, pe care bătrînul şi venerabilul Profesor o iubea mai presus de orice. Iată în continuare desfăşurarea înfruntării, conform

procesului-verbal:
-82-
1. Doamna Profesor Filidor este foarte corpolentă, grasă, destul de maiestuoasă, sade, tace tot timpul, se concentrează.
2. Prof. dr. anti-Filidor s-a aşezat cu obiectivul său cerebral în faţa doamnei Profesor şi a început s-o cerceteze cu o privire care o dezbrăca total. Doamna Filidor s-a cutremurat de frig şi de ruşine. Dr. prof. Filidor a acoperit-o în tăcere cu pledul de voiaj şi 1-a fulgerat pe arogant cu o privire plină de un dispreţ nemărginit. Cu această ocazie trăda însă anumite urme de nelinişte.
3. Atunci anti-Filidor spuse încet: - Urechea, urechea! - şi izbucni într-un rîs sarcastic. Sub influenţa acestor cuvinte, urechea ieşi numaidecît în evidenţă şi deveni necuviincioasă. Filidor' porunci soţiei să-şi tragă pălăria peste urechi, dar asta n-o ajută prea mult, fiindcă anti-Filidor mormăi parcă pentru sine: - Două orificii în nas - discre-ditînd în felul acesta orificiile din nasul respectabilei doamne Profesor într-un mod tot atît de indecent, pe cît de analitic. Situaţia devenea ameninţătoare, mai cu seamă că de acoperirea orificiilor nici nu putea fi vorba.
4. Profesorul din Leiden ameninţă cu chemarea poliţiei. Cumpăna victoriei începu să încline clar spre Colombo: Maestrul Analizei spuse cerebral:
— Degetele, degetele de la mînă, cinci degete.
Din păcate învelişul doamnei profesor nu era suficient pentru a acopei un fapt -care se releva celor prezenţi cu o stridenţă nemaipomenită, adică cele cinci degete de la mînă. Degetele existau, cîte cinci de fiecare parte. Doamna Filidor, complet dezonorată, se străduia cu ultimele sale puteri să-şi pună mănuşile, dar - lucru incredibil - doctorul din Colombo îi făcu repede analiza urinei şi hohotind strigă , victorios:
— H2OC4, tripsină, ceva leucocite şi proteine!
Toţi se ridicară. Dr. prof. anti-Filidor se îndepărtă împreună cu amanta sa, care izbucni într-un rîs ordinar, iar Profesorul Filidor, cu ajutorul subsemnaţilor, îşi transportă \ numaidecît soţia la spital.
Semnează: T. Poklewski, T. Roklewski şi Antoni Swistak, asistenţi.
- 83 -
A doua zi dimineaţa, Roklewski, Poklewski şi cu mine ne-am întîlnit cu Profesorul la căpătîiul bolnavei. Dezagregarea doamnei Filidor evolua cît se poate de consecvent, începută de dintele analitic al lui anti-Filidor, ea îşi pierdea încetul cu încetul unitatea interioară. Din cîhd în cînd gemea surd: Eu piciorul, eu urechea, piciorul, urechea mea, degetul, capul, piciorul - de parcă se despărţea de părţile trupului său, care începuseră să se mişte autonom. Personalitatea ei era în stare de agonie. Ne-am concentrat toţi în căutarea unor mijloace de salvare imediată. Asemenea mijloace însă nu existau, După o consfătuire, la care mai participase şi docentul S. Lopatkin, sosit la 7,40 cu avionul de la Moscova, am confirmat încă o dată necesitatea stringentă a unor metode ştiinţifice sintetice. Asemenea metode însă nu existau. Atunci Filidor şi-a concentrat toate capacităţile sale intelectuale în aşa măsură încît ne-am dat un pas îndărăt, iar el a spus:
— Obrazul! O palmă aplicată pe obraz şi încă una zdravănă. Obrazul e singura parte a trupului capabilă să-i redea -soţiei mele onoarea şi să-i sintetizeze elementele dispersate, în sensul superior al onoarei plesnitului şi plescăitului. Prin urmare, la treabă!
Dar Analiticianul de renume mondial nu era uşor de găsit în oraş. Abia seara s-a lăsat prins într-un bar de lux. Era într-o stare de ebrietate lucidă şi dădea pe gît sticlă după sticlă, dar cu cît bea mai mult, cu atît devenea mai lucid, iar amanta lui analitică la fel. De fapt luciditatea îl îmbăta mai rău decît alcoolul. Cînd am intrat noi, chelnerii, albi ca varul, se ascundeau înfricoşaţi după tejghea, iar ei, se dedau în tăcere la bizare orgii ale sîngelui rece. Am stabilit planul de acţiune.- întîi profesorul trebuia să simuleze un atac cu mîna dreaptă asupra obrazului stîng, după care trebuia să lovească cu stînga obrazul drept, iar noi, asistenţii, adică doctorii Universităţii din Varşovia, Poklewski, Roklewski şi cu mine, precum şi docentul S. Lopatkin - trebuia să „trecem numaidecît la întocmirea procesului-verbal. Planul era simplu, realizarea lui la fel. Profesorului i-a căzut însă mîna ridicată. Iar noi, martorii, am încremenit. Lipsea obrazul! Repet, lipsea obrazul, nu
- 84-
erau decît doi trandafiri şi ceva în genul unei viniete formate din porumbei!
Anti-Filidor prevăzuse totul şi preîntîmpinase cu o abilitate diabolică planul lui Filidor. Acest Bachus treaz îşi tatuase pe obraji cîte doi trandafiri şi ceva în genul unei viniete formate din porumbei! Drept urmare, obrajii, şi se înţelege că şi palma preconizată de Filidor pierduseră orice sens, fără să mai

vorbim de cel superior. într-adevăr, o palmă aplicată trandafirilor şi porumbeilor ar fi semănat cu o lovitură dată unui tapet. Vrînd să preîntîmpinăm situaţia în care un pedagog respectat de toată lumea şi un educator al tineretului s-ar fi putut face de rîs, lovind într-un tapet, pentru că soţia lui era bolnavă, l-am sfătuit categoric să renunţe la acte pe care le-ar regreta mai tîrziu.
— Tu cîine! răcni bătrînul. Tu, ticălosule, ah, cîine, cîine ticălos!
-— Tu, purcoiule! rispostă Analistul cu o cumplită aroganţă analitică. Şi eu sînt un purcoi. Loveşte-mă în burtă, dacă vrei. Nu mă loveşti *pe mine* în burtă, loveşti burta şi nimic altceva. Ai vrut să-mi atingi obrazul cu palma. Obrazul poţi să mi-1 atingi, dar pe mine nu, pe mine nu. Eu nu exist! Nu exist!
— Am să te ating! Cu voia lui Dumnezeu, am să te ating!
— Deodată obrajii mei sînt impregnaţi! rîse anti-Filidor. Flora Gente, care şedea alături, izbucni în rîs, doctorul cosmic al celor două analize îi aruncă o privire senzuală şi ieşi. în schimb, Flora Gente rămase. Şedea pe un taburet înalt şi se uita la noi cu nişte ochi spălăciţi de papagal şi de vacă total analizată. Imediat, la 8,40, prof. Filidor, cei doi medici, docentul Lopatkin şi cu mine ne-am întrunit într-o conferinţă comună; ca de obicei, condeiul îl ţinea docentul Lopatkin. Conferinţa a avut următoarea desfăşurare:
TOŢI CEI TREI DOCTORI ÎN DREPT Faţă de cele de mai sus, nu întrevedem posibilitatea rezolvării conflictului într-un mod onorabil şi-1 sfătuim pe Mult Stimatul Domn Profesor să ignore jignirea, ea provenind de la o persoană incapabilă să ofere satisfacţie.
_ or _
PROF. DR. FILIDOR Eu o ignor, dar soţia mea e pe moarte.
DOC. S. LOPATKIN Boala soţiei dumneavoastră e incurabilă.
DR. FILIDOR
Nu vorbiţi aşa, nu vorbiţi aşa! Ah, obrazul, singurul leac. Dar obrazul lipseşte. Nu există obraji. Lipseşte mijlocul sintezei divine. Nu există onoare! Nu există Dumnezeu! Da, dar există obraji! Există obraz! Există Dumnezeu! Onoare! Sinteză!
EU
Observ că vă înşală logica gîndirii. Ori există obraji, ori nu există.
FILIDOR
Domnilor, uitaţi că au mai rămas cei doi obraji ai mei. Obrajii lui nu există, dar ai mei există. Putem pune în joc cei doi obraji ai mei încă neatinşi. Domnilor, fiţi amabili şi încercaţi să mă urmăriţi: eu nu-1 pot pălmui pe el, dar el mă poate pălmui pe mine - ori e indiferent dacă eu pe el sau el pe mine, important e că cineva va pălmui şi va exista Sinteză!
— Bun! Daf cum îl siliţi să vă pălmuiască?! Cum îl siliţi să vă pălmuiască?!!
— Domnilor, răspunse concentrat genialul gînditor, el are obraji, dar.şi eu am obraji. Aici principiul se bazează pe o anumită analogie şi de aceea voi acţiona nu atît logic, cît mai degrabă analogic. *Per analogiam* este mult mai sigur, fiindcă nattţra este. guvernată de o anumită analogie. Dacă el este regele Analizei, eu sînţ regele Sintezei. Dacă el are obraji, şi eu am obraji. Dacă eu am soţie, şi el are amantă. Dacă el Nmi-a analizat soţia, eu îi voi sintetiza amanta şi în felul acesta îi voi smulge acea palmă pe care el are oroare să mi-o dea! în felul acesta îl silesc şi îl provoc să mă pălmuiască el pe mine, dacă eu nu-1 pot pălmui pe el. Şi fără să mai întîrzie, îi făcu un semn Florei Gente.
Am amuţit. Ea s-a apropiat mişcîndu-şi toate părţile trupului: cu un ochi trăgea la mine, cu altul la Profesor,

dinţii şi-i rînjea spre Ştefan Lopatkin, pieptul şi-1 umfla spre Roklewski, iar dosul spre Poklewski. Impresia pe care o făcea îl determină pe docent să spună încet:
— Şi chiar vă încumetaţi să abordaţi cu sinteza dumneavoastră superioară aceste cincizeci de bucăţi separate? Această combinaţie de elemente primare (c+p) la puterea n, lipsită de suflet şi foarte costisitoare?
Dar Sintetologul universal avea calitatea de a nu-şi pierde niciodată speranţa. A invitat-o la masa sa, a servit-o cu un păhărel de Cinzano şi la început, ca să tatoneze terenul, i s-a adresat sintetic:
— Sufletul, sufletul...
Ea a dat un răspuns asemănător, dar nu era acelaşi lucru, fiindcă a dat un răspuns care era o parte din ceva.
— Eu! a spus Profesorul scrutător şi insistent, vrînd să trezească în ea eul uitat. Eu!
Ea i-a răspuns:
— A, dumneavoastră, foarte bine, cinci zloţi.

— Unitate! strigă violent Filidor. Unitate Superioară! Unitate!
— Pentru mine, bătrîn sau copil tot una-i, spuse impasibilă.
O urmăream cu respiraţia întretăiată pe această diabolică analistă a nopţii, pe care anti-Filidor o instruise excelent în felul lui, ori poate că o crescuse de mică.
Şi totuşi, Creatorul Ştiinţelor Sintetice nu abandona. A urmat o perioadă de înfruntări şi eforturi crîncene. I-a recitat primele două cînturi din *Regele Spirit*[1], pentru care ea i-a cerut zece zloţi. A avut cu ea o discuţie lungă şi inspirată despre Iubirea superioară, Iubire care cucereşte şi unifică totul, pentru care i-a luat unsprezece zloţi. I-a citit două romane populare ale celor mai cunoscute autoare pe tema renaşterii prin Iubire, pentru care 1-a taxat cu o sută cincizeci de zloţi şi nu a vrut să lase nici un bănuţ mai ieftin. Iar cînd a vrut să trezească în ea demnitatea, i-a cerut nici mai mult, nici mai puţin decît cincizeci şi doi de zloţi.
— Ciudăţeniile se plătesc, boşorogule, spuse ea; şi nu au o taxă fixă.
Poem al Iui Juliusz Shwacki.

Şi punîndu-şi în mişcare ochii tîmpi de bufniţă, nu mai reacţiona, cheltuielile creşteau, iar anti-Filidor îşi rîdea în barbă de eforturile zadarnice, de încercările... .
La conferinţa desfăşurată cu participarea dr. Lopatkin şi a celor trei docenţi, renumitul cercetător şi-a relatat înfrîngerea în termenii următori:
— în total m-a costat cîtevâ sute de zloţi, într-adevăr, nu văd posibilitatea sintetizării, în zadar am făcut uz de cele mai sublimate Unităţi, cum ar fi - Umanitatea, ea transformă totul în bani şi dă rest. Umanitatea evaluată la patruzeci şi doi încetează să mai fie Unitate. într-adevăr, nu ştiu ce-i de făcut. între timp, soţia mea îşi pierde complet unitatea interioară. Piciorul porneşte singur la plimbare prin cameră, iar cînd aţipeşte, fireşte, soţia, nu piciorul, trebuie să-1 ţină cu mîinile, dar nici mîinile nu mai vor, cumplită anarhie, cumplit dezmăţ.
DR. ÎN MED. T. POKLEWSKI
Iar anti-Filidor răspîndeşte zvonuri că sînteţi un maniac nesuferit.
DOCENTUL LOPATKIN
Dar nu s-ar putea ajunge la ea tocmai prin intermediul banilor? Daca transformă *totul* în bani, atunci s-o abordăm din perspectiva .banilor. Iertaţi-mă, nu-mi dau prea bine seama ce vreau să spun, dar în natură există aşa ceva. Eu, spre exemplu, aveam o pacientă care suferea de timiditate, cum n-o puteam trata cu îndrăzneală pentru că ea nu asimila îndrăzneala, i-am administrat o asemenea doză de timiditate, încît n-a mai putut rezista şi pentru că n-a mai putut, a trebuit să prindă curaj şi deodată a devenit extraordinar de îndrăzneaţă. Cea mai bună metodă este *per se,* să întorci mîneca pe dos, adică în sine. în sine. Arjxebui s-o sintetizăm _cu_bajiu. numai că, iertaţi-mă, nu văd cum...
FILIDOR
Banii, banii. Banii sînt întotdeauna o cifră, o. sumă, nu au nimic comun cu unitatea, numai banul este indivizibil, dar el nu face nici o impresie. Poate... poate „^
dar_ dacă j-am oferi o sumă atît de mare încît s-o nâu-cească? S-o naucească?! Domnilor... s-o năucească? ^ '. Am amuţit. Filidor se ridică şi barba lui neagră pluti în Văzduh.' Căzuse într-o stare de hipomanie, în care orice geniu cade o dată la şapte ani. A vîndut două case şi o vilă în afara oraşului, iar suma de 850.000 de zloţi, pe care a obţinut-o, a schimbat-o în monezi de cîte unjzlot. Poklewski îl privea uluit. Acest medic de ţară plat n-a putut înţelege niciodată un geniu, nu 1-a^ putut înţelege şi de aceea nici acum nu înţelegea nimic. între timp, filozoful, sigur pe el, i-a adresat lui anti-Filidor o invitaţie ironică, iar acesta, răspunzînd cu ironie la ironie, s-a prezentat punctual la nouă şi jumătate în salonul restaurantului „Alkazar", unde avea să se desfăşoare experimentul hotărîtor. învăţaţii nu şi-au dat mîna, doar maestrul Analizei a rîs sec şi răutăcios:,
— Hai, distrează-te, domnule, distrează-tef Fata mea nu.i atît de grăbită să se combine pe cît e soţia dumitale să< se dezbine, de asta sînt liniştit.
Şi el aluneca treptat în hipomanie. Dr. Poklewski .ţinea .condeiul, hîrtia o ţinea Lopatkin.
Prof. Filidor se puse pe treabă. întîi puse pe masă un singur zlot. Gente nu reacţiona. Puse al doilea, nimic, îl adăugă pe al treilea, tot nimic, la patru zloţi spuse:
— Oho, patru zloţi.
La cinci căscă, iar la şase spuse flegmatic:.
— Ce-i, bătrînelule, iar te aprinzi? • . .,■ Abia la nouăzeci şi şapte am înregistrat primele mani- ,

festări de uimire, iar la o sută cincisprezece privirea ei,, care; pînâ~ atunci alergase între mine, dr. Poklevski şi docent, începu să se sintetizeze asupra banilor.
La o sută de mii Filidor respira greu, anti-Filidor începuse să se neliniştească, iar curtezana, eterogenă pînă atunci, căpătase o anumită consistenţă. Privea magnetizată purcoiul care creştea şi care de fapt încetase să mai fie un purcoi, se străduia să socotească, dar socotelile nu-i mai ieşeau. Suma încetase să mai fie sumă, devenise ceva incomensurabil, incomprehensibil, ceva mai mult decît o sumă, arunca în aer creierul cu imensitatea ei, egală cu imensitatea Cerului., Pacienta gemea surd. Analistul îi sări în ajutor, dar amîndoi doctorii îl înşfăcară cu toată puterea;

în zadar o sfătuia în şoaptă să împartă întregul în sute sau în cîte cincizeci, întregul nu se lăsa împărţit. Cînd slujitorul ştiinţelor integrale puse triumfător, tot ce avea şi sigila purcoiul sau mai bine zis imensitatea aceea, muntele acela, muntele financiar Sinai, cu un singur groş indivizibil, în curtezană parcă pătrunsese divinitatea, se ridică şi etala toate simptomele sintetice: plîns, suspin, zîmbet, meditaţie - şi spuse:
— Statul sînt eu. Eu. Ceva surperior.
r— Filidor scoase un strigăt triumfător, atunci anti-Filidor, /cu un ţipăt de groază, se smulse din mîinile medicilor şi îl ilovi pe Fiiidor în faţă.
Această plesnitură a fost un trăsnet, a fost un fulger al sintezei smuls viscerelor analitice. Negurile s-au risipit. Docentul şi medicii îl felicitau emoţionaţi pe Profesorul profund jignit, iar aprigul lui duşman se zvîrcolea lîngă perete şi urla în chinuri. Dar nici un urlet nu mai putea tulbura caracterul de onoare care fusese impus evenimentelor, fiindcă problema, lipsită pînă atunci de onoare, căpătase un caracter de onoare.
Prof. dr. G. I. Filidor din Leiden îşi alese doi martori în persoana doc. Lopatkin şi a mea, prof. dr. P. T. Momsen, purtător al poreclei nobiliare de anti-Filidor, îşi alese şi el ca martori pe ceilalţi doi asistenţi - martorii lui Filidor se agăţară cu onoare de martorii lui anti-Filidor, iar aceştia la rîndul lor se agăţară cu onoare de martorii lui Filidor. Şi în urma fiecărui pas făcut cu onoare, sinteza sporea. Columbianul se zvîrcolea ca pe jeratic. Leidenezul în schimb, zîmbitor, îşi mîngîia în tăcere barba sa cea lungă: Iar în spitalul municipal, doamna profesor începuse să-şi reunească părţile. Cu o voce abia auzită ceruse lapte, şi medicii prinseseră curaj. Onoarea se arătase de după nori şi zîmbea dulce oamenilor. Bătălia finală avea să se dea însă marţi, punctual la ora şapte dimineaţa.
Dr. Roklewski urma să ţină condeiul, doc. Lopatkin -pistoalele, Poklewski — hîrtia iar eu paltoanele. Neînfricatul luptător de sub semnul Sintezei nu avea nici o îndoială. Ţin minte ce mi-a spus în dimineaţa zilei precedente:

— Fiule, mi-a spus el, tot atît de bine ca mine poate să • cadă şi el, dar oricine ar cădea, spiritul meu va învinge, pentru că nu e vorba numai de moarte în sine, ci de calitatea morţii, ori calitatea morţii va fi sintetică. Dacă va *i* cădea el, prin moartea sa va aduce un omagiu Sintezei, dacă f el mă va ucide pe mine, mă va ucide în mod sintetic. Prin urmare, dincolo de mormînt, victoria va fi tot a mea. ^
Şi în entuziasmul său, vrînd să sărbătorească momentul gloriei, le-a invitat pe amîndouă doamnele, adică pe soţia sa şi pe Flora, să privească, în calitate de simple asistente. Pe mine însă mă încercau nişte presimţiri sumbre. Mă temeam - dar de ce mă temeam eu? Fără să ştiu de ce, toată noaptea m-a chinuit frica de neştiinţă şi abia pe cîmpul de luptă am înţeles de ce mă temeam. Dimineaţa era uscată şi luminoasă, ca în tablouri. Adversarii spirituali s-au oprit unul în faţa celuilalt, Filidor s-a înclinat în faţa lui anti-Filidor, iar anti-Filidor s-a înclinat în faţa lui Filidor. Şi atunci am înţeles de ce.mă temeam. Se crease o simetrie, situaţia devenise simetrică şi în aceasta consta atît forţa cît şi slăbiciunea ei.
Situaţia era de aşa natură încît fiecărei mişcări a lui Filidor trebuia* să-i corespundă o mişcare analoagă a lui anti-Filidor, iar Filidor deţinea iniţiativa. Doar Filidor se înclina, trebuia să se încline şi anti-Filidor. Dacă Filidor trăgea, trebuia să tragă şi anti-Filidor. Şi, subliniez, totul trebuia să se petreacă pe axa stabilită de cei doi combatanţi, care era axa situaţiei. Bun! Dar ce se va întîmpla dacă celălalt se va abate? Dacă îşi va schimba poziţia faţă de axă? Dacă ne va juca renghiul şi va scăpa de sub controlul legilor'de fier ale simetriei şi analogiei? Şi apoi, ce nebunii şi ce înşelăciuni putea ascunde în el capul cerebral al lui anti-Filidor? Tocmai mă luptam cu aceste gînduri, cînd profesorul Filidor ridică braţul, ţinti concentric drept în inima adversarului şi trase. Trase şi greşi. Greşi. Atunci

Analiticianul ridică la rîndul lui braţul şi ţinti în inima adversarului. Eram gata, gata să dau drumul strigătului victorios. Se părea că dacă unul trăsese sintetic în inimă şi celălalt trebuia să tragă în inimă. Se părea că nici nu exista altă soluţie, nu exista altă ieşire intelectuală. Dar într-o clipită şi cu cel mai mare efort, Analiticianul scoase un
-91 -
ţipăt surd, scînci, devie puţin ţeava pistolului de la axă şi brusc, trase alături, dar în **ce?** - îri degetul mic ăl doamnei profesor Filidor, care stătea în apropiere împreună cu Flora Gente. Trocul atinsese culmea măiestriei! Degetul căzu. Uimită, doamna Filidor duse mîna la gură. Iar noi, martorii, ne-am pierdut pentru o clipă cumpătul şi am scos un strigăt de admiraţie.
Şi atunci s-a petrecut un lucru groaznic. Profesorul Superior în Sinteză n-a mai rezistat. Fascinat de precizie, de măiestrie, de simetrie, uluit de strigătul nostru de admiraţie, se abătu şi el şi trase şi el în degetul mic de la mîna Florei Gente şi rîse scurt, sec, gutural. Gente duse mîna la gură, iar noi am scos un strigăt de admiraţie.
Atunci Analiticianul trase din nou, retezînd al doilea deget mic al doamnei Profesor, care duse a doua mînă la gură, noi am scos un strigăt de admiraţie, iar un sfert de secundă mai tîrziu, focul Sintezei tras cu o siguranţă infailibilă de la şaptesprezece metri îi reteză Florei Gente degetul analog. Gente duse mîna la gură, noi scoaserăm un strigăt de admiraţie. Şi aşa a mers mai departe. Canonada se derula neîntrerupt, crîncenă, violentă şi splendidă ca însăşi splendoarea, iar degetele, urechile, nasurile, dinţii zburau cum zboară frunzele dintr-un copac zguduit de vijelie, iar noi, martorii, abia reuşeam să ţinem pasul cu strigătele pe care ni le smulgea precizia fulgerătoare. Amîndouă doamnefe erau complet lipsite de terminaţiile şi proeminenţele lor. naturale, dar nu căzuseră încă, fiindcă nici ele nu puteau ţine pasul; de fapt, cred că simţeau^ şi o anumită plăcere expunîndu-se la asemenea precizie. In cele din urmă s-au terminat cartuşele. Maestrul din Colombo străpunse cu ultimul foc vîrful plămînului drept al doamnei Profesor Filidor, ca răspuns maestrul din Leiden străpunse numaidecît vîrful plămînului drept al Florei Gente, noi am mai scos un strigăt de admiraţie, apoi s-a aşternut liniştea. Amîndouă trunchiurile au murit şi au căzut la pămînţ, amîndoi trăgătorii s-au privit.
Şi ce? Amîndoi s-au privit şi amîndoi nu prea ştiau -ce? Ce anume? Cartuşe nu mai erau. Şi apoi cadavrele zăceau la pămînt. Nu mai era nimic de făcut. Se apropia ora zece. De fapt, Analiza învinsese, dar ce-i cu asta?
-92-
Absolut nimic. Tot atît de bine putea să învingă şi Sinteza, şi tot n-ar fi fost nimic. Filidor luă o piatră şi o aruncă într-o vrabie, dar greşi şi vrabia zbură. Soarele începu să ardă, anti-Filidor luă un bulgăre de pămînţ şi îl aruncă într-un trunchi de copac - nimeri. între timp, Filidor zări o găină, aruncă, nimeri, găina fugi şi se ascunse în tufişuri. învăţaţii îşi părăsiră poziţiile şi porniră fiecare la treburile lui. Spre seară, anti-Filidor era la Jeziorno, iar Filidor la Wawer. Unul vîna ciori pe sub şire, al doilea îşi alesese un felinar izolat şi ţintea în el de la cincizeci de paşi.
Şi umblau aşa_ prin lume ţintind cu ce se nimerea şi în ce se nimerea. **Cîntau, dar cel** mai mult le plăcea să spargă **geamuri,** să stea în balcon şi să scuipe pe pălăriile trecătorilor,' şi ce se mai bucurau cînd îi nimereau pe grangurii aşezaţi comod în trăsuri. Filidor se specializase într-atît încît 1 reuşea să scuipe din stradă pe cineva care stătea în balcon. I Iar anti-Filidor stingea luminările aruncînd în flacără cu & cutii de chibrituri. Cel mai mult le plăcea să vîneze broaşte-cu cîte o armă flober şi vrăbii" cu arcul, sau stînd pe pod să arunce în apă hîrtii şi smocuri de iarbă... Dar cea mai mare plăcere pentru ei era să cumpere cîte un balonaş şi să alerge după el pe cîmp şi prin păduri - hăt departe! aşteptînd să plesnească cu zgomot, de parcă ar fi fost lovit de un glonte nevăzut.
Iar dacă cineva din lumea oamenilor de ştiinţă le aducea aminte de trecutul glorios, de bătălia spiritelor, de' Analiză, Sinteză şi de întreaga glorie irecuperabil pierdută, răspundeau visători:
—- Da, da, îmi aduc aminte de acel duel... ce-am mai tras!
— Dar, domnule Profesor, am strigat eu o dată şi împreună cu mine şi Roklewski, care între timp s-a căsătorit si şi-a întemeiat un cămin pe strada Krucza - domnule Profesor, vorbiţi ca un copil!
La care bătrînul infantilizat a ripostat: -
— Toţi sînţem nişte copii deghizaţi.
' - 93 -

Capitolul VI

SEDUCŢIA ŞI CONTINUAREA CUFUNDĂRII ÎN TINEREŢE

TOCMAI ÎN MOMENTUL culminant al cumplitului viol psihofizic săvîrşit de Miqtus asupra lui

Syfon, uşa se deschise şi în clasă îşi făcu apariţia *Dens ex machina,* Pimko, infaibil din toate punctele de vedere.
— Excelent, copii! Vă jucaţi cu mingea?! spuse, cu toate că noi nu ne jucam cu mingea şi nici nu exista vreo minge. Cu mingea, cu mingea, vă jucaţi cu mingea, ce frumos pasaţi mingea unul altuia, şi ce frumos o prinde celălalt! Şi văzînd roşeaţa din obrajii mei palizi şi crispaţi, de groază, adăugă: Ah, ce bujori! îţi face bine şcoala, Jozio, şi mingea la fel. Vino, spuse, să te conduc la gazdă, la doamna Mrodziakowa[1], cu care am aranjat totul prin telefon. Ţi-am găsit o gazdă la familia Mrodziak... Ar fi reprobabil ca la vîrsta ta să stai singur în oraş. De astăzi înainte, locul tău e la doamna, Mrodziakowa. M-a luat şi pe drum mi-a vorbit, ca să mă încurajeze, despre Mrodziak, care era inginer constructor, şi despre Mrodziakowa, care era inginereasă. E o familie modernă, observă el, modern-naturalistă, adeptă a noilor curente, străină ideologiei mele. Am observat însă la tine o anumită artificialitate, un fel de poză, tu tot vrei să pari adult, ei, află că familia Mrodziak o să te vindece de această meteahnă, o să te înveţe naturaleţea. Am uitat să-ţi spun că mai e şi o fetiţă, Mrodziakowna Zutka^o^flninişoară de pension,, adăugă el cu o jumătate de gură strîngîndu-mă de mînă şi aruncîndu-mi o privire pedagogică pe sub *pince-nez.* O domnişoară de pension, spuse, modernă şi ea. Hîm, nu e cea mai potrivită societate, apar serioase primejdii... pe de altă parte însă nimic nu poate atrage mai mult în tinereţe decît o domnişoară de pension moderrlă... ea o să-ţi insufle w patriotism tineresc.
I
Mhodziak (pol.) - tînăr.
Tramvaiele circulau. Ghivecele cu flori stăteau în ferestrele caselor. Cineva de la ultimul etaj aruncă în Pimko cu un zîmbure de prună, dar nu-1 nimeri.
Ce? Ce? O domnişoară de pension? Am înţeles numaidecît planul lui Pimko: cu ajutorul domnişoarei de pension voia să mă arunce definitiv în tinereţe. Miza pe faptul că dacă mă voi îndrăgosti de tînăra domnişoară de pension, îmi va trece cheful de a mai fi adult. Acasă, ca şi la şcoală, nici o clipă de răgaz, ca să nu dispar cumva prin vreo fisură. Nu mai era nici o clipă de pierdut. L-am muşcat repede de deget şi am rupt-o la fugă. La colţul străzii am dat cu ochii de o femeie matură, am alergat spre ea cu chipul îngrozit, uluit, contorsionat, numai să scap de Pimko şi de oribila lui domnişoară de pension. Dar marele Mărunţitor mă ajunse fulgerător din cîţiva paşi şi mă apucă de guler.
— La domnişoara de pension! strigă. La domnişoara de pension! La tinereţe! La Mrodziak!
Mă urcă într-o birjă şi mă duse la domnişoara de pension, străbătînd la trap străzile animate, pline de trăsuri, de oameni, de ciripitul păsărilor.
— Să mergem, să mergem, de ce te uiţi, în urma ta nu e nimic, numai eu sînt lîngă tine.
Şi strîngîndu-mă de mînă, mormăia radios:
— La domnişoara de pension, la moderna domnişoară de pension! Domnişoara de pension va şti să-1 îndrăgostească de tinereţe! Familia Mrodziak va şti să-1 mărunţeas-că! O să-i facă un poponel de toată frumuseţea! Tţ, tţ, tţ! făcu şi calul începu să azvîrle din copite, iar birjarul se aşeză pe capră, cu spatele la Pimko, în dispreţul nemărginit al oamenilor. Pimko şedea însă într-un mod cu totul absolut.
Ajunşi în pragul unei căsuţe modeste de intelectuali din cartierul Staszyc sau Lubecki, parcă ezistă o clipă, se pleoşti şi, mare minune, parcă mai pierduse ceva din absolutismul lui.
— Jozio, şopti mişcîndu-şi şi scuturîndu-şi capul, eu fac pentru tine un mare sacrificiu. îl fac numai pentru tinereţea ta. Numai pentru tinereţea ta mă expun la p întîlnire cu o domnişoară de pension modernă. Hîm, o domnişoară de pension, o domnişoară de pension modernă!
<

Şi m-a sărutat de parcă, speriat, ar fi încercat să-mi cîştige bunăvoinţa şi, în acelaşi timp, parcă se despărţea de mine. Dar imediat după aceea, bătînd cu bastonul, într-o stare de profundă surescitare, începu să declame, să citeze, să recite, să rostească cugetări, aforisme, sentinţe şi idei, toate de cea mai bună calitate, de cel mai clasic belferism, dar o făcea ca un belfer bolnav şi ameninţat în existenţa sa. Amintea numele unor prieteni scriitori, pe care eu nu-i cunoşteam, şi-1 auzeam cum le repetă încet aprecierile pozitive la adresa lui, exprimînd la nndul său aprecieri pozitive la adresa lor. De trei ori s-a semnat cu creionul pe perete: „T. Pimko", ca un Anteu care prinde putere în contact cu propria-i semnătură. Mă uitam uluit la profesor. Ce-i asta? Se temea şi el de liceana modernă? Ori numai se prefăcea? Prin ce minune un belfer atît de versat se putea teme de o liceana? Dar servitoarea ne-a deschis uşa şi am intrat amîndoi - profesorul cumva modest, fără superioritatea lui obişnuită, eu cu

chipul ca o cîrpă, mototolit, palid, uimit şi năucit. Pimko ciocăni cu bastonul şi întrebă: D^ipinul şi doamna Mrodziak sînt acasă? în acelaşi timp se deschise o uşă şi ne ieşi în întîmpinare domnişoara de pension. Modernă.
Şaisprezece ani, pulover, fustă, pantofi sport, din cauciuc, sportivă, degajată, plăcută, suplă, mlădioasă şi impertinentă! La vederea ei mi-au încremenit spiritul şi chipul. Din prima clipă am înţeles că e un fenomen la fel de viguros, dacă nu chiar mai viguros decît Pimko, şi tot atît de absolut în felul său, dar incomparabil cu Syfon. îmi amintea de cineva, dar de cine anume, de cine? Ah, da, de Kopyrda îmi amintea! Vă amintiţi de Kopyrda? Ea era la fel, dar mai puternică, asemănătoare ca tip, dar mai intensă, excelentă liceana în liceanismul ei şi absolut modernă în modernitatea ei. Şi apoi era de două ori tînără - o dată prin vîrstă, a doua oară prin modernitate - era tinereţea prin tinereţe. ^Sşa * că m-ara speriat, cum se sperie cineva care întîlneşte un fenomen mai puternic decît el, iar frica mea a sporit şi mai mult, cînd am văzut că nu ea se teme de belfer, ci belferul se teme de ea şi o salută încurcat.
— Sărut minutele, spuse parcă vesel şi exagerat de elegant. Nu. sînteţi la plajă, domnişoară Zutka? Pe malul Vistulei? Mămica e acasă? Cum e apa în bazin? Rece? Apa

rece e cea mai bună! Pe vremuri făceam şi eu baie în apă rece!
Ce-i asta? în vocea lui Pimko auzeam bătrîneţea linguşind tinereţea cu ajutorul sportului, bătrîneţea slugarnică - şi am făcut un pas înapoi. Domnişoara nu i-a răspuns lui Pimko, 1-a privit doar şi, vîrîndu-şi între dinţi scobitoarea pe care o ţinea în mîna dreaptă, îi întinse mîna stîngă cu atîta indiferenţă, de parcă n-ar fi fost Pimko... Profesorul se zăpăcise, nu ştia ce să facă cu stînga aceea tinerească întinsă spre el, în cele din urmă o strînse cu amîndouă mîinile. Eu am făcut o plecăciune. Ea scoase scobitoarea dintre dinţi şi spuse limpede:
— Mama nu e, dar trebuie să se întoarcă dintr-o clipă în alta. Poftiţi...
Şi ne-a introdus într-un hol modern; ea s-a oprit la fereastră, iar noi ne-am aşezat pe canapea.
-— Mămica e la şedinţă de comitet? încercă profesorul să lege o conversaţie.
Modernă răspunse:
— Nu ştiu.
Pereţi zugrăviţi în albastru-deschis, perdele crem, pe etajeră un aparat de radio, mobilă modernă, consecventă, curată, plăcută, simplă, două şifoniere în perete, o măsuţă. Domnişoara de pension stătea la fereastră, de parcă nu era nimeni în încăpere, şi îşi jupuia pielea care i se lua de pe umerii arşi de soare. Noi eram inexistenţi pentru ea, nici nu se sinchisea de Pimko. Minutele începură să se scurgă. Pimko şedea picior peste picior, îşi împreunase mîinile şi învîrtea degetele, ca un oaspete de care nu se ocupă nimeni. Se mişcă, îşi drese glasul de cîteva ori, tuşi străduindu-se să întreţină discuţia, dar moderna se întoarse cu faţa la fereastră, cu spatele la noi şi continuă să-şi jupoaie pielea. Aşa că profesorul nu mai spuse nimic, ci şedea, dar şederea lui lipsită de conversaţie era incompletă, parţială. M-am frecat la ochi. Ce se întîmplase? Că se întîmplase ceva - era sigur, dar ce? Şederea suverană a lui Pimko era şi incompletă şi parţială. Belferul fusese abandonat? Belferul? Parţialitatea cerea. completare - cunoaşteţi lacunele acelea chinuitoare, cînd ceva se termină şi altceva încă nu începe? In cap se creează vid. Deodată mi-am dat seama că din belfer ieşea la iveală bătrîneţea. Pînă acum nu observasem

că profesorul era trecut de cincizeci, niciodată nu-mi trecuse prin minte aşa ceva, de parcă belferul absolut ar fi fost o fiinţă veşnică, atemporală. Bătrîn sau profesor? Cum adică: bătrîn sau profesor? De ce nu putea fi un profesor bătrîn? Nu, nu despre asta-i vorba, dar ce mă aşteaptă pe mine (fiindcă erau înţeleşi, asta-i sigur). Doamne, de ce sade aşa? De ce a venit aici? Ca să şadă în prezenţa mea cu o domnişoară de pension? Şederea lui era cu atît mai chinuitoare pentru mine, cu cît şi eu şedeam *împreună cu el.* Dacă aş fi stat în picioare, nu ai" fi fost atît de groaznic. Dar ridicarea prezenta dificultăţi uriaşe, mai exact, nu aveam nici un motiv pentru a mă ridica. Nu, nu despre asta-i vorba, ci de ce sade cu domnişoara de pension, de ce sade bătrîneşte cu o tînără domnişoară de pension? Milostivire! Dar milostivire nu există. De ce sade cu domnişoara de pension? De ce bătrîneţea lui nu e o bătrîneţe obişnuită, ci una de pension? Cum adică bătrîneţe cu domnişoară de pension? Ce înseamnă bătrîneţe de pension. Deodată totul deveni groaznic, dar eu nu puteam fugi. Bătrîneţe xle pension - bătrîneţe tînără-bătrînă - iată ce formule^incomplete, parţiale, oribile îmi galopau prin creier. Şi deodată în încăpere se auzi un cîntec. Credeam că mă înşela auzul. Belferul îi cînta domnişoarei de pension o arie. De uimire, mi-am recăpătat luciditatea. Nu, nu cînta, fredona. Ofensat de indiferenţa

domnişoarei, Pimko fredona cîteva măsuri dintr-o operetă subliniind comportarea neadecvată, proasta educaţie şi lipsa de tact a Mrodziakownei. Prin urmare cînta. îl silise pe bătrîn să cînte! Bătrînul acesta abandonat pe canapea, obligat să-i cînte unei domnişoare de pension să fie severul, absolutul şi iscusitul Pimko?
Eram foarte slăbit. După toate peripeţiile de azi-dimineaţă, din clipa în care spiritul a pătruns în mine, muşchii feţei mele n-au mai avut prilejul să se relaxeze, obrajii îmi ardeau ca după o noapte nedormită, petrecută în tren. Acum însă trenul parcă se oprise. Pimko cînta. Mi se făcuse ruşine că atîta vreme am putut da ascultare unui bătrînel inofensiv, pe care nici măcar o simplă liceana nu-1 ia în seamă. Imperceptibil, chipul meu începu să-si revină. M-am aşezat mai comod iar o clipă mai tîrziu mi-am recîştigat complet echilibrul şi - o, fericire - cei treizeci de ani pierduţi. Tocmai mă hotărîsem să plec simplu de tot,

fără nici un protest, cînd^ profesorul mă apucă de mînă -acum era cu totul altul. îmbătrînise, se făcuse cumsecade, arăta amărît şi neajutorat, trezea milă.
— Jozio, îmi şopti la ureche, nu lua exemplul acestei fete moderne, acestei specii noi, postbelice, din epoca sporturilor si jazzbandului! Degradarea postbelică a obiceiurilor! Lipsă de cultură! Lipsă de respect faţă de cei mai în vîrstă! Setea de desfătare a noii generaţii! încep să mă tem că atmosfera de aici nu va fi bună pentru tine. Dă-mi cuvîntul tău de onoare că nu te vei lăsa influenţat de această fată dezmăţată. Semănaţi, spunea cuprins parcă de ferbă, aveţi ceva în comun, ştiu, ştiu, de fapt şi tu eşti un băiat modern, nu trebuia să te fi adus aici, la fata asta modernă!
Mă uitam la el ca la un nebun. Cum, eu cu cei treizeci de ani ai mei semănăm cu o domnişoară de pension? Pimko mi se părea tîmpit. Dar el continua să mă prevină.
. — Vremuri noi! spunea. Voi, tinerii, generaţia de astăzi! îi dispreţuiţi pe bătrîni, iar între voi vă spuneţi imediat pe nume. Lipsă de respect, lipsa cultului faţă de trecut, *dancing,* caiac. America, instinctul clipei, *cârpe diem*[1], voi tinerii!
Şi începu să-mi laude tinereţea şi modernitatea, ba că noi, tineretul modern, ba că pentru noi numai picioarele, ba una, ba alta, iar în acest timp Mrodziakowna stătea indiferentă şi îşi jupuia pielea, fără să bănuiască ce se pregăteşte în spatele ei.
în cele din urmă am înţeles unde bate; pur şi simplu voia să mă îndrăgostească de domnişoara de pension. Planul lui era următorul: voia de la bun început să mă predea domnişoarei de pension, să mă transfere dintr-o mînă în alta, ca -să nu fug. îmi inocula un ideal, convins că de îndată ce voi deţine idealul tinereţii$_v$ asemenea unui Syfon *şi Mie$_s$tus, voi fi întemniţat pe.vecie. în fond, profesorului îi era indiferent ce băiat voi fi eu, numai să nu ies din starea de copilandru. Dacă ar fi reuşit să mă îndrăgostească imediat şi să-mi insufle idealul modern al băiatului, ar fi putut pleca liniştit să se consacre numeroaselor sale preocupări colaterale, care nu-i permiteau să mă ţină personal în starea de mărunţire. Şi tocmai aici apărea paradoxul: Pimko, care
cârpe dieni (lat.) Bucură-te de ziua de azi.

se părea că ţine mai presus de orice la propria-i superioritate, se învoise să joace rolul umilitor al unui bătrînel demodat, indignat de generaţia modernă a domnişoarelor, ca să mă apropie de domnişoara de pension. Prin indignarea lui bătrînească ne alia împotriva sa, prin bătrîneţe şi demodare voia să mă îndrăgostească de tinereţe şi de modernitate. Dar Pimko mai urmărea un scop, la fel de important. Nu-i era de-ajuns să mă îndrăgostesc, el voia să mă lege de ea în modul cel mai pueril: nu era în intenţia lui să o iubesc cu o dragoste simplă, nu, el dorea să mă îndrăgostesc în primul rînd de poezia aceea tînăr-bătrînească, modern-demodată, atît de ieftină şi de respingătoare, care ia naştere din combinaţia între un bătrînel antebelic şi o domnişoară de pension postbelică. Se vede că belferul ţinea să participe indirect la vrăjirea mea. Totul fusese gîndit foarte ingenios, deşi era o prostie. Aşa că ascultam lingu-şelile stîngace ale bătrînului cu sentimentul totalei eliberări de Pimko. Prostul de mine! Nu ştiam că numai poezia proastă este cu adevărat acaparatoare!
Şi din nimic se înfiripase o alianţă monstruoasă, un colectiv poetic îngrozitor: acolo, la fereastră, o liceana modernă indiferentă, aici, pe canapea, un bătrîn profesor care se plîngea de degradarea postbelică, iar eu înire ei, încolţit de poezia tînăr-bătrînă. Pentru Dumnezeu! Dar cei treizeci de ani ai mei! Afară, cît mai repede afară! Dar lumea parcă se prăbuşise şi se organizase pe noi principii, tînărul de treizeci de ani devenise iar palid şi neactual, moderna de la fereastră căpăta tot mai mult farmec. Iar

blestematul de Pimko nu mai termina.
— Picioarele - mă împingea el spre modernitate -picioarele, vă cunosc eu pe voi, cunosc eu sporturile voastre, obiceiul noii generaţii americanizate,, voi preferaţi mîinilor picioarele, pentru voi picioarele sînt cele mai importante, pulpele! Pentru voi, cultura spiritului nu înseamnă nimic, numai pulpele. Sportul! pulpele, pulpele -mă flata - pulpele, pulpele, pulpele!
Şi aşa cum în pauză sugerase şcolarilor inocenţa, care răscolise şi sporise de o sută de ori infantilismul, tot aşa îmi sugerează mie acum pulpele nioderne. Iar eu ascult cu plăcere cum leagă pulpele mele de pulpele generaţiei şi simt. intoleranţa tinereţii faţă de pulpele bătrîne! Şi era în asta un

fel de colegialitate a pulpelor cu domnişoara ,de pension, plus înţelegerea pulpelor, tainică şi voluptuoasă; plus paJufc, tismul piciorului, plus insolenţa pulpei tinere, plus poezia piciorului, plus mîndria[1] tinerească a pulpelor şi cultul pulpelor. Diabolică parte- a trupului! Nu e nevoie să mai spun că totul se petrecea în tăcere în spatele domnişoarei de pension, care stătea la fereastră pe pulpele ei de-aceeaşi vîrstă şi îşi jupuia pielea fără să bănuiască nimic.
Şi totuşi, în cele din urmă, m-aş fi rupt de pulpe şi aş fi plecat, dacă nu s-ar fi deschis deodată uşa şi nu şi-ar fi făcut apariţia în încăpere o nouă persoană; apariţia unei persoane noi şi necunoscute m-a pierdut definitiv. Era doamna Mhodziakowa, o femeie destul de corpolentă, dar inteligentă şi activă, cu expresia feţei ageră şi scrutătoare, membră a comitetului pentru salvarea sugarilor sau pentru combaterea flagelului cerşetoriei infantile în capitală. Pimko sări de pe canapea, de parcă nu se întîmplase nimic, distins, cordial, un profesor vîrstnic din Galiţia antebelică.
— Stimată doamnă inginer! Dumneavoastră, scumpă doamnă, sînteţi mereu ocupată, activă, probabil că veniţi de la o şedinţă de comitet. Iar eu l-am adus pe Jozio al meu, pe care aţi binevoit să-1 luaţi sub ocrotirea dumneavoastră, acesta este Jozio, acest cavaler; Jozio, apropie-te, copilul meu şi pleacă-te în faţa doamnei.
Ce-i asta? Pimko revenise la tonul acela îngăduitor, protector. Eu, tînăr, să mă plec în faţa unei bătrîne? Cu respect? Am fost nevoit totuşi s-o fac iar Mrodziakowa mi-a întins o mînă micuţă, dar dolofană, apoi şi-a trecut privirea uimită peste chipul meu ce oscila între treizeci şi şaptesprezece ani.
— Cîţi ani are băiatul acesta? am auzit-o întrebîndu-1 pe Pimko, în timp ce se retrăgeau deoparte. Profesorul i-a răspuns onest:
— Şaptesprezece, şaptesprezece, scumpă doamnă, a împlinit şaptesprezece în aprilie, arată el mai în vîrstă, poate mai şi pozează, dar are o inimă de aur, he, he!
— Aha, pozează, spuse Mrodziakowa.
în loc să protestez, m-am aşezat şi şedeam pe canapea de parcă eram bătut în cuie. Prostia nemaipomenită a insinuării făcea imposibilă orice explicaţie. Şi am început să mă^i ^ chinui cumplit. Fiindcă Pimko o conduseipe "Mrodziakowa
"'TI754,1. ..»,*,
la fereastră, exact acolo unde stătea domnişoara, şi au început o discuţie confidenţială, aruncîndu-mi din cînd în cînd o privire. Uneori însă belferul acesta derizoriu ridica intenţionat vocea, deşi o făcea, chipurile, întîmplător. Şi urmau alte chinuri! II auzeam cum mă leagă de el în faţa Mrodziakowei, aşa cum mă unise înainte cu domnişoara de pension împotriva sa. Nu era de-ajuns că mă prezenta ca pe un pozeur, care se preface matur şi blazat, mai vorbea şi plin de duioşie despre ataşamentul meu faţă de el, se entuziasma elogiindu-mi calităţile intelectului şi ale inimii (singurul cusur era că pozez puţin - dar asta trece), şi cum vorbea cu o duioşie bătrînească şi cu o voce de belfer demodat, tipic, rezulta că şi eu sînt demodat şi nemodern! Şi a creat o situaţie absolut diabolică - eu şed pe canapea şi trebuie să mă prefac că nu aud nimic, domnişoara de pension stă la fereastră şi nu, ştiu dacă aude ceva, iar în colţ, Pimko dă din cap, tuşeşte şi se înduioşează vorbind de mine, stimulînd gusturile şi înclinaţiile unei inginerese progresiste. Ah, numai cel care apreciază cum se cuvine ce înseamnă să fii legat de un om străin proaspăt cunoscut, cît de incredibil de riscant poate fi un proces bogat în trădări şi capcane, numai acela poate înţelege neputinţa mea în faţa lui Pimko alături de Mfodziakowa. Nu i-a>fost de ajuns că m-a introdus atît de perfid în casa familiei Mrodziak, mai ridica intenţionat şi vocea, ca să aud că mă introduce perfid, că mă împinge cu viclenie spre familia Mfodziak, şi în acelaşi timp împinge familia Mrodziak spre mine!
Mrodziakowa îmi aruncă o privire plină de compasiune şi de nerăbdare. Trebuie s-o fi enervat pălăvrăgeala searbădă a lui Pimko, şi apoi întreprinzătoarele inginerese de astăzi, entuziaste ale

colectivismului şi emancipării, detestă orice artificialitate şi nenaturaleţe a tineretului, dar mai cu seamă nu suportă poza maturităţii. Ca progresiste şi total devotate viitorului, nutresc un cult pentru tinereţe mai fierbinte decît s-a nutrit vreodată şi nimic nu le poate irita mai mult decît cazul în care un băiat îşi pîngăreşte anii tineri pozînd. Ba mai rău, nu numai că nu le place, dar le mai şi place această neplăcere, fiindcă ea le oferă sentimentul propriei atitudini progresiste şi moderne - şi oricînd sînt gata să dea frîu liber neplăcerii lor. Inginerese nu trebuia să-i spui de două ori, pe de altă parte, această femeie

corpolentă putea să-şi întemeieze raporturile sale cu mine pe orice altă bază, nu numai pe formula modern - demodat, totul depindea de primul acord, fiindcă primul acord ni-1 alegem singuri, restul nu-i decît consecinţa lui. Dar Pimko îşi plimba arcuşul său de dascăl bătrîn pe struna modernităţii ei, aşa că ea, cît ai clipi, prelua acest ton.

— O, nu-mi place, spuse făcînd o grimasă, nu-mi place! Un tînăr bătrîn, blazat şi cu siguranţă fără pregătire sportivă. Nu suport artificialitatea. Ah, profesore, compară-1 cu Zutka mea - sinceră, degajată, naturală - uite la ce duc metodele voastre anacronice.

Cînd am auzit aşa ceva, mi-a pierit şi bruma de încredere în eficienta protestelor; acum nu m-ar mai fi crezut că sînt adult, fiindcă se îndrăgise pe ea şi pe fiica ei cu mine - băiat demodat, educat în spiritul vechilor principii. Iar dacă o mamă o îndrăgeşte pe fiica ei cu tine, atunci totul e pierdut, trebuie să fii aşa cum te vrea fiica ei. Fireşte, puteam să protestez, cine spune că nu puteam, puteam să mă ridic în orice clipă, să mă apropii şi -indiferent de dificultăţi - să le explic cu fermitate că nu am şaptesprezece, ci treizeci de ani. Puteam, dar nu puteam, fiindcă nu voiam, nu mai voiam decît să le dovedesc că nu sînt un băiat demodat! Atît voiam! Eram furios că domnişoara aude pălăvrăgeala lui Pimko şi-i gata să-şi facă o părerea proastă despre mine. Această chestiune umbrise problema celor treizeci de ani ai mei. Aceea pălise! Aceasta se încinse, mă arse şi mă duru. Şedeam pe canapea şi nu puteam striga că minte cu bună ştiinţă - şi iată că mă aşez mai comod, întind picioarele, mă străduiesc să iau o înfăţişare degajată şi curajoasă, să şed modern şi strig ca un mut că nu-i adevărat, că nu sînt aşa, că sînt altfel, pulpele, pulpele, pulpele! Mă aplec înainte, îmi înviorez privirea, şed natural şi muţeşte, îi contrazic cu toată înfăţişarea mea, dacă domnişoara de pension se uită, n-are decît să vadă, cînd deodată o aud pe Mrodziakowa şoptindu-i lui Pimko:

— într-adevăr, e bolnăvicios de manierat, uită-te şi dumneata la el, mereu ia altă poză.

Nu mă puteam mişca. Dacă mi-aş fi schimbat poza însemna că i-am auzit şi iar aş fi fost acuzat de manierism, de-acum orice aş fi făcut ar fi fost socotit manierism. Dar domnişoara de pension se întoarce de la ferestră, mă

învăluie cu privirea, aşa cum şed, fără să-mi pot abandona poza şi să devin natural, si zăresc pe chipul ei o expresie de antipatie. Iar eu cu atît mai mult n-o pot abandona. Şi văd cum creşte în fată o aversiune tinerească, aprigă, faţă de mine, o aversiune sinceră, spontană. Pînă şi Mrodziakowa şi-a întrerupt conversaţia şi şi-a întrebat fiica *en camarade,* colegial:

— Zuta, ce te uiţi aşa?

Fără să-şi ia ochii de la mine, domnişoara de pension se loializează - devine loială - loială, deschisă, sinceră, şi azvîrle cuvintele bosumflată:

— Tot timpul a tras cu urechea. A auzit tot.

Ah, a spus-o cu atîta asprime!... Am vrut să protestez, dar n-am putut. Iar Ml'odziakowa îi şopti profesorului, gustînd cu voluptate revolta fetei:

— Ele sînt foarte sensibile în privinţa loialităţii şi natu-raleţii - sînt de-a dreptul nebune în această privinţă. Asta-i noua generaţie. Moralitatea Marelui Război. Noi toate sîntem fiicele Marelui Război, noi şi copiii noştri - era limpede că inginereasa se alinta. Noua generaţie! repetă ea.

— Cum i s-a închis culoarea ochişorilor, spuse onest bătrînelul.

— Ochişori? Profesore, fiica mea nu are „ochişori", ci ochi. Noi avem ochi. Zuta, mai uşor cu ochii.

Dar fata îşi înnoura chipul şi ridică din umeri izolîndu-se de mama ei. Pentru o clipă, Pimko se indignă şi luînd-o pe Ml'odziakowa deoparte, îi spuse:

— Dacă dumneavoastră consideraţi aşa ceva normal... Pe vremea mea o persoană tînără n-ar fi îndrăznit să ridice din umeri... în faţa mamei! -^

Abia acum simţi Mrodziakowa satisfacţie, plăcere; asta era muzica ce-i plăcea.

— Epoca, profesore, epoca! Dumneata nu cunoşti generaţia de azi. Schimbări profunde. Mare

revoluţie a moravurilor, un vînt care nărue totul, cutremure subterane, iar noi deasupra. Epoca! Totul trebuie reconstruit! Tot ce-i vechi în patrie trebuie dărîmat şi lăsat numai ce-i nou, Cracovia trebuie dărîmată!
—Cracovia?! strigă Pimko.
Dar domnişoara de pension, care ascultase disputa celor bătrîni cu destul dispreţ, alese un moment prielnic şi

mă lovi cu piciorul în gleznă, scurt, succint, pe ascuns, cu ură şi golăneşte, fără să-şi modifice poziţia trupului şi nici expresia feţei. După ce m-a lovit, şi-a retras piciorul rămînînd indiferentă la ce vorbea Pimko cu Mrodziakowa. Cu cît mama se apropia mai mult de fiică, cu atît fiica se îndepărta mai mult de mamă, de parcă ar fi fost mai mîndră, pentru că era mai tînără.
— L-a lovit cu piciorul! strigă profesorul. Aţi văzut-o? L-a lovit. Noi aici discutăm, iar ea îl loveşte cu piciorul! Ia te uită ce brutalitate, ce îndrăzneală, ce tupeu la această generaţie postbelică extravagantă. L-a lovit cu piciorul!
— Zuta, mai uşor cu picioarele! Nu-ţi face griji, profesore, nu s-a-ntîmplat nimic deosebit, spuse rîzînd. N-o să păţească nimic Jozio al dumitale. Pe front, în timpul Marelui Război, se întîmplau lucruri mult mai grave. Eu, ca sanitară, nu o dată am fost lovită în tranşee de nişte simpli soldaţi. Aprinse o ţigară.
— Pe vremea mea, spuse Pimko, fetele... Ce-ar spune Norwid ^ de asta?
— Cine-i Norwid? întrebă domnişoara de pension.
Şi a întrebat superb cu neştiinţa sportivă a tinerei generaţii şi cu uimirea Epocii, concret şi fără să pună prea mult suflet în întrebare, doar atît cît să-şi arate ignoranţa sportivă. Profesorul se luă cu mîinile de păr.
— N-a auzit de Norwid? exclamă el. Mrodziakowa zîmbi.
— Epoca, profesore, epoca!
Şi s-a creat o atmosferă nemaipomenit de plăcută. Pînă la Pimko, domnişoara de pension nu auzise de Norwid. Iar Pimko era scandalizat de ignoranţa domnişoarei de pension. Mama rîdea în Epocă. Numai eu şedeam exclus din societate şi nu puteam - nu puteam vorbi şi nici înţelege că rolurile s-au inversat, că o vechitură cu pulpe de o mie de ori mai jalnice decît ale mele se aliase cu o modernă împotriva mea, că eu sînt contrapunctul melodiei lor. Ah, Pimko, diabolicul! Cum şedeam tăcut şi lovit de ea, se
Cyprian Kamil Norwid (1821-1883), poet, dramaturg, prozator, pictor, sculptor, grafician, premergător al modernismului polonez.

părea că sînt furios şi supărat, Pimko însă interveni cu blîndete:
— De ce taci, Jozio? în societate trebuie să vorbeşti... te pomeneşti că te-ai supărat pe domnişoara Zuta?
— E ofensat, replică- ironic sportiva.
— Zuta, cere-i scuze domnului, spuse inginereasa cu un anumit accent. Domnul s-a supărat pe tine, dar nu te supăra, cavalere, pe fiica mea, nu trebuie să fii irascibil. Fireşte, Zuta îşi va cere scuze, pe de altă parte însă cam pozăm, asta aşa e. Mai multă naturaleţe, mai multă viaţă, priveşte, te rog, la mine şi la Zuta - ei, dar lasă că-1 dezo-bişnuim noi pe tînăr, fii liniştit, profesore. îl instruim noi.
— în această privinţă cred că şederea la dumnevoastră îi va prinde bine. Ei, Jozio, descreţeşte-ţi fruntea!
Şi fiecare dintre aceste afirmaţii hotăra, preciza, statornicea totul şi pentru totdeauna. Au discutat sumar condiţiile financiare, după care Pimko m-a sărutat pe frunte.
— Rămîi sănătos, băiete, la revedere, Jozio. Poartă-te frumos, nu plînge, nu plînge, am să te vizitez în fiecare duminică, şi nici la şcoală n-o să-mi iau ochii de pe tine. Respectele mele, dragă doamnă, la revedere, la revedere, domnişoară Zuta şi, ptiu, te rog, fii bună cu Jozio!
Plecă şi pe scări se mai auzi o vreme tuşind şi hîrcîind: îhî, îhî, îhî, ehe, ehe! Eh, eh, eh! Am încercat să protestez şi să le explic, dar Mfodziakowa mă conduse într-o chichineaţă mică, modernă şi neprimitoare, chiar lîngă holul care (cum s-a dovedit mai tîrziu) era în acelaşi timp şi camera M?odziakownei.
— Poftim camera, spuse. Baia e alături. Micul dejun la şapte. Lucrurile sînt aici, le-a adus servitoarea.
Şi înainte de a reuşi eu să scot un „mulţumesc", doamna Mhodziakowa şi plecase la şedinţa Comitetului pentru combaterea flagelului cerşetoriei infantile neeuropene în capitală. Am rămas

singur. M-am aşezat pe scaun. Se aşternuse liniştea. îmi vîjîia capul. Şedeam în condiţii noi, într-o casă nouă. După atîţia oameni cîţi văzusem de azi-dimineaţă, urmă brusc o totală izolare, numai în hol se mişca şi trebăluia domnişoara de pension. Nu, nu, asta nu era o simplă singurătate, ci o singurătate cu o domnişoară de pension.

Capitolul VII DRAGOSTEA
ŞI IAR M-AM PORNIT pe proteste şi pe explicaţii. Trebuia să acţionez. Nu puteam rămîne mereu în starea în care fusesem lăsat. Orice întîrziere ameninţa cu permanentizarea ei. Şezînd ţeapăn pe scaun, nu mă apucam de aranjarea şi de ordonarea lucrurilor pe care mi le adusese servitoarea din ordinul lui Pimko.
„Acum, îmi spuneam, acum e unica ocazie de a corecta, de a lămuri şi de a ajunge la o înţelegere. Pimko nu e. Mrodziakowa a plecat. Ea e singură. Nu trebuie să pierd timpul, timpul ne împovărează şi ne imobilizează, acum, trebuie să mă duc imediat, să-i explic, să mă arăt aşa cum sînt eu, mîine va fi prea tîrziu. Să mă arăt, să mă arăt" - cu cîtă însufleţire voiam să mă arăt. ce dorinţă de a mă arăta pusese stăpînire pe mine. Da, să mă arăt, dar cum? Matur şi de treizeci de ani? Nu, nu, niciodată. Ah, în clipa asta nu doream deloc să ies din tinereţe, să recunosc că am treizeci de ani, universul rpeu se prăbuşise şi nu mai vedeam nimic în afara minunatului univers al modernei domnişoare de pension, sportul, supleţea, dîrzenia, pulpele, picioarele, brutalitatea, *dancing-ul,* vaporul, caiacul - acestea reprezentau noua colonadă a realităţii mele! Nu, nu, eu voiam să mă arăt modern! Spiritul, Syfon, Mietus, Pimko, duelul, tot, tot ce existase pînă acum a fost dat deoparte şi mă gîndeam doar la ce crede domnişoara de pension despre mine, dacă 1-a crezut pe Pimko că sînt pozeur şi nemodern - şi singura mea problemă era acum să ies imediat, să mă înfăţişez modern, natural, să înţeleagă că Pimko m-a bîrfit şi că în realitate eu sînt altfel, sînt aşa cum e şi ea, că avem aceeaşi vîrstă şi aparţinem aceleiaşi epoci, că sîntem aliaţi prin pulpe...
Să mă înfăţişez, dar sub ce pretext? Ce să-i spun, dacă eu n-o cunoşteam aproape deloc şi eram străin de anturajul ei, cu toate că ea dispunea deja de mine. Accesul meu la ea

era nespus de dificil în straturile mai profunde ale existenţei. In ceea ce mă priveşte, aveam acces la ea exclusiv în probleme mărunte, lipsite de importanţă, cel mult puteam să bat la uşă şi să întreb la ce oră se serveşte cina. Lovitura de picior, pe care . mi-a administrat-o, nu-mi uşura deloc sarcina, fiindcă fusese o lovitură dată în paranteză, fără participarea feţei, ori mie tocmai faţa îmi lipsea. Şedeam pe scaun ca un animal în cuşcă, ori ca un cal în coardă, ţinut la distanţă cu biciul, şi îmi frecam mîinile - cum şi sub ce pretext s-o abordez pe Ml'odziakowna şi pe mine însumi?
A sunat telefonul şi am auzit paşii liceenei.
M-am ridicat, am întredeschis uşor uşa de la hol şi m-am uitat împrejur - nu era nimeni, amurgul se lăsa, iar ea îşi fixa întîlnire cu o prietenă, la şapte, la cofetărie, cu ea, cu Polek şi cu Bay (aveau poreclele, denumirile, expresiile lor). Vii, punct, sigur, da, nu, bine, mă doare piciorul, întindere de tendon, idiot, poză, vino, vii, vin, năsulie, beton. Cuvintele acestea, spuse de o modernă unei alte moderne, cu jumătate de voce, în pîlnia aparatului, cînd nu era nimeni de faţă, m-au mişcat profund. „Au un limbaj propriu, mi-am spus, un limbaj modern propriu!" Şi atunci mi s-a părut că o fată cu gura ocupată de convorbirea telefonică, dar cu ochii liberi, imobilizată de aparat, devine mai maleabilă şi mai accesibilă intenţiilor mele. Puteam să apar în faţa ei fără nici o explicaţie, să mă înfăţişez fără comentarii.
Mi-am îndreptat repede cravata şi gulerul, mi-am umezit părul cu salivă, să se vadă bine cărarea, fiindcă ştiam că această linie dreaptă de pe cap nu este lipsită de importanţă în împrejurările date. Nu se ştie de ce, dar linia era modernă. Trecînd prin sufragerie, am luat de pe masă o scobitoare şi mi-am făcut apariţia (telefonul era în vestibul), am apărut în prag cît puteam eu mai degajat, m-am oprit sprijinindu-mă cu umărul de uşorul uşii. M-am oferit în întregime, în tăcere, cu scobitoarea între dinţi. Scobitoarea era modernă. Să nu credeţi că mi-a venit uşor şă stau cu scobitoarea între dinţi şi să par degajat, în timp ce totul era încă paralizat, să fiu agresiv, în timp ce rămîneam cumplit de pasiv.
In vremea aceasta Ml'odziakowna vorbea cu prietena sa.

— Nu, nu neapărat, fir-ar să fie, bine, vino cu ea, nu veni cu el, poză, năsulie, iartă-mă, o clipă.
Puse deoparte receptorul şi întrebă:
— Vreţi să telefonaţi?

Şi a întrebat pe un ton monden, glacial, de parcă nu pe mine m-ar fi lovit cu piciorul. Am răspuns **scuturând** din cap că nu. Am vrut să-i dau de înţeles că stau aici fără nici un alt motiv decît să fiu eu şi tu, că am dreptul să stau în uşă în timp ce tu vorbeşti la telefon, ca un tovarăş în modernitate, ca unul de aceeaşi vîrştă: Mrodziakowno, înţelege că între noi orice explicaţie e de prisos, pur şi simplu eu pot sta oricînd lîngă tine. Riscam mult, căci dacă mi-ar fi cerut explicaţii, n-aş fi ştiut să mă explic, iar artificialitatea situaţiei m-ar fi silit numaidecît să bat în retragere. Dar dacă primeşte, dacă admite, dacă acceptă în tăcere naturaleţea pe care abia îndrăzneam s-o visez?! Abia atunci aş fi putut fi cu ea modern. „Miqtus, Miqtus" - mă gîndeam cu spaimă, amintindu-mi cît de groaznic s-a strîmbat Miqtus după primele zîmbete. Ce-i drept, cu o femeie era mai uşor. Deosebirile trupeşti ofereau alte posibilităţi.
Mrodziakowna însă, fără să se uite la mine, cu receptorul la ureche, a vorbit încă vreme îndelungată (iar timpul începuse din nou să-mi fie povară), în cele din urmă spuse:
— Bine, punctual, sigur, cinema, pa - şi agăţă receptorul.
S-a ridicat şi a plecat în camera ei. Mi-am scos scobitoarea din gură şi am plecat în camera mea. Era acolo un scăunel, lîngă perete, aproape de dulap, dar nu pentru şezut, ci pentru pus lucrurile seara -'m-am aşezat totuşi pe scăunelul acela, ţeapăn, şi mi-am frecat mîinile. M-a ignorat, nici n-a catadicsit să mă ironizeze. Bine, dar de vreme ce ai început, nu poţi abandona, trebuie să lămureşti lucrurile cît nu e Ml'odziakowa acasă, încearcă din nou, fiindcă acum, după acest debut nefericit, e gata să creadă cu adevărat şi definitiv că eşti un pozeur, în orice caz poza ta se fixează, se consolidează, de ce te-ai aşezat aici deoparte, lîngă perete, de ce îţi freci mîinile? Frecarea mîinilor la tine în cameră, pe scaun, contrazice orice modernitate, e învechită. O, Doamne!
- 109 -
Am tăcut, ascultînd ce se petrece dincolo de perete. Mrodziakowna se mişca aşa cum se mişcă toate fetele în camerele lor. Şi în vreme ce se mişca, fără îndoială că se întărea în convingerea ei că sînt un pozeur. Să fii dat afară din cameră, să fii nevoit să şezi, în timp ce ea îşi închipuie despre tine te miri ce, e groaznic, dar cum s-o abordez, cum s-o abordez din nou, ce să fac? Pretexte nu aveam, dar chiar dacă aş fi avut, tot nu le puteam folosi, fiindcă problema era prea intimă pentru pretexte.
In vremea aceasta se lăsa întunericul, iar singurătatea -singurătatea aceea înşelătoare, cînd omul, singur, nu este totuşi singur, ci într-o dureroasă relaţie sufletească cu un alt om de dincolo de perete - dar îndeajuns de singur pentru ca frecarea mîinilor, încleştarea degetelor şi alte manifestări să fie stupide - prin urmare întunericul şi acea falsă singurătate îmi pătrundeau în cap, mă orbeau, îmi răpeau şi ultimele senzaţii de luciditate, mă aruncau în noapte. De cîte ori noaptea nu ni se insinuează în zi! Singur, în camera aceasta, pe scăunel, în această acţiune, eram prea ireal şi nu mai puteam rămîne mult timp aici. Procesele; care nu sînt primejdioase cînd le trăieşti împreună cu cineva şi aievea, devin insuportabile în lipsa unui partener. Singurătatea este sufocantă. Aşa că după un chin mai îndelungat, am deschis din nou uşa, am apărut în prag, ieşind din singurătate, orbecăind ca un liliac. Oprindu-mă în prag, mi-am dat seama că iar nu ştiu cum să încep şi cum s-o abordez, era în continuare extrem de izolată şi de închisă, diabolică treabă acest contur clar şi precis al formei umane, această linie rece care ne particularizează - forma!
Aplecată, cu piciorul sprijinit pe scăunel, îşi lustruia pantoful cu o bucată moale din piele de antilopă. Era în ea ceva clasic şi mi se părea că n-o interesează **atît** luciul pantofului, cît faptul ca prin pulpă şi prin picior să-şi desăvîrşească în taină propriul tip şi să-1 menţină într-un bun stil modern. Asta mi-a dat curaj. Socoteam că o fată modernă, surprinsă cu piciorul, ar trebui să se dovedească mai generoasă, mai puţin formalistă. M-am apropiat de ea şi m-am oprit la distanţă de un pas, doi; mă ofeream ei în tăcere, fără să mă uit la ea, cu privirea îndreptată în interior - ţin bine minte şi astăzi, cum mă apropii, cum stau la un
- 110 —
pas de ea, chiar la marginea spaţiului în care începe ea, cum îmi retrag toate simţurile, ca să mă pot apropia cît mai mult, şi aştept, de ce? - ca să nu se mire deloc. De data aceasta fără scobitoare şi fără vreo atitudine anume. Să mă accepte sau să mă respingă. Mă străduiam să fiu absolut pasiv, neutru.
Şi-a coborît piciorul de pe scaun şi s-a îndreptat...
— Aveţi vreo treabă... cu mine? a întrebat descumpănită, privindu-mă cu coada ochiului, ca un om de care cineva, fără nici un motiv, se apropie prea mult, iar cînd s-a îndreptat, tensiunea dintre noi a crescut şi mai mult. Simţeam că ar prefera să se îndepărteze. Cum eu stăteam însă prea aproape, nu putea.

Dacă aveam cu ea vreo treabă?
— Nu, am răspuns încet.
Şi-a lăsat braţele de-a lungul trupului. M-a privit pe sub sprîncene.
— Pozaţi? întrebă defensiv, pentru orice eventualitate.
— Nu, am şoptit eu agasant, nu.
Măsuţa era lîngă mine. Mai încolo caloriferul. Pe măsuţă - o perie şi un briceag. Amurgul se înteţea - lumina intermediară, între noapte şi zi, estompa uşor limitele şi ameninţătoarea linie de demarcaţie, în spatele vălului de întuneric eram sincer, cît puteam de sincer, ispitit de domnişoara de pension, disponibil.
Nu mă prefăceam. Dacă ar admite că acum nu mă prefac, ar însemna că artificialitatea mea anterioară, în prezenţa lui Pimko, a fost prefăcătorie. De ce credeam eu că o fată nu poate refuza oferta unui bărbat care-i cere să fie acceptat? îmi închipuiam că pe întuneric domnişoara de pension va ceda ispitei de a face din mine o persoană confortabilă? De ce nu m-ar alege pe mine, care eram şi favorabil şi confortabil? Cred că prefera să aibă în casă un coleg american şi nu un ipocrit demodat, acru şi ofensat? Oare nu are de gînd să facă din mine un instrument la care să-şi cînte în amurg melodia preferată, de vreme ce eu vin şi mă ofer -hai, cîntă, cîntă-ţi melodia, melodia aceea modernă, pe care o fredonează toţi prin cafenele, pe plajă şi la *dancing,* melodia aceea curată a tineretului mondial îmbrăcat în pantaloni

de tenis. Fredonează modernitatea pantalonilor de tenis. Nu vrei?
Surprinsă de prezenţa mea lîngă ea, Mfodziakowna se aşeză pe masă, sprijinindu-se cu mîinile de margini, cu un fel de umor fizic - faţa ei se desprinse din întuneric, osci-lînd între uimire şi amuzament - părea că se aşază să cînte... Aşa se aşază americancele pe marginea bărcii. Chiar în faptul că s-a aşezat era ceva care mă făcea să simt cum mă trec căldurile, cel puţin era un acord tacit de a prelungi situaţia. Părea că se aşezase pentru o vreme mai lungă şi pentru a-şi spori utilitatea. Inima începu să-mi bată cînd am observat cum îşi punea în mişcare unele dintre farmecele sale. înclină uşor capul, îşi legănă nerăbdătoare piciorușul, îşi umflă capricios buzele în timp ce ochii ei mari de fată modernă se îndreptară prudent într-o parte, spre sufragerie, să vadă dacă întîmplător nu-i acolo servitoarea. Fiindcă ce ar spune servitoarea dacă ne-ar vedea aici, într-o situaţie atît de ciudată, deşi aproape că nici nu ne cunoşteam? Ne-ar bănui de prea multă artificialitate? Sau de naturaleţe excesivă?
Dar tocmai acest risc place fetelor, fetelor întunericului, care numai în întuneric pot arăta ce ştiu. Simţeam că o cucerisem pe domnişoara de pension cu naturaleţea brutală a artificialităţii. Mi-am vîrît mîinile în buzunarele de la haină. Stînd încordat în faţa ei, urmărindu-i fiecare respiraţie, o însoţeam în tăcere, dar cu înflăcărare, cu toată puterea mea - simpatic, din nou simpatic... De data aceasta timpul trecea în favoarea mea. Fiecare secundă, adîncind artificialitatea, adîncea şi naturaleţea. Mă aşteptam ca dintr-o clipă în alta să-mi spună ceva de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea, ceva despre picior, că o doare piciorul, pentru că a făcut întindere de ligament.
— Mă doare piciorul, am făcut întindere de ligament. Tu bei whisky, Annabelie...
Şi tocmai se pornise să-mi spună, îşi mişcase şi buzele, cînd deodată rosti cu totul altceva, involuntar - întrebă în mod oficial:
— Cu ce vă pot fi de folos?
Am făcut un pas înapoi, iar ea, satisfăcută de întrebarea pusă, dar fără să piardă nimic din fasonul şi din stilul tinerei fete moderne ce şedea pe masă, legănîndu-şi picioarele, dimpotrivă, cîştigînd şi mai mult în fason, repetă apăsat şi cu interes formal şi rece:
— Cu ce vă pot fi de folos?
Şi cum simţise că aceste cuvinte nu-i aduc nici un prejudiciu, ci, dimpotrivă, îi oferă claritate, luciditate asenti-mentală, că-i fac bine tipului ei, întrebă din nou, privin-du-mă ca pe un nebun:
— Cu ce vă pot fi de folos?
M-am întors şi am plecat, dar îndepărtîndu-mă, spatele meu o aţîţa şi mai mult, fiindcă după ce am ieşit am auzit-o spunînd:
— Bufonul!
Alungat şi refuzat, m-am aşezat gîfîind pe scăunelul meu de lîngă perete.
— S-a terminat, mi-am spus. A stricat totul. De ce a stricat? Ceva a iritat-o. A preferat să mă doboare, în loc să meargă alături de mine. Scăunelul meu, aici, lîngă perete, bun găsit, dar e timpul să-mi despachetez lucrurile, valiza e în mijlocul camerei, prosoapele lipsesc. M-am aşezat cumin te pe

scăunel şi, aproape pe întuneric, am început să-mi aranjez lenjeria în dulap - trebuie s-o aranjez, mîine trebuie să mă duc la scoală - cu toate acestea nu aprindeam lumina, nu merita. Cît de sărac, de nevoiaş mă simţeam şi totuşi mă simţeam bine, numai să pot să nu mă mai mişc, să mă aşez şi să stau, fără să mai vreau nimic, pînă la sfîrşit.
Dar după cîteva minute de şedere devenise limpede că în starea mea de epuizare şi de mizerie trebuie să fiu iar activ. Să nu pot avea o clipă de odihnă? Acum trebuie să mă duc în camera ei pentru a treia oară şi să mă prezint ca bufon, să afle că tot ce a fost înainte a fost bufonerie intenţionată şi că de fapt eu am luat-o pe ea peşte picior, nu ea pe mine. *Tout este perdu sauf l'honneur^,* cum spunea Francisc I^. Aşa că în pofida mizeriei şi oboselii m-am ridicat şi am început iar să mă pregătesc de intrare. Pregătirile au durat destul de mult. în cele din urmă am deschis uşor uşa şi am băgat întîi capul în camera ei. Lumină orbitoare.
Totul e pierdut în afară de onoare (fr.). Francisc I, rege al Franţei (1515-1547)

Am închis ochii. Apoi am auzit o observaţie plină de iritare:
— Vă rog să bateţi la uşă înainte de a intra.
I-am răspuns fără să deschid ochii, mişcîndu-mi capul în uşa întredeschisă.
— Sluga şi robul.
Am deschis uşa de-a binelea şi am intrat, cu pas alunecos, hazliu, ah, ce alunecare de calic! Mă hotărîsem s-o supăr, în spiritul vechiului dicton că supărarea strică la frumuseţe. Bănuiam că ea se va enerva, iar eu, păstrîndu-mi calmul sub masca de bufon, voi obţine avantajul dorit. Ţipă:
— Sînteţi prost crescut!
M-au uimit aceste cuvinte într-o gură modernă, mai cu seamă că sunaseră atît de autentic de parcă buna-creştere ar fi fost instanţa supremă a dezmăţatelor domnişoare de pension postbelice. Modernele ştiu să jongleze cu măiestrie cu proasta şi cu buna-creştere. M-am simţit mojic. Prea tîrziu să mă mai retrag, lumea există numai pentru că întotdeauna e prea tîrziu să te retragi. Am ripostat plecîndu-mă:
— Robul multstimatei domnişoare.
S-ar ridicat şi s-a îndreptat spre uşă. Fatalitate! Dacă iese şi mă lasă singur cu mojicia mea, totul e pierdut! I-am tăiat calea. S-a oprit.
— Ce doriţi? Era neliniştită.
Iar eu, înrobit de consecinţa pasului făcut şi pentru că nu mă mai puteam retrage, am început să mă duc peste ea. Peste ea, eu, un nebun, bufon, pozeur, o maimuţă peste o domnişoară, un învăţăcel baroc şi un poznaş, cu o aroganţă tîmpă - ea se retrage îndărătul mesei - iar eu peste ea, legănîndu-mă, maimuţărindu-mă, arăt cu degetul direcţia de mers şi alunec spre ea ca un om beat, ca un mojic ordinar, ca un bandit - ea la perete, eu după ea. Dar parcă-i un făcut! Eu mă duc peste ea hidos, ca într-un coşmar, agresiv şi văd că *în fata nebunului ea nu pierde nimic din fru-jnuseţe,* că în timp ce eu devin tot mai inuman, ea, la perete, măruntă, încovoiată, palidă, cu braţele lăsate, îndoite uşor din coate, gîfîind, de parcă aş fi izbit-o de perete, cu pupilele dilatate şi cumplit de tăcută, de încordată în primejdie, de ostilă, e superbă - ca-n filme - modernă, poetică,

artistică, iar frica, în loc s-o sluţească, o înfrumuseţează! încă o clipă. Mă apropiam de ea şi prin forţa lucrurilor trebuiau să urmeze alte rezolvări - mi-a trecut prin minte că, gata, trebuie s-o apuc cu mîna de obrăjori - eram îndrăgostit, îndrăgostit!... cînd se auziră strigăte în vestibul. Mietus tăbărîse asupra servitoarei. N-am auzit soneria. Venise în vizită la mine, în noua locuinţă, şi văzîndu-se în vestibul singur cu servitoarea, a vrut s-o violeze.
După duelul cu Syfon, Miqtus nu mai putea scăpa de mutrele lui îngrozitoare şi intrase într-o asemenea combinaţie diabolică, încît nu mai putea fi altfel decît monstruos. Văzînd-o pe servitoare, nu pregetase să fie cît putea el de ordinar şi de brutal cu ea. Servitoarea a început să ţipe. Atunci el i-a tras un picior în burtă şi a intrat în cameră cu o jumătate de sticlă de votcă sub braţ.
— A, aici eşti! tună. Servus, Joziek, colega! Am venit în vizită. Am adus şi votculiţă şi sardeluţe. Ho, ho, ho, ce mutră ai! Nu-i nimic, nici a mea nu-i mai brează!
Şi mutra mutrei să-i dea-n mutră! Aceasta-i soarta noastră! Cu mutra rupe-i oricui dinţii Ori spînzură-te de o creangă!
— Ce fel ie Syfon te-a aranjat aşa? Mlădiţa asta de la perete? Respeccele mele!
— M-am înirăgostit, Miqtus, m-am îndrăgostit... Miqtus mi-o întoarse cu înţelepciunea beţivului:

— De ai i ai tu mutra asta? Bine, Jozio! Frumoasă mutră ţi-a mai făcut. De-ai şti cum arăţi. Nu-i nimic, nu-i nimic. Nici cu a mea nu mi-e ruşine. De acord! Hai, vino, ce să-ţi arzi tu călcîiele, condu-mă în vastele tale apartamente şi adă ceva pîine pentru sardeluţe - am o licoare contra tristeţii! Ce să te mai amărăşti! Jozio, colega, hai să bem, să stăm de vorbă, să trăncănim despre ce s-o nimeri, să ne uşurăm sufletele! E a treia sticluţă pe ziua de azi! Să ne uşurăm! Respectele mele stimatei... *bonjour... au revoir...* respecte le mele! *Allons, allons!*

M-am mai întors o dată spre modernă. Voiam să-i spun ceva, să-i explic, să-i spun un singur cuvînt care să

mă salveze, dar cuvîntul acela nu-mi venea, iar Miqtus m-a luat de braţ şi, împleticindu-ne, am pornit spre camera mea, beţi nu de alcool, ci de mutrele noastre. Am izbucnit în plîns şi, fără să ascund nimic, i-am povestit totul despre domnişoara de pension. M-a ascultat cu blîndeţe, ca un părinte, şi mi-a cîntat:

Hei, mutră,
Mutra
De e mutră!

— Bea, bea, de ce nu bei? Trage o duşcă! Sărută sticla, lipeşte-ţi mutra de ea! Avea o faţă înfricoşătoare, cumplit de ordinară, de trivială şi înfuleca sardele direct din hîrtia aceea unsuroasă.

— Miqtus, eu vreau să scap! Să scap de ea! am strigat.

— Să scapi de mutră? întrebă. Fir-ar să fie!

— Să scap de liceana! Miqtus, eu am treizeci de ani bătuţi pe muchie! Treizeci de ani!

M-a privit cu uimire. In cuvintele mele trebuia să fi fost o durere sinceră. Dar numaidecît izbucni în rîs.

— Mă, nu bate cîmpii. Treizeci de ani! S-a ţicnit mormolocul, a căzut în cap, la pişcat strechea (şi a înşirat şi alte expresii, pe care nu le mai repet). Treizeci de ani! Mă, ştii ce, trase din sticlă şi scuipă. Eu o cunosc de undeva pe magnifica asta a ta. O cunosc din vedere. Kopyrda umblă după ea.

— Cine umblă după ea?

— Kopyrda. Ăla din clasa noastră. I-a plăcut, pentru că şi el e modern. Dar dacă ea e într-adevăr modernă, nu faci nimic, fir-ar să fie! O modernă umblă numai cu moderni, numai cu cei de-o teapă cu ea. Iar dacă o modernă ţi-a pus mutră, nu scapi aşa uşor de ea. E mai rea decît Syfon. Nu-i nimic, frate, fiecare dintre noi e blagoslovit cu cîte un ideal, fiecare îşi poartă crucea. Bea, bea! Crezi că eu am scăpat? Mi-am făcut mutra cîrpă, dar argatul tot nu-mi iese din cap.

— Doar l-ai violat pe Syfon...

*f~~^* — Şi ce-i cu asta? L-am violat, dar mutra mi-a rămas. /Ia te uită, se miră. Ce pereche facem. Eu cu argatul, tu cu

domnişoara de pension. Dă pe gît votca asta! Hei, argatul, argatul! se înduioşa brusc. Jozio, hai să fugim la argat. în luncă, pe cîmp, să fugim, s-o întindem, mormăia. La argat... la argat...

Pe mine însă nu mă interesa argatul lui. Pe mine mă interesa numai moderna! Eram gelos pe Kopyrda. Prin urmare, Kopyrda umbla după ea! Dar dacă „după ea" şi nu „cu ea", înseamnă că nu se cunosc... Nu îndrăzneam să întreb. Şi şedeam aşa cu mutrele noastre, fiecare cu a lui, fiecare cu gîndurile lui, trăgînd din cînd în cînd din sticlă. Miqtus se ridică împleticindu-se.

— Trebuie să plec, spuse cu jumătate de gură. Mă găseşte bătrîna aici. Ies prin bucătărie, mormăi. Trec şi pe la servitoare. Ai o servitoare... da, da... Ce-i drept nu-i totuna cu argatul, dar tot din popor se trage. Poate că are vreun frate argat. Eh, frate - argatul... argatul...

Ieşi. Eu însă am rămas cu domnişoara de pension. Lumina lunii colora palid norul firelor de praf ce plutea încolo şi încoace prin văzduh.

Capitolul VIII

COMPOTUL

A DOUA ZI DIMINEAŢA - şcoala şi Syfon, Miqtus. Hopek, Myzdral, Garkiewicz şi *accusativus cum infinitive».* Gălbejeală, bardul şi neputinţa generală din fiecare zi, plictiseală, plictiseală, plictiseală! Şi mereu acelaşi lucru! Bardul cîntă, profesorul trăncăneşte despre bard, cîştigă şt el o pîine, pe sub bănci elevii se căznesc într-o stare de prostraţie, degetul se roteşte în pantof ca o morişcâ şi capra crapă piatra-n patru şi crapă capra piatra-n patru şi capra crapă bardu-n patru, plictiseală, plictiseală! Ne

apasă plictiseala, iar sub apăsarea plictiselii, a bardului şi- a profesorului realitatea se preface cu încetineală într-o lume ideală, lasă-mă acum să visez, lasă-mă - şi nimeni nu mai ştie ce este real şi ce nu există deloc, ce e adevăr şi ce e iluzie, ce se simte şi ce nu se simte, ce e natural şi ce e artificial, prefăcătorie, şi *ceea ce ar trebui să fie* se amestecă cu ceea ce *există* implacabil şi se anihilează reciproc, îşi contestă reciproc raţiunea de a fi, ah, tu, imensă şcoală a irealităţii! Aşa că timp de cinci ore-n cap am visat şi eu la idealul meu, iar în vidul din jur mutra îmi creştea ca un balon, fără nici o oprelişte, pentru că în universul acela fictiv, ireal nu exista nimic care s-o readucă la dimensiunile ei naturale. Prin urmare, aveam şi eu idealul meu: moderna domnişoară de pension. Eram îndrăgostit. Visam ca un amant, ca un aspirant melancolic. După tentativele nereuşite de a-mi cuceri iubita, după încercarea de a-mi ironiza iubita, mă cuprinsese o mare tristeţe, ştiam că totu-i pierdut.
A început şirul zilelor monotone. Eram întemniţat. Ce pot spune despre zilele acelea gemene? Dimineaţa mă duceam Ia şcoală, de la şcoală mă întorceam la prînz la familia MIodziak. Nu mai voiam nici să fug, nici să explic, nici să protestez, dimpotrivă, deveneam cu plăcere elev, ca elev eram mai aproape de liceana, decît ca om independent.

Alo, alo, aproape că uitasem de cei treizeci de ani ai mei. Profesorii mă îndrăgiseră, directorul Piorkowski mă bătea pe poponel, iar în timpul disputelor ideologice mă înroşeam şi eu şi strigam: Modernitate! Numai băieţi moderni! Numai liceene moderne! Kopyrda rîdea. Vă mai aduceţi aminte de Kopyrda, singurul băiat modern din şcoală? M-am străduit să mă apropii de el, să mă împrietenesc cu el şi să aflu secretul relaţiilor lui cu Mrodziakowna, dar el m-a respins tratîndu-mă cu şi mai mult dispreţ decît pe alţii, de parcă presimţise că fusesem trimis la plimbare de geamăna lui, de moderna domnişoară de pension. In general, intoleranţa cu care elevii combăteau speciile adverse de adolescenţi era deosebită, adepţii curăţeniei îi urau pe cei murdari, modernii îi detestau pe demodaţi şi aşa mai departe. Aşa mai departe, mai departe! Şi mai departe!
Ce să mai spun? Syfon a murit. Violat prin urechi, el nu şi-a. mai putut reveni, n-a putut în nici un chip scăpa de elementele ostile care i-au fost inoculate prin urechi. In zadar s-a chinuit, ore-ntregi a încercat să uite cuvintele de iniţiere, pe care, vrînd nevrînd, le auzise. A prins aversiune faţă de tipul său alterat şi purta în el un fel de dezgust, devenise tot mai palid, rîgîia, scuipa, se îneca, horcăia, tuşea, dar nu putea şi, în cele din urmă, într-o după-amiază, simţindu-se nedemn, s-a spînzurat de cuier. Faptul a provocat o mare senzaţie, au apărut notiţe chiar şi în presă. Lui Migtus nu i-a adus nici o satisfacţie moartea lui Syfon, nu i-a îmbunătăţit cîtuşi de puţin starea mutrei. Ce folos că Syfon a murit? Mutrele din timpul duelului i se întipăriseră pe faţă, nu-i atît de uşor să scapi de tine însuţi, faţa o dată atinsă nu-şi mai revine singură, nu e din cauciuc. Aşa că umbla, cu o mutră atît de antipatică înеît pînă şi prietenii lui, Hopek şi Myzdral, se fereau cît puteau de el. Şi cu cît era mai slut, cu atît mai mult, fireşte, ofta după argat, şi cu cît ofta mai mult, se înţelege, cu atît mai rău i se sluţea mutra. Nefericirea ne apropia, el suspina după argat, eu după modernă, ^şi aşa, suspinînd împreună, timpul ni se scurgea încet, dar realitatea rămînea în continuare inabordabilă şi inaccesibilă, de parcă eram ciumaţi. Mi-a povestit că are perspective s-o posede pe servitoarea familiei Mrodziak.

în seara aceea, ieşind afumat prin bucătărie, i-a furat un sărut, dar asta nu i-a adus nici o satisfacţie.
— Nu despre asta-i vorba, spunea el, nu despre asta. Ce înseamnă să furi un sărut unei fete? Ce-i drept, e o fată desculţă de la ţară si, după cum am aflat, fratele ei e argat, dar ce-i cu asta, fir-ar să fie, la toţi dracii şi toate bolile (şi a mai folosit şi alte expresii, pe care nu le mai repet), sora nu-i frate, servitoarea nu-i argat. Trec pe la ea seara, cînd Mrodziakowa aia a ta e la şedinţă de comitet, stau de vorbă cu ea, tăifăsuiesc despre orice, ba o iau şi în grai popular, dar tot nu vrea să mă socotească de-al ei.
Şi uite aşa vedea el lumea - cu servitoarea în plan secundar şi cu argatul în prim-plan. Universul meu însă se transferase în întregime din şcoală în casa familiei Mrodziak.
Cu perspicacitatea caracteristică mamelor, Mrodziakowa observase repede că sînt îndrăgostit de fiica ei. Nu trebuie să mai adaug că inginereasa, pe care Pimko o sensibilizase încă de la bun început, a fost şi mai mult sensibilizată de această descoperire. Un băiat demodat şi căzut în manierism, care nu ştia să-şi ascundă admiraţia fată de atributele moderne ale unei domnişoare de pension, era asemenea unei limbi cu ajutorul căreia putea gusta şi savura toate farmecele fiicei şi, indirect, pe cele proprii. Prin urmare, devenisem limba acestei femei planturoase şi cu cît eram mai demodat, mai nesincer şi

nenatural, cu atît mai mult savurau ele modernitatea, sinceritatea şi simplitatea. In felul acesta cele două realităţi infantile - cea modernă şi cea demodată, stimulîndu-se reciproc, aţîtîndu-se, confruntîh-du-se în mii dintre cele mai aberante ciocniri, se cumulau şi se îngrămădeau într-un univers tot mai fracţionar şi mai verde. S-a ajuns pînă acolo, încît bătrîna Ml'odziakowa a început să-mi facă demonstraţii, să se umfle în pene şi să se laude cu modernitatea ei, care, zicea ea, îi suplineşte tinereţea. în timpul mesei şi în clipele libere se vorbea numai despre Libertatea Moravurilor, despre Epocă, despre Zguduirile Revoluţionare, despre Vremurile Postbelice etc, iar bătrîna era încîntată că datorită Epocii poate fi mai

tînără decît un băiat mai tînăr ca vîrstă. Făcuse din ea o tinerică, iar din mine un bătrînel.
— Ei, ce mai face tînărul nostru bătrînel? zicea ea -oul nostru clocit?
Şi cu rafinamentul unei inginerese inteligente şi moderne, cum era ea, mă năpăstuia cu spiritul ei acaparator, cu experienţa ei de viaţă şi cu faptul că ea cunoaşte viaţa, că în tranşee, în timpul Marelui Război, _pe cînd era infirmieră, fusese lovită cu picioarele, cu entuziasmul ei, şi cu orizonturile ei, şi cu liberalismul ei de femeie Progresistă, Activă, Curajoasă, precum şi cu obiceiul ei modern, cu baia din fiecare zi şi cu frecventarea zilnică şi manifestă a unui closet pînă acum bine camuflat. Ciudate, ciudate lucruri! Pimko mă vizita din cînd în cînd. Bătrînul dascăl se delecta cu poponelul meu. - Ce poponel inegalabil, mormăia şi de cîte ori avea prilejul îi împuia urechile doamnei Mrodziakowa împingînd pînă la exagerare *genre*^ pedagogului de modă veche, revoltat cumplit de o domnişoară modernă. Am observat că în alte cazuri, cu Piorkowski de pildă, nu era chiar atîta de bătrîn, nici nu avea principii atît de demodate şi nu puteam înţelege dacă familia Mrodziak trezea în el bătrînetea sau dacă, dimpotrivă, el trezea în ea tinereţea, ori dacă, în sfîrşit, îşi creau reciproc o relaţie de interdependenţă în spiritul raţiunii superioare a rimei. Şi nici pînă astăzi nu ştiu dacă Pimko, de altfel un belfer perfect, a ajuns în această specie de belfer antebelic, silit de dezmăţul postbelic al Mhodziakownei, ori dacă tocmai el i-a provocat dezmăţul luîndu-şi intenţionat chipul nefericit si neajutorat al unui bătrîn cumsecade. Cine pe cine crea - liceana modernă pe bătrîn, sau bătrînul pe liceana modernă? O întrebare carri lipsită de obiect şi anostă. Şi totuşi, cît e de ciudat să vezi că lumi întregi se cristalizează între pulpele a două persoane.
Oricum ar fi, amîndoi se simţeau excelent, el ca pedagog al vechilor principii şi concepţii, ea ca dezmăţată. Treptat, vizitele lui deveneau tot mai lungi, iar mie îmi acorda tot mai puţină atenţie, concentrîndu-se asupra

1
geme (fr.) gen.

modernei. Trebuie s-o mai spun? Eram gelos pe Pimko. Sufeream inuman văzîndu-i pe cei doi cum se completează, cum se potrivesc, cum rimează un cîntec, cum creează împreună un mic poem bătrîno-tineresc pipărat, şi era umilitor să vezi că o vechitură, cu pulpe de o mie de ori mai pricăjite decît ale mele, este mai armonizat cu o modernă decît mine. Mai cu seamă Norwid devenise pentru ei un bun pretext pentru mii de ghiduşii, blajinul Pimko nu putea să se împace cu ignoranta ei în acest domeniu, îi ofensa cele mai sacre sentimente, iar ea prefera săritura cu prăjina - şi aşa era mereu: el se revolta, iar ea rîdea, el îi recomanda - ea nu voia, el o ruga - ea sărea - şi aşa mereu, mereu, mereu! Admiram înţelepciunea şi rafinamentul cu care belferul, fără să înceteze o clipă să fie belfer, acţionînd după principiul belferului, ştia totuşi să obţină de la moderna domnişoară de pension anumite satisfacţii în virtutea contrastului şi cu ajutorul antisintezei, admiram dibăcia cu care belferul din el stimula liceana din ea, iar liceana din ea stimula belferul din el. îl invidiam cumplit, cu toate că şi eu o stimulam antitetic si eram stimulat de ea, dar eu, o, Doamne, nu voiam să fiu demodat cu ea, eu voiam să fiu modern!
Ei, chinuri, chinuri, chinuri! Nu puteam şi nu puteam să mă eliberez de ea. Toate încercările mele de eliberare s-au spulberat. Ironia cu care o urmăream în gîndurile mele nu dădea nici un rezultat, pentru că ce înseamnă ironia în absenţa persoanei ironizate? Nimic altceva decît un omagiu. Fiindcă în adîncurile ironiei stătea la pîndă dorinţa otrăvitoare de a-i fi pe plac - dacă o ironizam, cred că o făceam numai pentru a mă împodobi cu penele de păun ale ironiei şi asta numai pentru că nu fusesem acceptat. Dar o asemenea ironie se întorcea împotriva mea făcîndu-mi mutra şi mai respingătoare, si mai oribilă. Iar cu o asemenea ironie nu îndrăzneam să apar în faţa ei, ar fi ridicat din umeri. Fiindcă o fată, asemănătoare în această privinţă altor oameni, nu se teme de cel care o ironizează numai pentru

că nu i s-a permis... Or, agresivitatea aceea caraghioasă din camera ei a făcut-o să devină şi mai circumspectă fată de mine, mă ignora - mă ignora aşa cum numai o liceana
- 122-
modernă poate ignora, perfect conştientă însă că eram îndrăgostit de farmecele ei moderne. Aşa că îşi amplifica aceste farmece cu cruzimea rafinată a coţofenei, ferindu-se însă de orice cochetărie care ar fi putut s-o facă dependentă de mine. Atîta doar că devenea pentru ea însăşi tot mai sălbatică, tot mai obraznică, îndrăzneaţă, aspră, suplă, sportivă, pulpoasă, că se lăsa repede furată de şarmul modern. Şi stătea la masă, ah, matură în imaturitatea ei, stăpînă pe ea, indiferentă şi autarhică, iar eu şedeam pentru ea, pentru ea, pentru ea şedeam şi nu puteam nici o secundă să nu şed pentru ea, eram în ea, iar ea mă îngloba în ea cu tot cu ironia mea; preferinţele ei, gusturile ei erau hotărîtoare pentru mine şi puteam să-mi plac mie însumi numai în măsura în care îi plăceam ei. Ce tortură să fii claustrat într-o liceana modernă. Şi niciodată n-am reuşit să-i descopăr nici cea mai măruntă abatere de la stilul modern, o fisură prin care să ies în libertate, s-o rup la fugă!
Asta mă şi fascina la ea - maturitatea şi suveranitatea în tinereţe, fermitatea stilului. în timp ce nouă, acolo la şcoală, ne ieşeau coşuri pe fa{ă şi ne apăreau tot felul de cruste, idealuri, în timp ce noi aveam mişcări stîngace şi la fiecare pas făceam cîte o gafă. exteriorul ei era încîntător de finisat. Tinereţea nu era pentru o ea o vîrstă intermediară, pentru o modernă tinereţea reprezenta singura perioadă adevărată a vieţii omului - *ea dispreţuia maturitate sau mai degrabă imaturitatea era pentru ea maturitate* - nu agrea bărbile, mustăţile, mămicile, nici mamele cu copii - şi de aici se trăgea forţa ei magică. Tinereţea ei nu avea nevoie de nici un ideal, pentru că ea însăşi era în sine un ideal. Nu-i de mirare că, frămîntat de adolescenţa idealistă, eu înghiţeam ca o gaie această adolescenţă ideală. Ea însă nu mă voia! îmi făcea mutră. Şi cu fiecare zi, mutra pe care mi-o făcea era tot mai îngrozitoare.
Doamne, cum mă chinuia. Nu cunosc nimic mai monstruos decît un om care-i face mutră altui om. Pentru el toate sînt bune, numai să-1 poată arunca pe celălalt în ridicol, în grotesc, în mascaradă, fiindcă urîţenia celuilalt îi hrăneşte propria frumuseţe, ah$_4$ credeţi-mă, a-i face cuiva poponel e o nimica toată în comparaţie cu a-i face mutră!
- 123 -
In cele din urmă, adus la exasperare, am început să croiesc cele mai sălbatice planul de exterminare fizică a liceenei. Să-i sluţesc faţa. Să-i stric nasul, să i-1 tai. Dar exemplul lui **Miqtus** şi al lui Syfon arăta că violenţa fizică nu-i de nici un folos, nu, sufletul n-are nici un folos de pe urma nasului, sufletul se eliberează numai în urma victoriei spirituale. Dar ce putea face sufletul meu, dacă el era în ea, dacă eu eram în ea, dacă ea mă ţinea închis. Te poţi oare elibera din cineva numai prin forţe proprii, fără să ai nimic în afara lui, nici un sprijin, nici un contact decît prin el, cînd stilul lui te domină în întregime? Nu, numai prin forţe proprii e exclus, exclus. Doar dacă un al treilea te ajută de pe margine, îţi întinde măcar vîrful unui deget. Dar cine ar fi putut să mă ajute? Mie^us, care nu frecventa casa familiei Mrodziak (intra doar pe ascuns în bucătărie) şi nu asistase niciodată la întîlnirile mele cu domnişoara de pension? Mrodziak, Mrodziakowa, Pimko, toţi credincioşi domnişoarei de pension? Ori servitoarea, o fiinţă necuvîntătoare? Intre timp, mutra mea devenea tot mai îngrozitoare şi cu cît era mai îngrozitoare, cu atît mai mult Mrodziakowa şi Mrodziakowna îşi consolidau stilul modern şi cu atît mai îngrozitoare devenea mutra pe care mi-o făceau. Ah, stilul -unealtă a tiraniei! Blestemat să fie! Dar s-au înşelat muierile! Fiindcă a venit o clipă în care, întîmplător, datorită lui Mrodziak (da, lui Mrodziak) cătuşele stilului au mai slăbit, iar eu mi-am mai recăpătat ceva din putinţă. Şi atunci am lansat un atac general. Dă-i, dă-i, dă-i bătaie, împotriva stilului, împotriva frumuseţii liceenei moderne! ^—\ Ciudat lucru - dar eu îmi datorez eliberarea ingineru-i **lui,** dacă nu era inginerul, aş fi rămas întemniţat pe vecie.
f f *I* \Fără să vrea, el a provocat o mică mutaţie şi domnişoara de ! pension s-a trezit în mine şi nu eu în domnişoara de
< ^{v} *]*pension, da, inginerul şi-a atras fiica în mine, şi-i voi i rămîne recunoscător pînă la sfîrşitul vieţii. îmi aduc aminte cum a început. Mă întorc eu de la şcoală, familia Mrodziak stă la masă, servitoarea aduce ciorba de cartofi, domnişoara de pension stă şi ea, stă perfect, cu o cultură fizică uşor bolşevică şi în pantofi de cauciuc. A mîncat puţină ciorbă, în schimb a băut pe nerăsuflate un pahar întreg de apă rece
- 124-
şi a mîncat o felie de pîine. De ciorbe se ferea, terciul apos, cald şi prea uşor, cu siguranţă îi afecta tipul şi probabil că voia să fie cît mai mult timp flămîndă, cel puţin pînă la carne, fiindcă o fată

modernă flămîndă e cu o clasă superioară unei fete moderne sătule. Şi Mrodziakowa a mîncat foarte puţină ciorbă şi nu m-a întrebat deloc cum mi-a mers la şcoală. De ce nu m-a întrebat? Pentru că ea nu recunoştea asemenea întrebări materne şi, în general, mamele trezeau în ea repulsie, nu-i plăceau mamele. Prefera surorile.

— Poftim, Wiktore, poftim sarea, spuse, oferindu-i soţului sarea, cu tonul unei adevărate tovarăşe credincioase, cititoare a lui Wells[1] şi a adăugat, privind puţin în viitor, puţin în spaţiu, cu accentul unei revolte umanitare a personalităţii umane, angajată în lupta contra răului social, a nedreptăţii şi inechităţii.

— Pedeapsa cu moartea este anacronică.

Atunci Mrodziak, acest european, inginer şi urbanist luminat, care studiase la Paris şi adusese de acolo stilul european, negricios, lejer în vestimentaţie - în pantofi galbeni, de antilopă, noi, care ieşeau în evidenţă, cu guler a la Srowacki şi ochelari cu rame de oş, pacifist învederat, lipsit de prejudecăţi şi admirator al organizării ştiinţifice a muncii, cu glume şi anecdote ştiinţifice, dar şi cu glume de cabaret, spuse luînd sarea:

— Mulţumesc, Joanna.

După care adăugă cu vocea unui pacifist iniţiat, dar şi cu un amestec de student politehnist:

— în Brazilia se aruncă în apă butoaie întregi de sare, în timp ce la noi un gram costă şase groşi. Politicienii! Noi, specialiştii. Reorganizarea lumii. Liga Naţiunilor.

Atunci Mrodziakowa respiră adînc şi spuse inteligent, cu viziunea unui mane mai bun şi a caselor de sticlă^ ale lui Zeromski, întorcîndu-se la tradiţiile de luptă ale Poloniei de ieri, dar vizînd Polonia de mîine.

1 Herbert George Wells (1866-1946) - prozator şi sociolog englez.

2 Aluzie la simbolul Poloniei renăscute, din romanul *Przedwiosnie {în pragul primăverii)* de Ştefan Zeromski.

— Zuta, cine era băiatul cu care te întorceai astăzi de la scoală? Dacă nu vrei, poţi să nu răspunzi. Doar ştii că nu-ţi interzic nimic.

Mrodziakowna îşi înghiţi liniştită bucăţica de pîine.

— Nu ştiu, răspunse.

— Nu ştii? se amuză mama.

— M-a agăţat pe stradă, explică domnişoara de pension.

— Te-a agăţat? întrebă Mrodziak.

A întrebat instinctiv. Dar întrebarea în sine agrava problema şi putea lăsa impresia nemulţumirii unui tată demodat. De aceea a intervenit Mrodziakowa:

— Şi ce-i cu asta? întrebă cu o dezinvoltură poate cam exagerată. A agăţat-o, mare lucru! Lasă s-o agate! Zuta, poate ţi-ai dat întîlnire cu el? Excelent. Poate că vrei să te duci cu el cu caiacul, o zi întreagă? Ori poate vrei să te duci în *week-end* şi să nu te întorci seara? Nu te întoarce, spuse amabilă, nu-ţi face probleme! Poate vrei să te duci fără bani, poate vrei să plătească el pentru tine ori preferi să plăteşti tu pentru el, să-1 întreţii tu, îţi dau bani. Dar voi vă descurcaţi şi fără bani, ce zici? întrebă dezlănţuită, asaltîn-d-o cu tot trupul. într-adevăr, inginereasa cam sărise peste *cal,* dar fiica îşi fentă cu abilitate mama, care se vede că voia să se distreze pe seama ei.

— Bine, bine, mamă - îi răspunse evaziv, fără să-şi pună în farfurie pîrjoale, căci carnea tocată nu-i făcea bine, era prea pufoasă şi puţin consistentă. Moderna era foarte circumspectă cu părinţii, nu-i lăsa să se apropie prea mult.

Inginerul însă prelua ideea soţiei. Cum soţia insinuase că el ar fi văzut ceva rău în acostarea fiicei lor, acum el voia să arate ce poate. Aşa îşi preluau ei ideile unul de la altul. Şi spuse:

i

— Sigur că nu-i nimic rău! Zuta, dacă vrei să ai un copil din flori, foarte bine! Ce-i rău în asta! Cultul castităţii e perimat! Noi, inginerii constructori ai noii realităţi sociale, nu mai acceptăm cultul castităţii practicat de străvechii plugari.

înghiţi o gură de apă şi se întrerupse simţind că poate a cam exagerat. Atunci Mrodziakowa prelua ideea şi, indi-
rect, aşa, în general, începu să-si îndemne fiica să facă un copil din flori, dînd expresie liberalismului său, povestea despre relaţiile din America, îl cita pe Lindsay[1], sublinia disponibilitatea deosebită a tineretului contemporan sub acest aspect etc, etc... Acesta era calul lor de bătaie. Cînd unul descăleca,

simţind că mersese prea departe, încăleca celălalt şi gonea mai departe. Faptul era cu atît mai ciudat, cu cît, aşa cum spuneam, nici unuia dintre ei (nici chiar lui Mrodziak) nu-i plăceau nici mamele, nici copiii. Dar trebuie înţeles că ei nu abordau această idee din perspectiva mamei şi nici a copilului, ci din perspectiva nelegitimităţii. Mai cu seamă Mrodziakowa dorea ca prin copilul din flori al fiicei sale să ajungă în fruntea avangardei istoriei şi dorea să fie un copil conceput întîmplător, uşor, curajos, îndrăzneţ, în tufişuri, într-o excursie sportivă cu cineva de aceeaşi vîrstă, aşa cum scrie în romanele moderne etc. De altfel, chiar şi numai discuţia, numai îndemnul adresat de părinţi domnişoarei de pension realizau parţial apetitul de senzaţional. Şi se distrau fără teamă, fiindcă simţeau neputinţa mea în faţa ei - iar eu, într-adevăr, nu reuşisem pînă acum să mă apăr de vraja pe care o răspîndea în tufişuri o fată de şaptesprezece ani.
Dar ei nu ţineau seama că în ziua aceea eu nici de gelozie nu*mai eram în stare. Ce să fac, de două săptămîni fără întrerupere îmi tot aranjau mutra care, în cele din urmă, devenise atît de catastrofală, încît nici nu mai aveam cu ce fi gelos. Bănuiam că băiatul despre care vorbise Mrodziakowa era Kopyrda, dar era totuna, jale, jale, tristeţe - tristeţe şi mizerie - mizerie şi oboseală cumplită, resemnare. Şi atunci, în loc să abordez această idee dintr-o perspectivă verde-albastră, curajoasă, proaspătă, am abordat-o din perspectiva sărăciei. „Ce să-i faci, copilul e copil" - mi-am spus imaginîndu-mi naşterea, doica, bolile, erupţiile, dezordinea, cheltuielile de întreţinere precum şi faptul că un copil cu căldura lui copilărească şi cu laptele ar face în
', Nicholas Vachel Lindsay (1879-1931) - poet american, a cărui lirică este puternic ancorată în tradiţiile populare.

scurt timp din fată o mămică molatică şi caldă. Aşa că am spus sărac, mental, aplecîndu-mă spre Mrodziakowna:
— Mămica...
Şi am spus-o foarte trist, duios şi călduţ, punînd în acest cuvînt toată căldurica mamei, pe care ei, în viziunea lor dură, proaspătă, feciorelnică şi tinerească asupra lumii, nu voiau s-o ia în considerare. De ce am spus-o? Uite aşa. Fata, ca orice fată, era în primul rînd o esteţă, principala ei misiune era prezentabilitatea, iar eu, adăugînd tipului ei cuvîntul „mămica", acel cuvînt cald, sensibil şi cam neîngrijit, cream ceva respingăor de lălîu şi de neprezentabil. Şi mă gîndeam că s-ar putea să plesnească. Ce-i drept, ştiam că îmi va scăpa, iar neprezentabilitatea va rămîne cu mine, fiindcă aşa erau raporturile dintre noi, tot ce plănuiam eu împotriva ei se întorcea împotriva mea, de parcă aş fi scuipat contra vîntului.
Cînd deodată _Mrodziak_pufni în rîs!
Pufni pe neaşteptate pentru el, gutural. Apucă şerveţelul, ruşinîndu-se. Rîdea cu ochii ieşiţi din orbite, tuşea şi răcnea în şerveţel, groaznic, mecanic, involuntar. Am rămas uluit! Ce-i gîdilase lui sistemul nervos? Cuvîntul „mămica"? îi stîrnise rîsul contrastul dintre fata lui şi mămica mea, făcuse poate vreo asociere cu cabaretul, ori poate că vocea mea tristă şi tînguitoare îl dusese în bătătura speciei umane. Avea el o trăsătură, comună de altfel tuturor inginerilor, era nespus de sensibil ia *smontes*[1], iar intervenţia mea aducea într-adevăr a *smonţes.* Şi chicotea cu atît mai intens, cu cît abia cu o clipă mai devreme îşi făcuse o glorie din copilul nelegitim. Ochelarii îi căzuseră de pe nas.
— Wiktore! i se adresă Mrodziakowa. Iar eu îl aţîţam:
— Mămica, mămica...
— Iartă-mă, iartă-mă - chicotea - iartă-mă, iartă-mă... Ah! Nu mai pot! Iartă-mă...
Fata se aplecă asupra farfuriei şi deodată am simţit, aproape fizic, că prin rîsul tatălui său aserţiunea mea o nimerise în plin - prin urmare am jignit-o, era jignită - da,
1
Şmonţes (ebr.) - fleacuri.

da, nu mă înşelam, rîsul tatălui de alături schimbase situaţia, mă smulsese din domnişoara de pension. în sfîrşit, puteam s-o ating. Şedeam chitic.
Sesizaseră şi părinţii situaţia, aşa că îi.săriră în ajutor.
— Wiktore, mă uimeşti - spuse nemulţumită Mrodziakowa - observaţiile bătrînelului nostru nu-s deloc amuzante. Asta-i poză, nimic mai mult!
In cele din urmă, inginerul îşi curmă rîsul.
— Ce, tu crezi că eu de asta rid? Nici vorbă, nici n-am auzit ce-a spus - miıani_âminţiL£exa«.
Eforturile lor însă o implicau şi mai mult pe domnişoara de pension. Deşi nu înţelegeam bine ce se

întîmpla, am mai repetat de cîteva ori „mămica, mămica" pe acelaşi ton somnolent şi amărît, dar se vede că prin repetare cuvîntul cîştiga o nouă forţă, fiindcă inginerul pufni din nou, scurt, sacadat, într-un rîs înecat, gutural. Şi cu siguranţă rîsul îl înveselise, fiindcă acum rîdea de-a binelea, acoperindu-şi gura cu şerveţelul.

— Te rog să nu te amesteci! strigă la mine Mrodziakowa furioasă, dar furia ei o implica şi mai mult pe fiică şi o determină să ridice din umeri.

— Lasă, mamă, spuse ea aparent indiferentă, dar şi asta o implica. Ciudat, atît de radical se modificaseră raporturile dintre noi, încît fiecare cuvînt îi implica. De fapt era destul de plăcut. Simţeam că-mi recăpătasem putinţa în faţa domnişoarei de pension. Dar pentru mine era totuna. Şi simţeam că-mi recăpătasem putinţa exact pentru că-mi era totuna, or dacă aş fi înlocuit măcar pentru o clipă tristeţea si tînguiala, sărăcia şi mizeria cu triumful, putinţa mea ar fi fost numaidecît anihilată, fiindcă era vorba de o putinţă uluitoare, urzită pe canavaua neputinţei declarate şi resemnate. Aşa că, pentru a mă consolida în sărăcie şi pentru a sublinia cît de mult îmi e totuna, cît de nedemn sînt de orice, arh început să mă joc cu compotul, aruncam în el firimituri, gunoaie, cocoloaşe de pîine, îl amestecam cu linguriţa. In definitiv aveam şi eu o mutră şi asta mi-era de-ajuns - ah, fir-ar să fie, ce-mi pasă mie - îmi spuneam somnolent, mai adăugînd şi puţină sare, piper şi două scobitori - fie, mănînc tot, eu pot să mă hrănesc cu orice,

mi-e totuna... Şi mă simţeam de parcă zăceam într-un şanţ, în timp ce păsările zburau prin văzduh... mi se făcuse cald şi intim de atîta amestecat.

— Ce«-i, cavalere?... Ce-i, cavalere?... E)e_ce_Je_4DjcLc_u compotul?

Mrodziakowâ pusese întrebarea în şoaptă, dar furioasă. Mi-am ridicat neajutorat privirile aţintite în compot.

— Eu numai asa... mie mi-e totuna... am şoptit eu obidit si ipocrit. Şi am început să mănînc terciul acela; într-adevăr, terciul nu mai făcea nici o impresie asupra spiritului meu. E greu de spus ce impresie a făcut asupra familiei Mrodziak, nu mă aşteptam la o impresie la fel de puternică. Inginerul chicoti spontan pentru a treia' oară, un rîs de cabaret, un rîs de curte, un rîs dosnic. Fata se aplecase asupra farfuriei şi îsi consuma compotul în tăcere, corect, cumpătat, ba chiar - eroic. Inginereasa pălise şi se uita la mine ca hipnotizată, cu •ochii ieşiţi din orbite; era evident că se temea de mine. Se temea!

— Asta-ipoză! Poză! molfăia. Te rog să nu mănînci... Nu permit! Zuta! Wiktor! Zuta! Wiktor! Zuta! Zuta! Wiktor! - încetează, opreste-1! Ah...

Eu mîncam în continuare şi de ce să nu mănînc? Mănînc orice... **şi** un şobolan mort, mi-e totuna... Eh, Mietus, mă gîndeam, bine... bine..-. Bine... Lasă; fie. numai să pui ceva în gură, lasă, **fie,** lasă...

— Zuta! strigă înfricoşător Mrodziakowâ. Pentru o mamă, imaginea adoratorului fiicei ei. care **mănîncă** orice, era insuportabilă. Atunci, domnişoara de pension, care tocmai îsi terminase compotul, se ridică de la masă şi ieşi. Mrodziakowâ ieşi după ea. Mrodziak ieşi chicotind convulsiv, astupîndu-si gura cu batista. Nu se. ştie bine dacă **îşi** terminaseră prînzul sau fugiseră. Eu însă ştiam că fugiseră! Am pornit după ei! Trăiască ai noştri! înainte, atacă, pe ei, loveşte-i, aleargă-i, urmâreste-i, prinde-i, strînge-i, ţine-i, ţine-i, striveste-i, nu-i lăsa! Se temeau? Sperie-i! Fugeau? Goneşte-i! In tăcere, liniştit, liniştit, liniştit, sărac şi tîngui-tor, nu da cerşetorul pe un învingător, pentru că cerşetorul ţi-a adus victoria. Şe temeau să nu le dreg fata cerebral, cum făcusem *cu* compotul Asta e, acum ştiam cum să mă

iau de stilul ei! Puteam s-o dreg cerebral, mental - cu orice, cu ce se nimereşte, s-o toc, s-o amestec, fără să mă gîndesc la mijloace! Dar uşor, uşor...

Cine o să creadă că chicotul clandestin al lui Mrodziak mi=a^redat capacitatea de împotrivire? Acţiunile **şi gîndurile** mele îşi recăpătaseră ghearele. Nu, partida nu era cîştigată. Dar cel puţin puteam acţiona. Ştiam ce linie trebuie să urmez. Compotul îmi lămurise totul. Aşa „cum mă jucasem cu compotul, prefăcîndu-1 într-un terci scîrnav, tot aşa puteam distruge modernitatea domnişoarei de pension ino-culîndu-i elemente străine, eterogene, amestecînd în ea tot ce se nimerea. înainte, înainte împotriva stilului modern, împotriva frumuseţii modernei domnişoare de pension! Dar linişte, linişte...

Capitolul IX

SPIONAREA ŞI CONTINUAREA ADÎNCIRII ÎN MODERNITATE

AM PLECAT TĂCUT în camera mea şi ra-ara întins pe canapea. Trebuia să-mi fac un plan. Tremuram şi mă treceau toate sudorile, fiindcă ştiam că în pelegrinajul meu voi coborî pe drumul presărat cu înfrîngeri pînă în fundul iadului. Pentru că nimic din ce e gustos nu poate fi îngrozitor (după cum arată şi cuvîntul „gustos"), numai ce nu e gustos este cu adevărat necomestibil. Cu invidie îmi aduceam aminte de superbele crime, violenţe şi orbiri romantice sau clasice întîlnite în poezie sau în proză - untul cu dulceaţă, da, asta ştiu că e ceva groaznic, dar minunatele şi superbele crime ale lui Shakespeare - nu. Să nu-mi vorbiţi mie despre durerile voastre rimate, pe care le îngurgităm uşor ca pe nişte stridii, să nu-mi vorbiţi de bomboanele ruşinii, de crema de ciocolată a groazei, de prăjiturile mizeriei, de dropsurile suferinţei şi de trufandalele disperării. Şi atunci de ce o domnişoară care zgîndără cu degetul ei neînfricat cele mai sîngeroase suferinţe sociale, moartea prin inaniţie a unei familii muncitoreşti formată din şase persoane, de ce, întreb, pentru nimic în lume nu îndrăzneşte să se scobească cu acelaşi deget în ureche, de faţă cu toată lumea. De aceea, pentru că aşa ceva ar fi cu mult mai îngrozitor. Moartea prin inaniţie sau în război a unui milion de oameni poate fi înghiţită, chiar cu poftă, dar mai există pe lume combinaţii necomestibile, vomitive, rele, distonante, respingătoare şi dizgraţioase, ah, diabolice, care cutremură tot organismul uman. Şi doar prima noastră îndatorire este de a gusta, trebuie să gustăm, să gustăm, chiar de ne-ar muri soţul, soţia şi copiii, chiar de ni s-ar rupe inima în bucăţi, numai să fie gustos, apetisant! Da, ceea ce trebuia eu să întreprind, în numele Maturităţii şi al eliberării de sub magia domnişoarei de pension, era o acţiune anticulinară şi antipalatală, în faţa căreia se înfioară şi tubul digestiv.

De altfel nu-mi făceam iluzii, succesul meu de la prînz fusese destul de iluzoriu, el îi privea în primul rînd pe părinţi, fata scăpase fără prea mari prejudicii şi rămînea în continuare departe şi inaccesibilă. Cum putea fi alterat de la distanţă stilul ei modern? Cum putea fi atrasă de-a binelea în orbita acţiunii mele? în afară de distanţa psihică, exista şi una fizică - se vedea cu mine numai în timpul prînzului şi cinei. Cum ar putea fi alterată, cum ar putea fi influenţată cerebral de la distanţă, adică, atunci cînd eu nu sînt în apropierea ei, cînd e singură? „Poate - mă gîndeam eu pauper - trăgînd cu ochiul şi cu urechea". Funcţia aceasta îmi fusese înlesnită de ei pentru că de la bun început mă primiseră ca pe un spion. „Şi cine ştie - mă gîndeam lenevos dar cu speranţă - dacă apropiindu-mi ochiul de gaura cheii nu voi zări din cînd în cînd ceva ce mă va scîrbi, fiindcă deseori se întîmplă ca o frumuseţe să se comporte la ea în cameră incredibil de respingător." Dar din nou apărea altă primejdie: unele domnişoare de pension, preocupate de propriul lor farmec şi aservite disciplinei stilului, sînt la fel de circumspecte în singurătate ca şi în prezenţa oamenilor. Aşa că în loc de urîţenie puteam să văd tot atît de bine frumuseţe, iar frumuseţea văzută în singurătate e mult mai înrobitoare. Ţin minte că odată am intrat pe neaşteptate în cameră şi am găsit-o lustruindu-şi pantoful cu o cîrpă, într-o poziţie foarte stilizată - da, dar pe de altă parte, chiar şi simpla spionare alterează şi influenţează, căci spionînd pocit, ceva din privirea noastră se depune totuşi pe frumuseţe.

Aşa raţionam, cuprins parcă de febră, şi în cele din urmă m-am ridicat greoi de pe canapea şi m-am îndreptat spre gaura cheii. Totuşi, înainte de a-mi lipi privirea de gaura cheii, m-am uitat pe fereastră. Ziua era superbă, proaspătă şi autumnală - pe strada luminată de toamnă, Miqtus se furişa spre intrarea de serviciu. Se vede că se ducea la servitoare. Deasupra vilei vecine porumbeii se ridicară în razele soarelui strălucitor şi se adunară în stol, în depărtare răsună claxonul unei maşini, pe trotuar o bonă se juca cu un copil, geamurile se scăldau în soarele ce se pleca spre asfinţit. în faţa casei stătea un cerşetor bătrîn şi nevoiaş; bărbat voinic, păros şi bărbos - un cerşetor dintre

cei care-şi fac veacul pe scările bisericilor. Bărbosul îmi sugeră ojdee - am ieşit în stradă încet şi toropit, am rupTo crenguţă verde din scuar.

— Moşule, i-am zis, ţine aici cincizeci de groşi, iar /desează mai primeşti un zlot, numai să stai aici pînă (jse-ntunecă şi să ţii crenguţa asta între dinţi.

Bărbosul îşi vîrî crenguţa în gură. Binecuvîntînd banul care rie cîştigă aliaţi, m-am întors în casă. Mi-am lipit ochiul de gaura cheii. Domnişoara de pension se mişca aşa cum se mişcă de obicei o fată în camera ei. Aşeza ceva în sertare, scoase un caiet, îl puse pe masă - îi vedeam faţa din profil - faţă tipică de liceana aplecată asupra caietului.

Am spionat-o, fără pauză, de la patru pînă la şase (timp în care cerşetorul ţinuse încontinuu crenguţa în

gură); aşteptînd zadarnic să trădeze vreun reflex al înfrîngerii suferite la prînz, să-si muşte buzele sau să-şi încreţească fruntea măcar. Ei, nu. Parcă nu se schimbase nimic. Parcă nici n-aş fi existat. Parcă nimic nu i-ar fi tulburat starea de domnişoară de pension. Iar starea aceasta devenea cu timpul tot mai rece, mai crudă, mai indiferentă, mai inaccesibilă şi se putea pune la îndoială putinţa de a altera o domnişoară de pension care se comporta în singurătate la fel ca în public. Aproape că mă puteam îndoi că se întîmplase ceva în timpul prînzului. In jurul orei şase, usa se deschise pe neaşteptate, viclean - inginereasa se ivi în prag.
— Lucrezi? întrebă uşurată, măsurîndu-şi iscoditoare fiica. Lucrezi?
— îmi fac lecţiile la germană, răspunse liceana. Mama răsuflă de cîteva ori.
— Lucrezi, asta-i bine. Lucrează, lucrează!
O mîngîie liniştită. Să se fi aşteptat si ea la o capitulare? Zuta, nemulţumită, îşi feri capul. Mama voia să spună ceva, deschise gura, dar o închise la loc - se abţinuse. Aruncă o privire bănuitoare împrejur.
— Lucrează! Să lucrezi, să lucrezi! spuse cu febrilitate. Fii mereu preocupată - intensă. Seara du-te la *dancing* -du-te la *dancing* - du-te la *dancing.* întoarce-te tîrziu, dormi buştean...
— Nu mă bate la cap, îi răspunse dur liceana. N-am timp!
Mama o privi cu admiraţie ascunsă. Duritatea domnişoarei de pension o liniştise complet. îşi dădea seama că fiica ei nu se lăsase doborîtă la prînz. Pe mine însă asprimea brutală a domnişoarei de pension mă înşfăcase de beregată. Asprimea ei era îndreptată nemijlocit împotriva ei însăşi, or, nimic nu ne doare mai mult decît clipa în care o fiinţă îndrăgită este necruţătoare nu numai faţă de noi, ci şi în absenţa noastră, de parcă, pentru orice eventualitate, şi-ar administra sieşi lecţii. în această situaţie fenomenalitatea fetei se evidenţia dureros în brutalitatea ei. După plecarea Mrodziakowei şi-a aplecat profilul asupra caietului şi s-a apucat de lecţii - autocrată, străină si cumplită.
Simţeam că dacă o las să fie fenomenală în singurătatea ei, dacă nu stabilesc imediat un contact între ea şi spionajul meu, problema e gata să ia o întorsătură tragică, în loc s-o molipsesc eu pe ea, mă va satura ea pe mine, în loc s-o înşfac eu pe ea de beregată, mă va înşfăca ea pe mine. Cum stăteam lîngă uşă, mi-am înghiţit zgomotos saliva, ca să audă că o spionez. Tresări, dar nu întoarse capul - cea mai bună dovadă că auzise imediat - ci, lovită, şi-a îndesat căpsorul între umeri. Numaidecît profilul ei încetă să mai existe în sine, drept urmare îşi pierdu brusc şi evident orice fenomenalitate. Fata cu profil spionat se luptă cu mine vreme îndelungată, se luptă din greu şi în tăcere, fără să clipească. îşi purta stiloul pe hîrtie şi se comporta de parcă nu era spionată.
Totuşi, după cîteva minute, gaura din uşă, care o urmărea cu privirea mea, începu s-o deranjeze - ca să-şi manifeste independenţa şi să-şi confirme indiferenţa smîrcîi zgomotos pe nas, îşi suflă nasul vulgar şi urît, de parcă ar fi vrut să spună: „Uită-te cît pofteşti, nu mă priveşte, eu îmi suflu nasul." în felul acesta îşi exprimă fetele dispreţul lor total. Atît am aşteptat. Cînd a smîrcîit, săvîrşind o greşeală tactică, am smîrcîit şi eu în spatele uşii, am smîrcîit clar, dar nu prea zgomotos, aşa de parcă nu mă puteam stăpîni, molipsit de smîrcîitul ei. A tăcut chitic - duelul nazal era inacceptabil pentru o fată - dar, odată mobilizat, nasul nu-i dădea pace, după o scurtă luptă se văzu silită să-şi scoată batista şi să-şi şteargă nasul, apoi, la intervale mai lungi, smîrcîia nervos şi imperceptibil, iar eu îi ţineam isonul în

spatele uşii. Mă felicitam că am reuşit atît de uşor să-i activez nasul, nasul unei fete era infinit mai puţin modern decît picioarele, mai uşor de învins. Subliniindu-i şi reliefîndu-i nasul, făcusem un pas înainte. Dacă aş fi putut să-i provoc Mrodziakownei un guturai pe fond nervos, dacă aş fi putut să provoc guturai modernităţii.
După atîtea smîrcîieli nu se mai putea ridica să acopere orificiile cu vreo cîrpă, fiindcă, implicit, ar fi recunoscut că smîrcîie nervos. Linişte, să smîrcîim mizerabil, disperat, tăi-nuindu-ne speranţele! N-am apreciat însă suficient isteţimea şi abilitatea fetelor. Deodată, cu o mişcare amplă, de la o ureche la alta, îşi şterse nasul cu mîna - cît era antebraţul de lung, iar mişcarea aceasta îndrăzneaţă, sportivă, viguroasă şi salvatoare schimbă înfăţişarea situaţiei în favoarea ei, dădu farmec smîrcîielii. Mă înşfăcase de beregată. în timp ce eu abia reuşisem să mă îndepărtez de gaura cheii, Mrodziakowa intră pe neaşteptate şi cu viclenie în camera mea.
— Ce face cavalerul? întrebă suspicioasă zărindu-mă în mijlocul camerei, într-o poziţie confuză. De ce stă cavalerul... aici? De ce stă? De ce nu-şi face lecţiile? Cavalerul nu face nici un sport? Trebuie să faci ceva! mitralia plină de pasiune. Se temea pentru fiica ei. In confuzia mea din mijlocul camerei bănuia o maşinaţie obscură împotriva fiicei sale. N-am luat nici o iniţiativă explicativă şi stăteam în

mijloc apatic şi neputincios, de parcă aş fi fost înfrînat, încît Mrodziakowa îşi luă ochii de la mine. Privirea ei căzu asupra cerşetorului din faţa casei.
— Ce... are?... De ce ţine crenguţa aia... în gură?
— Cine?
— Cerşetorul. Ce înseamnă asta?
— Nu ştiu. Şi-a pus-o şi o ţine.
— Ai vorbit cu el. V-am văzut pe fereastră.
— Am vorbit.
^~*. îmi scotocea faţa cu privirile. Pendula ca un pendul... Bănuia că crenguţa aceea ascunde ceva ostil, caustic la
^adresa fiicei ei. Dar ea nu-mi putea cunoaşte combinaţiile cerebrale şi nu putea şti că o crenguţă ţinută în gură devenise pentru mine atributul mp_cigrnkăţ.ii. Absurditatea bănuielii că eu l-aş fi pus pe bărbos să ţină~verdeaţa în gură

nu putea fi exprimată în cuvinte. Se uită neîncrezătoare la mintea mea şi temîndu-se că ar putea fi victima unui capriciu, ieşi. Hai! Loveşte-o! Ţine-o! Prinde-o! Urmăreşte-o! Sclava fanteziei mele! Victima capriciului! Linişte, linişte! Am alergat la gaura cheii. Pe măsură ce evenimentele se derulau, îmi venea tot mai greu să-mi păstrez atitudinea iniţială, deplorabilă şi mizeră - lupta înfierbînta, maliţiozitatea maimuţărească cîştiga teren împotriva prostraţiei şi resemnării. Domnişoara de pension dispăruse. Auzind voci alături, îşi dăduse seama că nu mai trag cu ochiul şi asta-i înlesnise ieşirea din capcană. Plecase în oraş. Va observa ea crenguţa pusă în cerşetor, va ghici ea pentru cine o ţine bărbosul? Chiar dacă nu ghicea, crenguţa din bărbos, amăreala ei aspră şi verde din cavitatea bucală a cerşetorului trebuiau s-o şubrezească, prea veneau în contradicţie cu modul ei modern de a recepta lumea. Se lăsa întunericul. Felinarele scăldau oraşul în violet. Fiul portarului se întorcea de la prăvălie. Copacii îşi pierdeau frunzele în văzduhul curat şi străveziu. Un aeroplan huruia deasupra caselor, S-a trîntk uşa de la intrare, anunţînd plecarea Mrodziakowei. Inginereasa, neliniştită, tulburată, adulme-cînd ceva rău în văzduh, s-a dus la şedinţa de comitet să se alimenteze, pentru orice eventualitate, cu ceva element matur, monden, social.
PREŞEDINTA
Stimate doamne, la ordinea zilei avem plaga copiilor abandonaţi.
INGINEREASA MLODZIAKOWA De unde fonduri?
întunericul se lăsa, iar cerşetorul cu verdeaţa crudă în gură stătea ca o disonanţă sub fereastră. Am rămas singur în apartament. în camerele pustii începuse să se înfiripe o holmesiadă, să pătrundă ceva enigmatic în timp ce eu stăteam în semiîntuneric căutînd continuarea unei acţiuni atît de fericit începute. Cum ele fugiseră, am decis să forţez

locuinţa, poate că voi reuşi să dau de ele în fărîma aceea de boare rămasă în urma lor. în dormitorul soţilor Mrodziak -luminos, mic, curat şi economicos - miros de săpun şi de halat de baie, căldurică modernă şi îngrijită, de intelectuali, cu iz de pilă de unghii, de arzător de gaz si de pijama. Am stat destul de mult în mijlocul camerei inspirînd atmosfera aceea, cercetînd elementele primare si întrebîndu-mă cum si de unde să scot eu repulsie, cu ce să-i infectez?
Aparent, nu aveam de ce să mă leg. Curăţenie, ordine şi soare, economie şi modestie, iar miresmele articolelor de toaletă erau chiar mai plăcute decît în dormitoarele tradiţionale. Şi nu ştiam datorită cărui fapt halatul unui intelectual modern, pijamaua lui, buretele, crema de ras, papucii, pastilele Vichy şi aparatul de cauciuc pentru gimnastică al' soţiei lui, perdeluţele de culoare deschisă, galbene, într-o fereastră modernă, oferă indiciile unui fenomen atît de dezagreabil. Standardizare? Filistinism? Burghezie? Nu, nu-i asta, nu - de ce? Stăteam fără să pot descoperi formula dezgustului, îmi lipsea cuvîntul, gestul, actul în care aş fi putut descoperi dezgustul imperceptibil pe care să-1 iau cu mine, cînd privirea îmi căzu pe o carte deschisă pe noptieră. Erau memoriile lui Chaplin, deschise acolo unde povesteşte cum a dansat Wells în fata lui un dans solistic de compoziţie proprie. „Apoi H. G. Wells dansează excelent un dans fantastic." Dansul solistic al scriitorului englez m-a ajutat să iau dezgustul ca din oală. Iată comentariul potrivit! Această cameră era tocmai *Wells* dansînd solo în faţa lui *Chaplin.* Pentru că ce era Wells în dansul său? Un utopist: Bătrînul modern considera că are dreptul să-şi exprime bucuria şi să danseze,, se încăpăţîna să-şi revendice dreptul la bucurie şi armonie... ţopăia cu viziunea sa asupra unei lumi ce avea să vină peste mii de ani, ţopăia solo, anti-cipînd

vremile, dansa teoretic, fiindcă socotea că e dreptul lui... Şi ce era acest dormitor? O utopie. Unde-i locul acelor zgomote şi al mormăitului pe care le scoate omul în timpul somnului? Unde-i locul rezervat obezităţii celeilalte jumătăţi? Unde-i locul bărbii lui Mrodziak, ce-i drept, o barbă rasă, dar care există *in potenţial* Doar inginerul era *bărbos,* cu toate că în fiecare dimineaţă îşi arunca barba împreună cu crema de ras în chiuvetă, or, această cameră

— 138 —

era' *rasă.* înainte, codrul foşnitor era dormitorul omenirii, unde putea fi totuşi locul foşnetelor, al întunericului, al negurii codrului în această cameră luminoasă, printre atîtea prosoape? Cît de zgîrcită, de înghesuită era această curăţenie de un albastru-deschis, nepotrivit cu culoarea pămîn-tului şi a omului. Doamna şi Domnul inginer mi se păreau la fel de înspăimîntători în camera lor ca şi Wells în dansul acela de concepţie proprie executat în faţa lui Chaplin.

Dai" abia cînd m-am pornit şi eu îmr-un dans solistic, gîndurile mi s-au întrupat şi au devenit fapte, ridiculizînd totul din jur şi scoţînd la lumină lipsa de gust. Dansam -iar dansul fără partener, în gol, în linişte, creştea în nebunie, pînă cînd mi-a dispărut curajul. După ce am dansat prosoapele, pijamalele, crema, paturile şi lucrurile soţilor Mrodziak, m-am retras repede, închizînd uşa în urma mea. Am introdus dansul în interiorul lor modern! Dar, mai departe, mai departe, urmează camera domnişoarei de pension, acolo trebuie dansat, acolo trebuie stricat!

Dar camera Mrodziakownei, de fapt un salon în care dormea şi îşi făcea lecţiile, era infinit mai dificil de aranjat dezgustător. Chiar şi numai faptul că faţa nu avea o cameră proprie, ci dormea într-un colţ al salonului, emana sensuri încîntătoare şi îmbătătoare. Era aci marele provizorat al veacului nostru, migraţia domnişoarei de pension şi un fel de *cârpe diem,* -care se lega prin galerii secrete cu natura plăcuţă a tinereţii contemporane, după modelul automobilului. Era de bănuit că adoarme de îndată ce pune căpşorul (nu capul: ele aveau ochi, dar aveau în continuare căpşor) pe pernă, iar asta te ducea cu gîndul la intensitatea şi ritmul vieţii de astăzi. Şi apoi lipsa unui dormitor *sensu stricto* făcea imposibilă o acţiune ca cea din dormitorul doamnei şi domnului Mrodziak. De fapt domnişoara de pension nu dormea particular, ci public, ea nu avea o viaţă nocturnă particulară, iar caracterul public şi dur al fetei o lega de Europa, de America, de Hitler, Mussolini, Stalin, de lagărele de muncă, de standard, de hotel, de gară, crea un spaţiu nespus de întins, excludea un colţişor propriu. Lenjeria ascunsă în canapea avea un caracter auxiliar şi putea fi cel mult un accesoriu al somnului. O toaletă propriu-zisă nu exista. Domnişoara de pension se privea într-o oglindă de

- 139-

perete. Nici o altă oglinjoară. Lîngă canapea - o măsuţă, neagră, de pension, cu cărţi şi caiete. Pe caiete o pilă de unghii, pe fereastră un briceag, un stilou ieftin de şase zloţi, un măr, un program al manifestărilor sportive, fotografiile lui Fred Astaire şi Ginger Rogers, un pachet de ţigări cu opium, periuţa de dinţi, un pantof de tenis cu o floare aruncată întîmplător în el. §i asta era tot. Cîtă modestie şi cîtă forţă!

M-am oprit tăcut în faţa garoafei - nu puteam să n-o admir pe domnişoara de pension! Cîtă ingeniozitate! Arun-cînd floarea în pantof, împuşca doi iepuri deodată - sportul dădea amploare dragostei, iar dragostea împlinea sportul! Aruncase floarea într-un pantof de tenis transpirat şi nu într-un pantof obişnuit, fiindcă ştia că numai sudoarea sportivă nu dăunează florilor. Asociind florii sudoarea sportivă, impunea o atitudine pozitivă faţă de transpiraţia ei în general, îi adăuga ceva floral şi sportiv. Ah, ce maestră! în vreme ce altele, tradiţionale, naive, banale, creşteau azalee în ghivece, ea arunca floarea într-un pantof, într-unui de sport! Şi cu siguranţă că ticăloasa a făcut-o inconştient, întîmplător!

Mă gîndeam ce să fac cu trăsnaia asta?! Să arunc floarea în chiuvetă? Să i-o pun cerşetorului bărbos în mîncătoare? Toate aceste manipulaţii mecanice şi artificiale n-ar însemna decît evitarea dificultăţilor, nu, floarea trebuia stricată acolo unde se afla, şi nu prin violenţă fizică, ci psihică. Bărbosul cu crenguţa verde înfiptă în desişul bărbii stătea fidel şi tenace sub fereastră, o muscă bîzîia în fereastră, din bucătărie răzbăteau icnirile monotone ale servitoarei, îndemnată de Mie^us spre argat, în depărtare tramvaiele scînceau la curbe - eu stăteam în mijlocul acelor tensiuni şi zîmbeam îndoielnic - musca bîzîi mai tare. Am prins-o, i-am smuls picioarele şi aripioarele, am făcut din ea un cocoloş suferind, dureros, înspăimîntător şi metafizic, nu chiar rotund, dar abisal şi l-am *adăugat* florii, l-am aruncat tăcut în pantof. Broboanele de sudoare, care-mi apăruseră între timp pe frunte, s-au dovedit mai puternice decît transpiraţia florală a pantofului de tenis! Parcă aş fi asmuţit diavolul împotriva modernei! Musca cu suferinţa ei tîmpă şi surdă descalifica pantoful, mărul, ţigările, întreaga gospo-

darie a domnişoarei de pension, iar eu stăteam cu un zîmbet răutăcios, ascultînd ce se,întîmpla acum în cameră şi în mine, investigînd auspiciile, semănăm perfect cu un nebun - şi mă gîndeam că nu numai băieţii mici îneacă pisicile şi chinuie păsările, că băieţii mari şi adulţi le chinuie uneori numai pentru ca să înceteze a mai fi băieţii domnişoarelor de pension, să înfrîngă cerbicia vreunei domnişoare de pension, domnişoare de pension! Oare nu de asta tortura Troţki? Torquemada[1]? Ce însemna domnişoaia de pension a lui Torquemada? Linişte, linişte.
Bărbosul pavoazat era la post - musca suferea tăcută în pantoful devenit chinezesc, bizantin - dansul meu rămăsese în dormitorul lui Mrodziak - am început să scotocesc cîţ mai adînc printre lucrurile modernei. Am ajuns la un dulap în perete, plin cu lenjerie, iar lenjeria mi-a înşelat speranţele. Chiloţii ca toţi chiloţii - chiloţii moderai nu stricau în nici un caz o fată, îşi pierduseră vechiul caracter domestic, trăgeau mai degrabă spre sanculoţi. In schimb, în sertarul pe care l-am forţat cu cuţitul - teancuri de scrisori, scrisorile de dragoste ale domnişoarei de pension! M-am aruncat asupra lor, în timp ce bărbosul, musca, dansul acţionau în continuare, fără întrerupere.
Ah, pandemoniul liceenei moderne! Cîte ascundea sertarul acesta! Abia atunci mi-am dat seama cîte secrete cumplite stăpînesc domnişoarele de pension contemporane şi ce s-ar întîmpla dacă vreuna dintre ele ar vrea să trădeze vreun secret încredinţat ei. Dar fetele se închid cu şapte lacăte! Prea sînt prezentabile, prea sînt frumoase ca să poată povesti... iar cele pe care frumuseţea nu le dă afară din. casă nu primesc asemenea scrisori. E foarte bine că numai persoanele osîndite la frumuseţe au acces la anumite valori psihice ale umanităţii. Ah, faţa, acest rezervor al ruşinii, pe care frumuseţea îl ţine sub cheie! Aici, în acest templu, fiecare, bătrîn sau ţînăr, a adus atîtea lucruri, încît aş prefera să mor de trei ori şi să fiu prăjit la foc potolit decît să le încredinţez tiparului... Iar chipul veacului - veacului al

' Tomas de Torquemada (1420-1478), primul mare inchizitor spaniol, devenit simbol al cruzimii.

XX-lea, veacului vîrstelor amestecate, privea echivoc, ca satirul din desiş...
Erau acolo, printre altele, scrisori de dragoste de la elevi din şcoală, atît de penibile, dizgraţioase, iritante, enervante, nereuşite, puerile, sinistre, dezonorante şi ruşinoase, cum nu mai văzuse istoria - nici cea antică, nici cea medievală. Iar dacă vreunul de aceeaşi vîrstă din Asiria, Babilon, Grecia sau din Polonia medievală, ba chiar şi un pauper de rînd din vremea lui Zygmunt August[1] ar fi citit aşa ceva, s-ar fi îmbujorat numaidecît şi ar fi lovit în stînga şi în dreapta. Ah, ce cacofonii cumplite produceau! Cîte falsuri agresive răzbăteau din cîntecele lor de dragoste! De parcă în dispreţul ei neţărmurit pentru nişte puştani amărîţi şi bucălaţi, însăşi Natura le-ar fi luat glasul în faţa fetei, refuzînd perpetuarea speciei învăţăceilor. Numai scrisorile care, din teamă, nu spuneau nimic erau suportabile: *Zuta cu Marysia si cu Olek la terenul de tenis, mîine, telefează, Heniek.* Numai acestea nu erau compromiţătoare... Am găsit cîte două scrisori de la Myzdral şi de la Hopek, vulgare în conţinut, ordinare în formă, care încercau cu aroganţă să creeze aparenţele maturităţii. Trăgeau ca fluturii de noapte la foc, ştiind că se vor arde..
Dar nici scrisorile studenţilor nu erau mai puţin timide, doar mai abil mascate. Se vedea că plimbîndu-şi stilouTpe hîrtie, se temeau şi se chinuiau, că aveau grijă şi îşi cîntăreau cuvintele ca să nu alunece pe tobogan drept în propria lor imaturitate, în propriile lor pulpe. De aceea nu am găsit nici o referire la pulpe, în schimb erau multe trimiteri la simţire, la problemele sociale, la salarizare, la societate, la jocul de bridge şi la cursele de cai, ba chiar şi la schimbarea orînduirii sociale. Mai cu seamă politicienii, acei guralivi din „viaţa universitară" ascundeau cu multă dibăcie şi prudenţă pulpele, cu loate acestea îi trimiteau sistematic domnişoarei de pension toate programele lor, manifestele şi declaraţiile programatice. *Domnişoară Zutka, poate binevoiţi să faceţi cunoştinţă cu programul nostru* -scriau, dar nici în program nu se vorbea limpede despre pulpe, doar dacă apărea vreun *lapsus linguae,* spre exemplu,

Zygmunt II August (1520-1572), rege al Poloniei.

în loc de „steaguri pe culme" cineva scrisese „steaguri pe pulpe", iar nişte politehnicieni au scris greşit în declaraţia lor „noi, pulpenicienii". în afară de cele două cazuri amintite, pulpele"l>âTF~măi apărut niciodată. La fel şi în publicaţiile, de altminteri foarte lubrice, cu ajutorul cărora bătrînele ţaţe, care publicau în presă articole despre „epoca jazzband-ului", încercau să intre în contact cu domnişoara de pension şi s-o oprească de pe drumul decăderii, pulpele erau foarte bine camuflate. Citindu-le, aveai impresia că nici nu e vorba de pulpe.

Şi mai departe, mormane întregi de volumaşe de versuri, atît de obişnuite astăzi, pe puţin trei sute, ba chiar patru sute, toate aruncate pe fundul sertarului, de altfel -trebuie recunoscut - nici tăiate, nici începute de amintita domnişoară de pension. Erau însoţite de dedicaţii în tonalităţi interioare, integre, sincere şi oneste, care-i cereau fetei cît mai energic să le citească, o somau să le citească, stigmatizau în strofe căutate şi nimicitoare necitirea, lăudau şi ridicau în slăvi citirea, în cazul necitirii o ameninţau cu excluderea din rîndul oamenilor de cultură şi-i cereau fetei să le citească avînd în vedere singurătatea poetului, munca poetului, misiunea poetului, rolul poetului, suferinţa poetului, avangarda poetului, chemarea poetului şi sufletul poetului. Ciudat însă că nici aici nu se vorbea clar de pulpe. Ce-i şi mai ciudat, nici titlurile culegerilor nu conţineau vreo aluzie la pulpe. Numai Zori Palide şi In zori, şi Zori Noi, şi Noi Zori, şi Epoca Luptei, şi Lupta în Epocă, şi Epoca Dificilă, şi Tînăra Epocă, şi Tinereţea la Pîndă, şi Pînda Tinereţii, şi Tinereţea Luptătoare, şi Tinereţea Mergînd, şi Tinereţea Stînd, şi Hei, Tineri, şi Amarul Tinereţii, şi Ochii Tinereţii, şi Gura Tinereţii, şi Primăvara Tînără, şi Primă-vara Mea, şi Primăvara şi Eu, şi Ritmuri Primăvăratice, şi Ritmul Mitralierelor, şi Salvă în Sus, Semafoare, Antene, Elice, şi Sărutul Meu, şi Mîngîierea Mea, şi Dorurile Mele, si Ochii Mei, şi Gura Mea (de pulpe nici vorbă, nicăieri) şi totul scris pe un ton poetic, cu asonante meşteşugite sau fără asonante meşteşugite şi cu metafore îndrăzneţe sau cu acea delicată melodie a cuvîntului. Pulpe însă foarte puţine, neproportional de puţine. Autorii se ascundeau cu iscusinţă şi cu multă măiestrie poetică dincolo de Frumos, de

Perfecţiunea Meşteşugului, de Logica Interioară a Operei, de Consecventa de Fier a Asociaţiilor sau dincolo de Conştiinţa de Clasă, de Luptă, de Zorii Istoriei şi de alte asemenea momente - obiective, antipulpoase. De la bun început era însă vizibil şi limpede că toate acele poezioare cu arta lor încîlcită, silnică şi inutilă nu sînt decît un cifru complicat şi că trebuie să existe un motiv important care-i determină pe atîţia visători mărunţi şi jigăriţi să compună acele bizare şarade. După o clipă de meditaţie mai profundă, am reuşit să traduc într-un limbaj accesibil următoarea strofă:

Poezia

Orizontul plesneşte ca sticla pata verde se umflă sub nouri şi eu din nou mă mut la umbra bradului de-aici:
beau dintr-o înghiţitură lacomă primăvara mea cotidiană.

Traducerea mea Pulpe, pulpe, pulpe Pulpe, pulpe, pulpe, pulpe pulpe, pulpe, pulpe, pulpe, pulpe - Pulpa:
pulpa, pulpa, pulpa pulpe, pulpe, pulpe.

Şi mai departe - abia aici începe adevăratul pandemoniu al domnişoarei de pension - mai departe era un vraf de scrisorele confidenţiale de la judecători, avocaţi şi procurori, farmacişti, negustori, orăşeni şi moşieri ş.a.m.d. - de la nişte oameni străluciţi şi minunaţi care m-au impresionat întotdeauna. Eu am rămas uimit, iar musca suferea în tăcere. Prin urmare, şi ei, în pofida aparentelor, aveau relaţii cu domnişoara de pension? De necrezut, de necrezut! Prin urmare, într-atît îi apăsa Maturitatea îneît, ferindu-se de soţiile şi de copiii lor, trimiteau scrisori lungi unei domnişoare de pension din clasa a şasea? Fireşte, aici cu atît mai mult nu se spunea nimic clar despre pulpe, dimpotrivă,

fiecare explica amănunţit de ce doreşte acest „schimb de opinii", fiindcă socoteşte că „domnişoara Zuta" îl va înţelege şi nu va interpreta greşit etc. După care aduceau omagiu domnişoarei moderne în cuvinte încîlcite, dar slugarnice, implorînd-o printre rînduri să se gîndească la ei, bineînţeles în taină. Şi fiecare, fără să pomenească măcar o singură dată de pulpe, îşi sublinia şi scotea în evidenţă băieţoşenia sa modernă.

Procurorul:

E drept că port togă, dar de fapt eu sînt un băiat bun la toate. Sînt disciplinat. Fac ce mi se spune. Nu am păreri proprii. Preşedintele poate să mă beştelească oricînd. Nu de mult mi-a spus papă-lapte.

Politicianul o asigura:

Eu sînt un băiat, un simplu băiat politic, un băiat al istoriei.

Un subofiţer cu suflet deosebit de senzual şi de liric scria cele ce urmează:

Sînt obligat să mă supun unei discipline oarbe. Dacă mi se ordonă trebuie să-mi dau $i viaţa. Sînt un sclav. Comandanţii ne spun întotdeauna - băieţi, indiferent de vîrstă. Să nu dai crezare certificatului meu de naştere, e un amănunt cu totul periferic, soţia si copiii sînt un element adiţional. Eu nu sînt vreun cavaler, sînt un băiat militar, cu suflet de tînăr, credincios $i orb, iar în cazarmă sînţ un cîine,

un cîine!
Un moşier:
Am daţ faliment, soţia mea se duce servitoare, copiii n-au nici un căpătîi, iar eu nu mai sînt moşier, ci un băiat rămas pe drumuri. Simt o voluptate tainică în mine.
Cu toate acestea, *en toutes lettres,* de pulpe nu se pomenea niciodată. în post-scriptum o implorau pe domnişoara de pension să fie discretă, avertizînd-o că dacă o singură literă din aceste destăinuiri ar devenit publică, atunci cariera lor s-ar sfîrşi odată pentru totdeauna. —
- 145 -
i pentru tine. Păstrează pentru tine. Nu spune
E numai nimănui.
Incredibil! Abia scrisorile acestea mi-au demonstrat întreaga forţă a liceenei moderne. Unde nu ajunsese ea? în ce cap nu stăruiau pulpele ei?
Sub influenta acestor gînduri, picioarele îmi prinseră să tremure şi m-aş fi pornit să dansez în cinstea bătrînilor Băieţi ai secolului al XX-lea, muştruluiţi, alergaţi, goniţi şi instruiţi cu biciul, cînd deodată am zărit pe fundul sertarului un plic mare de la inspectoratul şcolar, adresat clar de mîna lui Pimko. Scrisoarea era seacă.
Nu voi mai tolera, scria Pimko, *ignoranta scandaloasă si dispreţul pentru materia prevăzută de programa şcolară.*
Vă invit să vă prezentaţi în cabinetul meu, la inspectorat, poimîine, vineri, ora 4,30, în vederea elucidării, explicării si însuşirii lui Norwid, precum si pentru eliminarea lacunelor în instruirea dvs.
Vă atrag atenţia că vă invit legal, pficial $i cultural, ca profesor $i educator, iar în caz de nesupunere, voi adresa o scrisoare directoarei cu propunerea îndepărtării dvs. din scoală.
Subliniez că nu mai pot tolera lacunele si, ca profesor, am dreptul să nu le tolerez. Vă rog să vă conformaţi.
T. Pimko, dr. în fii. si prof. Honoris causa.
Varşovia...
Atît de departe au ajuns? O ameninţa? Prin urmare aşa? Atîta 1-a cochetat cu ignoranţa ei, pînă cînd belferul a scos ghearele. Neputînd să-şi dea întîlnire cu ea ca Pimko, o convoca în calitatea lui de profesor în învăţămîntul mediu şi superior. Nu se mai mulţumea cu distracţia din casă sub ochii părinţilor - făcea uz de autoritatea funcţiei sale, voia să i-1 inoculeze pe Norwid pe cale legală. Dacă nu putea face altceva, atunci măcar să intre în viaţa ei prin intermediul lui Norwid. Ţineam scrisoarea în mînă profund uimit, stăteam cu teancul de hîrtii în faţă si nu ştiam dacă acesta era un semn bun sau un semn rău pentru mine. în sertar, sub scrisoare, mai era însă un bilet rupt dintr-un carneţel, cîteva fraze scrise cu creionul. Am recunoscut scrisul lui
- 146 -
Kopyrda! Da, Kopyrda, nu era nici o îndoială. Kopyrda, nimeni altul! Am luat cu înfrigurare biletul. Laconic, mototolit, neîngrijit - totul demonstra că fusese aruncat pe fereastră.
Am uitat să-ti dau adresa (urma adresa lui Kopyrda). *Dacă tu ai vrea, vreau $i eu. Dă-mi de ştire. H. K.*
Kopyrda! Vă mai aduceţi aminte de Kopyrda? Ah, am înţeles totul numaidecît! Nu mă înşelaseră presimţirile! Kopyrda era băiatul necunoscut care o acostase pe liceana şi despre care se vorbise la prînz! Trecînd prin faţa casei, Kopyrda aruncase biletul pe fereastră. Acostase fata pe stradă, iar acum iată că-i făcea o propunere suplimentară -atît de insolentă, de modernă: „Dacă tu ai vrea, vreau şi eu" - îi propunea scurt, la obiect, concret... A văzut-o pe stradă, s-a simţit atras... şi a intrat în vorbă cu ea, iar acum, trecînd pe sub fereastră, i-a aruncat biletul fără fandoseli de prisos, după noul obicei al tinerilor... Kopyrda! Iar ea, ea nici nu ştia cum îl cheamă, fiindcă nu se prezentase...
Am simţit un nod în gît.
Şi iar Pimko, bătrînul Pimko, profesorul care o înrobea în mod cultural, legal, oficial şi formal. Trebuie, trebuie să-mi satisfaci plăcerea în privinţa lui Norwid, pentru că eu sînt stăpînul, piofesorul tău, tu eşti sclava mea - domnişoară de pension!... Unul avea asupra ei drepturile unui frate modern - de o seamă cu ea, celălalt ale profesorului de şcoală medie, pedagog notoriu...
Iar mi s-a pus un nod în gît. Ce însemnau destăinuirile moşierilor şi orăşenilor, suspinele avocaţilor sau ridicolele şarade poetice în comparaţie cu cele două scrisori? Ele prevesteau un adevărat pogrom, o adevărată catastrofă. -—Marea primejdie actuală consta în faptul că fata putea să-i cedeze lui Pimko şi lui Kopyrda fără să nutrească vreun sentiment pentru ei, în virtutea obiceiului, numai pentru că şi

unul şi celălalt aveau anumite drepturi, unul moderne şi _particulare, celălalt - tradiţionale şi publice. Atunci însă farmecul ei ar spori enorm... şi nu m-ar mai putea salva dansurile şi muştele din acţiunile mele, m-ar sufoca farmecul ei. Dacă se împreună concret, asentimental, fizic,

modern cu Kopyrda... Dar dacă se duce la Pimko, supusă poruncilor lui de belfer. O fată care se duce la un bătrîn fiindcă e liceana. O fată care se dăruie unui tînăr fiindcă e modernă...
Ah, cultul, supunerea, sclavia fetei faţă de domnişoara de pension şi faţă de modernă.
An^diiL^îian_xeJ^c_jiUmci cînd i s-au adresat atît de aspru şi de concis, ştiau că tocmai *de aceea* fata e gata să accepte... Doar versatul Pimko nu se aştepta s-o sperie cu ameninţările lui, nu pe asta conta el, ci pe faptul că a ceda unui bătrîn care o ameninţa e fascinant, aproape la fel de fascinant ca a ceda unui tînăr pentru simplul motiv că foloseşte un limbaj modern. Ah, ce înseamnă sclavia împinsă pînă la sacrificiu în faţa stilului, ah, ce înseamnă *obedienţa* de fată! Ştiam că e inevitabil... Şi atunci... ce să fac eu, unde să mă ascund... cum să mă apăr... de această nouă viitură? Socotiţi, cît e de ciudat totul. Doar ei amîndoi destrămaseră farmecul modern al Mrodziakownei. Pimko voia să-i spulbere ignoranţa sportivă în domeniul poeziei. Cu Kopyrda era însă şi mai rău, fiindcă o putea face mămică. Dar, în sine, momentul destrămării realiza însutit toate farmecele... De ce m-am uitat eu în sertar?
Binecuvîntată fie ignoranţa. Dacă n-aş fi ştiut, aş fi putut acţiona în continuare împotriva domnişoarei de pension. Acum însă ştiam şi asta îmi şubrezea îngrozitor poziţia.
Secretele vieţii personale ale unei feţe de şaptesprezece ani, care te pătrund şi ţe înfioară, conţinutul demonic al sertarului domnişoarei de pension... Poezia... Cu ce s-o compromit? Cum s-o molipsesc?
Musca suferea nemişcată, tăcută. Bărbosul ţinea crenguţa. Stăteam cu scrisorile în mînă, mă gîndeam ce să fac, ce să pun la cale, ca să rezist cumplitei şi inevitabilei creşteri a farmecelor, frumuseţilor, fascinaţiilor, dorurilor...
în cele din urmă, în adîncurile tulburi ale minţii îmi străfulgera ideea unei intrigi atît de stranii, încît, pînă nu am trecut la realizarea ei, părea ireală. Am smuls o filă din caiet. Am scris cu creionul un bileţel imitînd scrisul clar şi rarefiat al Miodziakownei:
Mîine, joi, la 12 noaptea, bate în fereastra dinspre verandă, ***îţi*** *dau drumul. Z.*

L-am introdus în plic. L-am adresat lui Kopyrda. Apoi am scris a doua scrisoare, identică:
Mîine, joi, la 12 noaptea, bate în fereastra dinspre verandă, îţi dau drumul. Z.
Am adresaţ-o lui Pimko. Planul era următorul: primind^) un bileţel atît de cinic şi *per tu,* ca răspuns la adresa lui / profesorală, Pimko îşi va pierde capul. Pentru bătrîn va fi o ' adevărată lovitură de măciucă în cap. îşi va închipui că domnişoara de pension îi propune o întîlnire *sensu stricto.* îndrăzneala, cinismul, desfrîul, demonismul unei domnişoare moderne, avînd în vedere vîrsta, poziţia socială, educaţia îl vor ameţi ca haşişul. Nu va rezista în rolul de profesor, nu va rezista în legalitate şi în oficialitate. Va veni în secret şi ilegal sub fereastră, va bate în geam. Atunci se va întîlni cu \ Kopyrda.
.—'
Ce va urma? Nu ştiam. Ştiam însă că voi striga, că voi trezi familia, că voi da în vileag toată afacerea, că-1 voi ridiculiza pe Pimko prin Kopyrda şi pe Kopyrda prin Pimko - şi o să vedem cum vor arăta aventurile galante la lumina zilei şi ce va mai rămîne din tot farmecul ei!

Capitolul X

BUCURAŢI-VĂ, PULPE, ŞI ALTĂ SURPRINDERE

A DOUA ZI, după o noapte furtunoasă şi bîntuită de vise, m-am sculat dis-de-dimineaţă. Dar nu ca să mâ"duc^la~şcoa-lă. M-am ascuns după cuierul din vestibulul ce despărţea bucătăria de baie. Urmînd logica implacabilă a"TupTei; aveam să dezlănţui un atac psihologic împotriva familiei Mrodziak chiar în baie. Bun găsit, poponel! Bun găsit, împărate! Trebuia să mă mobilizez şi să-mi dinamizez spiritul pentru confruntarea cu Pimko şi cu Kopyrda. Tremuram şi mă treceau toate sudorile, dar lupta pe viaţă şi pe moarte nu-şi alege mijloacele şi nu-mi era permis să mă lipsesc de acest avantaj. Duşmanul trebuie încolţit în baie. Vezi cum arată acolo! Priveşte-1 şi ţine minte! Cînd veşmintele cad de pe el şi odată cu ele se scutură, ca frunza de toamnă, toată strălucirea eleganţei, a rafinamentului şi stilului, poţi să te arunci asupra lui ca un leu asupra unui miel. Nu ţi-e permis să omiţi nimic ce ar servi mobilizării, dinamizării şi obţinerii unui avantaj asupra duşmanului; scopul scuză mijloacele, lupta, lupta, lupta înainte de toate, lupta cu folosirea celor mai moderne metode, şi nimic altceva, numai lupta. Aşa afirmă înţelepciunea popoarelor. Cînd m-am ascuns, toată casa dormea. Din camera fetei nu

se auzea nici un zgomot, dormea în tăcere, în schimb Mrodziak, inginerul, sforăia ca un vechil sau ca un bărbier în dormitorul său bleu-deschis...
Dar iată că servitoarea începe să-şi facă de lucru prin bucătărie, voci somnoroase se trezesc, familia se scoală pentru abluţiune şi pentru ritualul matinal. Mi-am încordat toate simţurile. Sălbăticit spiritual, eram ca un animal sălbatic civilizat în Kulturkampf. A cîntat cocoşul. Prima şi-a făcut apariţia Mrodziakowa îmbrăcată într-un halat gri-deschis, în papuci, pieptănată superficial. Mergea liniştită, cu fruntea sus, iar pe chipul ei se vedea o anumită înţelepciune, aş spune, înţelepciunea instalaţiilor de salubritate.

Păşea chiar cu o anumită solemnitate, în numele sfintei naturaleţi, spontaneităţi şi^ simplităţi şi în numele unei raţionale igiene matinale. înainte de a intra în baie, s-a abătut o clipă, cu fruntea ridicată, pe la water-closet şi a dispărut acolo într-un mod cultural, înţelept, conştient şi inteligent, ca o femeie care ştie că nu trebuie să se ruşineze de nevoile fizice. *A ieşit de acolo si mai demnă decît* a *intrat* - întărită, luminată şi umanizată, parcă a ieşit dintr-un templu grecesc! Atunci am înţeles că parcă şi păşise într-un templu. Din acest templu îşi trăgeau puterea soţiile de ingineri şi de avocaţi! In fiecare zi ieşea de acolo tot mai bună, tot mai culturală, ţinînd sus stindardul progresului şi de aici proveneau inteligenţa şi naturaleţea cu care mă tortura pe mine. Ajunge! S-a dus în baie. A cîntat cocoşul.
Pe urmă a venit la trap Mrodziak, în haină de casă, tuşind şi scuipînd zgomotos, grăbit, să nu întîrzie la birou, cu un ziar, să nu piardă timpul, cu ochelarii pe nas, cu prosopul pe umeri, curăţindu-şi unghiile cu unghia, pleoscăind cu papucii şi lipăind fantezist cu călcîiele goale. Zărind uşa toaletei, scoase un chicot dosnic, ordinar, aşa ca ieri, şi intră acolo ca un intelectual-inginer activ, vesel şi hazliu, nespus de spiritual. A stat mult, a fumat o ţigară şi a cîntat o carioca, şi a ieşit total demoralizat, un tipic intelectual-mojic cu mutră atît de tembel hilară, de dizgraţios vulgară si de ordinar perplexă, încît era cît pe-aci să mă arunc asupra mutrei lui, dar m-am abţinut la timp. Ciudat, dar dacă asupra soţiei water-closetul acţiona constructiv, asupra lui părea să acţioneze distructiv, cu toate că era inginer-constructor.
— Mai repede! striga brutal soţiei care se spăla în baie. Mai repede, băbuţo, Wiktos' se grăbeşte la birou!
Sub influenţa water-closetului Wiktos' folosi diminutivul şi plecă cu prosopul. M-am uitat prudent în baie printr-o zgîrietură de pe geamul mat. Inginereasa, goală, îşi ştergea coapsa cu prosopul, iar faţa ei, cu carnaţie mai întunecată, înţeleaptă, concentrată, atîrna deasupra unei pulpe banale, alb-onctuoase, de o nevinovăţie bleaga, ca un vultur deasupra unui viţel. Şi se conturase o cumplită antiteză. Se părea că un vultur se roteşte neputincios încercînd zadarnic să răpească viţelul care muge disperat, era însă inginereasa Mrodziakowa care-şi privea igienic şi inteligent piciorul

şleampăt de muiere. Făcu o săritură. Se opri cu mîinile în şolduri şi făcu o semirăsucire a trunchiului, de la dreapta la stînga, cu inspiraţie si expiraţie! Apoi, de la stînga la dreapta, cu expiraţie şi inspiraţie! Aruncă piciorul în sus, şi avea o talpă mică şi roză. Pe urmă al doilea picior, cu a doua talpă! S-a lansat în genuflexiuni! Respirînd pe nas, bifa în faţa oglinzii douăsprezece genuflexiuni, unu, doi, trei, patru - de-o aplaudau şi sînii, iar mie îmi tresăriră picioarele de era cît pe-aci să mă pornesc într-un dans infernal, cultural. M-am ascuns în grabă în spatele cuierului. Se apropia cu paşi uşori domnişoara de pension. M-am aşezat la pîndă, furios... inuman de furios, arhiuman de furios..." ca în junglă, gata de un salt psihologic... Acum ori niciodată -trebuie s-o surprind abia ieşită din somn, nearanjată, caldă, neîngrijită, să-i distrug în mine frumuseţea, farmecele ieftine de liceana. O să vedem noi dacă Pimko şi Kopyrda vor fi în stare s-o salveze de la exterminare!
Mergea fluierînd, arăta nostim în pijama şi cu prosopul pe umeri - era toată într-o mişcare exactă şi rapidă, în acţiune. O clipă mai tîrziu ajunse în baie, iar eu m-am aruncat cu privirea asupra ei. Acum, acum ori niciodată, acum, cîtă vreme este slabă şi moleşită! - ea însă acţiona atît de repede, încît nici o moleşeală nu reuşea să se prindă de ea. A sărit în cadă, a dat drumul la duşul rece. îşi scutura cîrlionţii, iar nudul ei armonios vibra, se încorda şi se , extazia sub şuvoiul de apă. Ha! Nu eu ei, ci ea mie mi-a pus mîna-n gît. O fată, nesilită de nimeni, dimineaţa, înaintea micului dejun, turna pe ea apă rece, îşi siluia trupul pînă la spasme şi convulsii, pentru ca printr-un extaz tineresc pe stomacul gol să-şi redobîndească frumuseţea din timpul zilei.
Am fost nevoit să admir disciplina frumuseţii feciorelnice! A reuşit cu rapiditate, precizie şi abilitate să iasă din perioada cea mai dificilă a trecerii de la noapte la zi, s-a ridicat ca un fluture pe aripile

mişcării. Si nu era de-ajuns atît, şi-a mai oferit şi trupul apei reci pentru a se extazia tinereşte şi sever, simţind instinctiv că o anumită doză de severitate îi anihilează total moleşeală. într-adevăr, ce-i putea dăuna unei fete severe, extaziate? Cînd a închis robinetul şi a rămas goală, şiroind de apă, gîfîind, parcă ar fi

fost la început, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Eh, dacă în loc de apă rece ar fi folosit apă caldă şi săpun, nu i-ar fi fost de prea mare folos. Numai apa rece şi extazul îi puteau provoca uitarea.

Scîrbos am ieşit din vestibul. M-am tîrît mîrşav pînă la mine, convins că spionarea în continuare nu duce nicăieri, dimpotrivă, s-ar putea dovedi catastrofală. Cîrpă, cîrpă -altă înfrîngere, am fost înfrînt chiar şi pe ultima treaptă a infernului intelectualităţii. Muşcîndu-mi degetele pînă la sînge, am jurat să nu mă las doborît, ci să mă mobilizez, să mă dinamitez, şi am scris cu creionul pe peretele băii numai aceste cuvinte: *Veni, vidi, viei*[1]. Cel puţin să afle că i-am văzut, să se simtă văzuţi! Duşmanul nu doarme, duşmanul stă la pîndă. Motorizare, dinamizare! M-am dus la şcoală, la şcoală nimic nou, Gălbejeală, bardul, Myzdral, Hopek şi *accusativus cum infinitivo,* Garkiewicz, feţe, mutre, poponele, degetul în pantof şi neputinţa generală din fiecare zi, plictiseală, plictiseală, plictiseală! Pe Kopyrda, aşa cum mă aşteptam, nu se vedeau urmele scrisorii mele, poate doar da'că-şi etala picioarele ceva mai mult decît de obicei, dar nu eram sigur că nu mă înşel. In schimb ceilalţi colegi se uitau la mine cu scîrbă, iar Miqtus m-a şi întrebat:

— Pentru numele lui Dumnezeu, unde te-ai aranjat aşa?

într-adevăr, după toată dinamizarea şi mobilizarea aceea, mutra, mea devenise atît de tulbure, încît nici eu nu mai ştiam prea bine pe ce şed, dar asta n-avea importanţă, noaptea, noaptea era cea mai importantă, o aşteptam cu înfrigurare, ea avea să decidă, să hotărască. Poate că la noapte se va produce deznodămîntul. Dar se va lăsa Pimko ispitit? Se va lăsa un belfer cu două ţevi ca ale lui scos din formă de scrisoarea senzuală a unei fete? De asta depindea totul. De s-ar lăsa Pimko, mă rugam eu, de şi-ar pierde capul şi, deodată, speriat de mutră, de poponel, de scrisoare, de Pimko, de tot ce a fost şi de ce va mai fi, îmi veni s-o iau la fugă, săream în picioare ca un nebun, dar mă aşezam la loc, pentru că unde să fug, în spate, în faţă, la dreapta

Veni, vidi, viei (lat.) Am venit, am văzut, am învins.

sau la stînga, să fug de mutra mea, de poponelul meu? Taci, taci, nu există fugă! Noaptea hotărăşte.

în timpul prînzului nu s-a întîmplat nimic notabil. Domnişoara de pension şi inginereaşa erau foarte reţinute în conversaţie şi nu-şi mai etalau modernitatea ca de obicei. Era evident că se tem. Simţeau clar mobilizarea şi dinamizarea mea. Am observat că Mrodziakowa şedea rigidă, afişînd demnitatea unei persoane spionate în şederea sa. Amuzant, dar asta îi oferea aparenţele unei matroane, nu mă aşteptam la un asemenea efect. în orice caz, nu exista nici o îndoială că citise inscripţia mea de pe perete. Mă străduiam să o privesc cît mai pătrunzător şi am spus sec, insinuant, fără nici o legătură, că posed o privire extrem de ascuţită şi de sfredelitoare, care străpunge obrazul şi iese pe partea cealaltă... S-a prefăcut că nu aude, în schimb, inginerul chicoti involunar, spasmodic şi chicoti îndelung, mecanic. Dacă vederea nu mă înşela, sub influenţa ultimelor evenimente, Mrodziak trăda înclinaţii spre neglijenţă, ungea cu unt felii mari de pîine, apoi şi le îndesa pe sub nas, meste-cîndu-le plescăind. După masă, m-am străduit s-o spionez pe domnişoara de pension de la patru la şase, zadarnic însă, fiindcă niciodată nu a intrat în orbita privirilor mele. Se păzea, fără îndoială. Am observat însă că şi Mrodziakowa mă spiona pe mine. A intrat de cîteva ori în camera mea, invocînd pretexte puerile, iar o dată mi-a şi propus cu naivitate să mă duc la film pe cheltuiala ei. Neliniştea lor creştea, se simţeau ameninţaţi, adulmecau duşmanul şi primejdia, deşi nu ştiau exact ce îi ameninţă şi ce intenţii am - adulmecau şi asta îi demoraliza, nedeterminarea trezea nelinişte, iar neliniştea nu avea în ce să se concretizeze. Şi nici măcar nu puteau discuta între ei despre primejdie, deoarece cuvintele se pierdeau într-o negură informă şi nedeterminată. Inginereaşa încerca pe dibuite să organizeze ceva în genul unei apărări şi după cum m-am convins, toată după-amiaza şi-a petrecut-o citindu-1 pe Russell*, iar soţului i-a oferit de citit Wells. Mrodziak declarase însă că preferă colecţia

1 englez.

Russell Bertrand (1872-1970) logician, matematician şi filozof

săptămînalului „Cyrulik Warszawski" ^ şi *Cuvintele*^- lui Boy, şi-1 auzeam cum izbucnea din cînd în cînd în rîs. în general, nu-şi puteau găsi locul. în cele din urmă Mrodziakowa se apucă să socotească cheltuielile zilnice ale familiei repli-indu-se pe terenul realismului financiar, în timp ce inginerul se

învîrtea prin casă, se aşeza cînd într-un loc, cînd în altul şi fredona melodii destul de frivole. îi enerva faptul că eu stau în camera mea şi nu dau nici un semn de viaţă. Aşa că mă străduiam să păstrez linişte. Linişte, linişte, linişte, uneori liniştea era atît de mare, încît bîzîitul mustii răsuna ca o trompetă, iar nedeterminarea liniştii se prefira în smîrcuri tulburi. Pe la şapte l-am zărit pe Miqtus furişîn-du-se pe lîngă gard la servitoare şi făcînd semne spre bucătărie.
Spre seară, începu şi inginereaşa să se mute de pe un scaun pe altul, iar inginerul bău cîteva păhărele în cămară. Nu-şi puteau găsi nici locul, nici forma, nu puteau sta într-un loc, se aşezau apoi săreau ca arşi şi umblau de ici-colo de parcă ar fi fost dinamitaţi, goniţi de la spate. Scoasă din albia ei sub influenţa impulsurilor puternice ale acţiunii mele, realitatea se revărsa şi se amesteca, urla şi gemea surd, iar stihia întunecată şi ridicolă a urîţeniei, mîrşăviei şi scîrboşeniei îi împresura tot mai palpabil şi creştea pe neliniştea lor crescîndă, ca pe drojdie. La cină, inginereaşa abia şedea, cu faţa şi cu părţile superioare ale trupului concentrate, Mrodziak, dimpotrivă, venise la masă în vestă, îşi legase şerveţelul sub bărbie şi ungîndu-şi cu unt feliile de pîine groase şi muşcate, povestea anecdote intelectuale şi chicotea. Conştiinţa că fuşeşe spionat îl degringo-lase într-un infantilism ordinar, se adaptase la ceea ce văzusem eu şi devenise un ingineraş mărunt, sclivisit şi rizibil, alintat, capricios şi poznaş. încerca să-mi facă cu ochiul şi să-mi facă semne hazlii de complicitate, la care, bineînţeles, eu nu reacţionam, ci şedeam nefericit şi palid.

[1] „Cyrulik Warszawski" („Bărbierul varşovian") - hebdomader satiric şi politic editat la Varşovia între anii 1926-1934.

2 *Cuvinte (Slvwka,* 1913) - culegere de poezii, cîntece şi texte scrise de Tadeusz Zelerîski (Boy), între anii 1906-1912, pentru cabaretul „Zielony Balonik".)

Fata şedea indiferentă, strîngînd din dinţi, ignorînd totul cu un adevărat eroism feciorelnic, puteai jura că nu ştia nimic - ah, priveam cu îngrijorare acest eroism care îi sporea frumuseţea! Dar noaptea va decide, noaptea va hotărî dacă Pimko şi Kopyrda mă vor dezamăgi, domnişoara modernă va învinge cu siguranţă şi nimic nu mă va putea salva de la sclavie.
Se apropia noaptea şi odată cu ea confruntarea. Derularea evenimentelor nu putea fi prevăzută, nu exista un program, ştiam doar că trebuie să cooperez cu orice element deformant, caraghios, tulbure, caricatural şi discordant, care se iveşte, cu orice element distructiv, şi mă încerca o teamă rîncedă, istovitoare pe lîngă care frica unui ucigaş e o jucărie. După unsprezece, domnişoara de pension s-a dus la culcare. Cum făcusem din timp cu dalta un orificiu oblic în uşă, puteam cuprinde cu privirea o parte a camerei ei care-mi fusese inaccesibilă pînă acum. S-a dezbrăcat repede şi a stins imediat lumina, dar în loc să doarmă, se răsucea de pe o parte pe alta în aşternutul tare. A aprins iar lumina, a luat de pe noptieră un roman poliţist englezesc şi vedeam cum se chinuie să citească. Domnişoara modernă privea ţintă în văzduh, de parcă ar fi încercat să descopere sensul primejdiei, să-i ghicească forma, în sfîrşit, să vadă cum arată groaza, să înţeleagă concret ce se unelteşte împotriva ei. Nu ştia că primejdia nu avea nici formă, nici sens -lipsa de sens, lipsa de formă şi lipsa legităţii, stihia tulbure, eterogenă şi fără stil îi periclita forma modernă, asta era tot.
Din dormitorul doamnei şi domnului inginer se auziră voci iritate. Alergai repede spre uşa lor. Inginerul, în lenjerie, vesel şi în dispoziţie de cabaret, spunea iar anecdote cu iz evident intelectual.
— Ajunge! Mrodziakowa în halat îşi freca nervoasă mîinile. Ajunge, ajunge! încetează!
— Aşteaptă, aşteaptă, Jas'ka, dă-mi voie... Termin imediat!
— Eu nu sînt Jaska. Sînt Joanna. Scoate-ţi chiloţii aceia ori pune-ţi pantalonii.
— Chiloţeii!
— Taci!
— Chiloţeii, hi, hi, hi, chiloţaşii!

— Taci, cînd îţi spun...
— Chiloţaşii, chiloţaşii...
— Taci odată! Stinse brusc lampa.
— Aprinde, băbuţo!
— Eu nu sînt băbuţă... Nu mă pot uita la tine! De ce te-oi fi îndrăgit eu? Ce-i cu tine?! Ce se întîmplă cu noi?! Vino-ţi în fire! Doar păşim împreună spre Zilele Noi! Sîntem militanţi ai Timpurilor Noi!
— Bine, bine, grasă, grasă - hi, hi, hi - o langustă grasă i-a căzut pe masă. Avea forme rotunjoare şi era tare visătoare. Dar lui toate îi trecură tot privind la vechitură...
— Wiktore! Ce tot spui acolo? Ce spui!
— Wiktos' se veseleşte! Wiktos se zbenguie! Wiktos' zburdă!

— Wiktore, ce tot spui? Pedeapsa capitală! strigă. Pedeapsa capitală! Epoca! Cultura şi progresul! Aspiraţiile noastre! Entuziasmul nostru, Wiktore! Cel puţin nu aşa gras, nu aşa pipărat, nu atîtea diminutive... Ce te-a apucat? Zuta? Ah, cît e de greu! Ceva nu e-n ordine! Ceva fatal pluteşte în aer! Trădare...
— Trădărică, spuse MIodziak.
— Wiktore! Fără diminutive! Fără diminutive!
— Trădăruţă, Wiktor zice...
— Wiktore! S-au luat la trîntă.
— Lumina, gîfîia Mrodziakowa. Wiktore! Lumina! Aprinde lumina! Dă-mi drumul!
— Aşteaptă, gîfîia el rîzînd. Aşteaptă să te plesnesc, să te plesnesc peste ceafă!
— Pentru nimic în lume! Dă-mi drumul că te muşc!
— Te plesnesc peste ceafălică, peste ceafăluţă...
Şi deodată se porni să debordeze toate diminutivele erotice de alcov, începînd cu găinuşa şi sfirşind cu mumu... M-am retras înspăimîntat. Cu toate că nu mă impresionau scîrboşeniile, de data aceasta n-am mai rezistat. Infernala *diminutivare,* care îmi influenţase atît de mult destinul, se întorcea acum împotriva lor. Era un exces diabolic al ingi-neraşului, ah, ce monstruozitate să vezi un intelectual mărunt ce se încăpăţînează şi îşi pierde cumpătul, ce

vremuri am ajuns să trăiesc? Se auzi un pleoscăit. A lovit-o peste ceafă sau i-a ars o palmă?
In camera fetei era întuneric. Dormea? Era linişte şi eu îmi închipuiam că doarme cu braţul încolăcit în jurul capului, acoperită pînă la brîu şi obosită. Deodată gemu. Nu era un geamăt în somn. Apoi, brusc, se mişcă nervos pe canapea. Ştiam că se ghemuie, iar ochii ei larg deschişi scrutează cu teamă întunericul. Să fi fost moderna domnişoară de pension atît de sensibilă, încît privirea mea o rănise şi pe întuneric prin gaura cheii? Geamătul era ciudat de frumos, smuls din abisurile nopţii - de parcă gemuse soarta fermecată a fetei, cerînd zadarnic ajutor.
Şi iar gemu surd, disperat. Să fi presimţit ea că tocmai în această clipă tatăl ei depravat de mine îi plescăie mama? Să fi desluşit ea urîciunea care o ameninţa din toate părţile? Mi se părea că o văd în negură frîngîndu-şi mîinile şi muşcîndu-şi dureros antebraţul. Parcă ar fi vrut să-şi croiască drum cu dinţii pînă la frumuseţea din ea. Urîciunea din exterior, aciuată prin colţuri, o aţîţa spre propriile-i farmece. Cîte bogăţii, cîte farmece poseda! Cea dintîi bogăţie - fata. A doua bogăţie - domnişoara de pension. A treia bogăţie - moderna. Şi toate acestea erau închise în ea ca nuca în coajă, **iar** ea nu putea pătrunde în acel arsenal, cu toate că simţea privirea mea bicisnică aţintită asupra ei şi ştia că admiratorul respins încearcă să-i păteze, să-i nimicească, să-i strice, să-i sluţească psihic frumuseţea feciorelnică.
Şi nu m-a mai mirat faptul că, ameninţată de sluţenia ce o pîndea, fata se dezlănţuise de-a binelea. Sărise din pat. îşi scosese cămaşa. Se pornise să danseze prin cameră. Nu se mai uita dacă trag cu ochiul, dimpotrivă, acum parcă ea mă provoca pe mine. Picioarele îi purtau uşor, mlădios trupul, mîinile îi fluturau în văzduh. îşi lipea capul de te miri ce. îşi încolăcea braţele în jurul capului. îşi scutura cîrlionţii. Se întindea pe duşumea şi se ridica. Plîngea, apoi rîdea şi cînta încet. Sări pe masă, de pe masă pe canapea. Se părea că-i e frică să se oprească măcar pentru o clipă, fiindcă o urmăresc şobolanii şi şoarecii, că zburînd uşor vrea să se înalţe deasupra mizeriei din jur. Nu mai ştia ce să facă. In cele din urmă puse mîna pe o curea şi începu să
se biciuiască cu toată puterea pe spinare, numai să sufere tinereşte, dureros... Mi s-a pus un nod în gît! Cum o tortura frumuseţea, ce nu făcea cu ea, cum o sfîşia, cum o zgîlţîia. cum o tîrnosea! încremenisem lîngă gaura cheii, cu mutra descompusă şi respingătoare, împărţită egal între admiraţie şi ură. Liceana, sfîşiată de frumuseţe, zburda tot mai aprig. Iar eu o admiram şi o uram, frigurile mă scuturau, mutra mi se aduna şi se întindea ca o gutapercă presată. Doamne, ce nu face din noi iubirea de frumuseţe!
în sufragerie ornicul bătu douăsprezece. Se auzi un ciocănit uşor în fereastră. De trei ori. Am înlemnit. începea. Kopyrda, venea Kopyrda! Liceana îşi întrerupse săriturile. Ciocănitul ^e~~~~auzi di~~rrrrdu, insistent, discret. Se apropie de fereastră şi îndepărtă uşor storurile. Se uita...
— Tu eşti?... răzbătu în liniştea nopţii o şoaptă de pe verandă.
Trase de sfoară. Luna inundă camera. O vedeam stînd în cămaşă, încordată, concentrată...
— Ce-i? întrebă.
îi admiram talentul de coţofană! Doar apariţia lui Kopyrda sub fereastră era o surpriză pentru ea. In

locul ei, alta, demodată, s-ar fi lansat în exclamaţii şi întrebări banale: „Pardon! Ce înseamnă asta? Ce doriţi la ora asta?" Dar domnişoara modernă simţise instinctiv că uimirea ai" fi putut cel mult strica totul... că era mult mai frumos fără uimire... Ah, ce maestră! Se apleacă peste pervaz familiară, dezinvoltă, mondenă.

— Ce-i? repetă întrebarea în şoaptă sprijinindu-şi bărbia în palme.

Cum el îi spusese „tu", nici ea nu-i spuse altfel. Şi-i admiram mobilitatea extraordinară a stilului - de la sărituri, asa direct în mondenitate! Cine ar fi bănuit că numai cu o clipă mai devreme tot ea se zvîrcolise şi sărise? Kopyrda, cu toate că şi el era modern, părea uşor dezorientat de practicismul domnişoarei de pension. Se adapta însă numaidecît la tonalitatea ei şi spuse băieţeşte, neglijent, cu mîinile în buzunare:

— Dă-mi drumul.

— De ce?

Kopyrda fluieră şi răspunse brutal:

— Nu ştii? Dă-mi drumul!

Era iritat şi vocea îi tremura uşor, dar îşi stăpînea iritarea. Eu însă am tremurat tot timpul să nu spună ceva de scrisoare. Din fericire, obiceiul modern nu le permitea nici să vorbească prea mult, nici să se mire, trebuiau să lase impresia că totul se înţelege de la sine. Neglijenta, brutalitatea, conciziunea şi indiferenta - iată cu ce obţineau ei poezia pe care îndrăgostiţii de altădată o obţineau cu ajutorul ofurilor, suspinelor şi mandolinelor. Ştia că numai indiferenta poate impresiona o fată, nimic altceva. Aţîţînd însă uşor sentimentalismul senzual şi modern, adăugă visător, pozitiv, surd, cu faţa în viţa sălbatică ce se căţăra pe zid:

— Doar şi tu vrei!

Ea făcu o mişcare de parcă ar fi vrut să închidă fereastră. Deodată însă se opri ca şi cînd tocmai această mişcare ar fi îndemnat-o într-o direcţie opusă. Strînse din dinţi. Rămase o secundă nemişcată, numai ochii i se rotiră prudent într-o parte şi în alta. Pe faţa ei apăru expresia... expresia unui cinism ultramodern... Stimulată de expresia cinismului, domnişoara de pension, cu ochii şi cu buzele în bătaia lunii, se aplecă pe neaşteptate şi cu un gest al palmei, în care nu era nici o glumă, îi ciufuli părul.

— Vino! şopti.

Kopyrda nu se arătă mirat. Nu avea voie să se mire, nici de ea, nici de el însuşi. Cea mai mică ezitare putea nărui totul. Trebuia să procedeze în aşa fel de parcă realitatea pe care o creaseră era ceva cotidian, obişnuit. Un adevărat maestru! Aşa a şi procedat. S-a urcat pe fereastră şi a sărit pe duşumea de parcă în fiecare noapte s-ar fi furişat la cîte o domnişoară de pension pe care abia o cunoscuse. Ajuns în cameră, rîse încet, pentru orice eventualitate. Ea îl apucă de păr, îi împinse capul pe spate şi îşi înfipse dinţii în buzele lui!

. La toţi dracii! Dar dacă era fecioară?! Dacă fata era fecioară! Dacă era fecioară şi avea să cedeze atît de simplu primului venit care a bătut în fereastră. Drace, drace! Mi s-a pus un nod în gît. Pentru că dacă ar fi fost o depravată, o stricată ordinară, ei, atunci mai treacă meargă, dar dacă era fecioară - trebuie să recunosc - moderna izbutea să scoată

în evidenţă, din ea şi din Kopyrda, o frumuseţe de-a dreptul sălbatică. Atît de_ neruşinat, de tăcut, de brutal şi de simplu să apuce un băiat de păr, iar pe mine de beregată... He! Ştia că mă uit pe gaura cheii şi nu se dădea în lături de la nimic, numai să-şi vadă frumuseţea victorioasă. Am şovăit. Cel puţin dacă el ar fi apucat-o pe ea de păr, dar nu - ea 1-a apucat pe el! Hei, voi, domnişoarelor, care vă căsătoriţi cu pompă şi după îndelungate ceremonii, voi, muritoare de rînd, care vă permiteţi să furaţi un sărut, uitaţi-vă cum tratează o fată modernă dragostea şi pe ea însăşi! L-a răsturnat pe Kopyrda pe canapea. Am şovăit din nou. Mergea la confruntare! Domnişoara de şaptesprezece ani juca totul pe cartea frumuseţii sale. Mă rugam să apară Pimko - dacă Pimko îmi înşală speranţele, sînt pierdut, n-am să mă mai eliberez niciodată, niciodată de farmecul sălbatic al modernei. Mă sufoca, mă sugruma - pe mine', care voiam s-o sufoc eu pe ea, care voiam s-o înving eu pe ea!

Iar în tot acest timp fata, în cea mai deplină înflorire a feciorici sale, se dezmierda cu Kopyrda pe canapea şi se pregătea, cu ajutorul lui, să atingă punctul culminant al vrajei. întîmplător, oricum, fără dragoste, senzual, fără nici un respect pentru propria-i persoană, doar ca prin poezia sălbatică a domnişoarei de pension să-mi pună mie mîna-n gît. Pe toţi dracii, învinge, învinge, învinge!

în cele din urmă răsună salvator un nou ciocănit în fereastră. Şi-au întrerupt dezmierdările. în sfîrşit! Pimko venea_în_ajuţor. Se apropiau rezolvările hotărîtoare. Va reuşi Pimko să-i încurce, nu le va spori el frumuseţea, farmecul? La asta mă gîndeam eu în spatele uşii pregătindu-mi mutra pentru intervenţie. Deocamdată ciocănitul lui Pimko aduse o anumită uşurare, fiindcă le întrerupsese euforia şi uitarea de sine, iar Kopyrda şopti:
— Bate cineva...
Domnişoara de pension sări de pe canapea. Ascultau să se convingă dacă îşi pot relua euforia. Ciocănitul se repetă.
— Cine-i acolo? întrebă ea.
Afară se auzi un fierbinte şi astmatic:
— Zutka!
îndepărtă uşor storurile făcîndu-i semn lui Kopyrda să se îndepărteze. Pimko se rostogoli grabnic în cameră,

înainte ca ea să mai fi putut spune ceva. Se temea să nu-1 vadă cineva sub fereastră.
— Zutka! şoptea pasional, fizic. Zutka! Domnişoară de pension! Micuţo! Tu, spune-mi „tu"! Tu-mi eşti colegă! Eu ţi-s coleg! îl îmbătase scrisoarea mea. Belferul acesta de rînd cu două ţevi avea gura dureros schimonosită de poezie. Tu! Zutka, spune-mi „tu". Nu ne vede nimeni? Unde-i mama? Primejdia îl îmbăta şi mai rău. Cît e... de mică, de tînără... şi de neruşinată... lipsită de prejudecăţi în privinţa vîrstei, a poziţiei sociale... Cum ai putut... cum ai îndrăznit... să-mi...? Chiar te-am impresionat? Spune-mi „tu"! „Tu", „tu"! Spune-mi ce ţi-a plăcut la mine?
Ha, ha, ha, ha, ha, ce pedagog senzual!
— Ce doriţi? Dumneavoastră... bolborosea. Povestea cu Kopyrda se dusese, se spulberase.
— E cineva aici? exclamă Pimko în semiîntuneric.
Ii răspunse tăcerea. Kopyrda nu răspundea. Domnişoara modernă stătea între ei, în cămaşă, fără nici un rost, ca o damă.
Atunci am început să strig în spatele uşii:
— Hoţii! Hoţii! ;
Pimko s-a răsucit de cîteva ori ca pe sfoară şi a sărit în dulapul din perete. Kopyrda a vrut să sară pe fereastră, dar n-a avut timp şi s-a ascuns în al doilea dulap. Am năvălit în cameră, aşa cum eram, în pantaloni şi în cămaşă. îi aveam! Pusesem mîna pe ei! în urma mea intrară Mrodziak plesnind şi Mrodziakowa plesnită.
— Hoţii?! striga stereotip şi mic-burghez inginéraşul în pantaloni şi cu picioarele goale. Se trezise în el instinctul posesiunii.
— A intrat cineva pe fereastră! le-am strigat eu. Am aprins lumina. Domnişoara stătea sub plapumă şi se prefăcea că doarme.
— Ce s-a-ntîmplat? întrebă ea somnoroasă, într-un stil perfect dar înşelător.
— Altă intrigă! spuse Mrodziakowa străfulgerîndu-mă cu privirea, îmbrăcată în capot, cu părul răvăşit şi cu pete întunecate pe obraji.
— Intrigă?! am strigat eu ridicînd de pe duşumea bretelele lui Kopyrda. Asta-i intrigă?

— Bretele, spuse bleg inginéraşul.
— $îrrr~ale mele! strigă neruşinată Mrodziakowna. Neruşinarea fetei acţiona plăcut, deşi, fireşte, nimeni nu o crezuse.
Am deschis dulapul cu o mişcare energică şi celor prezenţi li se înfăţişă partea inferioară a trupului lui Kopyrda, şi anume o pereche de picioare zvelte în pantaloni de flanelă călcaţi şi în pantofi de sport uşori. Partea superioară era învelită în rochiile atîrnate în dulap.
— Aa... Zuta! exclamă prima Mrodziakowa. Domnişoara de pension se ascunse sub plapumă şi nu i se vedeau decît picioarele şi creştetul capului. Cu cîtă măiestrie juca! Alta în locul ei ar fi început să bombăne ceva pe sub nas, să caute explicaţii. Ea nu făcea decît să-şi lase gleznele dezvelite şi, bătînd din picioare, să stăpînească întreaga situaţie - cu picioarele, cu mişcările, cu farmecul ei - s-o aibă la degetul mic. Părinţii se uitară unul la altul.
— Zuta... spuse Mrodziak.
Şi se porni pe rîs împreună cu Mrodziakowa. Se risipiseră plesnitul, vulgaritatea şi scîrboşenia şi se înstăpînise o frumuseţe ciudată. Fericiţi, înviorați, încîntaţi, rîzînd îngăduitori şi uşuraţi, părinţii

priveau trupul fetei, capricioasă şi sfioasă care continua să-şi ascundă capul. Văzînd că nu trebuie să-i fie teamă de principiile vechi şi aspre, Kopyrda ieşi din dulap zîmbitor, blond, cu sacoul în mînă, un băiat modern simpatic, prins cu fata părinţilor. Mrodziakowa îmi aruncă o privire plină de răutate. Triumfa. Cred că eram deocheat. Am vrut s-o compromit pe domnişoara de pension, dar băiatul modern n-o compromitea deloc! Ca să sublinieze şi mai dureros inutilitatea mea aici, Mrodziakowa întrebă:
— Dar dumneata, cavalere, ce cauţi aici? Asta nu-i treaba dumitale.
Pînă acum intenţionat nu deschisesem dulapul cu Pimko. Voiam ca situaţia să-şi intre în caracter, atingînd plenitudinea stilului modern şi tînăr. Abia acum am deschis în tăcere al doilea dulap. Pimko, ghemuit, se ascunsese printre rochii şi nu se vedea decît o pereche de picioare, o pereche de picioare profesorale, înfăşurate în nişte pantaloni

mototoliţi, iar picioarele acelea stăteau în dulap, incredibile, demenţiale, inutile...
Impresia era răscolitoare, prăvălitoare. Rîsul se stinse pe buzele soţilor Mrodziak. Situaţia se clătină ca lovită pe ascuns de cuţitul unui ucigaş. Ce idioţenie.
— Ce-i asta? întrebă în şoaptă Mrodziakowa pălind.
Dintre rochii se auzi un tuşit uşorii rîsul convenţional cu care Pimko îşi pregătea intrarea în scenă. Ştiind că peste o clipă va trebui să apară ridicol, el îşi preceda ridicolul rîzînd. Rîsul acesta dintre rochii semăna atît de mult cu rîsul dintr-un cabaret, încît Mrodziak scoase un chicot şi se poticni... Pimko ieşi din dulap şi se înclină, ridicol în exterior, nefericit în interior... La rîndul meu simţeam un sadism răzbunător şi furios în interior, dar am izbucnit în rîs în exterior. Răzbunarea mea se risipi în rîsul meu.
Soţii Mrodziak rămaseră însă uluiţi. Doi bărbaţi în două dulapuri! Iar într-unui - un bătrîn. Dacă ar fi fost doi tineri! Sau măcar să fi fost doi bătrîni. Dar unul tînăr şi altul bătrîn... Un bătrîn, şi acesta Pimko. Situaţia nu avea şi ea un ax, nu avea o diagonală, nu-i puteai găsi nici un comentariu. Instinctiv, se uitară la fată, ea însă încremenise sub plapumă.
Atunci Pimko simţi nevoia să lămurească situaţia.aşa că, tuşind şi rîzînd umil, începu să îndruge ceva despre o scrisoare, că domnişoara Zuta a scris... că el... cu Norwid... dar că domnişoara Zuta cu „tu"... că per „tu" cu el... cu „tu" cu el... că el nu voia decît cu „tu"... că pe numele mic. Nu, ceva atît de ordinar şi de idiot în acelaşi timp nu mi-a fost dat să aud în viaţa mea. Delirul particular şi inaccesibil al bătrînului era imposibil într-o situaţie bine iluminată de lampa din tavan, şi cum nimeni nu voia să înţeleagă, nu înţelegea. Pimko vedea că nimeni nu voia, dar îi dădea înainte. Scos din belferia lui, belferul se pierduse complet, încît nu-mi venea să cred că e acelaşi belfer bitubal, absolut şi versat, care mă împoponase cîndva. înglodat în masa lipicioasă a propriilor explicaţii, indolenţa lui trezea milă şi m-aş fi aruncat asupra lui, dar mi s-a făcut lehamite. Aiurelile nebuloase şi tulburi ale lui Pimko i-au impus inginerului un ton oficial, lucru mult mai puternic decît

neîncrederea explicabilă pe care o putea simţi din cauza mea faţă de situaţia creată. Strigă:
— Eu te întreb, ce cauţi dumneata aici la această oră? Asta îi impuse lui Pimko un ton adecvat. Pentru o
clipă îşi regăsi forma.
— Vă rog să nu ridicaţi vocea. Mrodziak întrebă:
— Ce? Ce? Dumneata îţi permiţi să-mi faci observaţii în casa mea?
Dar inginereasa ţipă uitîndu-se pe fereastră. Deasupra gardului se ivise faţa bărboasă cu crenguţa în gură. Uitasem complet de cerşetor! Ii poruncisem să stea şi astăzi cu crenguţa, dar uitasem să-i dau zlotul. Bărbosul aşteptase cu tenacitate pînă s-a înnoptat şi văzîndu-ne în fereastra luminată şi-a arătat mutra plătită, împodobită cu verdeaţă, ca să-mi aducă aminte! Parcă ne-o oferise pe tavă.
— Ce vrea omul acesta? întrebă inginereasa. Nici vederea unei stafii n-ar fi făcut o impresie mai puternică asupra ei. Pimko şi Mrodziak tăcură.
Cerşetorul, asupra căruia se concentrase o clipă atenţia tututor, mişca crenguţa ca pe nişte mustăţi şi nu ştia ce să zică. De aceea spuse:
— Aveţi milă.
— Daţi-i ceva, spuse inginereasa lăsîndu-şi braţele în jos şi răsfirîndu-şi degetele. Daţi-i ceva, striga isteric, numai să plece...
Inginerul începu să-şi scotocească buzunarele după mărunţiş, Pimko scoase repede portmoneul,

agăţîndu-se disperat de orice, bizuindu-se şi pe faptul că în agitaţia generală Mrodziak va accepta mărunţişul, ceea ce, fireşte, ar face mai dificilă orice adversitate, dar MIodziak nu-1 acceptă. Socotelile mărunte pătrunseseră pe fereastră şi zburdau printre oameni. în ceea ce mă priveşte, stăteam cu mutra mea urmărind atent desfăşurarea evenimentelor, gata în orice clipă să intervin, dar de fapt priveam totul ca prin lupă. Unde erau răzbunarea mea, bălăceala mea în ei şi urletul realităţii violentate, şi plesnirea stilului, şi furia mea pe ruine? încet, încet, toată această farsă începea să mă obosească. îmi veneau în minte tot felul de întrebări fără nici o legătură cu cele întîmplate, de pildă: unde-şi cumpără

Kopyrda cravatele, dacă ingineresei îi plac pisicile, cît îi costă casa?

In tot acest timp, Kopyrda stătea cu mîinile în buzunare. Modernul nu s-a apropiat de mine, nici măcar n-a dat de înţeles că ne cunoaştem, şi aşa era destul de iritat de colegialitatea lui cu Pimko în privinţa fetei, ca să se mai salute şi cu un coleg de^ şcoală, în neglijeu. îl deranja şi o colegialitate şi cealaltă. în timp ce soţii Mrodziak şi Pimko căutau mărunţiş, Kopyrda se îndreptă discret spre uşă, iar eu am deschis gura gata să strig, dar Pimko, care sesizase manevra lui Kopyrda, ascunse repede portmoneul şi porni în urma lui. Atunci inginerul, văzîndu-i pe amîndoi plecînd, sări ca o pisică după şoarece.

— Pardon! strigă. Nu scăpaţi atît de uşor!

Kopyrda şi cu Pimko se opriră. Exasperat de colegialitatea cu Pimko, Kopyrda se îndepărtă de el, dar Pimko, în virtutea inerţiei, se apropie automat de Kopyrda şi în felul acesta stăteau unul lîngă altul, ca doi fraţi - unul tînăr... celălalt bătrîn...

Inginereasa, într-o stare de nervozitate deplorabilă, se agăţă de braţul inginerului.

— Nu face scene! Nu face scene! Asta îl irita însă şi mai mult pe inginer.

— Pardon! răcni el. Doar sînt tată, nu?! Vreau să ştiu şi eu cum şi în ce scop aceşti domni se află în dormitorul fiicei mele? Ce înseamnă asta? Ce înseamnă?

Deodată se uită la mine şi tăcu. Pe obraji i se întipărise groaza, fiindcă îşi dăduse seama că îmi dă mie apă la moară, la moara scandalului, şi s-ar fi liniştit, s-ar fi liniştit, dar cuvintele zburaseră, aşa că mai întrebă o dată:

— Ce înseamnă asta? întrebă încet, doar pentru a rotunji situaţia şi rugîndu-se în sine să nu mai pomenească nimeni de această problemă...

Se aşternu tăcerea. Fiindcă nimeni nu putea răspunde, în definitiv, fiecare dintre ei avea raţiunea lui, dar toate luate la un loc nu aveau nici un sens. în liniştea din jur, lipsa de sens era sufocantă. Şi deodată, sub plapumă se auzi plînsul surd şi disperat al fetei. Ah, ce maestră! Plîngea, cu pulpele goale ieşite de sub plapumă, cu pulpele acelea care, pe măsură ce plînsul se înteţea, se dezveleau şi mai mult,

iar plînsul ei de minoră îi aduna pe Pimko, pe Kopyrda, pe părinţi la un loc, îi înşira pe demonism ca pe sfoară. Şi deodată, pe neaşteptate, lucrurile încetară să mai fie ridicole şi lipsite de sens, îşi recăpătară sensul, şi încă un sens modern, deşi întunecat, negru, dramatic şi tragic. Kopyrda, Pimko, soţii Mrodziak se simţeau mai bine, iar eu mă simţeam mai rău, prins de beregată.

— Voi aţi... *depravat-o,* şopti mama. Nu plînge, nu plînge, fata mea.

— Felicitări, domnule profesor! spuse furios inginerul. Ai să mi-o plăteşti dumneata!

Pimko parcă mai răsuflă puţin. Soluţia i se părea mai bună decît incertitudinea de pînă acum. Prin urmare ei au *depravat-o.* Situaţia devenea favorabilă fetei.

— Poliţia! am strigat eu. Trebuie să chemăm poliţia! Pasul era riscant, fiindcă poliţia şi minora de mult

alcătuiau un tot rotund, frumos şi nebulos. Soţii Mrodziak îşi ridicară mîndri capetele, dar eu ţineam să-1 sperii pe Pimko. El îngălbeni, îşi drese glasul, tuşi.

— Poliţia, repetă mama delectîndu-se cu poliţia, lîngă picioarele goale ale fetei, poliţia, poliţia...

— Vă rog să mă credeţi, îngăimă profesorul, crede-ţi-mă... E o greşeală, mă bănuiţi pe nedrept...

— Da! am strigat eu. Sînt martor. Am văzut pe fereastră! Domnul profesor a intrat în grădiniţă să se uşureze. Domnişoara Zuta s-a uitat pe fereastră, iar domnul profesor a salutat-o şi a intrat normal pe uşa pe care i-a deschis-o domnişoara Zuta!

Pimko se muiase de teama poliţiei. Josnic şi laş se agăţă de această explicaţie, fără să mai ia în seamă sensul ei dezagreabil şi ruşinos.

— Da, exact, mă apucase, am intrat în grădiniţă, uitasem că dumneavoastră locuiţi aici, iar domnişoara Zuta tocmai se uita pe fereastră, aşa că am simulat, ha, ha, ha, am simulat că am venit în

vizită... Dumneavoastră mă înţelegeţi... într-o situaţie atît de neplăcută... *Qui pro quo, qui pro quo*^, repeta.
1
Qui pro quo (lat.), încurcătură de persoane.

Asta-i impresiona neplăcut şi respingător pe cei de faţă. Fata îşi ascunse picioarele sub plapumă. Kopyrda se prefăcea că nu auzise, Mrodziakowa se întoarse cu spatele la Pimko, dar dîndu-şi seama că nu se cuvine, se-ntoarse numaidecît cu faţa. Mrodziak clipi - ha, şi iar intrară în morişca aceea ucigătoare, grosolănia revenea cu toată viteza, mă uitam curios cum revine şi cum îi răstoarnă; era aceeaşi grosolănie în care mă bălăcisem şi eu nu demult, da, cred că aceeaşi, acum erau însă numai ei între ei. Sub plapumă, Mrodziakowna nu dădea semne de viaţă. Mrodziak chicoti, nu se ştie ce-1 gîdilase, poate *qui pro quo-u* lui Pimko îi adusese aminte de cabaretul cu acelaşi nume, care existase pe vremuri în Varşovia[1], izbucni într-un chicot definitiv, mic-ingineresc, un chicot dosnic, macabru şi mimic, izbucni şi - furios pe Pimko, fiindcă chicotea -se înălţă în vîrful degetelor, fl plesni şi-1 trosni peste moacă mărunt, arogant, inginereşte. îl trosni şi, gîfîind, rămase cu braţul ridicat. Devenise grav. încremenise. Mi-am adus sacoul şi pantofii din cameră şi am început să mă îmbrac încet, fără să pierd însă situaţia din ochi.
Cel pălmuit simţi un nod, simţi un dop în gît, dar sînt convins că în adîncul sufletului primise cu recunoştinţă palma care îl clasifica într-un fel.
— Aveţi să mi-o plătiţi, spuse rece şi cu vizibilă uşurare. Se plecă în faţa inginerului, inginerul se plecă în faţa lui. Folosindu-se bucuros de plecăciuni, Pimko se îndreptă spre ieşire. Kopyrda se alătură şi el repede plecăciunilor şi porni pe urmele lui Pimko, sperînd să treacă prin contrabandă... Mrodziak sări. Ce? Aici se trag consecinţe, se duelează, iar golanul ăsta iese ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, îşi rîde de noi! Merită şi el una peste moacă. Inginerul se înălţă cu braţul întins, dar în ultima fracţiune de secundă se gîndi că nu poate pălmui un mucos, un elev, un puşti, mîna i se răsuci ciudat şi în loc să lovească, îl *apucă* (în virtutea inerţiei), îl *apucă* de bărbie. Apucat atît de ilegal, Kopyrda se înfurie mai rău decît dacă ar fi fost plămuit, ba mai mult, procedeul acela perfid şi
Qui pro quo - denumirea unui cabaret literar-artistic din Varşovia, între anii 1919-1931.

interzis, după un lung sfert de oră lipsit de sens, trezi în el cele mai primitive instincte. Dumnezeu ştie ce-i clocise capul - că inginerul îl apucase intenţionat aşa, şi dacă tu pe mine, atunci şi eu pe tine - cam aşa trebuie să fi gîndit şi în virtutea dreptului, care probabil că ar trebui numit „dreptul cosirii", se aplecă si-1 prinse pe inginer de picioare. Mrodziak se prăbuşi, atunci el îşi înfipse dinţii în partea stîngă a torsului inginerului şi, ţinîndu-1 strîns, îşi ridică ochii şi îşi roti privirile furioase prin cameră. Eu îmi legam cravata, îmi îmbrăcam haina, dar m-am oprit curios. Aşa ceva nu-mi mai fusese dat să văd. Inginereasa sări în ajutorul soţului, îl prinse pe Kopyrda de picior şi trăgea cu toate puterile de el. Se stîrni vînzoleală şi se prăbuşi şi ea. Colac peste pupăză, Pimko, care stătea la un pas de vînzoleală aceea, a făcut un lucru uluitor, aproape imposibil de relatat. Să se fi îndoit în cele din urmă belferul de el însuşi? Să fi renunţat? Să-i fi lipsit voinţa de a rămîne în picioare în timp ce ceilalţi zăceau pe jos? Să i se fi părut lui poziţia orizontală la fel de bună ca cea verticală? Destul că s-a dus într-un colţ şi s-a lăsat pe spate cu picioarele în sus, în semn că e complet dezarmat. Mi-am legat cravata. Şi nu m-am lăsat impresionat nici cînd fata a azvîrlit plapuma de pe ea, a sărit din pat plîngînd şi a început să ţopăie în jurul soţilor Mrodziak şi al lui Kopyrda, ca un arbitru la un meci de box, implorîndu-i cu lacrimi în ochi:
— Mămico! Tăticule!
Buimăcit de atîta tăvăleală şi tot căutîndu-şi cu mîinile un sprijin, inginerul o prinse de picior mai sus de gleznă. Căzu şi ea. Acum se tăvăleau toţi patru într-o tăcere desăvîrşită, fiindcă buna-cuviinţă nu le permitea altfel. La un moment dat am văzut că mama îşi muşcă fiica. Kopyrda trage de Mrodziakowa, iar inginerul îl împinge pe Kopyrda, după care iar am zărit pulpa Mrodziakownei pe capul mamei. între timp, în colţ, profesorul începuse să manifeste o atracţie tot mai puternică spre roiul din apropiere. Stînd pe spate, cu picioarele în sus, trăgea clar spre el, chiar dacă stătea nemişcat, fiindcă, fără-ndoială, roiul şi vînzoleală deveniseră pentru el singura soluţie. Să se ridice nu putea, nu avea nici un argument să se ridice, dar nici nu mai putea

sta pe spate. Era de ajuns o atingere în clipa în care familia şi Kopyrda se rostogoleau prin apropiere, aşa că îl agăţă pe Mrodziak de undeva prin zona ficatului şi vîrtejul îl luă cu el. Tocmai terminam de

împachetat cele mai trebuincioase lucruri în mica mea valiză şi-mi puneam pălăria. Mă plictisisem. Adio, moderno, adio doamnă şi domnule Mrodziak, şi Kopyrda, adio, Pimko - nu, nu adio, cum să-ţi iei adio de la ceva ce nu mai există. Plecam uşurat. Ce plăcut, ce plăcut e să-ţi scuturi praful de pe pantofi şi să pleci fără să laşi nimic în urmă, nu, nu să pleci, ci să mergi... Să fi fost adevărat că Pimko, belferul acela clasic, m-a împoponat, că am fost elev, că am fost modern cu moderna, că am dansat în dormitor, că am smuls aripile muştelor, că am tras cu ochiul la cei din baie, tra, la, la... Nu, totul a dispărut, eu n-am fost nici tînăr, nici bătrîn, nici modern, nici demodat, nici elev, nici băiat, nici matur, nici imatur, am fost neutru, am fost nicicum... Să pleci mergînd, să mergi plecînd şi să nu ai nici o amintire. Binefăcătoare indiferenţă! Fără amintiri! Cînd totul moare în tine şi nimeni n-a reuşit să te zămislească din nou. O, merită să trăieşti pentru moarte, ca să ştii că a murit în noi, că nu mai există, că totul e gol şi purgat, tăcut şi curat - şi în timp ce plecam mi se părea că nu merg singur, ci cu mine. Că lîngă mine, ori poate în mine sau în preajma mea mergea cineva identic şi aidoma, al meu - în mine, al meu - cu mine şi între noi nu exista iubire, ură, pornire, scîrbă, urît, frumos, rîs, părţi ale trupului, nici un sentiment şi nici un mecanism, nimic, nimic, nimic... Doar pentru o sutime de secundă, fiindcă în timp ce treceam prin bucătărie, orbecăind pe întuneric, cineva striga în şoaptă din oficiu:

— Jozio, Jozio...

Era Miqtus, care şedea pe servitoare şi se încălţa în grabă.

— Sînt aici. Pleci? Aşteaptă, plec şi eu cu tine. Şoapta mă izbise lateral şi m-am oprit ca lovit de glonte. Nu-i puteam desluşi bine mutra în întuneric, dar judecînd după voce trebuia să fie cumplită. Servitoarea respira din greu.

— Sst... linişte. Să mergem. Coborî de pe slugă. Pe aici, pe aici... Fii atent... un coş.

Am ajuns în stradă.

Se lumina. Căsuţele, copacii şi ulucile stăteau aliniate, aranjate - văzduhul, transparent în apropierea pămîntului, sus, prindea consistenţa ceţurilor deznădăjduite. Asfalt. Vid. Rouă. Pustiu. Lîngă mine, Miqtus se încheia la haină. Mă străduiam să nu mă uit la el. Din ferestrele deschise ale vilei - lumină electrică palidă şi hîrşîit necontenit de tăvăleală. Răcoare pătrunzătoare, frig de veghe, feroviar; am început să tremur şi să clănţănesc din dinţi. Auzind hîrşîitul familiei Mrodziak, Miqtus întrebă:

— Ce-i acolo? Fac masaj cuiva?

N-am răspuns, iar el, văzînd valiza din mîna mea, întrebă:

— Fugi?

Am plecat capul. Ştiam că mă prinde, că trebuie să mă prindă, fiindcă eram numai noi doi, unul lîngă altul. Eu însă nu mă puteam îndepărta de el fără nici un motiv. S-a apropiat de mine şi m-a prins de mînă.

— Fugi? Atunci fug şi eu. Mergem împreună. Am violat-o pe servitoare. Dar nu, nu asta... Argatul, argatul! Dacă vrei, fugim la ţară. Mergem la ţară. Acolo sînt argaţi! La ţară! Mergem împreună, vrei? La argat, Jozio, la argat, la argat! repeta pătimaş. îmi ţineam capul drept, ţeapăn, ca să nu-1 privesc. Miqtus, ce am eu cu argatul tău? Dar cînd am pornit, el a pornit cu mine, eu cu el şi am pornit împreună.

Capitolul XI

PREFAŢĂ LA FILIBERT - COPIL DEGHIZAT

ALTĂ PREFAŢĂ... şi iar sînt nevoit să scriu o prefaţă, fiindcă legea simetriei cere ca lui *Filidor - copil deghizat* să-i corespundă *Filibert - copil deghizat,* iar prefeţei la *Filidor* - prefaţa la *Filibert - copil deghizat.* Chiar de-aş vrea, tot n-aş putea, n-aş putea şi n-aş putea eluda legile de fier ale simetriei şi analogiei. Ar fi însă timpul să întrerup, să mă opresc, să ies măcar pentru o clipă din verdeaţă şi să privesc lucid de sub povara miliardelor de muguri, de bobocei, de frunze, ca să nu se spună că am înnebunit de tot. Dar înainte de a porni pe drumul acelor orori preumane inferioare, intermediare, trebuie să clarific, să fundamentez, să argumentez, să explic şi să ordonez, să reliefez ideea centrală, din care derivă toate celelalte idei ale acestei cărţi, şi să înfăţişez pracalvarul tuturor chinurilor abordate şi expuse aici. Şi mai trebuie să ierarhizez chinurile şi să ierarhizez ideile, să-mi comentez opera în mod analitic, sintetic şi[1] filozofic, pentru ca cititorul să ştie unde-i capul, unde-s picioarele, unde-i nasul şi unde-i călcîiul, să nu-mi reproşeze că sînt inconştient de propriile-mi ţeluri şi că nu păşesc drept, uniform, ţeapăn, ca cei mai mari scriitori ai tuturor timpurilor, ci alerg bezmetic

în coada lor. Dar care este calvarul principal şi fundamental? Unde este pracalvarul cărţii? Unde eşti pramumă a chinurilor? Cu cît pătrund mai adînc, cu cît cercetez şi asimilez mai mult, cu atît văd mai limpede că de fapt chinul principal, fundamental, socotesc eu, este pur şi simplu chinul proastei forme, al prostului *exterieur,* altfel spus, calvarul exprimării, al minei, al mutrei - da, acesta este izvorul, obîrşia, începutul şi de aici decurg armonios absolut toate celelalte suferinţe, extazieri şi frămîntări. Sau poate că mai degrabă ar trebui spus că principalul, fundamentalul chin nu este altceva decît suferinţa născută din limitele impuse de altcineva, din aceea că ne sufocăm şi ne înăbuşim în imaginea strimtă, îngustă,

rigidă a altui om despre noi. Ori poate că la baza cărţii mele stă chinul fundamental şi ucigător
al verdeţii subumane, al mugurilor, frunzelor, bobocilor
sau chinul dezvoltării si al subdezvoltării
ori poate suferinţa nemodelării, neformării pînă la capăt
sau chinul creării eului nostru de altcineva,
chinul violentării fizice şi psihice
calvarul tensiunilor interumane dinamizatoare
chinul deviaţiei şi chinul nelămurit îndeajuns al deviaţiei psihice,
frămîntarea secundară a luxaţiei, torsiunii şi ratării psihice
chinul nesfîrşit al infidelităţii, chinul falsităţii
cazna automată a reflexului şi automatismului
chinul simetric al analogiei şi chinul analog al simetriei
chinul analititc al sintezei şi chinul sintetic al analizei
ori poate calvarul unor părţi ale trupului şi al perturbării ierarhiei membrelor
suferinţa infantilismului blajin
a poponelului, pedagogiei, a şcolirii şi şcolii
inocenţei şi naivităţii nemîngîiate
îndepărtării de realitate
himerei, amăgirii, nălucirii, ficţiunii, aiurelii
a idealismului superior
a idealismului inferior, obscur şi camuflat
a contemplaţiei de mîna a doua
ori poate chinul bizar al mărunţişurilor, al mărunţirii
chinul candidării
chinul aspirării
chinul aplicării
ori poate pur şi simplu calvarul mobilizării şi încordării peste putinţă şi de aici calvarul neputinţei generale şi particulare
zbuciumul infatuării şi linguşirii
suferinţa umilinţei
chinul poeziei superioare şi al celei inferioare.
ori calvarul surd al impasului psihic
calvarul fals al răstălmăcirii, insinuării, al procedeelor nepermise

ori poate calvarul vîrstei în sens particular şi în sens general
chinul demodării
chinul modernităţii
suferinţa rezultată din apariţia unor noi pături sociale
chinul semiintelectualilor
chinul neintelectualilor
chinul intelectualilor
ori pur şi simplu chinul indecenţei micii intelectualităţi
durerea prostiei
înţelepciunii
sluţeniei

frumuseţii, farmecului, graţiei
sau poate calvarul logicii ucigătoare şi al consecvenţei în prostie
zbuciumul recitării
disperarea imitării
calvarul plicticos al plictisului şi al repetărilor nesfîrşite
ori poate hipomaniacalul chin hipomaniacal
inexprimabilul calvar al inexprimării
durerea nesublimării
durerea degetului
unghiei
dintelui
urechii
calvarul cumplitei coordonări, al dependenţei, al întrepătrunderii reciproce, al subordonării tuturor chinurilor şi tuturor părţilor precum şi chinul a o sută cincizeci şi şase de mii trei sute douăzeci şi patru şi jumătate de alte cazne, fără să mai punem la socoteală femeile şi copiii, cum ar spune un vechi autor francez din secolul al XVI-lea.
Din ce calvar să fac pracalvarul fundamental şi ce parte s-o socotesc integrală, de ce să apuc cartea şi ce să reţin din chinurile şi părţile amintite? Blestemate părţi, oare n-am să scap niciodată de voi, ah, ce abundenţă de părţi şi ce abundenţă de chinuri! Unde este pramuma principală şi ce să iau drept bază, chinul metafizic sau pe cel fizic, pe cel sociologic sau psihologic? Şi totuşi trebuie, trebuie şi nu pot altfel, fiindcă lumea ar fi gata să considere că sînt inconştient şi că alerg în coadă. Dar atunci poate ar fi mai

raţional să elaborez şi să reliefez însăşi geneza operei şi asta nu în baza principiului chinurilor, ci faţă de şi în relaţie, în raport cu ceea ce a generat-o:
în raport cu pedagogii şi elevii din şcoli
faţă de deştepţii prostănaci
în relaţie cu fiinţele înjosite şi cu cele înălţate
relativ la personajele de frunte ale literaturii
naţionale contemporane precum şi la cei mai desăvîrşiţi, mai elaboraţi şi mai rigizi reprezentanţi ai criticii
faţă de domnişoarele de pension
în raport cu cei maturi şi cu cei mondeni
în funcţie de cei cocheţi, spilcuiţi, narcisişti, esteţi, filfizoni, umblaţi
relativ la cei experimentaţi
în robia ţaţelor culturale
în raport cu cetăţenii oraşelor
cu privire la comunitatea rurală
referitor la medicii mărunţi din provincie, la inginerii şi funcţionarii cu orizont limitat
referitor la funcţionarii superiori, la medicii şi avocaţii cu orizont larg
în raport cu aristocraţia ereditară şi cu altă aristocraţie
faţă de mulţime.
E posibil totuşi ca opera să fi luat naştere din chinurile relaţiilor cu o persoană concretă, ca de pildă cu domnul XY, deosebit de respingător, cu domnul Z, pe care-1 dispreţuiesc, şi cu NN, care mă chinuie şi mă plictiseşte - ah, groaznice sînt chinurile convieţuirii cu ei! Şi, poate, cauza şi scopul acestei cărţi nu-i decît dorinţa de a le arăta tot dispreţul meu, de a-i enerva, de a-i sîcîi, de a-i înfuria şi de a scăpa de ei. în acest caz, cauza ar fi concretă, distinctă şi particulară, individuală.
Ori poate că opera a rezultat din imitarea operelor marilor maeştri?
Din nepriceperea de a crea o operă normală?
Din vise?
Din complexe?
Sau poate din amintirile copilăriei?
Ori poate că am început-o, şi aşa s-a scris?

Din psihoza fricii? Din psihoza agasării? Poate dintr-un cocoloş? Dintr-un pic? Dintr-o parte? Dintr-o

pârticică? Din mînecă?
Ar mai trebui stabilit, afirmat şi definit dacă opera este roman, jurnal, parodie, pamflet, variaţie pe teme ale fanteziei, studiu - şi ce predomină în ea: gluma, ironia sau sensuri mai profunde, sarcasmul, persiflarea, invectiva, aiureala, *pur nonsens, pur fanfaronadă* şi mai departe, oare nu e vorba totuşi de poză, de simulare, de ipocrizie, de-artificialitate, de insuficienţă umoristică, de anemie a simţirii, de atrofiere a imaginaţiei, de subminare a ordinii şi de irosire a raţiunii. Suma tuturor acestor posibilităţi, chinuri, definiţii şi părţi este însă într-atît de necuprinsă, de inimaginabilă şi într-atît de inepuizabilă, încît, în urma celei mai atente analize şi asumîndu-mi toată răspunderea, trebuie să declar că nu se ştie nimic, pui, pui, găina; iar pe ceiţ care ar vrea să pătrundă şi mai adînc şi să înţeleagă mai bine, îi invit la *Filibert - copil deghizat,* pentru că în simbolica lui enigmatică am încorporat răspunsurile la toate întrebările chinuitoare. Şi apoi, *Filibert,* conturat definitiv şi în baza analogiei cu *Filidor,* ascunde în bizara lui relaţie sensul final şi tainic al operei. După dezvăluirea căruia nimic nu ne mai împiedică să pătrundem ceva mai adînc în hăţişul părţilor individuale şi monotone.

Capitolul XII FILIBERT - COPIL DEGHIZAT

PE LA SFÎRŞITUL veacului al optsprezecelea, un sătean din Paris avea un copil, acest copil avea şi el un copil, care la rîndul lui avea şi el alt copil şi aşa mai departe, iar ultimul copil, campion mondial, susţinea un meci de tenis pe terenul central al Racing Clubului din Paris într-o atmosferă de mare tensiune, însoţit de ropote neîntrerupte si spontane de aplauze. Dar (cît de înşelătoare e viaţa) un colonel de zuavi[1] aflat printre spectatorii de la tribuna doua, invidiind jocul entuziasmant şi fără greşeală al celor doi campioni şi vrînd să arate şi el celor şase mii de spectatori ce ştie, descarcă pe neaşteptate revolverul în mingea aflată în zbor. Mingea plesni şi căzu, iar cei doi campioni mai dădur^i o vreme din rachete, dar văzînd absurditatea mişcării lor fără minge, se aruncară unul asupra celuilalt să-şi scoată , ochii. Un ropot de aplauze izbucni din rîndul spectatorilor.
Şi cu siguranţă că totul s-ar fi încheiat aici dacă n-ar fi apărut o altă împrejurare. In starea lui de exaltare, colonelul uitase sau nu ţinuse seamă (cît de atent trebuie să fii) de" spectatorii de pe cealaltă parte a terenului, din tribuna însorită, cum i se spune. Socotise, nu se ştie de ce, că străpungînd mingea, glontele ar fi trebuit să dispară, din păcate, continuîndu-şi traiectoria, glontele îl nimerise în gît pe un industriaş armator. Sîngele îi ţîşni din artera perforată. Primul gînd al soţiei celui rănit fu să se arunce asupra colonelului şi să-i smulgă revolverul, dar cum nu putea face acest lucru, fiindcă era imobilizată de mulţimea din jur, îl plesni pur şi simplu peste gură pe vecinul din dreapta ei. îl plesnise pentru că nu-şi putea exprima altfel indignarea şi pentru că în cele mai ascunse unghere ale eului său, deter-

' zuav — soldat al corpului francez de infanterie creat în Algeria, în 1831; soldat din detaşamentul organizat de ofiţerul francez Rochenbrunne, în timpul insurecţiei naţionale poloneze din 1863.

minată de o logică pur feminină, socotise-că în calitate de femeie îi este permis orice, pentru că cine ce-i poate face? Se dovedi însă că lucrurile nu stau chiar aşa (cum trebuie luate toate în seamă), fiindcă vecinul era un epileptic camuflat, care, sub influenţa şocului psihic produs de palma primită, făcu o criză şi izbucni ca un gheizer, cuprins de tremur şi convulsii. Nefericita se afla între doi bărbaţi, dintre care unul sîngera, celălalt spumega. Un ropot de aplauze izbucni în rîndul spectatorilor.
Atunci, un domn de alături, cuprins de o panică demenţială, sări în capul damei din faţa lui, iar aceasta se repezi în teren alergînd cu el în spinare. Un ropot de aplauze izbucni în rîndul spectatorilor. A intervenit însă următoarea împrejurare (cum trebuie prevăzut totul), în apropiere şedea modest un visător camuflat, un pensionar din Toulouse lăsat la vatră, care, de cînd frecventa spectacolele publice, visa să sară în capul persoanelor care şedeau în faţa lui şi numai cu mari eforturi reuşise să se abţină pînă acum. De data aceasta, stimulat de exemplul amintit, sări numaidecît în spinarea damei din faţa lui, care (şi era o funcţionară măruntă, proaspăt sosită de la Tanger din Africa), crezînd că aşa se cuvine, că aşa trebuie, că e în stilul marilor oraşe, s-a dezlănţuit şi ea, străduindu-se să nu trădeze nici o reticenţă în mişcări.
Atunci, partea mai cultivată a spectatorilor începu să aplaude ritmic ca să acopere scandalul izbucnit în prezenţa reprezentanţilor misiunilor şi" ambasadelor străine, veniţi în număr mare la meci. Dar şi în acest caz a apărut o neînţelegere, fiindcă partea mai puţin cultivată a spectatorilor luă aplauzele drept aprobare si îşi încalecă damele. Străinii se arătau tot mai uimiţi. în acest caz ce-i rămînea de făcut părţii mai cultivate a publicului? Pentru a abate atenţia şi-a încălecat şi ea damele.

Şi aproape cu siguranţă că totul s-ar fi sfîrşit aici, dar un anume marchiz de Filiberthe, care ocupa la parter o lojă, împreună cu soţia şi familia ei, se simţi gentleman şi îşi făcu apariţia în mijlocul arenei, îmbrăcat într-un costum de vâră, de culoare deschisă, şi - palid, dar hotărît - întrebă sec, dacă există cineva şi cine anume care vrea s-q_ jignească pe marchiza de Filiberthe, soţia lui? Şi azvîrli mulţimii o mînă de cărţi de vizită cu inscripţia: Philippe Hertal de Filiberthe (Qt de prudenţi trebuie să fim! Cît de dificilă şi de înşelătoare e viata, cît de imprevizibilă e!) Se aşternu o linişte mormîntală. Şi deodată, pe puţin treizeci de bărbaţi începură să se apropie de marchiza de Filiberthe, mergînd la pas, încet, călare pe dame elegante, de rasă, cu glezne subţiri, pentru ca s-o jignească şi să se simtă gentlemani, de vreme ce soţul ei, marchizul, se simţise gentleman. Ea însă avorta de frică şi ţipătul copilului se auzi la picioarele marchizului, sub copitele femeilor dezlănţuite. Marchizul, deghizat pe > neaşteptate în copil, dotat şi completat cu un copii, tocmai cînd apăruse individual, ca un gentleman în sine, se ruşina şi plecă acasă, în timp ce un ropot de aplauze izbucni în rîndul spectatorilor.

Capitolul XIII ARGATUL SAU ALTĂ SURPRINDERE

PRIN URMARE, am pornit cu Miqtus în căutarea argatului. Vila, cu familia Mrodziak tăvălindu-se pe jos, dispăruse după colţ, iar în faţa noastră se întindea banda lungă a străzii Filtrowa, o fîşie sclipitoare. Soarele, un bulgăre gălbui, răsărise. Mîncăm micul dejun într-o băcănie, oraşul se trezeşte şi el, e ora opt, pornim mai departe, eu cu valijoara în mînă, Mie^us cu toiagul lui de călător. Păsările ciripesc în copaci. Mai departe, mai departe! Miqtus păşeşte sprinten, purtat în viitor de speranţă, speranţa se revarsă şi asupra mea, robul lui! La periferie, la periferie - repeta - acolo o să găsesc un argat fain, acolo o să-1 găsim! Argatul colora dimineaţa în nuanţe luminoase şi plăcute; e plăcut şi vesel să umbli prin oraş după argat! Cine voi fi eu? Ce vor face cu mine? Ce împrejurări se vor ivi? Nu ştiu nimic, păşesc sprinten în urma lui Miqtus, stăpînul meu, n-am cum să obosesc şi nici să mă întristez, pentru că sînt vesel! Porţile caselor, destul de rare pe aici, sînt îmbîcsite de portari şi de familiile lor. Mie$_s$tus se uită în fiecare poartă, dar cît de departe e portarul de argat. Oare portarii nu sînt nişte ţărani în ghivece? Ici şi colo se nimereşte cîte un paznic, dar nici unul nu-1 satisface pe Miqtus, oare paznicul nu-i cumva un argat zăvorît, un argat zăvorît în casa scării? Aici nu bate vîntul, zice, în porţile astea nu-i decît curent, iar eu nu pot concepe un argat stînd în curent, ci numai în bătaia vuitului. Trecem pe lîngă doici şi bone, care scot la plimbare sugari în cărucioare ce scîrţîie. îmbrăcate în toalete aruncate de stăpînele lor, încălţate în pantofi cu tocuri scîlciate, aruncă priviri cochete. Doi dinţi de aur în gură, un copil străin în cărucior, zdrenţe de împrumut şi capul plin de Waldy[1]; Trecem pe lîngă nişte directori, pe lîngă nişte

Waldemar Michorowski, personaj din romanul *Leproasa,* melodramă de Helena Mniszkdwna (1878-1943).

funcţionari cu genţi sub braţ, grăbiţi la treburile lor cotidiene, şi totul pare din *papier mache,* funcţionăresc şi slav, cu manşete, cu butoni, brelocuri ale propriului eu, lănţişoare de ceasuri, soţii soţiilor şi sţăpînii bonelor. Deasupra lor se întinde Cerul. Trecem pe lîngă o sumedenie de cuconiţe în paltonase cu croi varşovian, unele slabe şi sprinţare, altele mai încete şi mai molatice, vîrîte în propriile lor pălării şi atît de asemănătoare între ele încîţ mereu se ajung şi se întrec unele pe altele. Mie^us nu le-a învrednicit nici măcar cu o privire, iar pe mine m-au plictisit cumplit şi am început să casc. La periferie, strigă Mie^us, acolo o să găsim argaţi, aici n-avem ce căuta, totu-i ieftin, zece groşi bucata, vacile şi caii intelectualităţii, neveste de avocaţi cu bone, soţi, mîrţoage de înhămat la birje. Fir-ar să fie, lovi-i-ar boala, vaci şi catîri! Ia te uită cîţă învăţătură şi cîtă prostie! Cîtă dichiseală, fir-ar să fie, şi cîtă mitocănie! Poponelul, poponelul, bată-i să-i bată! La capătul străzii Wawelska zărirăm cîţeva construcţii publice mai impunătoare, cu vederea cărora se delectau la micul dejun mulţimile de contribuabili flămînziţi şi istoviţi. Construcţiile ne-au adus aminte de scoală şi am grăbit pasul. In piaţa Narutowicz, unde e un cămin studenţesc, am întîlniţ studenţi cu crăcii pantalonilor zdrenţuiţi, studenţi nedormiţi şi nebărbieriţi, care se grăbeau la cursuri sau aşteptau tramvaiul. Toţi cu nasurile vîrîte în manuale mîncau ouă fierte, cojile le ascundeau în buzunare şi inhalau praful marelui oraş. Aiurea, ăştia sînt foşti argaţi! spuse Miqţus. Toţi sînţ nişte copii de ţărani, care se pregătesc să ajungă intelectuali! La dracu cu foştii argaţi! Să n-aud de foştii argaţi! îşi şterg nasul cu mîneca, dar învaţă din cursuri universitare! Cărturari în piele de ţărani! Avocaţi şi medici croiţi din ţărani! Uite cum li se umflă capetele buchisind cuvinte latineşti, ce degete butucănoase au! Nenorocirea, se indigna Mie^us, e la fel de mare, ca şi cînd s-ar fi călugărit! Ah, cîţi argaţi buni, excelenţi s-ar găsi printre ei, dar aşa, în zadar - nu sînt decît nişte travestiţi, pustiiţi, distruşi! La periferie, la periferie, acolo e mai mult aer, acolo bate

vîntul! Am cotit pe strada Grojecka - praf, pulbere, zgomot şi duhoare. Casele se sfîrşesc şi încep căsuţele. Căruţe neverosimile, încărcate cu tot avutul evreilor, căruţe cu zarzavat, cu pene, cu lapte, cu

varză, cu grîne, cu fîn şi fierăraie umplu strada de zgomot, de bocănit şi de zăngănit. în fiecare căruţă se hurducăie cîte un ţăran sau cîte un evreu - un ţăran de la oraş sau un evreu de la ţară - nu se ştie ce e mai bine. Pătrundem tot mai adînc şi mai temeinic într-o zonă inferioară, în periferia imatură a oraşului şi tot mai des întîlnim dinţi stricaţi, vată în urechi, degete înfăşurate în cîrpe, păr unsuros, sughiţuri, coşuri, varză şi mucegai. Scutecele se usucă în ferestre. Radioul turuie fără încetare, acţiunea de culturalizare e în toi şi o sumedenie de Pimci cu voci artificiale naive şi calde sau ordinare şi vesele modelează sufletele băcanilor vorbindu-le despre îndatoriri şi învăţîndu-i să-1 iubească pe Kosciuszko. Proprietarii prăvăliilor cu plante medicinale se delectează cu relatările din viaţa înaltei societăţi citind cîte o gazetă ieftină, în timp ce soţiile lor, scărpinîndu-se pe spinare, retrăiesc seara de ieri cu Marlene Dietrich. Acţiunea pedagogică e în toi şi numeroase delegate cu înfăţişări *ad-hoc* simplificate se învîrtesc prin popor învăţîndu-1 şi instruindu-l, influenţîndu-1 şi civilizîndu-1, trezindu-1 şi activîndu-1. într-un loc, soţiile lucrătorilor de la tramvaie, convocate de asociaţia lor, s-au prins în horă, cîntînd zîmbitoare şi creînd bucuria vieţii, sub îndrumarea unui intelectual mucalit, delegat în acest scop şi special îmbucurat; în alt loc, corul birjarilor cîntă un colind, sugerînd o uimitoare inocenţă; altundeva nişte foste fete de la ţară învaţă să descopere frumuseţea apusului de soare. Şi zeci de teoreticieni, de doctrinari, de demagogi şi de agitatori prelucrează şi modelează, îşi seamănă concepţiile, convingerile şi doctrinele, ideile şi toate acestea special simplificate şi anume pregătite pentru sugari.
— Mutre, mutre, spuse Miqtus cu vulgaritatea lui obişnuită. Exact ca la noi la şcoală! Nu-i de mirare că-i macină bolile, că-i înăbuşă mizeria, e greu ca o asemenea gloată să nu fie înăbuşită si măcinată. Cine dracu i-a aranjat aşa - am convingerea că dacă n-ar fi special îndemnaţi de cineva, n-ar reuşi să producă atîta oroare, atîtea scîrboşenii şi murdării, de ce ies din ei toate astea, de ce nu ies şi din ţăran, cu toate că ţăranul nu se spală niciodată? Cine a făcut din acest bun şi cinstit proletariat o asemenea uzină? Cine i-a învăţat atîtea murdării şi grimase? Sodoma şi Gomora -

aici nu găsim nici un argat. Mai departe, mai departe. Cînd o să bată vîntul? Dar vîntul nu bate, stagnare, oamenii se scaldă în omenesc ca peştii în iaz, duhoarea atinge cerul, iar argatul nu e şi nu e. Lenjeresele singuratice se veştejesc, frizerii ocazionali înfloresc în eleganţa lor ieftină, micilor meseriaşi le chiorăie maţele, slugile fără lucru, cu picioare scurte şi groase, scot din ele expresii urîte, zicale false şi accente pretenţioase, soţia farmacistului, croncănind, se ridică cu manierele ei deasupra spălătoresei, spălătoreasă se ridică şi ea pe tocuri înalte şi subţiri. Picioarele par desculţe şi totuşi sînt încălţate în ghete, nişte picioare străine în ghete, şi capete străine sub pălării, trupuri de la ţară, trupuri ţărăneşti în veşminte bărbăteşti şi de damă. Mutre, spuse Miqtus, nimic sincer, nimic natural, totul e imitat, ordinar, fals, mincinos. Iar argatul nu e şi nu e. în cele din urmă am dat de o calfă bunicică, un blond bun şi proporţionat, din păcate cu conştiinţă politică şi cu accente din Marx. Mutră, spuse Miqtus, s-a găsit filozoful! Altul, ştrengar din cap pînă-n picioare, cu cuţitul între dinţi, un şmecher de 1; periferie ni s-a părut o clipă argatul mult visat, din nefericire purta gambetă. Al treilea, pe care l-am acostat la colţul străzii, corespundea din toate punctele de vedere, ce să-i faci însă dacă în discuţie a folosit expresia „altminteri". Mutră, şopti Miqtus înfuriat. Nu-i ceea ce ne trebuie nouă. înainte, înainte, repeta cu febrilitate. Toţi sînt ordinari. Exact ca la noi la şcoală. Periferia învaţă de la oraş. Lovi-i-ar toate bolile! Clasele de jos nu sînt decît nişte clase ale şcolii primare. Ăştia sînt nişte şcolari dintr-a-ntîia şi de aceea sînt aşa de mucoşi. Mînca-i-ar pecinginea şi bubele, oare noi nu mai scăpăm de şcoala asta? Mutre, mutre şi iar mutre! înainte, înainte! Mergeam mai departe, tot mai departe. Căsuţe mici, de lemn, mamele îşi caută fetele-n cap^ fetele - mamele, copiii se scaldă în rigole, lucrătorii se întorc de la lucru, pe sus şi pe jos se aude unul şi acelaşi cuvînt mare, umple strada, se preface într-un imn al proletariatului, răsună provocator şi trufaş, azvîrlit cu patimă în văzduh creează măcar iluzia puterii şi a vieţii. Uită-te la ei! se minuna Miqtus. îşi dau curaj, exact ca noi la şcoală, nimic nu-i poate scăpa de poponelul mare şi clasic cu care au fost fericiţi aceşti mucoşi mozoliţi. E groaznic că nu mai
există astăzi nimeni care să nu fie în perioada de maturizare, înainte! Aici nu-i nici un argat! Şi tocmai cînd Miqtus rostea aceste cuvinte, o adiere uşoară ne atinse obrajii, se terminaseră casele, străzile, canalele, scurgerile, frizerii, ferestrele, muncitorii, nevestele, mamele şi fiicele, viermăraia, varza, duhoarea, înghesuiala, pulberea, proprietarii, calfele, ghetele, bluzele, pălăriile, tocurile, tramvaiele,

prăvăliile, zarzavatul, ştrengarii, firmele, coşurile, obiectele, privirile, părul, sprîncenele, buzele, trotuarele, burţile, instrumentele, organele, sughiţurile, genunchii, coatele, geamurile, strigătele, smiorcăielile, scuipatul, tuşitul, discuţiile, copiii şi bocăneala. Se terminase oraşul. în faţa noastră - cîmpul şi pădurea. Şoseaua. Miqtus se porni să cînte:
Hei, hei, hei foaie verde Hei, hei, hei, foaie verde!
— Ia-ţi un băţ. Taie-ţi o creangă. Acolo, pe cîmp, o să găsim argaţi. îi şi văd cu ochii închipuirii. Nu-s răi! Am cîntat şi eu:
Hei, hei, hei, foaie verde Hei, hei, hei, foaie verde!
Dar nu puteam face nici un pas. Cîntecul îmi îngheţase pe buze. întinderi. în zare - o vacă. Pămînt. în depărtare zboară o gîscă. Un cer imens. în ceaţă - orizontul vînăt. M-am oprit la marginea oraşului si am simţit că nu pot fără turmă, fără produse, fără omenescul dintre oameni. L-am apucat pe Miqtus de mînă. Miqtus, nu te duce acolo, hai să ne întoarcem Miqtus, nu pleca din oraş. Stînd printre nişte arbuşti şi plante necunoscute, tremuram ca o frunză bătută de vînt; eram lipsit de oameni, iar deformările transmise de ei deveniseră fără ei absurde, total nejustificate. Miestus ezită şi el, dar perspectiva argatului îi învinse teama, înainte, strigă rotindu-şi toiagul. Singur nu mă duc! Trebuie să vii cu mine! Să mergem, să mergem! - Vîntul adie, copacii se legănară, frunzele foşniră, dar una, rămasă chiar în vîrful copacului şi expusă fără nici o milă spaţiului, mă

sperie de-a binelea. O pasăre se înălţă în văzduh. Din oraş ţîşni un cîine şi o rupse la fugă peste ogoarele negre. Dar Miqtus porni curajos pe cărarea de pe marginea şoselei, eu după el, parcă aş fi ieşit cu barca în largul mării. Ţărmul dispare, dispar coşurile si turnurile, sîntem singuri. E o linişte încît se aud pînă şi pietrele reci şi alunecoase care zac înfipte în pămînt. Merg şi nu mai ştiu nimic, vîntul îmi şuieră în urechi, ritmul mersului mă leagănă. Natura. Nu vreau natură, pentru mine oamenii sînt natura, Mie^us, să ne întoarcem, prefer înghesuiala din cinematografe în locul ozonului de pe cîmp. Cine a spus că în faţa naturii omul devine mic? Dimpotrivă, eu cresc, devin uriaş, delicat, parcă aş fi fost dezbrăcat si servit pe platoul cîmpurilor uriaşe ale naturii în toată nenaturaleţea omenească, ah, unde a dispărut pădurea mea, hăţişul meu de ochi şi de guri, de cuvinte, priviri, chipuri, de zîmbete si grimase? Se apropie o altă pădure, pădurea coniferelor tăcute şi verzi, pe sub care aleargă iepurele $i se furişează vulpea. Şi parcă-i un făcut - nici un sătuc, drumul taie cîmpul şi pădurea. Nu ştiu cîte ore am mers pe cîmp stîngaci, ţepeni, ca pe sîrmă - nu aveam nimic altceva de făcut, fiindcă asta înseamnă a te chinui şi mai rău, iar să te aşezi sau să te întinzi pe pămîntul reavăn e imposibil. Ce-i drept, am trecut de cîteva sate, dar parcă erau moarte - căsuţele, bătute-n cuie, priveau cu orbitele stinse. Traficul pe şosea încetase complet. O să mai mergem mult prin pustiul ăsta?
— Ce-i asta? întrebă Miqtus. A _daj_molinia_in.Jărani.2 Au murit toţi? Dacă merge tot aşa, nu găsim nici un argat.
în cele din urmă, întîlnind încă un sat pustiu, am început să batem la uşile caselor. Ne-a răspuns un lătrat furios, de parcă o haită întreagă de cîini, de la dulăi uriaşi pînă la căţelandri, s-ar fi pregătit să ne sfîsie. Ce-i asta, întrebă Miejus. De unde atîţia cîini? Unde sînt ţăranii? Ciupeşte-mă, fiindcă mi se pare că visez... Cuvintele lui nici nu apucară să se risipească în văzduhul curat, cînd dintr-o groapă de cartofi se ivi un cap de ţăran, care se ascunse numaidecît, iar cînd am ajuns mai aproape, din groapă se auzi un lătrat furios. - Fir-ar să fie, spuse Miqtus. Iar cîini? Unde-i ţăranul? Am înconjurat groapa (în vremea asta din case se dezlănţuiră adevărate urlete) si l-am izgonit pe ţăran

împreună cu muierea şi patru plozi, pe care ţăranca îi alăpta de la un singur sîn uscat (al doilea nu mai era de mu li folosit) şi care lătrau înverşunat şi disperat. Au rupt-o la fugă, dar Miqtuş sări şi-1 prinse pe ţăran. Acesta arăta atît de jalnic şi era atît de slab, încît căzu la pămînt şi gemu: Conaşule, conaşule, ai milă, îndură-te, lasă-ne! - Omule, îi spuse Miqtus, ce-i cu voi? De ce fugiţi de noi? Cuvîntul „om" înteţi lătratul din căsuţe şi din ogrăzi, iar ţăranul păli ca turta de ceară - Ai
- Cetăţene, i se adresă atunci împăciuitor Miqtus, ai înnebunit? De ce lătraţi, dumneata şi nevasta dumitale? Noi avem cele mai bune intenţii. La auzul cuvîntului: „cetăţean" lătratul se mai înteţi o dată, iar săteanca se porni pe plîns: Miluieşte-te, boierule, el nu-i cetăţean! Ce cetăţean să fie! O, Doamne, Doamne, asta-i soarta noastră, soartă nefericită! Iar ne-or trimis Intenţii, o, lua-le-ar... - Prietene, spuse Miqtus, ce tot vorbeşti? Noi nu vă vrem răul, vrem binele vostru. - Prieten! strigă speriat ţăranul. Binele nostru-1 vrea, ţipă ţăranca. N^)i_nu_nizş_oameni, noi ni-s cîini, cîini! Ham! Ham! Se puse pe lătrat şi coplrof xte-fe- sîii, iifT ţăranca, văzînd că nu sîntem decît doi, mîrîi şi mă muşcă de burtă. Mi-

am smuls burta din dinţii muierii! De după zăplazuri venea însă tot satul lătrînd şi mîrîind: Ia-1 cumetre! Nu-ţi fie frică! Muşcă-1! Şo, şo! Pe el! Ia intenţiile! Ia intelighenţiile! Şo, şo pe el, mîţa, mîţa! Se apropiau de noi încet. Asmu-ţîndu-se şi întărîtîndu-se, şi, ce-i mai rău, ca să ne abată atenţia ori ca să-şi dea curaj, ţineau în funii cîini adevăraţi, care, sărind şi ridicîndu-se în două picioare, lăsau bale din gură şi lătrau furioşi. Situaţia devenea critică şi asta mai mult sub raport psihic decît fizic. Ora şase după-amiază, se întunecă, soarele intră în nori, începe să burniţeze, iar noi -în locuri necunoscute, în ploaia măruntă şi rece - faţă-n faţă cu o imensă mulţime de ţărani care se prefac în propriii lor cîini, numai să scape de acţiunea atotcuprinzătoare a factorilor intelectualităţii orăşeneşti. Copiii lor nu mai ştiau să vorbească, umblau în patru labe, iar părinţii îi îndemnau: Latră, latră, Grivei, latră copilul meu, aşa o să te lase-n> pace, latră, latră, Grivei. Pentru întîia oară vedeam o colec-_ tivitate întreagă de oameni prefăcîndu-se grabnic în cîini, conform principiului adaptării şi de teama umanizării prea

intensiv^ aplicate. Dar apărarea este imposibilă. Chiar dacă ştim cum să ne apărăm de cîini şi de ţărani separat, nu ştim ce să facem în faţa ţărănimii care mîrîie, urlă, latră şi vrea să muşte. Miqtus lasă băţul din mînă. Eu privesc năucit pajiştea alunecoasă şi misterioasă din faţa mea, pe care în curînd am să-mi dau duhul în împrejurări atît de false. Adio, părţi ale trupului meu. Adio, mutra mea, adio, popo-nel domesticit!

Şi cu siguranţă că am fi fost devoraţi într-un chip necunoscut, acolo, tocmai în locul acela, dar deodată totul se schimbă, răsună claxonul unui automobil, automobilul intră în mijlocul mulţimii, se opri, iar rnătuşjL mea, Hurlecka, pe numele ei de fată Lin, zărindu-mă, strigă:

— Jozio! Ce faci tu aici, micuţule?

Fără să-şi dea seama de primejdie, fără să observe nimic, cum face de obicei mătuşa, coboară înfofolită în şaluri, aleargă cu braţele întinse ca să mă sărute. Mătuşa! Mătuşa! Unde să mă ascund? Preferam să fiu devorat, decît să pună mătuşa mîna pe mine în drumul mare. Mătuşa asta mă cunoştea de cînd eram copil, în memoria ei se păstrase amintirea chiloţeilor mei. Mă văzuse dînd din picioruşe în leagăn. Şi iat-o că tabără asupra mea, mă sărută pe frunte, ţăranii se opresc din lătrat şi izbucnesc în rîsete, tot satul se cutremură de rîs - văd că nu sînt un funcţionar atotputernic, ci micuţul mătuşii! Mistificarea iese la iveală. Miqtus îşi scoate şapca, iar mătuşa îi întinde mîna să i-o sărute.

— E colegul tău, Jozio? îmi face mare plăcere. Miqtus sărută mîna mătuşii. Sărut şi eu mîna mătuşii. Mătuşa întreabă dacă nu ne e frig, încotro mergem, de unde venim, de ce, cînd, cu cine, pentru ce, în ce scop? îi răspund că sîntem în excursie.

— în excursie? Vai, copii, dar cine v-a lăsat pe voi să plecaţi de-acasă pe aşa vreme? Urcaţi-vă în maşină, mergem la noi la Bolimow. Ce o să se bucure unchiul.

Protestele noastre nu folosesc la nimic. Mătuşa exclude orice protest. Sîntem cu mătuşa pe şosea, pe o burniţă deasă, în mijlocul ceţurilor ce se ridică. Urcăm în automobil. Şoferul claxonează, maşina se urneşte, ţăranii rîd pe înfundate, automobilul, înşirat pe firul stîlpilor de telegraf, începe să gonească - mergem. Iar mătuşa zice: Ei, Jozio, nu

te bucuri, eu sînt mătuşa ta după mătuşa mătuşii, mama mea era verişoară după soră a mătuşii mătuşii mamei tale. Mama ta, odihnească-se-n pace! Cesia, draga de ea! Citi ani să fie de cînd nu te-am mai văzut?! De la nunta lui Franio sînt patru. Ţin minte cum te jucai în nisip - mai ţii minte nisipul? Ce voiau oamenii aceia de la voi? Ah, ce m-am speriat! Ţăranii de astăzi sînt tare neinteresanti. Peste tot e plin de microbi, să nu beţi apă nefiartă, să nu puneţi în gură fructe necurăţate sau nespălate cu apă fiartă. înveleşte-te, te rog, ia şakil ăsta dacă nu vrei să mă necăjeşti, iar colegul tău să ia celălalt şal, te rog, nu, nu, nu trebuie să te superi, aş putea fi mama colegului tău. Cu siguranţă că acasă mama e neliniştită. Şoferul claxonează. Automobilul vuieşte, vîntul vuieşte, mătuşa vuieşte, trec pe lîngă noi stîlpi de telegraf, copaci, căsuţe, orăşele ca nişte băltoace, trec mestecănişuri, alunişuri, brădeturi, maşina ne duce repede peste hîrtoape, ne săltăm în fotolii. Iar mătuşa zice: Feliks, mai încet, mai încet. îţi aminteşti de unchiul Franio? Krysia se mărită. Anulka a luat tuse măgărească. Pe Henio l-au luat la armată. Eşti cam pricăjit, dacă te doare vreo măsea, am o tabletă de aspirină. Cum merge învăţătura, bine? Trebuie să ai înclinaţii spre istorie, fiindcă mama ta avea înclinaţii uimitoare spre istorie. Ai moştenit-o pe mama. Ochii albaştri de la mama, nasul de la tata, deşi bărbia e tipică neamului Pifczycki. Dar mai ţii mine cum ai plîns cînd ţi-au luat cotorul acela, iar tu ţi-ai băgat degeţelul în guriţă şi strigai: „Tia, tia, tia, tuli, măi, măi, ici!" (Blestemată mătuşă). Stai, stai, cîţi ani au trecut -

douăzeci, douăzeci şi opt, da, o mie nouă sute... sigur că da, pe atunci mergeam des la Vichy, şi-mi cumpărasem un cufăraş verde, da, da, tu ai acum treizeci... Treizeci... da, sigur că da -treizeci în cap. Dragul meu, înfăşoară-te-n şal. Niciodată nu te poţi feri îndeajuns de curent.
— Treizeci? întrebă Miqtus.
— Treizeci, spuse mătuşa. A împlinit treizeci de Sfinţii Petru şi Pavel! E cu patru ani şi jumătate mai mic decît Terenia, iar Terenia e cu şase săptămîni mai mare decît Zosia, fiica lui Alfred. Henryk s-a căsătorit în februarie.
— Dar, doamnă, el la noi la scoală ejn_clasa a şasea!

— Exact. Henryk sigur în februarie, pentru că asta s-a întîmplat cu cinci luni înainte de plecarea mea la Mentona şi de marile geruri. Helenka a murit în iunie. Treizeci. Mama se întorcea din Podolia. Treizeci. Exact la doi ani după difteria lui Bolek. Balul din Mogilczany - treizeci. Vreţi bomboane? Jozio, vrei o bomboană? Mătuşa are întotdeauna bomboane, - ţii minte cum întindeai mînuţele şi strigai: „Boboană, tuşă! Boboană!" Sînt tot bomboane din acelea, ia, ia, sînt bune pentru tuse, acoperă-te, copilul meu.
Şoferul claxonează. Automobilul goneşte. Gonesc şi stîlpii de telegraf, şi copacii, şi căsuţele, frînturi de garduri, bucăţi de pămînt brăzdat, bucăţi de păduri şi de lunci, frînturi de locuri necunoscute. Şes. Ora şapte. E întuneric, şoferul aruncă snopi de lumină electrică, mătuşa aprinde lumina în interior şi mă serveşte cu bomboanele copilăriei. Uimit, Miqtus suge şi el o bomboană, suge şi mătuşa cu punga în mînă. Sugem toţi. Femeie, dacă am treizeci de ani - am treizeci şi gata, tu nu înţelegi asta? Nu, nu înţelege. E prea bună. Prea binevoitoare. E toată numai bunătate. Mă înec în bunătatea mătuşii, sug bomboanele ei dulci, pentru ea eu am rămas tot de doi anişori, dar cine ştie dacă eu exist pentru ea? Nu, nu exist, părul e al unchiului Edward, nasul al tatei, ochii ai mamei, bărbia a neamului Pifczycki, toate părţile trupului meu aparţin familiei. Mătuşa se scufundă în familie şi mă înveleşte cu şalul. Un viţel iese în goană şi se opreşte crăcănat în mijlocul drumului, şoferul trîmbiţează ca un arhanghel, dar viţelul nu vrea să se dea la o parte, automobilul se opreşte şi şoferul împinge viţelul afară de pe şosea, gonim mai departe, iar mătuşa povesteşte cum desenam eu literele cu degetul pe geam, cînd aveam zece ani. Ţine minte ceea ce eu nu ţin minte, mă cunoaşte aşa cum eu nu m-am cunoscut niciodată, dar e prea bună ca s-o pot ucide - nu în zadar a umplut Dumnezeu cu bunătate toate cunoştinţele mătuşilor despre amănuntele ruşinoase şi caraghioase din trecutul vag al copilăriei noastre. Gonim, intrăm într-un codru uriaş, dincolo de geamuri, în lumina farurilor trec frînturi de copaci, iar prin memorie - frînturi din trecut, locurile sînt rele şi ameninţătoare. Cît de departe sîntem! Unde am ajuns! O bucată uriaşă de provincie brutală şi întunecată, alunecoasă după ploaie şi şiroind de

apă, înconjoară cutia noatră, în care mătuşa sporovăieşte despre degeţelele mele, că odată m-am rănit la un deget şi că trebuie să am şi acuma semn, iar Miqtus, cu gîndul la argat, se minunează de cei treizeci de ani ai mei. Ploaia s-a dezlănţuit de-a binelea. Automobilul coteşte pe un drum lăturalnic, ridicături şi adîncituri nisipoase, încă o cotitură şi tabără cîinii pe noi, nişte dulăi fioroşi şi puternici, soseşte în goană paznicul de noapte şi îi goneşte, cîinii mîrîie, latră şi schiaună, la intrare apare un servitor, după el încă unul. Coborîm.
Satul. Vîntul zgîlţîie copacii şi norii. în noapte se desluşesc vag contururile unei clădiri mari, care nu-mi e străină, mi-e cunoscută, pentru că am mai fost cîndva aici, cîndva demult. Mătuşa se teme de umezeală, servitorii o iau pe--bFaţe~şi..o duc în hol. Şoferul cară în urma noastră valizele. Un valet bătrîn, cu perciuni, o dezbracă pe mătuşa. Camerista mă dezbracă pe mine. Pe Mie^us îl dezbracă un valet tînăr. Nişte căţeluşi ne miros. Toate îmi sînt cunoscute, deşi nu le mai ţin minte... dar eu aici m-am născut şi aici mi-am petreccut primii zece ani ai vieţii.
— Am adus oaspeţi, strigă mătuşa. Koci.oi, _el e fiul lui Wradysraw, Zygmus - vărul tău! Zosia! Jozio - verişoara ta. El e Jozio, fiul răposatei Hela. Jozio - unchiul Kocio, Kocio - Jozio.
Strîngeri de mîini, sărutări pe obraji, coliziunea diferitelor părţi al trupului, manifestări ale bucuriei şi ale ospitalităţii, ne conduc în salon, ne aşază în biedermayere şi ne întreabă de sănătate, cum o ducem, apoi îi întreb şi eu de" sănătate şi discuţia despre boli se încinge, ne.prinde şi nu ne mai lasă. Mătuşa e bolnavă de inimă, unchiul Konstanty de reumatism, Zosia nu de mult s-a anemiat şi e predispusă' la răceli, amigdaiele sînt slabe, dar lipsesc mijloacele pentru un tratament radical. Zygmunt e şi el predispus la răceli şi, în afară de aceasta, a avut un necaz cumplit cu urechea, 1-a tras curentul luna trecută, cînd toamna se pornise cu vînt şi cu umezeală. Cu toate că părea cam nesănătos să auzi

vorbindu-se, îndată după sosire, despre toate bolile posibile ale familiei, de cîte ori discuţia lîncezea, mătuşa şoptea:

1
Kocio - apelativ de la Konstanty, are şi sensul de Motănel.

Sophie parle şi Zosia, ca să întreţină discuţia, intervenea cu o nouă boală, păgubindu-şi propriile farmece. Sciatică, reumatism, artrită, dureri de oase, podagră, guturai şi tuse, amigdalită, gripă şi alergie, dureri de dinţi, plombe, colite, slăbiciune generală, ficat, rinichi, Karlsbad, prof. Kalitowicz şi dr. Pistak. Cu Pistak părea să se termine totul, dar nu, căci pentru a întreţine discuţia, mătuşa adăugă ceva despre dr. Wistak, că are ureche mai bună, şi iar Wistak, Pistak, auscultaţie, boli de urechi, de gît, afecţiuni ale căilor respiratorii, insuficienţă valvulară şi picături, consult, piatră la vezică, eructaţie cronică, surmenaje şi globule sangvine. Nu-mi puteam ierta greşeala de a-i fi întrebat de sănătate. Şi totuşi, nu puteam să nu-i întreb de sănătate. Cel mai mult suferea Zosia. Vedeam cîtă durere îi provoacă exteriorizarea scrofulelor pentru a susţine conversaţia, dar nu se cuvenea să tacă în faţa unor tineri abia sosiţi. Să fi fost acesta un mecanism permanent, aşa-1 acaparau ei pe fiecare nou-venit la ţară, nimic nu începea decîţ prin mijlocirea bolilor? Pentru moşieri era o adevărtă calamitate faptul că dintotdeauna bunele maniere impuneau stabilirea oricăror relaţii de la discuţia în jurul guturaiului şi probabil de aceea arătau ei atît de epidemic şi de palizi, stînd în lumina lămpii cu petrol, cu cîinii pe genunchi. Satul! Satul! Vechiul conac de ţară! Legi străvechi, străvechi şi ciudate taine! Cît de mult se deosebeau de străzile oraşelor şi de mulţimea de pe Marszarkowska!

Numai mătuşa se bălăcea cu blîndeţe şi fără nici o constrîngere în stările subfebrile şi în diareele sanghinolente ale unchiului. Camerista, rumenă, cu şorţuleţ, intră şi ridică fitilul lămpii. Pe Miqtus, care vorbea cu zgîrcenie, îl impresionaseră numărul mare al servitorilor şi cele două brîie de Sruck. Era un semn de nobleţe, dar eu nu ştiam dacă şi unchiul mă mai tine minte de pe cînd eram copil. Ne tratau şi acum ca pe nişte copii, dar şi pe ei se tratau la fel, cu o îngăduinţă şcolărească, moştenită de la înaintaşi. îmi aminteam vag de nişte jocuri pe sub masa ştirbită şi vedeam ca prin ceată franjurile unei canapele uzate, aşezate în colţ. Ce am făcut eu cu ele? Le-am ros, le-am mîncat, le-am împletit, ori le-am muiat în cană şi le-am uns - dar cu ce şi cînd? Ori poate că le-am băgat în nas? Mătuşa şedea pe

canapea în stilul vechii şcoli, dreaptă, cu pieptul împins înainte, cu capul uşor pe spate, Zosia şedea gîrbovită şi suferindă de pe urma conversaţiei, cu degetele împletite, Zygmunt, rezemat în coate, îşi privea fix vîrfurile pantofilor; unchiul, jucîndu-se cu un şoricar, privea o muscă autumnală care străbătea tavanul uriaş şi alb. Afară se pornise vîntul, copacii din faţa casei foşniră cu ultimele lor frunze anemice, obloanele scîrţîiră, în cameră se simţi o uşoară mişcare a aerului - iar pe mine puse stăpînire sentimentul unei mutre noi şi hipertrofice. Cîinii se puseră pe urlat. Dar eu cînd voi urla? Că voi urla e sigur. Obiceiul moşierilor, ciudat şi ireal, cultivat de ceva, ocrotit, amplificat în vidul inimaginabil, încetineala şi delicateţea, mofturile, politeţea, nobleţea, mîndria, alintarea, fineţea, bizareria prezente în stare potenţială în fiecare cuvînt al lor - mă umpleau de o teamă suspicioasă. Dar ce ne ameninţă mai mult - musca tîrzie, autumnală şi singuratică de pe tavan, mătuşa cu trecutul infantil, Miqtus cu argatul, bolile, franjurile canapelei sau toate la un loc, adunate şi vîrîte într-un vîrf de ac? Şedeam tăcut în aşteptarea mutrei inevitabile, cufundat în vechiul biedermayer familial, moştenire de la înaintaşi, iar mătuşa, şezînd şi ea în biedermayerul ei, pentru a întreţine conversaţia, se plînse de curent, că la vremea asta a anului curentul se simte cumplit în oase. Zosia, o domnişoară mediocră, cum sînt cu miile prin conace, şi care nu se deosebea cu nimic de alte domnişoare, rîse pentru a întreţine conversaţia - şi rîseră toţi mistificînd jovial rîsul... Apoi s-au oprit din rîs... Pentru cine rîdeau?

Dar unchiul Konstanty, slab, înalt, uscăţiv, chelios, cu nas lung, cu degete lungi şi subţiri, cu buze subţiri şi nări delicate, cu maniere desăvîrşite, instruit şi umblat, se îndreptă în fotoliu şi îşi puse pe masă picioarele încălţate în papuci de antilopă, cu o dezinvoltură extraordinară şi cu eleganţa firească a omului monden.

— Curent, spuse, a fost. Dar s-a terminat. Se auzi o muscă.

— Kocio, i se adresă cu blîndeţe mătuşa, încetează să te mai gîndeşti la asta. Şi i-a dat o bomboană.

El însă continuă să se gîndească şi căscă - deschise larg gura de i-am zărit toţi dinţii îngălbeniţi de tutun şi căscă de două ori, vizibil, cu cea mai mare nonşalanţă.
— Bla, bla, bla, mormăi el. A dansat un cîine-n curte, iar pisica a rîs pe rupte!
Scoase o tabacheră de argint şi lovi cu degetele în ea, dar tabachera îi căzu pe duşumea. N-a ridicat-o, ci a mai căscat o dată - pentru cine căsca aşa? Spre cine căsca? Familia asista la aceste acte în tăcere şi în bidermayere. Intră bătrînul servitor Franciszek.
— Masa e servită, anunţă el îmbrăcat în livrea.
— Cina, spuse mătuşa.
— Cina, spuse Zosia.
— Cina, spuse Zygmunt.
— Tabachera, strigă unchiul. Servitorul o ridică - şi trecurăm toţi în sufrageria în stil Henric IV, cu portrete vechi pe pereţi şi cu samovarul sîsîind într-un colţ. S-a servit şuncă în cocă şi mazăre din cutie. Discuţia iar s-a pornit. Mîncaţi! spuse Konstanty luîndu-şi nişte muştar şi puţin hrean (dar în ciuda cui lua?). - Nu există nimic mai bun decît şunca în cocă, dacă e bine făcută. Şuncă bine făcută poţi găsi numai la Simon, numai, bla, bla, bla, la Simon! Să bem! Păhărelul. - Să ciocnim, spuse Zygmunt, iar unchiul întrebă: Dar mai ţii mine şunca pe care o serveau înainte de război pe strada Erevan? - Şunca e indigestă, interveni mătuşa. Zosia, de ce atît de puţin, iar nu ai poftă de mîncare? Zosia răspunse, dar nimeni n-o ascultă, fiindcă se ştia că vorbeşte ca să nu tacă. Konstanty mînca destul de zgomotos, deşi cu rafinament, cu fineţe, opera cu degetele deasupra farfuriei, lua cîte o felie de şuncă, o dregea cu hrean sau cu muştar şi o vîra în deschizătura gurii - ba mai săra, ba mai pipera, pîinea prăjită o ungea cu unt, iar o dată a şi scuipat o bucată care nu i-a plăcut. Servitorul a aruncat-o numaidecît. Dar în ciuda cui scuipa? Şi în ciuda cui ungea? Mătuşa a mîncat cu blîndeţe, dar subţire, Zosia băga în ea, Zygmunt consuma trîndav, iar servitorii umblau în vîrful degetelor. Deodată Miqtus se opri şi încremeni cu furculiţa în aer, privirea i se întunecă, mutra i se stinse pînă ajunse ca cenuşa şi un zîmbet superb de mandolină îi înflori pe mutra îngrozitoare. Un zîmbet de
- 193 -
întîmpinare, de bun găsit, bine ai venit, eşti, sînt - se sprijini cu mîinile de masă, se aplecă, buza de sus i se ridică gata de plîns, dar Mie^us nu izbucni în plîns, ci se aplecă şi mai mult. Zărise un argat! Argatul era în încăpere! Un valeţel! Valetelul era argat! Nu încăpea nici o îndoială, valeţelul care servea mazăre la şuncă era argatul ideal.
Argat! De vîrsta lui Mie^us, pînă în optsprezece ani, nici mare nici mic, nici urît, dar nici prezentabil - avea pârul de culoare deschisă, dar nu era blond. Alerga desculţ şi servea cu şerveţelul petrecut pe braţul stîng, fără guler, cu cămaşa încheiată cu copci, în îmbrăcămintea simplă, de duminică, a argaţilor de la ţară. Mutră avea - dar mutra lui nu semăna deloc cu mutra îngrozitoare a lui Miqtus, nu era o mutră făcută, ci una naturală, populară, din topor, obişnuită. Nu era o faţă care devenise mutră, ci o mutră care nu atinsese niciodată demnitatea de faţă - era o mutră ca o cizmă! Nimic demn de o faţă onorabilă, aşa cum nu era demn de a fi blond şi frumos - cum un valeţel nu e demn de a fi valet! Fără mănuşi, desculţ, schimba farfuriile stăpînilor şi nimeni nu se mira - flăcăul nu era demn de livrea.
Argat!... Ce ghinion ni 1-a scos în cale tocmai aici, în casa unchiului meu? „începe - mi-am zis şi mestecam şunca cum se mestecă guma - începe..." Tocmai atunci, ca să întreţină conversaţia, au început să ne îndemne să mîncăm şi a trebuit să gust compotul de pere, apoi ne-au servit covrigei la ceai şi a trebuit să le mulţumesc, să mănînc prune coapte, care mi s-au oprit în gît, iar mătuşa, ca să întreţină conversaţia, îşi cerea iertare pentru primirea modestă.
— Bla, bla, bla - sprijinit pe speteaza scaunului şi deschizînd larg gura, unchiul Konstanty arunca lenevos în ea cîte o prună, pe care o lua între două degete. Mîncaţi! Mîncaţi! Mîncaţi sănătoşi, dragii mei! înghiţi, plescăi şi spuse parcă intenţionat cu o saţietate ostentativă: „Mîine dau afară şase rîndaşi şi nu le plătesc nimic, pentru că nu am de unde!"
— Kocio! i se adresă mătuşa cu blîndeţe. El însă răspunse.
— Caşcavalul!
împotriva cui vorbea? Servitorii umblau în *vîrful degetelor*. Miqtus rămăsese cu privirile pironite, sorbea mutra nestîlcită, populară, cîmpenească, o sorbea ca pe cea mai bună băutură de pe lume. Sub privirea lui grea şi tulbure, valeţelul se împiedică şi era cît pe-aci să verse ceaiul în capul mătuşii. Bătrînul Franciszek îi trase una după ceafă.
— Franciszek!... făcu mătuşa cu blîndeţe.
— Să fie mai atent! mormăi unchiul şi îşi scoase o ţigară. Valeţelul se grăbi să-i ofere foc. Unchiul, cu

buzele lui subţiri, dădu drumul unui rotocol de fum, vărul Zygmunt slobozi şi el alt rotocol, cu buze tot atît de subţiri, apoi am trecut în salon, unde fiecare s-a aşezat în biedermayerul său inestimabil. Inestimabilitatea insufla de jos un lux nemaipomenit. Afară urla vijelia, vărul Zygmunt propuse cu o oarecare înviorare:

— Poate facem un bridge?

Mie$_4$tus însă nu ştia să joace bridge, aşa că Zygmunt tăcu şezînd. Zosia spuse că toamnele sînt ploioase, iar mătuşa mă întrebă de mătuşa Jadzia. Conversaţia se stingea - unchiul puse picior peste picior, îşi dădu capul pe spate şi privea tavanul, pe care o muscă posacă rătăcea încolo şi încoace - şi căsca arătîndu-ne cerul gurii şi dinţii îngălbeniţi de tutun. Zygmunt practica în tăcere legănarea lentă a piciorului şi urmărirea reflexelor luminoase de pe vîrfurile pantofilor săi, mătuşa şi Zosia şedeau cu mîinile în poale, un foxterier şedea şi el pe masă şi privea piciorul lui Zygmunt, iar Mie$_5$tus şedea în umbră, cu capul sprijinit în palmă, cumplit de tăcut. Mătuşa îşi reveni şi porunci servitorilor să pregătească odaia de oaspeţi, sticle cu apă caldă în paturi şi o farfurioară cu nuci şi dulceaţă. Auzind asta, unchiul spuse în treacăt că ar mînca ceva, iar servitorii supuşi îi aduseră numaidecît. Mîncam, deşi nu prea mai puteam, dar nu puteam să nu mîncăm, fiindcă toate erau pregătite pe tavă şi pentru că ni le ofereau şi ne pofteau. Şi nu puteau să nu ne poftească, fiindcă toate erau pe masă. Miejus se apăra, nu voia în ruptul capului dulceaţă şi bănuiam de ce - din cauza argatului, dar mătuşa îi puse cu blîndeţe o porţie dublă, iar pe mine mă servi cu bomboane scoase dintr-o pungă mică. Dulce, prea dulce se face totul, nu mai pot, prea duios, dar cu farfurioara în faţă nu pot să

nu pot, mă ia cu leşin, copilăria, mătuşa, pantalonaşii, familia, musca, foxterierul, argatul, Miqtus, stomacul plin, zăpuşeala, fleşcăraia de afară, exces, saturaţie, prea mult, abundenţă cumplită, biedermayerul insuflă de jos. Dar nu pot să mă ridic şi să le spun „noapte bună", nu se poate fără o introducere... încercăm totuşi, dar iar ne invită şi ne reţin. în pofida cui îndeasă unchiul Konstanty încă o căpşună în gura lui obosită şi dulce. Deodată Zosia strănută şi asta ne înlesni plecarea. Despărţire, plecăciuni, mulţumiri, coliziunea diferitelor părţi ale trupului. Servitoarea ne conduse suş pe scările de lemn întortochiate, pe care le mai ţin minte... Ne urmează servitorul cu dulceaţă şi cu nuci pe tavă. Zăpuşeală, căldură. Dulceaţa mi se întoarce. Şi lui Mie,tuş i se-ntoarce. Conacul...

Cînd uşa şe închise în urma servitoarei, Miqtus întrebă:

— Ai văzut?

Se aşeză şi îşi ascunse faţa în palme.

— Vorbeşti de valeţel? l-am întrebat eu aparent indiferent. Am lăsat repede storul, mă temeam de fereastra iluminată în spaţiul întunecat al parcului.

— Trebuie să vorbesc cu el. Cobor! Nu, mai bine sună tu! Cu siguranţă e în serviciul nostru. Sună de două ori.

— Ce nevoie ai? încercam eu să-i abat gîndul de la servitor. Pot să apară complicaţii. Ţine minte că unchiul şi mătuşa... Miqtus! am strigat, nu suna, spune-mi întîi ce vrei să faci cu el?

Apăsă pe buton.

— La dracu! răcni. Nu-i de-ajuns dulceaţa, ne-au mai pus şi aici mere şi pere. Ascunde-le în dulap. Aruncă sticlele cu apă caldă. Nu vreau să vadă...

Era furios. O furie în spatele căreia şe ascunde teama pentru destinele, pentru cele mai intime probleme umane.

— Jozio, şopti cu înfiorare, cu căldură şi sinceritate, Jozio, ai văzut, el are mutră şi nu una făcută, ci obişnuită! O mutră fără grimasă! E un argat autentic, altul mai bun nu găsesc nicăieri. Ajută-mă! Singur nu mă descurc!

— Linişteşte-te! Ce vrei şă faci? *"

— Nu ştiu, nu ştiu. Dacă mă împrietenesc... dacă reuşesc să mă în... în... frăţesc cu el... recunoscu ruşinat. Să mă în...frăţesc! Să mă înto...vărăşesc! Trebuie! Ajută-mă!

Valetul intră în cameră.

— Poruncă, spuse.

Stătea lîngâ uşă şi aştepta poruncile noastre. Miqtus îi porunci să toarne apă în lighean. A turnat şi iar s-a pus pe aşteptat, atunci Miqtuş i-a poruncit şă deschidă oberlihtul, iar după ce 1-a deschis 'şi a început să aştepte i-a poruncit să pună prosopul în cui; după ce I-a pus, i-a poruncit să atîrne scurta în

cuier - dar poruncile îl oboseau cumplit. El poruncea, argatul făcea totul fără să crîcnească, iar poruncile semănau tot mai mult cu un viş urît, ah, cum să porunceşti argatului tău în loc să te înfrăţeşti cu el - să-i porunceşti cu aroganţa de ştăpîn şi să-i porunceşti o noapte întreagă să-ţi îndeplinească tot felul de capricii! în cele din urmă, neştiind ce să-i mai poruncească, total lipsit de porunci, îi ceru să scoată sticlele şi merele ascunse în dulap şi-mi şopti disperat:
— încearcă tu. Eu nu mai pot.
Mi-am scos încet haina şi m-am aşezat pe marginea patului, cu picioarele atîrnate - aceasta era cea mai convenabilă poziţie pentru a-1 aborda pe argat. L-am întrebat lenevos, plictisit:
— Cum te cheamă?
— Walek răspunse şi era clar că nu-i un diminutiv, fiindcă prenumele i şe potrivea, de parcă n-ar fi fost demn de a fi Walenty şau de a avea şi un nume de familie. Miqtuş şe cutremură.
— Slujeşti de mult aici?
— Să tot fie vreo lună, luminăţia voastră.
— Dar înainte unde ai slujit?
—; înainte am fost la cai, luminăţia voastră.
— E bine aici?
— Bine, luminăţia voastră.
— Adă-ne nişte apă caldă.
— Poruncă, luminăţia voastră.
După ce a ieşit, lui Miqtuş i-au dat lacrimile. Plîngea ca o mireasă. Lacrimile îi curgeau şiroaie pe faţa chinuită. Ai auzit? Ai auzit? Walek! El n-are nume de familie! Cum i se potriveşte totul! I-ai văzut mutra? Mutră lipsită de grimase, mutră simplă! Jozio, dacă nu se în...frăţeşte cu mine, nu ştiu ce am să mă fac! S-a înfuriat, mi-a făcut

reproşuri că i-am poruncit să aducă apă caldă, nu-şi putea ierta faptul că lipsindu-i poruncile, 1-a pus să scoată sticlele cu apă caldă ascunse în dulap. El cu siguranţă nu foloseşte niciodată apă caldă, darămite sticle cu apă în pat. Cu siguranţă că nici nu se spală. Şi nu e murdar. Jozio, tu ai observat că el nu se spală şi totuşi nu e murdar - murdăria lui nu face nici un rău, nu pute. Hei, hei, dar murdăria noastră, murdăria noastră... Patima lui izbucnise cu o forţă atotcuprinzătoare în odaia primitoare a vechiului conac. De data aceasta Miqtus începu călcînd pe urmele întrebărilor mele:
— Cîţi ani ai? îl întrebă privind înainte.
— îhî... de un să ştiu eu, luminăţia voastră.
Miqtus încremeni. Nu ştia! Nu ştia cîţi ani are! Un argat divin, eliberat de zorzoane caraghioase! Sub pretextul că-şi spală mîinile, se apropie de valet şi-i spuse abia stăpî-nindu-şi tremurul:
— Cred că ai cîţi am şi eu.
Nu era o întrebare. îi lăsa libertatea de a-şi alege răspunsul. Trebuia să înceapă în...frăţirea. Valetul răspunse:
— Poruncă.
Aşa că Miqtus reveni la întrebările inevitabile.
— Ştii să citeşti şi să scrii?
— îhî... Da' de unde, luminăţia voastră.
— Familie ai?
— Am o soră, luminăţia voastră.
— Şi ce face sora ta?
— E la vaci, luminăţia voastră.
El stătea pe loc iar Miţtus se învîrtea în jurul lui, se părea că nu există altă cale decît întrebările şi poruncile, poruncile sau întrebările. Aşa că se aşeză din nou şi începu să-i poruncească:
— Scoate-mi ghetele!
M-am aşezat şi eu. Camera era lungă şi îngustă, iar mişcările noastre, ale celor trei în această cameră nu erau potrivite. Casa mare şi mohorîtă era situată într-un parc întunecat şi umed. Vîntul parcă se mai potolise şi era mai rău - pe vînt puternic ar fi fost mai bine. A întins piciorul, argatul a îngenuncheat şi şi-a aplecat mutra deasupra piciorului, în timp ce mutra lui Mie^us îl domina feudal, palidă

şi înspăimîntătoare, înrăită în porunci, fără să mai ştie ce să întrebe. Atunci l-am întrebat eu:
— Dar stăpînul îţi dă peste mutră?

S-a luminat deodată şi a răspuns bucuros, popular:
— Oho, de dat îmi dă peste mutră! De dat îmi dă! Abia sfîrşi, că eu am şi sărit, ca împins de arcuri, mi-am luat avînt şi l-am plesnit cu dosul palmei peste obrazul stîng. Palma a răsunat în noapte ca o bubuitură de pistol. Flăcăul s-a apucat cu mîna de mutră, dar a lăsat repede mîna şi s-a ridicat.
— Da' ştiu că loviţi! şopti cu admiraţie şi cu veneraţie.
— Cară-te! i-am strigat eu. A ieşit.
— Ce-ai făcut? Mie^us îşi frîngea mîinile. Eu voiam să-i întind mîna! Voiam să-1 iau de mînă! Atunci şi mutrele noastre ar fi fost egale, şi toate celelalte. Tu însă l-ai lovit cu mîna peste mutră. Iar eu i-am întins piciorul! Mi-a desfăcut şiretul ghetei, se căina. De ce-ai făcut-o?!
Habar n-aveam de ce. Totul s-a petrecut ca pe arcuri, am strigat „cară-te", fiindcă l-am lovit, dar de ce l-am lovit? Se auzi o bătaie în uşă şi vărul Zygmunt cu luminarea în mînă, îşi făcu apariţia în prag, în papuci şi în pantaloni.
— Cine a tras? întrebă el. Mi s-a părut că am auzit o împuşcătură de browning?
— Eu l-am plesnit peste bot pe Walek al tău.
— L-ai plesnit peste bot pe Walek?
— Mi-a şterpelit o ţigară.
Preferam să afle de la mine, şi versiunea mea, decît să afle dimineaţa de la servitori. Zygmunt se miră puţin, dar imediat zîmbi ospitalier.
— Excelent. Asta o să-i fie de învăţătură! Şi cum, l-ai plesnit peste bot, aşa dintr-o dată? întrebă neîncrezător. Am pufnit în rîs, dar Miqtus îmi aruncă o privire pe care n-am s-o uit niciodată, o privire de om înşelat, şi a ieşit, cum bănuiam, la toaletă. Vărul 1-a însoţit cu privirea. - Se pare că prietenul tău te condamnă - nu? observă el cu o uşoară ironie. E furios pe tine? Un burghez! - Un. burghez, am repetat eu, pentru că ce puteam spune altceva. - Burghez, spuse el. Unul ca Walek, numai dacă-i dai peste bot te stimează ca stăpîn! Trebuie să-i cunoşti! Lor le place asta!

- Le place, am spus eu. - Le place, le place, ha, ha, ha! Le place! Nu-mi mai recunoşteam vărul. Pînă acum mă tratase mai degrabă cu rezervă, dar apatia lui dispăruse, ochii îi străluceau, îi plăcuse că l-am plesnit pe Walek peste bot, şi eu i-am plăcut; în studentul apatic şi plictisit se trezise nobilul de rasă, de parcă deodată ar fi tras pe nări aromele pădurii şi satului. A pus luminarea pe fereastră şi s-a aşezat cu ţigara la picioarele patului. - Le place, spuse. Le place! Poţi să-i baţi, dar trebuie să le dai şi bacşiş. Eu nu admit bătaie fără bacşiş. Pe vremea lor, tata şi unchiul Seweryn au bătut portarul de la hotelul „Grand". - Iar unchiul Eustachy, am intervenit eu, a bătut un frizer. - Nimeni nu bătea mai bine decît bunica Ewelina, dar asta-i poveste veche. Iată, nu de mult, Henrys Pac s-a îmbătat şi a bătut un controlor. îl cunoşti pe Henrys Pac - e foarte nonşalant. I-am răspuns că eu cunosc cîţiva cu numele de Pac, toţi nespus de naturali şi nonşalanţi, dar pînă acum pe Henrys riu mi s-a întîmplat să-1 întîlnesc. însă Bobis Pitwicki a spart geamul de la „Kakadu" cu moaca chelnerului. - Eu o singură dată i-am dat peste gură unui biletier, spuse el. - Cunoşti familia Pipowski? Ea e o snoabă feroce, dar extrem de estetică. (Unde-i Miqtus? Unde s-a dus? De ce nu se întoarce?) Vărul meu însă nu trădează nici o intenţie de a pleca, palma dată lui Walek ne-a apropiat ca un păhărel de votcă şi iată-1 că flecăreşte trăgînd din ţigară, că bătaia, potîrnichea, Pipowska, naturaleţea, Taziane şi Colombina, Henrys şi Tadzio, în viaţă trebuie să fii realist, şcoala agricolă şi parale, cînd termin studiile. Răspund cam la fel. El iar la fel. Şi eu la fel. El iar despre bătaie, că trebuie să ştii cînd, cu cine şi pentru cît, apoi eu că-i mai bine în ureche decît în bărbie. Dar simt că e ceva fals în toate astea, şi încerc de cîteva ori să-i spun, în timpul pălăvrăgelii, că nu-i asta, că nu-i adevărat, că astăzi nimeni nu mai plesneşte pe nimeni, că nu mai există aşa ceva şi poate că nici nu a existat vreodată, legendă, fantezie nobiliară. Totuşi, nu pot, prea dulce-i sporovăială noastră, ne-a prins fantezia nobiliară şi nu ne mai lasă, sporovăim ca doi tineri nobili! Nu-i rău să mai plesneşti din cînd în cînd peste mutră! Să loveşti peste bot - e foarte sănătos! - Cel mai bun lucru e să-i dai tipului peste gură! - Ei, e timpul să plec şi eu, spuse în sfîrşit.

Am stat atîta... O să ne vedem la Varşovia, am să-ţi fac cunoştinţă cu Henrys Pac. Ia te uită, e aproape douăsprezece. Prietenul tău cam întîrzie... se vede că nu-i sănătos. Noapte bună. M-a îmbrăţişat.
— Noapte bună, Jozio.
— Noapte bună, Zygmunt, i-am răspuns eu.

De ce, nu se întoarce Miqtus? Mi-am şters sudoarea de pe frunte. Cum am ajuns la discuţia asta cu vărul meu? M-am uitat prin oberliht, ploaia se oprise, nu se vedea însă nici la cincizeci de paşi, numai ici şi colo ghiceam în întunericul nopţii contururile copacilor, dar contururile lor păreau mai întunecate şi mai vagi decît întunericul. Dincolo de draperii, străbătut de spaţiul ogoarelor tăcute, ascuns şi nu mai ştiu cum, parcul picura umezeală. Nedesluşind cum e ceea ce privesc, privind şi nevăzînd nimic în afară de contururile mai întunecate decît noaptea, m-am retras în fundul camerei şi am închis oberlihtul. Nu era nevoie de toate acestea. Nu trebuia să-1 lovesc pe argat. Nu era nevoie de atîta sporovăială. La drept vorbind, aici, bătaia e ca un pahar de votcă, cu totul altfel decît democraticele şi uscatele palme orăşeneşti. Fir-ar să fie, ce înseamnă botul unei slugi într-un vechi conac moşieresc? E cumplit, dar cu o singură palmă am scos la iveală mutra valetului, apoi l-am mai şi bîrfit cu Zygmunt. Unde-i Miqtus?
S-a întors pe la unu după miezul nopţii; n-a intrat imediat, întîi s-a uitat prin uşa întredeschisă, să vadă dacă dorm, apoi s-a strecurat ca după o noapte de chef şi a coborît repede fitilul lămpii. Se dezbrăca în grabă. Cînd s-a aplecat asupra lămpii, am observat că mutra lui suferise alte transformări obscure - partea stîngă era tumefiată, semăna cu un măr, dar cu un măr în compot şi totul în el era mărunt ca grisul. Blestemată *măruntirel* Iar a apărut în viaţa mea, de data aceasta pe faţa unui prieten! S-a împopoţonat cumplit - aşa mi-a venit să-i zic - s-a împopoţonat cumplit. Ce forţă uriaşă 1-a putut aranja aşa? La#întrebarea mea Miqtus a răspuns cam prea subţire, piţigăiat:
— Am fost în oficiu. M-am în... frăţit cu argatul. Mi-a dat peste mutră.

— Valetul ţi-a dat peste mutră? l-am întrebat eu, necrezîndu-mi urechilor.
— Mi-a dat, m-a asigurat el cu bucurie, dar tot artificial şi tot prea subţire. - Sîntem fraţi. în sfîrşit, ne-am înţeles. Vorbea însă ca un *sonntagsjäger,* ca un funcţionar municipal care se laudă că a băut la o nuntă ţărănească. Fusese atins de o forţă zdrobitoare, devastatoare, dar atitudinea lui faţă de această forţă nu era sinceră. L-am luat la întrebări şi atunci a recunoscut şovăind şi ascunzîhdu-şi faţa în umbră:
— Eu i-am poruncit.
— Cum aşa? Clocotea sîngele în mine. Cum aşa? I-ai poruncit să te plesnească peste faţă! O să te considere nebun! Mi se părea că şi eu primisem o palmă. Te felicit! Dacă află unchiul şi mătuşa!
— Asta din cauza ta, răspunse mohorît şi zgîrcit. Nu trebuia să-1 loveşti. Tu ai început. Ai vrut să faci pe stă-
f^înul! A trebuit s-o încasez şi eu de la el peste mutră, I pentru că tu i-ai dat... Altfel nu era posibilă egalitatea, iar L_£U n-aş fi putut să mă în...fră...
Stingînd lumina, deşertă^ în fraze întrerupte povestea încercărilor sale disperate. îl găsise pe argat în oficiu curăţînd ghetele stăpînilor şi s-a aşezat lîngă el, dar valetul s-a ridicat. Şi totul s-a reluat *da capo* - a intrat în vorbă, s-a străduit să-1 înveselească, să-1 facă mai vorbăreţ, mai prietenos, dar cum se iveau pe buze, cuvintele se prefăceau într-o idilă searbădă şi lipsită de sens. Argatul răspundea cum putea, dar era limpede că începuse să se plictisească şi nu înţelegea ce vrea de la el acest domn aiurit. în cele din urmă Miqtus s-a încurcat într-un verbiaj ieftin cu obîrşia în revoluţia franceză şi în *Declaraţia drepturilor,* îl lămurea că oamenii sînt egali şi sub acest pretext îi cerea argatului să-i întindă mîna - acesta însă refuza categoric. - Mîna mea nu-i de luminăţia voastră. Atunci lui Miqtus i-a venit o idee năstruşnică: dacă îl va determina pe argat să-i dea peste mutră, gheaţa se va sparge. - Dă-mi peste bot, îl ruga fără să mai ţină seama de nimic, dă-mi peste bot! Şi aplecîn-du-se îşi oferea' faţa palmelor argatului. Valetul însă se apăra. - îhî, zicea, de ce să vă bat, luminăţia voastră? Miqtus 1-a rugat cît 1-a rugat şi deodată a ţipat: Dă-mi,

fir-ar să fie, dacă-ţi poruncesc. Ce-nseamnă asta?! în aceeaşi clipă văzu stele verzi şi auzi un trosnet şi o bubuitură - argatul îl plesnise peste mutră! încă o dată, fir-ar să fie, strigă! încă o dată! Trosnet, bubuitură si stele. Deschide ochii şi vede că argatul stă în faţa lui cu mîinile gata să-i îndeplinească poruncile! Dar o palmă dată la poruncă nu-i o palmă adevărată, e la fel ca apa turnată în lighean şi^ ca descălţatul, şi roşeaţa ruşinii acoperi roşeaţa loviturii. încă, încă, şoptea martirul pentru ca în cele din urmă argatul să se în...frăţească pe faţa lui. Şi din nou trosnet, bubuitură, stele verzi - ah, palmele astea date peste mutră într-un oficiu pustiu, printre cîrpe umede, deasupra găleţii cu apă caldă!
Din fericire, toanele boierului îl făcură pe fiul poporului să rîdă. Probabil ajunsese la concluzia că luminăţiei sale i se întunecase mintea (şi nimic nu dă curaj mai mare oamenilor de rînd decît bolile de

minte ale stăpînilor) şi a început să rîdă de el aşa, ţărăneşte, ceea ce a creat o stare de încredere. în curînd argatul era aşa de înfrăţit, încît îi dădea ghionturi şi-1 jumulea de bani.
— Daţi-mi de-o mahorcă!
Dar toate acestea nu erau ceea ce voia el, erau duşmănoase, nefrăţeşti, neprieteneşti, batjocură populară, ucigătoare, departe de înfrăţirea rîvnită. Suporta însă totul, prefera să fie el terfelit de argat decît să-1 terfelească el pe valet. Din bucătărie a ieşit o slujnică, Marcys'ka, cu cîrpa de frecat duşumeaua udă în mînă şi a început să se minuneze de toată drăcovenia aia.
— O, Doamne! Mare minune!
Toată casa dormea, aşa că ei se puteau zbengui fără teamă cu acest domn care le făcea o vizită oficială, puteau rîde de el cu rîsul acela ţărănesc, popular. Miqtus le venea în ajutor şi rîdea împreună cu ei. Treptat însă, tot rîzînd de Mie^us, au început să rîdă şi de stăpînii lor. - Aşa-s stăpînii! ziceau cu orăcăitul lor popular, de bucătărie şi de oficiu. Aşa-s ei! Nu fac nimic, numa' mîncă şi mîncă, şi asta-i umflă. Mîncă, bolesc, zac, umblă prin odăi şi trăncănesc. Ce mai mîncă! Maică Precistă! Eu n-aş mînca nici pe jumătate, chiar dacă-s ţăran. Ba prînzu', ba gustarea de după-masă, ba bomboane, ba dulceaţă, ba ouă cu ceapă

la gustarea de dimineaţă. Stăpînii-s tare hrăpăreţi şi lacomi - zac cu burta-n sus şi de aici li se trag toate bolile. Iar sţăpînu', cînd o fost la vînătoare, s-o suit pe **pădurar!** S-o suit pe pădurar! Pădurarul' Wincenty stătea în dosu' lui cu altă puşcă, stăpînu' o tras în mistreţ, mistreţu' s-o năpustit la stăpîn, atunci stăpînu' o azvîrlit puşca şi s-o suit pe pădurar - taci Marcysia - s-o suit pe Wincenty. Cum nu era nici un pom pe-aproape, s-o suit pe Wincenty! Pe urmă stăpînu' i-o dat un zlot si i-o poruncit să nu scoată o vorbă, că-1 dă afară. - O, Isuse! Blestemaţii! Taci, că m-o apucat un junghi! Marcysia s-a prins cu mîinile de coaste. - Şi domnişoara tot umblă şi se uită - se preumblă. Asa umblă şi se uită stăpînii. **Domnu'** Zygmunt se uită după mine, da' nu se coboară el atît de jos, o dată m-o oprit şi tot nimic. S-o uitat dacă nu ne vede cineva, pînă m-o prins un junghi de atîta rîs şi am fugit! Pe urmă mi-o dat un zlot şi mi-o poruncit să nu scot o vorbă, fiindcă o fost beat. - Eh, beat! făcu argatul. Nici alte fete nu-1 vor, fiindcă nu face decît să se uite. Are în sat pe una bătrînă, Jozefka, o văduvă, se întîlneşte cu ea prin tufişurile de lîngă iaz, da' o pus-o să jure că nu suflă o vorbă - şi-o găsit! - Hi, hi, hi, hi! Taci, Walus! Stăpînii-s tare de onoare! Sînt tare delicaţi! - Sînt delicaţi, numa' că trebuie să-i ştergi la nas, fiindcă ei singuri nu fac nimic. Slujeşte-i, dă-le, adă-le, ţijie-le paltonu', că singuri nu se-mbracă. Cînd am venit aici tare m-am minunat. Dacă pe mine m-ar ţine cineva aşa, dacă mi-ar face toate poftele, îţi spun cinstit, mai bine m-ar înghiţi pămîntu'. Seara trebuie să-1 ung pe stăpîn cu alifii. - Da' eu pe domnişoara o frămînt, rîse fata, o frămînt cu mîinile, că-i tare slăbuţă. Stăpînii sînt moi şi au nişte minute! Hî, hî, hî, ce minute! - O, Doamne! Se preumblă, mîncă, pârlesc parlefranse şi li se urăşte. - Taci, Walus! Nu vorbi cu păcat, stăpîna-i milostivă! îi milostivă, fiindcă scoate su-fletu' din oameni - sigur că-i milostivă! în sat e o foamete de le chiorâie oamenilor maţele. Scot sufletu' din oameni. Dapăi toţi muncesc pentru ei, stăpînu' iese pe cîmp şi se uită cum robesc oamenii pentru el. - Stăpînei i-e frică de vaci. I-e frică de vaci!!! Stăpînii vorbesc! Stăpînii umblă -hi, hi, hi - stăpînii-s aşa de albi!... Fata orăcăia şi se mira,

argatul, stîrnit, flecărea şi se minuna, cînd, pe neaşteptate, a intrat Franciszek...
— A intrat Franciszek? am strigat eu. Valetul?
— Franciszek! Dracul 1-a adus, ţipă strident. Cred că 1-a trezit orăcăitul Marcyskăi. Fireşte, mie n-a îndrăznit să-mi spună nimic, d^r 1-a beştelit pe argat şi pe Marcyska. Zicea că nu-i vreme de pălăvrăgit, marş la muncă, e tîrziu şi vasele nu-s spălate. Au rupt-o la fugă. Slugoi mizerabil.
— A auzit?
—- Nu ştiu, poate că a şi auzit ceva. Nu-i o figură interesantă - un slugoi cu perciuni şi cu guler tare. Ţăran-tră-dător cu perciuni. Trădător şi turnător. Dacă a auzit ceva, ne toarnă. Şi aşa de bine se tăifăsuia, spuse.
— Se poate lăsa cu scandal, i-am spus eu în şoaptă. El însă ripostă piţigăiat:
— Trădătorii! Şi tu eşti trădător! Toţi sînteţi nişte trădători, trădători...
Multă vreme n-am putut adormi. Deasupra tavanului, în pod, goneau zgomotos jderii sau şobolanii şi auzeam ţipetele, săriturile, goana şi urmărirea, chiţăiturile îngrozitoare ale acelor animale bîntuite de sălbăticie. De pe acoperiş cădeau stropii. Cîinii urlau din obişnuinţă, iar camera, bine închisă, era o cutie plină cu întuneric. Mie^us stătea culcat pe patul lui şi nu dormea, eu pe al meu şi nu dormeam,

stăteam întinşi pe spate, cu mîinile sub cap, cu faţa lipită de tavan - amîndoi vegheam, aşa cum mărturisea respiraţia noastră mută. Ce făcea el sub vălul negurii - da, ce făcea, căci dacă nu dormea trebuia să facă ceva, şi eu făceam ceva. Omul care nu doarme - face ceva, nu poate să nu facă nimic. Aşa că făcea. Şi eu făceam. La ce se gîndea? Ce visa ţipător si subţire, înfrigurat, încordat de parcă ar fi fost strîns cu cleştele? Mă rugam lui Dumnezeu să adoarmă, fiindcă atunci ar fi devenit mai puţin tăcut şi mai vizibil, mai puţin conspirat, s-ar mai fi domolit puţin, s-ar mai fi îmblînzit...
Chinuitoare noapte! Nu ştiam ce-i de făcut? Să fugim cînd se crapă de ziuă? Eram sigur că bătrînul servitor Franciszek va povesti unchiului şi mătuşii despre voroava si bătaia cu argatul. Şi abia atunci o să înceapă dansul infernal, scrîşnetul, falsul, jocurile demonilor, mutra şi iar mutra!
-205 -
Şi poponeţul! De asta să fi scăpat eu de familia Mrodziak? Am trezit bestia! Am stricat servitorii! în noaptea aceea cumplită, stînd treaz în pat, am înţeles taina conacului, a moşierimii şi proprietarilor, taină, ale cărei multiple şi tulburi simptomuri îmi insuflaseră încă din primele clipe sentimentul mutrei şi al fricii de ceea ce urmează mutrei! Slujitorimea reprezenta această taină. Mojicimea era taina moşierimii. împotriva cui căsca unchiul, împotriva cui băga el în gură încă o căpşună dulce? împotriva mojicimii, împotriva slugilor sale! De ce nu şi-a ridicat singur tabachera? Ca să i-o ridice servitorii! De ce ne acoperea cu atîtea amabilităţi şi într-un mod atît de şcolăresc, de unde atîta politeţe, atîta atenţie, atîtea maniere şi bonton? Ca să se deosebească de slujitorime şi să păstreze, în pofida ei, obiceiurile nobiliare. Şi, într-un fel, tot ce făceau ei era pentru slugi şi cu privire la slugi, raportat la slujitorimea din casă şi la cea de pe moşie.
Putea fi altfel? Noi, în oraş, nici nu simţeam că sîntem proprietari; toţi eram îmbrăcaţi la fel, aveam aceeaşi limbă, aceleaşi gesturi şi apoi atîtea nuanţe mărunte ne apropiau de proletariat. Coborînd pe scara negustorilor, conductorilor de tramvaie şi birjarilor puteai aluneca pe neobservate pînă pe treapta măturătorilor. Aici^ însă vocaţia nobiliară creştea ca un plop solitar în pustiu. între stăpîn şi slugă nu exista nici o trecere, căci administratorul locuia pe moşie iar preotul în casa parohială. Nobleţea trufaşă a unchiului creştea direct din aşternutul mojicimii, din mojicime îşi trăgea ea seva. în oraş, se slujea pe căi ocolite şi în forme discreţionale -oamenii se slujeau între ei - aici însă fiecare stăpîn avea mojicul său, căruia îi întindea piciorul ca să-i lustruiască gheata... Iar unchiul şi mătuşa ştiau cu siguranţă ce vorbesc servitorii despre ei în oficiu, cum arată ei în ochii mojicilor. Ştiau, dar nu permiteau acestei ştiinţe să pună stăpînire pe ei, o înăbuşeau şi o înghesuiau în beciurile creierului.
Să fii văzut de propriul tău mojic! Să fii judecat şi bîrfit de un mojic! Să te răsfrîngi mereu prin prisma de mojic a slugii care îţi pătrunde în odăi, îţi ascultă convorbirile, îţi urmăreşte comportarea, se apropie cu cafeaua de masa şi de patul tău - să fii subiectul pălăvrăgelilor grosolane, spălăcite şi nesărate, al bîrfelor din cuhnie şi să
-206 -
nu te poţi explica niciodată, să nu le poţi vorbi de pe picior de egalitate. Adevărul e că numai prin slujitori ca valetul, vizitiul ori camerista poţi cunoaşte rădăcinile moşierimii. Fără valet nu-1 înţelegi pe stăpîn. Fără cameristă nu pătrunzi în natura sufletească a doamnelor, în tonalitatea pasiunilor ce le frămîntă, iar copiii moşierilor se trag din slujnice. Ah, în sfîrşit, abia acum înţelegeam eu cauza ciudatei lor temeri şi îngrădiri, atît de uluitoare pentru toţi orăşenii care poposesc la vreun conac. I-a speriat mojicimea. Erau îngrădiţi de mojicime. Erau în mîna mojicimii. Iată adevărata cauză. Iată veşnica şi tainica lor iritare. Iată lupta pe viaţă şi pe moarte, dreasă cu toate otrăvurile luptelor subterane, camuflate. De o sută de ori mai rea decît conflictele pe fundal pur financiar, pentru că era o luptă impusă de ceva deosebit, de ceva străin - de un trup deosebit, de un spirit străin. Sufletele lor se simţeau ca într-o pădure printre sufletele ţăranilor, trupurile lor delicate de stăpîni se simţeau ca în junglă printre trupurile celor de rînd. Mîinile lor se scîrbeau de labele mojicilor, picioarele stăpînilor urau picioarele slugilor, feţele urau mutrele, ochişorii - ochii, degeţelele - degetele mojicilor, iar faptul era cu atît mai ruşinos cu cît tot timpul erau atinşi de ei, „ţinuţi", cum spunea argatul, îngrijiţi şi unşi cu alifii... Să ai în casă, chiar lingă tine, numai părţi ale corpului atît de deosebite, de străine, fiindcă pe o rază de mulţi kilometri nu întîlneşti decît dintre cele de rînd, nu întîlneşti decît grai popular „şî", „dapăi", „blestemaţii", „smiorcăit", „maică", „taică". Poate doar preotul şi administratorul moşiei să fi fost înrudiţi cu moşierii. Dar administratorul era un angajat particular, iar preotul purta de fapt fustă. Oare nu din singurătate pornea ospitalitatea lor atît. de acaparatoare cu care ne reţinuseră după cină? Cu noi se simţeau mai bine, eram aliaţii lor. Miejus însă trădase chipurile moşierilor pentru o mutră populară de argat.

Un fapt atît de perfid ca acela în care valetul 1-a lovit în faţă pe Mie$_s$tus - orice s-ar spune, oaspete al stăpînului şi domn - trebuia să dea naştere la consecinţe perfide. Ierarhia tradiţională, se baza pe suprematia părţilor trupurilor moşiereşti şi era un sistem ierarhic tensionat şi feudal, în care mîna stăpînului era la nivelul mutrei slugii, iar piciorul ajungea la mijlocul ţăranului. Ierarhia aceasta era străveche.

învoială, canon, lege străveche. O legătură mistică în stare să ţină la un loc părţile stăpînilor şi ale mojicilor, consfinţită de obiceiul veacurilor si numai în sistemul amintit stăpînii puteau să se apropie şi să intre în contact cu mojicimea. De aici provenea magia plesnirii peste bot. De aici cultul aproape religios al lui Walek pentru plesnitul peste bot. De aici destrăbălarea de stăpîn a lui Zygmunt. Fireşte, astăzi nu mai bătea nimeni (deşi Walek recunoscuse că unchiul îl mai atingea), potenţial însă aplicarea unei palme era oricînd posibilă şi astfel se menţinea rangul nobiliar. Acum însă, laba de mojic nu se familiarizase oare cu obrazul stăpînului?
Slujitorii începeau să ridice capul. începeau clevetirile. Oamenii de rînd, stîrniţi şi demoralizaţi de îndrăzneala părţilor trupului, începeau să cîrtească pe faţă împotriva stăpînilor, se înăsprea critica mojicilor - ce va fi, ce se va întîmpla cînd vor ajunge toate acestea la urechile unchiului şi mătuşii, iar chipul stăpînului va da ochii cu mutra masivă a oamenilor de rînd?

Capitolul XIV

BUCURĂ-TE, MUTRĂ ŞI ALTĂ SURPRINDERE

A DOUA ZI, după micul dejun, mătuşa mă luă deoparte. Dimineaţa era proaspătă, însorită, pămîntul - umed şi negru, pilcurile de copaci înveşmîntaţi în frunziş albastru de toamnă stăteau tăcute în curtea mare; sub copaci, găinile scormoneau şi ciuguleau. Timpul se oprise în văzduhul dimineţii, iar razele aurii se aşterneau pe duşumeaua fumoarului. Cîinii umblau moleşiţi dintr-un colţ în altul. Porumbeii gîngureau. Mătuşa era răscolită din interior de un val de adîncime.
— Dragul meu, mi se adresă ea, explică-mi, te rog... Franciszek mi-a spus de colegul tău că stă cu servitorii îr bucătărie. E vreun agitator?
— Teoretician! îi răspunse Zygmunt. Nu-ţi face griji, mamă - teoretician al vieţii! A venit la ţară cu teorii - un democrat de la oraş!
Era încă vesel şi avea un aer de stăpîn... după ziua de ieri.
— Zygmus, el nu e teoretician, ci practician. Franciszek zice că a dat mîna cu Walek.
Din fericire, bătrînul valet nu spusese totul, iar unchiul, din cîte am înţeles, nici nu fusese înştiinţat. M-am prefăcut că nu ştiu nimic, am'rîs (de cîte ori viaţa nu ne sileşte să rîdem), am mormăi ceva despre ideologia lui Miejus şi, deocamdată, totul s-a terminat cu bine. Fireşte, cu Miqtus nimeni n-a vorbit despre asta. Pînă la prînz am jucat „King". Zosia propusese acest joc de societate ca să ne distrăm şi nu se cuvenea s-o refuzăm, aşa că pînă la masă jocul pusese stăpînire pe noi. Zosia, Zygmunt, Miqtus şi cu mine, plictisiţi şi rîzînd, puneam cărţile pe postavul verde, tăind cu majora, la culoare, sau cu atu-ul de cupă. ZygmUnt juca exact, sec, ca la club, cu ţigara în gură, şi azvîrlea cărţile precis şi orizontal, iar levatele le aduna zgomotos cu degetele sale albe. Miqtus îşi umezea degetele cu salivă,

mototolea cărţile şi, ruşinîndu-se de jocul acesta prea domnesc, trăgea cu ochiul la uşă, să nu-1 vadă argatul - ar fi preferat să joace „popa prostul" jos, pe podea. Eu mă temeam cel mai mult de prînz, fiindcă prevedeam că la masă Mie^us nu va rezista confruntării cu argatul şi nu m-am înşelat.
La aperitiv s-a dat bigos[1], apoi supă de roşii, şniţele din carne de viţel, pere în sos de vanilie, toate gătite cu degetele de mojic ale bucătăresei, iar slujitorii serveau în *vîrful degetelor* - Franciszek în mănuşi albe iar valetul desculţ, cu şerveţelul pe braţ. Palid, cu privirile plecate, Miqtus mînca delicatele produse culinare pe care i le servea Walek şi se chinuia, fiindcă era hrănit de argat cu tot felul de bunătăţi. în plus, vrînd a-i da de înţeles, în mod delicat, cît de nepotrivite fuseseră excesele lui din oficiu, mătuşa i se adresa exagerat de politicos, îl întreba despre relaţiile familiale şi despre răposatul taică-su. Silit să formuleze fraze rotunde, răspundea, chinuindu-se, cît putea mai încet, ca să nu audă argatul, şi nu îndrăznea să-1 privească. Poate că de aceea, la desert, în loc să-i răspundă mătuşii a rămas cu linguriţa în mînă dus pe gînduri, cu privirile pierdute şi cu un zîmbet duios şi umil pe mutra subţire şi piţigăiată. Nu-1 puteam înghionti, fiindcă stăteam de cealaltă parte a mesei. Mătuşa tăcu, în schimb argatul pufni într-un rîs batjocoritor, aşa cum fac de obicei oamenii simpli cînd îi privesc stăpînii, şi îşi acoperi gura cu palma. Valetul îl croi după ceafă. Unchiul tocmai îşi aprindea ţigara şi inspira fumul. Văzuse? Doar fusese totul atît de clar, încît îmi era teamă că-i porunceşte lui

Mie^us să se ridice de la masă.
Dar Konstanty slobozi un rotocol de fum pe nas, nu pe gură!
— Vin, strigă el, vin! Aduceţi vin!
Era într-o dispoziţie excelentă, se lăfăia pe scaun şi bătea toba cu degetele pe masă.
— Vin! Franciszek, porunceşte să aducă din pivniţă o sticlă de „bunica Henrykowa", să bem şi noi un păhărel!
Bigos - mîncare specific poloneză făcută din varză muiată, came, cîrnaţi şi ciuperci.

Walek, cafea! Ţigări de foi! Să aprindem şi cîte o ţigară de foi, la dracu cu ţigaretele!
Şi îmbiindu-1 pe Miqtus să bea, începu să povestească cum vîna pe vremuri fazani cu prinţul Seweryn. Şi tot îmbiindu-1 special pe Miqtus, uitînd de ceilalţi, povestea despre frizerul de la hotelul „Bristol", cel mai bun dintre frizerii cu care avusese de-a face. Se încălzise, se înviorase, iar servitorii îşi dublaseră atenţia şi turnau de zor în pahare cu degetele lor de mojici. Miqtus, un cadavru cu paharul în mînă, bea fără să înţeleagă cărui fapt îi datorează atenţia neaşteptată pe care i-o acorda unchiul Konstanty, se chinuia cumplit, dar nu avea ce face, trebuia să bea vinul acela vechi, delicat, cu buchet şi cu aromă, de faţă cu Walek. Şi pentru mine reacţia unchiului era neaşteptată. După masă m-a luat de braţ şi m-a condus în fumoar.
— Prietenul tău, spuse realist şi aristocratic în acelaşi timp, e pede... pede... Hîm... Se dă la Walek! Ai observat? Ha, ha. Ei, numai să nu afle doamnele. Şi prinţului Seweryn îi plăcea din cînd în cînd!
îşi întinse picioarele lungi. Dar cu cîtă măiestrie aristocratică rostise aceste cuvinte! Le rostise cu o eleganţă nobiliară, la care contribuiseră patru sute de chelneri, şaptezeci de frizeri, treizeci de jochei şi tot atîţia *maître d'hotel.* Cu cîtă plăcere îşi etala cunoştinţele pipărate despre viaţa de *~t>on vivant,* de *grand seigneur,* pe care le dobîndise prin restaurante. Ur nobil de rasă, aflînd ceva â la perversitate sau ceva despie un abuz sexual, nu-şi manifesta altfel maturitatea de bărbat trecut prin viaţă, maturitate însuşită de la chelneri şi de la frizeri. Dar pe mine experienţa lui de viaţă, pipărată şi ; dunată de prin restaurante, mă întărîtă numaidecît, aşa cum întărîtă pisica un cîine, şi mă revoltă uşurinţa cinică cu care apela la cea mai comodă, la cea mai nobiliară interpretare a întîmplării. Uitasem de toate temerile şi ca să-i fac în necaz am dat totul în vileag! Dumnezeu să mă ierte, dar din cauza maturităţii lui de restaurant, m-am rostogolit în verdeaţă şi m-am hotărît să-i servesc ceva mai puţin fript şi mai puţin prăjit decît bucatele ce se consumă prin restaurante.
— Nu-i ceea ce crezi dumneata, unchiule, am ripostat eu cu naivitate, el doar se în... fraţeşte.

Konstanty se miră:
— Se înfrăţeşte? Cum... se înfrăţeşte? Ce înţelegi tu prin „se înfrăţeşte"? Dezorientat, mă privi pe sub sprîncene.
— Se în... fraţeşte, am răspuns eu. Vrea să se în... frăţească.
— Se înfrăţeşte cu Walek? Ce-i aia se înfrăţeşte? Poate vrei să spui >că face agitaţie printre servitori? Agitator? Bolşevism,,sau ce? ' ' <
— Nu, se înfrăţeşte ca un- băiat cu alt băiat. . Unchiul se qdică şi scutura scrumul. Tăcea căutîndu-şi cuvintele. ^'
^— Se înfrăţeşte/repetă el. Se înfrăţeşte cu poporul, nu? încerca să definească acest fenomen, să-1 facă posibil în sfera relaţiilor sociale, în viaţă, în anturaj, o simplă înfrăţire între băieţi era inacceptabilă, simţea că aşa ceva nu se serveşte în nici un restaurant bun. Cel mai mult îl enerva faptul că urmînd exemplul lui Miqtus pronunţam şi eu „se în... frăţeşte" cu o anumită bîlbîială sfioasă şi vinovată. Asta îl bulversase complet.
— Se înfrăţeşte cu oamenii de rînd? întrebă circumspect.
Iar eu: Nu, se înfrăţeşte cu băiatul. - Cu băiatul se înfrăţeşte? Şi? Vrea să bată mingea cu el, sau ce? - Nu. E colegul lui, aşa ca băiat, se înfrăţeşte ca un băiat cu un ■ flăcău. Unchiul se înroşise probabil pentru întîia oară de cînd mergea la frizer, ah, îmbujorarea aceea *a rebours* a unui om de lume matur în faţa unui naiv - scoase ceasul, îl privi şi-1 întoarse căutînd termenul ştiinţific, politic, economic, medical, care să cuprindă, ca o cutie, materia sentimental-alunecoasă. - Vreo perversiune? Cum? Vreun complex? Se în... frăţeşte? O fi socialist, pepesist*? Democrat? Se... înfrăţeşte? *Mais qu'est-ce que c'est* se în... frăţeşte? *Commenf!* se în... frăţeşte? *Fratemite quoi, egalite, liberte?* Trecuse la franceză, dar nu într-un mod agresiv, dimpotrivă, ca unul care caută un adăpost, caută salvarea în franceză. Era lipsit de apărare în faţa flăcăului. Aprinse o ţigară, dar o stinse numaidecît, puse picior

peste picior şi îşi mîngîie mustăcioara.
Membru al Partidului Socialist Polonez (P. P. S.)
— Se înfrăţeşte? *What is **that*** se în... frăţeşte? La dracu! Prinţul Seweryn...
Eu repetam cu o îndărătnicie potolită „se în... frăţeşte" şi pentru nimic în lume n-aş fi renunţat la naivitatea verzuie şi pufoasă cu care îmi tratam unchiul.
— Kocio, i se adresă blînd mătuşa, care se oprise în prag cu o pungă de bomboane în mînă, nu te enerva, el se înfrăţeşte întru Cristos, se"înfrăţeşte în iubirea de aproapele nostru.
,"■ .■"
—- Nu! am ripostat eu îndărătnic. Nu! Se în... frăţeşte aşa... nud, fără nimic!
— Prin urmare, tot pervers e! strigă unchiul.
— Nicidecum. Se în... înfrăţeşte aşa în general, fără nimic, şi fără perversitate. Se înfrăţeşte ca flăcău.
— Flăcău? Flăcău? Dar ce înseamnă asta? *Pardon, mais qu' est-ce que c'est* flăcău, se prefăcea că nu înţelege. Ca flăcău cu Walek? Cu Walek şi asta în casa mea? Cu valetul meu? Se enervă şi apăsă pe butonul soneriei. Vă arăt eu flăcău!
Valetul intră în cameră. Unchiul se apropie de el cu braţul ridicat şi poate că l-ar fi plesnit peste mutră, scurt, fără avînt, dar se opri şi se zăpăci la mijlocul drumului, se descumpăni psihic şi nu putu lovi, nu putu contacta mutra lui Walek în aceste condiţii. Să baţi un flăcău pentru că e flăcău? Să-1 baţi pentru că „se înfrăţeşte"? Exclus. Şi Konstanty, care ar fi lovit cu uşurinţă pentru o cafea vărsată, coborî braţul.
— Afară! strigă.
— Kocio! i se adresă mătuşa cu blîndeţe, Kocio!
— Asta nu ajută la nimic, am intervenit eu. Dimpotrivă, bătaia nu face decît să sporească în... frăţirea. Lui îi plac cei bătuţi.
Unchiul clipi din ochi de parcă ar fi scuturat cu degetul o omidă de pe vestă, dar nu spuse nimic; ironizat cu naivitate, de jos, acest virtuoz al ironiei saloanelor şi restaurantelor era ca un spadasin atacat de o raţă. Nobilul de ţară umblat prin lume se dovedi pueril de naiv în faţa naivităţii. Şi ce-i mai interesant, cu toată educaţia şi experienţa lui de viaţă, nu-i trecuse prin minte că eu m-aş fi putut alia cu Miqtus şi cu Walek împotriva lui şi că m-aş fi putut bucura

de neputinţa lui. Pe el îl caracteriza acea loialitate a cercurilor alese care nu admit trădarea în rîndurile lor. Intră bătrînul Franciszek, bărbierit, cu favoriţi, în livrea, şi se opri în mijlocul camerei.
La vederea lui, Konstanty, care se cam enervase, luă obişnuita-i atitudine flegmatică.
— Ce mai e nou, Franciszek? întrebă binevoitor, dar în vocea lui se simţea severitatea stăpînului faţă de un bătrîn şi veritabil servitor, la fel ca faţă de un vechi şi veritabil vin. Ce vînt te aduce, Franciszek?
Servitorul aruncă o privire spre mine, dar unchiul y dădu din mînă: Dă-i drumul, Franciszek.
— Domnia-voastră aţi vorbit cu Walek?
— Am vorbit^ dragă Franciszek, am vorbit.
, — Atît am vrut să spun că-i bine că aţi stat de vorbă cu el. Eu nu l-aş mai ţine nici un minut! L-aş azvîrli cît colo. Prea şi-a luat nasul la purtare! Oamenii au şi început să vorbească.
Trei fete străbătură în goană curtea conacului arătîn-du-şi pulpele goale. în urma lor alerga şi lătra un cîine şchiop. Zygmunt intră în fumoar.
— Vorbesc? îl întrebă unchiul pe Franciszek. Ce vorbesc?
— Vorbesc despre domniile-voastre!
— Despre noi?
Din fericire, bătrînul servitor nu voia să spună mai mult. - Vorbesc despre domniile-voastre, zicea. Walek s-a-mprietenit cu domnul cel tînăr care a venit acum şi, iertat să-mi fie, dar vorbesc despre domniile-voastre fără pic de respect. Mai cu seamă Walek şi fetele de la cuhnie. I-am auzit eu ieri cum au vorbit cu domnişorul pînă noaptea tîrziu, au trăncănit de toate, de toate. Trăncănesc ce le vine la gură. Trăncănesc de să te ferească sfîntu'! Stăpîne, eu l-aş goni numaidecît pe derbedeu - servitorul exemplar se înroşi ca un bujor, ah, roşeaţa bătrînului valet! îi răspunse în tăcere şi subtil roşeaţa stăpînului. Stăpînii stăteau tăcuţi, nu se cuvenea să pună întrebări, dar poate că mai zice el ceva - se agăţară cu privirile de buzele lui - n-a mai zis nimic.

— Bine, bine, Franciszek, spuse în cele din urmă unchiul Konstanty, poţi să pleci.

Servitorul plecă aşa cum venise.
„Vorbesc despre domniile-voastre", mai mult n-au aflat.
Unchiul se mulţumi cu o observaţie acră la adresa mătuşii: prea laşi servitorii de capul lor, sufleţel, de ce s-au stricat aşa? Nişte poveşti? Şi au început să vorbeacă despre altceva şi multă vreme după plecarea serviterului au schimbat tot felul de observaţii banale de tipul: unde-i Zosia, a sosit poşta? bagatelizînd totul numai să nu arate cît de dureros îi atinsese relatarea lacunară a lui Franciszek. Abia după vreun sfert de ceas de bagatelizare, Konstanty se întinse, căscă şi porni încet să măsoare parchetul în direcţia salonului. îmi închipuiam ce căuta acolo: pe Miqtus. Trebuia să stea de vorbă cu el, îl apăsa nevoia psihică de a lămuri lucrurile fără întîrziere, de a clarifica totul, nu mai rezista în aceste chinuri. Mătuşa porni şi ea pe urmele lui.
Mie$_s$tus însă nu era în salon. Numai Zosia şedea ţinînd pe genunchi manualul de cultivare raţională a zarzavatului şi se uita pe pereţi după o muscă. Nu era nici în sufragerie, nici în cabinetul de lucru. Conacul moţăia în liniştea după-amiezii, iar musca bîzîia, în curte găinile umblau prin iarba ofilită, ciuguleau pămîntul, pincerul atingea coada pudelului şl—l muşca. Unchiul, Zygmunt şi mătuşa se împrăştiaseră prin casă în căutarea lui Miejus, fiecare pe cont propriu. Mîndria nu le permitea să recunoască totuşi că-1 caută. Imaginea nobililor puşi într-o mişcare aparent neglijentă şi domoală, şi totuşi îndîrjită, era mai ameninţătoare decît cea mai violentă urmărire, şi-mi frămîntam mintea cum să îndepărtez scandalul care se profila ca un buboi. Nu mai aveam nici un acces la ei. Se închiseseră în ei. Nu mai puteam vorbi cu ei despre aşa ceva. Trecînd prin sufragerie, am văzut-o pe mătuşa oprindu-se în faţa uşii oficiului, din spatele căreia răzbăteau, ca de obicei, vociferările, ţipetele şi zarva fetelor care spălau vasele. îngîndurată, prudentă, mătuşa avea înfăţişarea unei stăpîne care-şi spionează propriii slujitori, iar obişnuita ei bunătate dispăruse fără urmă. Zărindu-mă, tuşi şi se îndepărtă. între timp, unchiul ajunsese sub fereastra cuhniei, ce dădea spre curte, dar cînd

una dintre fetele de la bucătărie scoase capul pe fereastră, strigă: Zielihski! Zielihski! Spune-i lui Nowak să repare jgheabul ăsta! Şi porni încet pe aleea cu carpeni, urmat de grădinarul Zielihski cu căciula în mînă. Zygmunt se apropie de mine şi mă luă de braţ.
— Nu ştiu dacă-ti plac din cînd în cînd muierile de la ţară, ceva mai vîrstnice, mai trecute, pentru că mie-mi plac muierile - Henrys Pac a introdus această modă - îmi plac muierile - trebuie să-ţi spun că din cînd în cînd şi mie-mi plac muierile - *J'aimeparfois une simple* muiere, îmi plac muierile, fir-ar să fie! îmi plac muierile! Holari, holari, îmi place muierea simplă şi mai bătrîioară!
Aha, se temea să nu fi auzit de la servitori de bătrîna lui, de „vădanca" Jozefka, cu care se întîlnea în tufişurile de pe malul lacului; se punea la adăpostul ciudăţeniilor modei, îl amesteca şi pe tînărul Pac. Nu i-am răspuns nimic, convins că odată puşi în mişcare moşierii nu mai pot evita ciudăţeniile, această stea bizară răsărise iar pe firmamentul meu şi-mi aminteam de toate peripeţiile prin care am trecut de cînd mă împoponase Pimko. Asta însă mi se părea cea mai cumplită. Am ieşit cu Zygmunt în curte, unde apăru îndată şi unchiul, în capătul aleii cu carpeni, urmat de grădinarul Zielihski cu căciula în mînă.
— Superbă vreme, ne strigă el în văzduhul curat. S-a zvîntat!
într-adevăr, vremea era superbă, pe fundalul zărilor albastre, copacii îşi cerneau frunzele aurii-roşcate, pincerul se hîrjonea cu pudelul. Miqtus însă nu era nicăieri. Sosi şi mătuşa cu două ciupercuţe în palmă, pe care ni le arăta de departe cu zîmbetul ei blînd şi plin de bunătate. Ne-am adunat în faţa pridvorului şi cum nimeni nu recunoştea că de fapt îl căutam pe Miqtus, între noi se înstăpîni o deosebită delicateţe şi amabilitate. Mătuşa întreba cu bunătate dacă nu ne e frig. Stăncuţele stăteau în copaci. Copiii cu degetele mînjite vîrîte în gură stăteau agăţaţi pe poartă, vorbeau ceva între ei şi se holbau la stăpînii care umblau prin curte, pînă cînd Zygmunt îi goni izbind cu piciorul în pămînt, o clipă mai tîrziu însă începură să se holbeze la noi prin gard, aşa că-i mai goni o dată, după care Zielihski îi goni cu pietre - fugiră, dar îşi reluară holbarea de după

fîntînă, pînă cînd Zygmunt îi lăsă în pace. în schimb, Konstanty porunci să i se aducă mere şi începu să mănînce ostentativ, aruncînd cojile pe jos. Mînca împotriva copiilor.
— Bla, bla, mormăia.
Miqtus nu era nicăieri, ceea ce nici unul dintre noi nu sublinia în cuvinte, deşi toţi aveam nevoie de o confruntare, de o clarificare. Dacă ceea ce făceam noi se numea urmărire, atunci era o urmărire nespus de lentă, perfect nonşalantă, aproape imobilă şi de aceea ameninţătoare. Nobleţea îl urmărea pe

Miqtus, dar nobilii abia se mişcau. Cu toate acestea, rămînerea noastră în curte părea lipsită de sens, mai cu seamă că gloata de copii continua să se holbeze prin gard, aşa că Zygmunt sugeră să vizităm acareturile.

— Să mergem în ogradă, spuse el şi ne-am îndreptat încet în partea aceea; unchiul Konstanty mergea urmat de grădinarul cu căciula în mînă, iar copiii îşi mutară holbarea de sub uluci în preajma hambarului. De la poartă începea noroiul şi tăbărîră pe noi gîştele, noroc că sări la ele administratorul; un cîine şchiop îşi arătă colţii şi mîrîi; de data asta ne sări în ajutor paznicul de noapte. Dulăii legaţi la grajduri începură să mîrîie şi să latre întărîtaţi de costumele noastre străine. Eu purtam un costum orăşenesc cenuşiu, guler, cravată şi ghete, unchiul purta pardesiu, mătuşa - un mantou negru cu blană şi o pălărie în formă de suveică, Zygmunt - ciorapi scoţieni şi pantaloni golf. Tot drumul a fost un calvar, cel mai greu drum pe care l-am parcurs vreodată; o să aflaţi despre aventurile mele în prerie şi printre negri, dar nici un negru nu se poate compara cu acest peregrinaj prin curtea din Bolimow. Nicăieri nu întîlneşti un exotism mai deşănţat. Nicăieri nu întîlneşti o otravă mai ucigătoare. Nicăieri sub picioarele omului n-au înflorit fantasme şi flori-orhidee mai nesănătoase, nicăieri -atîţia fluturi orientali, ah, nici un colibri nu poate fi mai exotic decît o gîscă pe care n-a atins-o niciodată mîna omului. Ah, pentru că aici nimic nu era atins de mîna noastră, argaţii de la şură - neatinşi, fetele de la hambare -neatinse, vitele, păsările, furca, orcicurile, lanţurile, curelele si sacii - toate neatinse. Păsări sălbatice, cai - mustangi, fete sălbatice şi porci sălbatici. Cel mult mutrele argaţilor

atinse de unchiul, sau mîna mătuşii atinsă de argaţi, cînd depuneau pe ea sărutul lor popular şi supus. în afară de asta, nimic şi nimic mai mult, totul aici era neştiut şi necunoscut! Mergeam călcînd pe tocuri, cînd pe poartă pătrunseră vacile. O cireada enormă, minată şi gonită de nişte copii de zece ani, umple ograda, iar noi ne-am trezit în mijlocul vitelor neştiute şi necunoscute.

— *Attention!* strigă mătuşa. *Attention, laisser Ies passer!*

— Atansiolasepa! Atansiolasepa! o îngînară copiii la hambare, dar paznicul de noapte şi administratorul săriră şi alungară şi copiii şi vacile. Lîngă staul, nişte fete necunoscute porniră un cîntec popular - „oi, dana!" - dar cuvintele nu puteau fi înţelese. Poate cîntau ceva despre conaş? Cel mai neplăcut era însă faptul că stăpînii păreau a fi sub ocrotirea sătenilor şi cu toate că ei deţineau şi conduceau întreaga exploatare economică, în exterior totul avea aparenţele unei alintări, de parcă mojicimea îi alinta pe stăpîni, iar stăpînii erau alintaţii mojicimii - administratorul, ca un sclav, o trecea pe mătuşa în braţe peste băltoace, dar părea că o alintă. Sugeau ei poporul din punct de vedere economic, dar în afară de acest supt economic mai intervenea şi un supt cu caracter infantil, nu-i sugeau numai sîngele, ci şi laptele, şi în zadar unchiul îi înjura aspru şi neîndurător pe argaţi, în zadar mătuşa, ca o mamă, se lăsa sărutată pe mîini cu o bunătate patriarhală - nici bunătatea patriarhală, nici cele mai aspre porunci nu reuşeau să înăbuşe impresia că stăpînul e fiul sătenilor, iar stăpîna -fiica lor. De altfel, poporul de aici nu era atît de îmbrobodit de intelectuali ca gloata aceea de la periferia oraşului, care se ascundea printre cîini la vederea noastră, era cel dintot-deauna, neclintit, înrădăcinat în el, încît văzîndu-1 chiar şi de departe, simţeam în el o putere de o mie de cai de tracţiune adunaţi la un loc.

In apropierea coteţului, bucătăreasa îndopa un curcan gras, hrănindu-1 peste măsură, cinstind apetitul stăpînilor, pregătindu-le mîncăruri gustoase. In faţa fierăriei, i se tăia coada unui mînz de ham, ca să arate mai frumos. Zygmunt îl bătu pe crupă, îl căută în gură, calul era unul dintre puţinele lucruri pe care conaşul avea voie să le atingă, iar

nişte fete necunoscute şi supte îi cîntară şi mai tare: oi, dana, dana, dana, dana! Amintirea bătrîioarei îi strica însă mîndria de conaş, aşa că lăsă, mofluz, gîtul calului şi se uită bănuitor la fete să vadă dacă nu îşi rid de el. Un ţăran bătrîn şi noduros, tot neştiut şi cam supt, se apropie şi-i sărută mătuşii partea permisă a trupului. Alaiul nostru ajunse la capătul ogrăzii. Dincolo de ogradă se zăreau drumul şi tabla de şah a cîmpului, întinderi nesfîrşite. De departe, de departe ne zări un argat supt, care tocmai se oprise cu plugul, dar dădu numaidecît bice calului. Pămîntul reavăn nu îngăduie oprirea şi şederea. Pe partea dreaptă a stăpînului - brazde, mirişti, ţeline şi turbărie, pe partea stîngă - pădurea veşnic verde, conifere. Mie^us nu era nicăieri. O găină sălbăticită ciugulea boabe de ovăz.

Deodată, la cîteva sute de paşi, Miqtus ieşi din pădure, nu singur, cuvaletul lîngă el. Nu ne-a zărit - nu mai vedea nimic, nu avea ochi şTurechi decît pentru argat. Se învîrtea şi sărea ca un fante în jurul lui, îl apuca de mînă, se uita în ochii lui. Argatul făcea mare haz de el, rîdea ţărăneşte, popular şi-1 bătea

prieteneşte pe umăr. Mergeau pe marginea crîngului. Miqtus cu argatul - nu, argatul cu Miqtus alături! în euforia lui, Miqtus ducea mereu mîna la buzunar şi-i dădea ceva argatului, probabil - zloţi, iar argatul, tot mai îndrăzneţ, îi dădea ghionturi.
— Sînt beţi! şopti mătuşa...
Nu erau beţi. Coborînd spre asfinţit, globul solar lumina şi reliefa totul. Argatul îl lovi pe Miqtus cu palma peste obraz la asfinţitul soarelui...
Zygmunt tună:
— Walek!
Argatul o rupse la fugă în pădure, Miqtus parcă se / trezi mergînd, smuls din vrajă. Am pornit spre el drept , peste mirişte, aşa că şi el a pornit spre noi. Konstanty însă nu voia să se ajungă la explicaţii în mijlocul drumului, căci copiii se holbau în continuare din ogradă, iar ţăranul supt ara.
— Să ne plimbăm puţin prin pădure, propuse brusc unchiul Konstanty, cu o politeţe deosebită şi din cîmp intrarăm direct în crîngul întunecat. Tăcere. Explicaţia avu loc între puieţii deşi de brad - stăteam înghesuiţi unul lîngă
-219-
altul. Unchiul Konstanty tremura în interior, dar îşi dublă politeţea.
— Văd că-ţi place societatea lui Walek, începu el cu o ironie subtilă.
Mie^tus răspunse piţigăiat şi cu o ură palidă:
— îmi place...
în bradul spinos, cu mutra acoperită de cetină, Miqtus părea o vulpe încolţită de gonaci, la doi paşi de el - mătuşa într-un alt conifer, unchiul, Zygmunt... Dar unchiul întrebă glacial şi cu un sarcasm abia perceptibil:
— Se zice că dumneata te în...frăţeşti cu Walek? Urmă un strigăt plin de ură, frenetic:
— Mă în... frăţesc!
— Kocio, interveni mătuşa cu bunătate, să mergem. Aici e umezeală!
— E cam des crîngul acesta. Tot al treilea brad trebuie tăiat, îi spuse Zygmunt tatălui.
— Mă în... frăţesc! scînci Miqtus. Nu-mi puteam închipui că-1 vor condamna la asemenea chinuri. Intraseră în crîng ca să rămînă surzi? Unde-i explicaţia? Unde-i judecata? Cu cîtă perfidie răsturnaseră rolurile; *nu-1 rezolvau* -atît erau de mîndri, atît erau de grăbiţi să-şi arate dispreţul, încît renunţaseră la explicaţii. Bagatelizau, minimalizau totul. Se făceau că nu-1 văd - ah, boieri turbaţi şi ticăloşi!
j — Dumneavoastră v-aţi urcat pe pădurar! strigă Miqtus. V-aţi urcat pe pădurar de frica mistreţului! Ştiu
9 asta! Toţi vorbesc! Bla, bla! Bla, bla - bîiguia pierzîndu-şi, de furie, şi fărîma de sţăpînire de sine. Konstanty strînse din dinţi şi - tăcere.
— Walek o să zboare! îi spuse rece Zygmunt tatălui.
— Da, Walek o să fie dat afară, reluă sec unchiul Konstanty. îmi pare rău, dar nu sînt obişnuit să tolerez servitori destrăbălaţi.
Se răzbunau pe Walek! Ah, boieri perfizi şi ticăloşi, nici nu catadicseau să-i răspundă, ci îl izgoneau pe Walek, îl loveau prin Walek. Oare nu făcuse la fel şi bătrînul Franciszek în oficiu - lui nu-i spusese nici un cuvînt, dar îi beştelise pe fată şi pe Walek? Bradul se cutremură şi Miqtus era cît pe aci să sară să le scoată ochii, cînd din
- 220 -
desiş, chiar lîngă noi, ieşi pădurarul în veston verde, cu puşca peste umăr, şi salută protocolar.
— Urcaţi-vă pe el! strigă Miqtus. Urcaţi-vă pe el, că vine mistreţul! Uite mistreţul!!!... Bătrîna, bătrîna Jozefka! îi mai strigă lui Zygmunt şi porni ca un nebun prin pădure. Am alergat după el. Miqtus, Miqtus! strigam fără rezultat. Brazii mă loveau. îmi biciuiau mutra! Nu voiam în nici un chip să-1 las în pădure pradă singurătăţii. Săream peste copacii prăvăliţi şi peste smîrcuri, vizuini, crăpături, rădăcini. Din crîng am ajuns în codru, Miqtus alerga şi mai repede, alerga şi alerga ca un mistreţ ieşit din minţi!
Deodată am zărit-o pe Zosia, care se plimba prin pădure şi, plictisindu-se, aduna ciuperci de sub muşchi. Goneam drept spre ea şi-mi era teamă că în furia lui, Miqtus i-ar putea face vreun rău. Fugi! i-am strigat. Vocea mea trebuie să fi fost înspăimîntătoare, pentru că a rupt-o la fugă, iar Miqtus, văzînd-o că fuge, a început s-o alerge, s-o urmărească. Mi-am adunat ultimele puteri, să-1 ajung măcar cu o clipă mai devreme de a ajunge el la Zosia. Din fericire, Mjej;uj_^^;_îmrjiedicaţ_de o rădăcină şi a rămas întins într-o_pjaLejiiţă. L-am ajuns.

— Ce vrei? se răsti el lipindu-şi faţa de muşchi. Ce vrei?
— întoarce-te acasă!
— Luminăţiile lor! azvîrli cuvintele printre dinţi. Luminăţiile lor! Du-te, du-te! Şi tu eşti luminăţia ţa!
— Nu, nu sînţ!
— Ba da! Eşti! Luminăţia ta! Luminăţia ta!
— Miqtus, hai acasă, trebuie să încetezi cu asta! O să fie mare nenorocire! Trebuie să încetezi, să termini, s-o iei altfel!
— Luminăţia ta! Stăpînii, lovi-i-ar boala! Nu lasă! Scîrbele! O, Doamne! Te-au îmbrobodit şi pe tine!
— încetează, ăsta nu-i limbajul tău! Cum vorbeşti? Cum vorbeşti tu cu mine?
— Ba-i al meu, al meu!... Nu-1 dau! AI meu! Lasă-1! Vor să-1 izgonească pe Walek. Să-1 izgonească! Nu-1 dau -i-al meu - nu-1 dau!...
— Hai acasă!

Ruşinoasă întoarcere! A început să bîzîie, să se smior-căie, să se jeluiască cu boceala cîmpului - Vai, vai, o, soartă, soartă! In ogradă, slujnicele şi argaţii se mirau şi se minunau de conaşul care bocea în felul lor. Amurgea cînd ne-am strecurat prin veranda dinspre grădină; i-am spus să mă aştepte sus, în camera noastră, în timp ce eu m-am dus să discut cu unchiul Konstanty. în fumoar l-am întîlnit însă pe Zygmunt, cu mîinile în buzunare, măsurînd încăperea de la un perete la altul. Conaşul era răscolit pe dinăuntru şi ţeapăn pe dinafară. Din relatările lui seci am aflat că Zosia s-a-ntors din pădure cu sufletul la gură şi se pare că a contactat o răceală, mătuşa îi ia temperatura. Lui Walek, care s-a întors în bucătărie, i s-a interzis accesul în camere, iar mîine dimineaţă devreme va avea loc concedierea şi izgonirea lui. A mai spus că nu mă face răspunzător pentru capriciile scandaloase ale „domnului Miqtalski", deşi, după părerea lui, ar trebui să-mi aleg cu mai multă grijă prietenii. Regretă că nu se va putea bucura mai mult de prezenţa mea la Bolimow, dar consideră că rămînerea noastră în continuare aici ar fi neplăcută pentru noi. Mîine dimineaţă, la nouă, pleacă un tren la Varşovia. Vizitiul primise toate instrucţiunile. In ceea ce priveşte cina, cu siguranţă preferăm să mîncăm sus, la noi, Franciszek a primit dispoziţii corespunzătoare. Mi-a adus totul la cunoştinţă pe un ton care nu admitea nici o obiecţie, semioficial şi în calitate de fiu al părinţilor săi.
— în ceea^ ce mă priveşte, spuse printre dinţi, voi reacţiona altfel. îmi dau permisiunea să-1 pedepsesc imediat pe domnul Miejalski pentru jignirea adusă tatălui şi surorii mele. Fac partea din corporaţia Astoria.
Şi azvîrli din el ameninţarea cu pălmuirea. Am înţeles ce voia. Intenţiona să descalifice obrazul care o încasase de la oamenii de rînd, intenţiona ca pălmuindu-1 să şteargă acest obraz de pe lista feţelor de onoare ale nobililor.
Din fericire, intrînd în cameră, unchiul Konstanty auzise ameninţările lui.
— Pe care „domn Miqtalski"? întrebă el. Pe cine vrei tu să pălmuieşti, dragă Zygmunt? Pe un mucos necopt, de vîrstă şcolară? La poponel trebuie bătut mucosul! Şi Zygmunt se bîlbîi şi se înroşi în întreprinderea sa de

onoare. într-adevăr, după aceste cuvinte ale unchiului nu-1 mai putea pălmui, avînd douăzeci şi ceva de ani, nu putea pălmui un puştan care nici nu împlinise optsprezece primăveri, mai ales cînd trăsătura acestor optsprezece ani fusese atît de clar subliniată şi reliefată. Ce-i mai rău, Miqtus se afla de fapt în perioada de tranziţie şi dacă boierii îl puteau socoti un mucos, pentru oamenii de rînd, care se maturizează mai devreme, el era un nobil în toată firea, faţa lui avea pentru ei valoarea integrală a feţei stăpînilor. Şi cum se poate ca o faţă să fie destul de bună ca Walek să lovească în ea ca într-o faţă boierească şi prea puţin bună ca stăpînii s-o lovească pentru a obţine satisfacţie? Din cauza acestei nedreptăţi a naturii Zygmunt îşi privi tatăl cu furie. Dar lui Konstanty nici prin gînd nu-i trecea că Miqtus ar putea fi altceva decît un mucos, deşi la prînz băuse cu el camaradereşte, animaţi de homoerotism, acum se lepăda de orice comuniune, îl trata ca pe un puştan, ca pe un mucea, îl bagateliza din cauza vîrstei! Mîndria nu-i permitea! Rasa se revolta, rasa! Un nobil, căruia Istoria în marşul ei implacabil îi lua proprietăţile şi puterea, rămîne totuşi un nobil de rasă cu trupul şi cu sufletul, dar mai ales cu trupul! Putea suporta reforma agrară şi ideile generale privind egalitatea juridico-politică, dar fierbea sîngele în el la ideea egalităţii personale şi fizice, la în...frăţirea personală. Aici

egalitatea păşea pe teritoriile scăldate în negurile individului, în zonele străvechi ale rasei, străjuite de reflexe instinctuale şi pizmaşe, de repulsie, aversiune şi abominare! Pot să le ia averile! Pot să facă reforme! Dar mîna nobililor să nu caute mîna argaţilor, obrajii lor să nu caute labe. Cum s-ar putea ca cineva să se coboare benevol, din pură nostalgie, pînă la nivelul gloatei? Trădarea rasei, cultul slujitorimii, cultul nemijlocit, naiv al membrelor, mişcărilor, spuselor slugii, îndrăgirea esenţialităţii mojiceşti? Şi în ce situaţie se află un nobil al cărui servitor a devenit obiectul unor asemenea vocaţii stridente din partea unui alt nobil - nu, nu, Miqtus nu e nici un nobil, ci un mucos ordinar, un ţînc! Capricii de mucos sub influenţa agitaţiei bolşevice.
— Văd că tendinţele bolşevice sînt dominante în rîndurile tineretului şcolar, spuse unchiul, de parcă Miqtus

ar fi fost un student revoluţionar, nu un amant de rasă. - La poponel! spunea rîzînd. - La poponel!
Deodată, prin oberlihtul întredeschis pătrunseră nişte foşnete şi ţipete venite din boschetele de lîngă bucătărie. Era o seară caldă, sîmbătă... Argaţii de pe moşie veniseră la fetele de la bucătărie şi alergau ca apucaţi de streche... Konstanty scoase capul prin oberliht.
— Cine-i acolo? strigă. Nu-i voie!
Cineva o zbughi în desiş. Cineva izbucni în rîs. O piatră azvîrlită cu putere căzu sub fereastră. Cineva, din boschete, cu vocea anume schimbată, urla cît îl ţineau baierele:
Hei, plişca, plişca, plişca, hei, s-o suit în pom! Hei, peste mutră l-or plesnit, l-or plesnit pe domn!
Şi încă cineva chiui şi se porni pe rîs. Ştirea se răspîndise printre oameni. Ştiau. Se vede că fetele de la bucătărie le-au spus argaţilor. Era de aşteptat şi totuşi nervii stăpînului n-au rezistat la necuviinţa cu care cîntau sub ferestre. Renunţase la bagatelizare, petele de roşeaţă îi acoperiră obrajii, şi scoase tăcut revolverul. Din fericire, mătuşa apăru la timp.
— Kocio, spuse ea cu bunătate, fără să mai piardă timpul cu întrebările. Kocio, lasă asta! Lasă asta. Te rog, lasă asta, nu suport armele încărcate, dacă vrei să-1 ai la tine, scoate-i cartuşele!
Şi aşa cum el bagatelizase ameninţările lui Zygmunt, tot aşa ea le bagateliza pe ale lui. L-a sărutat, şi a fost sărutat aşa cum era, cu revolverul în mînă, i-a aranjat cravata, făcîndu-i revolverul de prisos, a închis oberlihtul, că-i curent, şi a făcut încă o sumedenie de lucruri care minimalizau şi împuţinau neobosit. Aruncase în balanţa întîmplărilor toată rotunjimea persoanei sale ce radia o căldură maternă blîndă şi înfăşură ca vata. M-a luat deoparte şi mi-a dat cîteva bomboane dintr-o punguliţă.
— Ah, ştrengarilor, ştrengarilor, şoptea reproşînd blînd, ce aţi putut face! Zosia e bolnavă, unchiul nervos, ah, amorurile voastre cu poporul. Trebuie să ştii să te porţi cu servitorii, nu poţi să le dai nas, trebuie să-i cunoşti - sînt

nişte oameni înapoiaţi, needucaţi, ca nişte copii. Kikus, fiul unchiul Stas, a avut şi el o perioadă poporanistă, adăugă ea privindu-mă, iar tu chiar semeni cu el, uite, aici la rădăcina nasului. Ei, eu nu mă supăr, dar la cină să nu coborîţi, pentru că unchiul nu vrea, vă trimit eu în schimb nişte dulceaţă, dar mai ţii minte cum te-a bătut fostul nostru valet, Wradysraw, pentru că l-ai făcut „jegos"? Ticălosul de Wradysraw! Şi astăzi mai tremur! L-am concediat numaidecît. Să baţi un asemenea îngeraş! Comoara mea! Neţărmurirea mea! Sute-de-miile mele!
M-a sărutat în efuziunea ei sentimentală şi iar mi-a dat bomboane. Am plecat repede cu bomboanele copilăriei în gură şi, îndepărtîndu-mă, am auzit-o cum îl roagă pe Zygmunt să-i ia pulsul. Conaşul îi apucă încheietura mîinii şi-i lua pulsul uitîndu-se la ceas, îi lua pulsul mamei care, lăsîndu-se pe canapea, privea în depărtare. M-am întors cu bomboanele sus şi mă simţeam uşor ireal, dar în faţa acestei femei oricine devenea ireal, avea ea darul să topească oamenii în bunătate, să-i scalde în boli şi să-i amestece cu părţile corporale ale altor oameni - s-o fi făcut de teama slugilor? „Bună, fiindcă scoate sufletul din oameni" -mi-am adus aminte de spusele lui Walek. „Scoate sufletul din oameni, cum să nu fie bună?" Situaţia devenea ameninţătoare. Se bagatelizau reciproc, unchiul din mîndrie, mătuşa de frică, şi numai acestui lucru i se datora faptul că nu căzuse nici o împuşcătură - nici Zygmunt nu-1 pocnise pe Miqtus, nici unchiul nu trăsese cu revolverul. Mă gîndeam cu bucurie la plecare.
Pe Miqtus l-am găsit pe duşumea, cu capul ascuns între braţe - luase obiceiul de a-şi acoperi capul, de a şi-1 înfăşură, de a şi-1 încolăci cu braţele, nu se mişca, stătea cu capul ascuns între braţe şi se tînguia şi ofta tinereşte şi cîmpeneşte.
— Hei, hei - mormăia. Hai, hai! şi alte asemenea cuvinte fără noimă, cenuşii şi aspre ca pămîntul,

verzi ca alunişul, ţărăneşti, populare şi tinere. Pierduse şi bruma de ruşine. Nici măcar intrarea lui Franciszek cu cina nu-i întrerupse tînguirile şi jeluirile mocnite, ţărăneşti; ajunsese la graniţa dincolo de care nu ne mai ruşinăm să tînjim după slujitori în faţa slujitorilor şi să oftăm după un valeţel în

prezenţa unui valet bătrîn. Pînă acum nu mai văzusem un intelectual într-o asemenea stare de decădere. Franciszek nici nu 1-a învrednicit cu privirea, dar îi tremurau mîinile de aversiune cînd a pus tava pe masă şi a trîntit uşa la plecare. Miejus n-a pus un dumicat în gură şi nici nu s-a putut potoli - bolborosea ceva, orăcăia, îl năpădea şi-l dobora dorul, ceva îi înceţoşa totul, se lupta, gemea, amintea de nişte drepturi... Altădată, furia mojicească îl înşfăca de beregată. Tot insuccesul lui cu argatul îl punea pe seama unchiului şi a mătuşii. Numai boierii erau de vină, boierii, dacă n-ar fi fost piedicile şi împotrivirile lor, cu siguranţă că s-ar fi în...frăţit! De ce l-au împiedicat? De ce l-au izgonit pe Walek? în zadar îi explicam eu că mîine trebuie să plecăm.

— Nu plec, auzi, nu plec! Să plece ei dacă li-i pofta! Walek e aici, ramîn şi io aici! Cu Walek! Cu Walek al meu, oi, daana, dana, cu argatu'!

Nu mă puteam înţelege cu el. Era orbit de argat, pentru el nu mai exista nici o oprelişte. Cînd totuşi a înţeles imposibilitatea de a rămîne, s-a speriat şi a început să mă roage să nu lăsăm argatul aici.

— Nu plec fără Walek! Nu li-1 las io pe Walek! îl luăm cu noi, o să cîştig şi pentru el, să mor io, fără Walek nu plec. Dacă mă izgonesc din conac, găsesc io o casă-n sat, mă duc la bătrîioară, adăugă veninos, o^ să stau la bătrî-ioară! Da' cum! Din sat nu mă pot izgoni. în sat oricine are **dreptu'!**

Nu ştiam ce să mă fac cu treaba asta. Nu era exclus să găsească adăpost la nefericita aceea de bătrîioară a lui Zygmunt, la „vădancă", cum spunea valetul şi de acolo să hărţuiască necontenit conacul şi să-mi compromită rudele, să povestească secretele nobililor in graiul mojicilor, el - trădătorul şi delatorul - spre hazul mojicilor!

Deodată o palmă cumplită răsună în curte, chiar sub fereastră. Ferestrele zăngăniră, cîinii se porniră pe lătrat. Ne-am lipit de geamuri. Pe verandă, în lumina ce cădea din casă, unchiul Konstanty stătea cu flinta în mînă şi privea în întuneric. Duse din nou arma la ochi şi trase - bubuitura răbufni în noapte ca o rachetă. S-a pierdut în depărtare, în întuneric. Cîinii s-au dezlănţuit.

— Trage-n argat! Miqtus mă apucă strîns de braţ Trage-n Walek!

Konstanty trăgea ca să-i sperie. Să fi cîntat iar ceva slugile de pe moşie? Ori a tras pentru că nu-1 mai ţineau nervii, pentru că era încărcat şi gata să tragă încă din fumoar, de cînd a scos revolverul din sertai'? Cine ştie ce se petrecea în el? Ori poate că era un act de teroare, născut din **mîndrie** şi din aroganţă. Stăpînul întărîtat dădea de ştire pînă la cele mai îndepărtate cărări şi sălcii singuratice de pe haturi că el veghează înarmat din cap pînă-n picioare. Mătuşa ieşi în grabă pe verandă şi-i oferi repede bomboane, îi aruncă şalul în jurul gîtului şi-l trase în casă. Dar bubuitura se dusese pentru totdeauna. Cînd s-au mai potolit puţin cîinii de la conac, am auzit lătratul îndepărtat al clinilor din sat şi-n minte mi s-a-nfiiipat viziunea unei senzaţii în popor - argaţii şi slujnicele, şi ţăranii se întreabă unii pe alţii, da' ce-i asta, da' de ce trag la conac? Stăpînu' trage? Da' de ce trage? Şi zvonul că domnişorul a primit peste fleanca de la Walek trece din gură-n gură, purtat de împuşcătura zgomotoasă, ostentativă. N-am reuşit să-mi stăpînesc nervii. Am luat hotărîrea să fugim imediat, mă speria o noapte petrecută în acest conac plin de taine şi de miasme otrăvitoare. Să fugim! Să fugim numaidecît! Dar Miejus nu voia să fugă fără Walek. Atunci, ca să fugim cît mai repede, am acceptat să-1 luăm şi pe argat. Tot avea să fie concediat. In cele din urmă am stabilit să aşteptăm pînă adorm toţi în casă şi abia atunci să mă duc eu la valet, să-1 conving să fugă cu noi, **iar** în caz de refuz să-i poruncesc! Mă întorc cu el la Miqtus şi, în trei, ne sfătuim cum să ieşim din conac. Cîinii îl cunoşteau pe Walek. Restul nopţii ni-1 petrecem pe cîmp, iar după aceea plecăm cu trenul la oraş. La oraş, cît mai repede! La oraş, unde omul e mai mic, mai bine înrădăcinat printre oameni şi la fel ca ei. Minutele se lungeau la nesfîrşit. Ne împachetam lucrurile şi ne număram banii, iar cina, aproape neatinsă, am împachetat-o într-o batistă.

După douăsprezece, ne-am uitat pe fereastră şi con-statînd că toate camerele erau cufundate în întuneric, mi-am scos încălţările şi, desculţ, ara ieşit în coridor ca să ajung pe nesimţite la oficiu. Abia cînd Miqtus a închis uşa,

lipsindu-mă şi de ultima rază de lumină, cînd ara trecut la fapte şi am pornit pe furiş în adîncul casei adormite, am înţeles cît de demenţială e întreprinderea mea şi cît de nebunesc e scopul ei - să te afunzi în necunoscut pentru a răpi un argat! Abia fapta scoate din nebunie întreaga nebunie? înaintam pas cu

pas, uneori duşumeaua scîrţîia, în pod şobolanii se muşcau şi se hîrjoneau. în urma mea, în cameră, rămăsese un Miqtus popular, sub mine, la parter, unchiul, mătuşa, Zygmunt şi Zosia, spre a căror slugă mă îndreptam fără zgomot şi desculţ; în faţa mea, în oficiu -sluga, scopul tuturor întreprinderilor mele. Trebuia să fiu foarte atent. Dacă m-ar fi descoperit cineva aici, pe coridor, în întuneric, aş fi putut eu explica scopul escapadei mele? Pe ce căi se ajunge la acele cărări întortocheate şi anormale? Normalitatea înseamnă echilibristică deasupra abisului anormalităţii. Cîtă nebunie ascunsă zace în ordinea firească a lucrurilor - nimeni nu ştie cînd şi ce curs al evenimentelor îl poate conduce la răpirea unui argat şi la fuga în cîmp. Mai degrabă Zosia trebuia răpită. Dacă tot trebuia să răpesc pe cineva, atunci pe Zosia, normală şi logică ar fi răpirea Zosiei din conacul de la ţară, dacă tot trebuie pe cineva, atunci pe Zosia, nu pe un argat tîmpit, idiot. Şi iată că în întunericul coridorului mă încercă ispita răpirii Zosiei, să o răpesc limpede şi clar, da, să o răpesc lămurit!

Hei, s-o răpesc pe Zosia! S-o răpesc matur, tradiţional, ca nobilii, cum se răpeau fetele altădată. A trebuit să mă apăr de acest gînd, să-i dovedesc netemeinicia şi totuşi, cu cît înaintam mai mult pe scîndurile înşelătoare ale duşumelei, cu atît mai mult mă ispitea normalitatea, mă atrăgea răpirea simplă,, firească în comparaţie cu această răpire complicată. M-am împiedicat într-o gaură, nimerisem cu degetele picioarelor într-o gaură, o gaură în duşumea. Ce-i cu gaura asta? Mi se părea cunoscută. Bun găsit, bun găsit - e gaura mea, eu am făcut-o cu ani în urmă. Primisem de la unchiul un toporaş la onomastica mea şi am făcut cu el o gaură. A venit mătuşa în grabă. Stătea aici şi ţipa la mine. Şi deodată, parcă totul s-ar fi întîmplat acum, mi-am adus aminte nişte fragmente disparate din dojana ei, accentele ţipetelor ei, iar eu, aşa cum stăteau, de jos - zbang în

-228 -

picior! Au, au. ţipase! Ţipătul ei mai stăruia aici, m-am oprit de parcă mă apucase de picior scena aceea care nu mai exista, dar care fusese totuşi aici. Am lovit-o în picior. Vedeam clar în întuneric cum am lovit-o, nu ştiu de ce, fără să vreau, mecanic, şi cum a ţipat. A ţipat şi a sărit în lături. Faptele mele de acum se amestecau cu faptele din trecut, dintr-un trecut îndepărtat, şi deodată mă cuprinse un tremur, maxilarele mi se încleştaseră. Pentru Dumnezeu, dacă mi-aş fi luat. un elan mai mare, puteam să-i retez piciorul, ce noroc că n-aveam destulă putere, binecuvîntată fie slăbiciunea. Acum aveam însă putere. N-ar fi mai bine ca în loc să mă duc la argat, să intru în dormitorul mătuşii şi s-o lovesc puternic cu securea? Piei, piei, copilărie! Copilărie? Dar, pentru numele lui Dumnezeu, argatul aparţinea şi el copilăriei, dacă mă puteam duce după argat, tot atît de bine mă puteam duce s-o lovesc şi pe mătuşa, nici unul nu preţuia mai mult decît celălalt - s-o lovesc, s-o lovesc! O, prunciadă! Călcam prudent, fiindcă orice scîrţîit mai puternic mă putea trăda, dar mi se părea că păşesc ca atunci cînd eram copil şi calc tot ca un copil. O, prunciadă! întreită era copilăria care mă năpădise.' Cu una m-aş fi descurcat eu, dar ea era întreită. Prima era copilăria expediţiei în căutarea valetului. A doua, copilăria amintirilor trăite aici cu ani în urmă. A treia, copilăria nobleţei; şi ca nobil eram tot copil. Ah, sînt pe lume şi în viaţă locuri mai mult sau mai puţin copilăreşti, dar conacul de la ţară cred că este cel mai copilăresc loc. Aici nobilii şi sătenii rărnîn şi se menţin în copilărie, aici toţi sînt copiii tuturor. înaintînd desculţ pe coridor, ocrotit de negură, pătrundeam în propria-mi copilărie, ca în trecutu-mi nobiliar, iar lumea senzorială, fizică, infantilă şi imprevizibilă mă împresura, mă absorbea şi mă înrobea. Orbirea acţiunilor. Automatismul reflexelor. Atavismul instinctelor. Fantezia nobiliar-copilărească. Mă afundam ca în anacronismul unui obraz gigantic care era în acelaşi timp şi o multiseculară tradiţie şi un plescăit infantil, care provoca deopotrivă şi nobilul şi copilul. Am dat de balustrada scării, pe care cîndva mă lăsam să alunec de sus pînă jos umplîndu-mă de automatismul coborîrii. Infant, infantil - rege, copil, nobil-copil dezlănţuit, ah, dacă as lovi-o acum pe mătuşa, nu s-ar mai ridica şi m-am speriat

-229 -

de propria-mi forţă, de labe, gheare, pumni, m-am speriat de bărbatul din copil. Ce fac eu aici, pe aceste scări, încotro şi după ce mă duc? Şi din nou îmi trecu prin minte răpirea Zosiei, ca unicul motiv al expediţiei, unica rezolvare bărbătească, unica poziţie a bărbatului... S-o răpesc pe Zosia! S-o răpesc bărbăteşte! Eu mă lepădăm de acest gînd, dar el mă asalta... vuia în mine.

Jos, în vestibul, m-am oprit. Linişte - nimeni nu se mişca nicăieri. Se duseseră la culcare ca în fiecare zi, la aceeaşi oră. Cu siguranţă că mătuşa îi trimisese pe toţi la culcare şi-i învelise în plăpumi. Altă chestiune că probabil odihna lor nu era odihnă, pentru că fiecare deşira sub plapuma lui urzeala evenimentelor trăite. Şi în cuhnie era linişte, numai prin crăpătura uşii de la oficiu se prefira o rază de lumină, valetul curăţa ghetele, iar mutra lui nu exprima nimic, era o mutră obişnuită. M-am strecurat

uşor înăuntru, am închis uşa, am dus degetul la buze şi, şop-tindu-i la ureche, am început să-1 conving, păstrînd cea mai mare prudenţă, să-şi ia numaidecît şapca, să lase totul baltă şi să plece cu noi, că plecăm la Varşovia. Oribilă misiune. Aş fi preferat orice în locul acelor îndemnuri prosteşti făcute în şoaptă. Mai ales că el se împotrivea. I-am spus că stăpînii îl concediază, că ar fi mult mai bine pentru el să fugă împreună cu Miqtus cît mai departe, la Varşovia, că Mietus îi va asigura întreţinerea - el însă nu înţelegea, nu putea înţelege.
— De ce-aş fugi? întrebă el cu o neîncredere instinctuală în orice planuri ale moşierilor şi iar **îmi** trecu prin minte gîndul că Zosia ar fi primit propunerea mult mai uşor, cu Zosia şoaptele nocturne ar fi fost mai puţin lipsite de sens. Timpul însă mă împiedica să prelungesc îndemnurile. L-am pocnit peste mutră şi i-am poruncit, atunci mi-a dat ascultare - dar l-am pocnit prin cîrpă, l-am pocnit prin cîrpă şi numai peste o jumătate de mutră, a trebuit să pun cîrpa şi să-1 pocnesc prin ea, ca să evit zgomotul - o, o! l-am bătut pe argat noaptea, prin cîrpă. M-a ascultat, deşi cîrpa trezise în el anumite îndoieli, plebei nu-i plac abaterile de la reguli.

— Vino, fir-ai să fii! i-am poruncit şi am ieşit în vestibul iar el în urma mea. Unde-i scara? E întuneric de să-ţi scoţi ochii.
Undeva în casă scîrţîi o uşă şi se auzi vocea unchiului **întrebînd:**
— Cine-i acolo?
L-am apucat repede pe argat şi l-am împins **în** sufragerie. Ne-am ascuns după uşă. Konstanty se apropia încet, intră în încăpere şi trecu chiar pe lîngă noi.
— Cine-i acolo? mai întrebă într-o doară, ca să nu se facă de rîs, în caz că nu ar fi fost nimeni. Aruncînd întrebarea, porni în urma ei prin sufragerie. Se opri. Nu avea chibrituri, iar întunericul era de nepătruns. Se întoarse, dar după cîţiva p/aşi se opri şi tăcu - tăcu brusc si perfect - să fi simţit el în întuneric mirosul specific popular al argatului, să fi simţit pielea lui delicată de nobil labele şi mutra? Era atît de aproape, încît ne putea atinge cu mîna, dar tocmai acest lucru îl făcea să nu întindă braţul, era prea aproape, apropierea îl prinsese în capcană. A încremenit. La început încet, pe urmă tot mai repede, imobilitatea lui se condensa într-o expresie de panică. Nu cred să fi fost uri fricos, deşi, cum se spunea, se urcase pe pădurar de frică - nu, nu de teamă nu se putea mişca, dimpotrivă, se temea pentru că nu se putea mişca - de vreme ce o dată tăcuse si se oprise; din punct de vedere strict formal, reluarea mişcării devenea cu fiecare secundă tot mai dificilă. Teama stăruia de mult în el, acum doar ieşise la iveală, oscioarele mărunte de nobil i se opriseră în gît. Argatul nici nu crîcnea. Stăteam toţi trei la o distanţă de o jumătate de metru. Pielea ne furnica, părul ni se zbîrlea. Nu voiam să întrerup această stare. Socoteam că în cele din urmă îşi va recăpăta stăpînirea de sine şi că se va îndepărta înlesnindu-ne si nouă retragerea şi fuga prin vestibul, dar nu luasem în seamă faptul că teama care-i sporea îi paraliza orice mişcare, fiindcă acum ştiam cu certitudine că se produsese o schimbare si o răsturnare interioară, că nu se mai temea fiindcă nu se putea mişca, ci nu se putea mişca fiindcă se temea. îmi închipuiam că pe faţa lui se întipărise gravitatea temerii, că trebuia să aibă o înfăţişare concentrată, nespus de gravă... începusem * «[u] f[d] mă tem - nu de el, ci de frica lui. Dacă ne-am fi retras sau

am fi făcut şi cea mai uşoară mişcare, ar fi putut să se arunce asupra noastră şi să ne prindă. Dacă avea revolver, putea trage, deşi - nu, eram prea aproape de el, fizic ar fi putut, dar nu ar fi putut psihic, pentru că omul trebuie să-şi pregătească împuşcătura interioară, sufletească, ori pentru aşa ceva nu dispunea de distanţa necesară. Putea să se năpustească asupra noastră cu mîinile goale. Nu ştia însă ce e în faţa lui, în ce îşi bagă mîinile. Noi ştiam de el, el nu ştia de noi. Am vrut să-1 previn, să-i spun „unchiule" sau ceva de genul acesta. Dar după atîtea secunde sau minute, nu mai puteam, era prea tîrziu, cum să-i explic tăcerea de pînă atunci? îmi venea să rîd, de parcă m-ar fi gîdilat cineva. Amplificare. Augmentare. Augmentare în negură. Umflare şi dilatare, contractare şi încordare, o anumită eschivare şi despuiere generală şi particulară, o încordare care încremenea şi o încremenire care încorda, atîrnare de un fir subţire de aţă, precum şi o transformare şi preschimbare în ceva, o prefacere, şi mai departe - prăbuşirea într-un sistem cumulativ şi înmagazinativ, pe o scîndurică îngustă, ridicată la înălţimea etajului al şaselea, cu trezirea tuturor organelor. Şi gîdilarea. în vestibul răsună un lipăit, dar imposibilitatea de a tresări era atît de mare, încît nici unul dintre noi nu tresări. Zygmunt se apropia în papuci. — E cineva aici? întrebă el din prag. Făcu un pas în interior şi întrebă din nou: - E cineva aici? Tăcu şi rămase nemişcat simţind că ceva nu-i în ordine. Ştia că tatăl lui e pe

undeva pe aici, fiindcă trebuia să-i fi auzit mai devreme paşii şi întrebările, atunci de ce nu răspundea. Konstanty era însă blocat în veşnicele lui temeri şi nelinişti, ha, ha, ha, nu putea, nu putea, se temea! La rîndul lui, fiul era şi el blocat de teama tatălui. Teama lui sporise cu toată cantitatea de frică produsă pînă atunci şi Zygmunt tăcu parcă pentru veşnicie. Poate că iniţial se simţise doar ciudat, dar în curînd această stare se transformă într-o calitate care creştea din ea însăşi. Şi *da capo* despuiere, umflare, augmentare, creştere la puterea 101, amplificare şi tensionare, delicateţe, alintare, încordare, adîncire în monotonie, aglomerare şi suspendare, fără sfîrşit, fără sfîrşit, fără capăt, cufundat în jos şi în sus, cu Zygmunt ceva mai departe. Sufocare, neputinţa de a înghiţi, nodul din

gît şi blocarea, ţinerea capului, destrămare şi plesnire, deşirare, însumare, îmbrîncire şi aducere, prefacere şi încordare, încordare... Un minut? O oră? Ce-o să fie? Prin capul meu se perindau lumi întregi. îmi aduceam aminte: doar acesta e locul în care m-am ascuns ca s-o sperii pe doică -acelaşi loc, şi era cît pe-aci să mă pufnească rîsul. Sst! Ce rîs? Ajunge. Trebuie să-i pun capăt, trebuie să termin, ce se va întîmpla dacă în cele din urmă copilăria ar ieşi la iveală, dacă m-ar descoperi, după atît timp, împreună cu valetul, ciudat lucru, inexplicabil, oh, Zosia, de-aş fi cu Zosia, cu Zosia, nu cu el să-mi ţin răsuflarea! Cu Zosia n-ar fi copilărie! Brusc, am făcut un salt temerar şi m-am ascuns în spatele draperiei, convins că nu vor îndrăzni să se mişte. Şi n-au îndrăznit. în afara spaimei, mai apăruse în întuneric si o anumită stîngăcie, în primul rînd nu reuşeau să întrerupă tăcerea, poate că aveau această intenţie, poate că se gîndeau la ea, dar nu ştiau cum s-o facă. Mă refer la tăcerea lor. Fiindcă eu pe a mea am întrerupt-6 mişcîndu-mă. Poate că se gîndeau doar la partea formală a problemei, căutau aparentele, pretextele, motivarea exterioară, dar ce-i mai rău, se încurcau unul pe altul prin prezenţa lor şi amîndoi cugetătorii stăteau neştiind cum să înceteze, cine să întrerupă tăcerea, iar îmbrînceala şi desprinderea se desfăşurau fără încetare. Recăpătîndu-mi capacitatea de mişcare, m-am hotărît să pun mîna pe argat, să-1 trag după mine şi să ieşim repede în vestibul, dar înainte de a-mi pune în aplicare hoţărîrea - lumină, lumină! - pe duşumea se zări o lumină slabă, un scîrţîit, un lipăit, Franciszek, vine Franciszek cu lampa, se profilează picioarele unchiului, la lumină, la lumină, la vedere!! Noroc că eram în spatele draperiei! Pe ei însă bătrînul servitor i-a scos la lumină împreună cu tot ce se întîmpla în întuneric! Şi au apărut: unchiul, Zygmunt, valetul - trebuiau să apară! Unchiul, cu părul măciucă, la un pas de argat, faţă-n faţă cu el, iar Zygmunt, ca o prăjină, mai departe, în fundul camerei.

— E cineva aici? întrebă cu o voce tînguitoare servitorul, luminînd cu o lampă mică cu gaz; întrebă însă prea tîrziu, doar ca să-şi motiveze apariţia. Fiindcă-i vedea ca-n palmă.

Konstanty se mişcă. Ce gîndea Franciszek zărindu-1 chiar lîngă valet? De ce stăteau atît de aproape. Nu se putea retrage imediat dar, mişcîndu-se, se desprinse de Walek, după care făcu un paş în lături.

— Ce faci aici? strigă prefăcîndu-şi spaima în furie. Valetul nu răspunse. Nu găsea nici un răspuns. Stătea

Toarte liniştit, dar îşi uitase limba în gură. Era singur cu stăpînii lui. Iar tăcerea unui tînăr din popor, neputinţa lui de a da vreo explicaţie aruncau o umbră de bănuială. Franciszek îl privi pe unchi - boierii cu Walek pe întuneric? Şi boierul îi dă nas? - bătrînul servitor, cu lampa în mînă, se înroşea treptat şi ardea ca o făclie în întuneric.

— Walek! strigă Zygmunt.

Toate aceste strigăte nu erau însă bine plasate în timp, veneau ori prea devreme, ori prea tîrziu, aşa că m-am pitit după draperie.

— Am auzit paşi, începu Zygmunt privind dezordonat în stînga şi în dreapta. Am auzit paşi. Paşi. Ce făceai aici? Ce-ai făcut aici? Vorbeşte! Ce voiai? Răspunde!!! Răspunde, lua-te-ar dracu! se înfurie cumplit de haotic.

- E limpede ce, spuse servitorul roşu ca focul, după o lungă şi ucigătoare tăcere. E limpede ce, înălţimea voastră, îşi netezi perciunii.

— Argintăria e în sertar. Iar mîine înălţimea voastră urmează să-1 daţi afară. Aşa că s-a gîndit... s-o şterpelească.

Să şterpelească! A vrut să fure! S-a găsit şi o interpretare: a vrut să fure si a fost prins. Toţi, inclusiv Walek, au răsuflat uşuraţi, chiar şi eu m-am simţit mai liniştit după perdea. Konstanty s-a îndepărtat de valet şi s-a aşezat la masă. îsi răcăpătase atitudinea normală de stăpîn faţă de argat. împreună cu

întreaga stăpînire de sine. A vrut să fure!

— fa vino aici. se răsti Konstanty, vino aici, cînd îţi spun... Mai aproape, mai aproape... Nu se mai temea de apropiere şi era încîntat că nu se teme. Mai aproape, repeta, mai aproape. Walek se apropia neîncrezător şi şovăielnic, şi mai aproape, argatul mai că îl atingea, atunci el s-a deşirat şi 1-a plesnit, aşa cum şedea, 1-a plesnit peste mutră: Mane, Tekel. Fares! - Te învăţ eu să mai furi! Ah, ce plăcere să loveşti pe lumină, după toată frica aceea din întuneric, să

loveşti mutra care te-a speriat, să loveşti în cadrul bine stabilit de noţiunea clară de furt! Ah, ce plăcere să simţi iar relaţiile normale după atîtea relaţii anormale! Unnînd exemplul tatălui, Zygmunt îl lovi^ peste dinţi, lovi ca în grădina suspendată a Semiramidei! II plesni trosnindu-1! In spatele perdelei, eu m-am adunat ghem.

— N-am furat! spuse argatul abia trăgîndu-şi respiraţia.

Atîta aşteptau. Asta le oferea prilejul să uzeze de aparenţa furtului pînă la exasperare. - N-ai furat'.'! întrebă Konstanty şi aplecîndu-se îl pocni peste gură. - N-ai furat?! întrebă Zygmunt şi-1 croi peste gură, aşa, de-a-n picioarelea, scurt, cuprinzător. Se porniseră. - N-ai furat? N-ai furat? Şi întrebarea se repeta întruna, la nesfîrşit, şi îl pisau, şi-i căutau cu mîinile mutra, şi o găseau, şi loveau scurt, fulgerător sau cu elan, zgomotos! Argatul se apăra cu braţele, dar ei ştiau cum să lovească! Multă vreme nu l-au lovit decît peste mutră, dar simţeam că nu se vor **mulţumi** cu atît: şi stăpînul trecu această barieră, îl apucă de păr şi cum îl apucă de păr început să-1 izbească cu capul de bufet. - Te-nvăţ eu să mai furi! Te-nvăţ eu să mai furi!...

Ei, şi a-nceput! Blestemată fie noaptea aceea ce umfla totul! Blestemat fie întunericul ce amplifica totul, întunericul ce reliefa totul; fără acea îmbăiere în negură n-ar fi fost nimic. Peste toate se depusese negura. Moşierul Kostek se dezlănţuise. Sub pretextul furtului, lovea răzbunîndu-si frica, oroarea, roşeaţa, răzbunînd în...frăţirea cu Mie^us şi toate cîte le îndurase. - Sînt ale mele! Ale mele! repeta izbindu-1 cu capul de sertare, de muchii, de ornamente, de cornişe. Ale mele, fir-ai şă fii! încetul cu încetul sensul acelor „ale mele'" se schimba şi nu se mai ştia dacă era vorba de argintărie şi de tacîmuri, sau de trup şi de suflet, de pâr, de obiceiuri, de mîini, de nobleţe, de strălucire, de cultură şi de rasă, nu-1 mai izbea de sertar, ci-1 izbea în văzduh, renunţase la pretexte! Se părea că lovindu-1, tîrnosindu-1 pe argat, vrea să se impună pe el însuşi. Nu mai era vorba de tacîmuri, de avere, ci de el însuşi. Pe el se impunea! Teroare! Teroare! Să terorizeze, să se impună, să nu mai îndrăznească să se în...frăţească, nici să grăiască ori să se grozăvească, să se uite la stăpîni ca la nişte idoli! Cu mînuţa lui delicată de stăpîn, moşierul îi imprima pe mutră

[redacted]

propria lui esenţă! Aşa se insinuează curcanul vrăbiuţei! Aşa inoculează un foxterier dulăului cultul foxterierului! Bufniţa - gaiţei! Bivolul - cîinelui! Stînd după perdea, îmi frecam ochii, voiam să ţip, să strig după ajutor, dar nu puteam. Iar Franciszek lumina dintr-o parte cu o lampă mică cu petrol. Mătuşa! Mătuşa! Mă înşela pe mine vederea sau am zărit-o pe mătuşa în uşa fumoarului, cu bomboanele în mînă. O clipă m-a încercat speranţa că mătuşa ar putea să salveze, să potolească, să neutralizeze totul. Nu! A ridi-. cat braţele de parcă ar fi vrut să ţipe, dar în loc să ţipe a zîmbit în doi peri, a dat din mînă, a făcut cîteva mişcări nelămurite şi s-a retras în fumoar. Se prefăcea că ea nici nu e de faţă, nu recepţionase ceea ce văzuse, nu asimilase, doza fusese prea puternică şi mătuşa se retrăsese în ea şi în interior, sau mai degrabă se risipise, se revărsase îndărăt atît de înceţoşat, încît mă îndoiam că fusese vreodată aici. Konstanţy obosise, dar porni din nou să se impună, iar Zygmunţ sărea în jurul lui încercînd şi el să se impună, atît cît îl putea ajunge cu braţele pe argat. Cînd unchiul slăbea, sărea el şi se impunea cît putea, violent, cu forţă! Gîfîind, aruncau printre dinţi cuvinte, cum ar fi:

— Aşa, eu m-am urcat pe pădurar! Pe pădurar! Ai vrut să te în... frăţeşti!

— Aşa, eu am bătrîioară!

Şi loveau ca să biruie, să răpună totul şi pentru totdeauna. Se impuneau, dar cu respectarea tuturor regulilor, nu loveau niciodată în picior, niciodată în spate, loveau, plesneau, trosneau dar numai cu mîna şi numai peste mutră! Nu se băteau cu el, nu-1 băteau, ci îi dădeau peste mutră. Iar asta le era permis. Era dreptul lor de veacuri. Bătrînul Franciszek le făcea lumină, iar cînd braţele le cădeau vlăguite, spunea tacticos:

— Stăpînii te dezvaţă să mai furi! Stăpînii te dezvaţă să mai furi.

în cele din urmă s-au oprit. S-au aşezat. Argatul abia îşi mai trăgea sofletul, din ureche îi curgea sînge,

faţa şi capul îi erau zobite. Se cinsteau cu ţigări, iar bătrînul servitor se grăbi cu chibritul. Se părea că terminaseră. Dar Zygmunt azvîrli un rotocol de fum.
— Dă-ne cîte o bătrînă! strigă. Adă-ne o bătrînă!

Au înnebunit? Cum să le aducă o bătrînă? Argatul clipi cu ochii lui însîngeraţi.
— Păi e-n saţ, luminăţia voastră!
Mi-am frecat fruntea. Numai că ei nu se gîndeau la bă-trîna din sat, la Jozefka, la bătrînă aceea sfioasă, ci la votca aspră, veche, excelentă, ge care nobilii o preferau şi o ţineau în bufet, în sticlă! In cele din urmă, cînd valetul a înţeles, a alergat la dulap şi a scos sticla şi paharele. Zygmunt ciocni cu tatăl său şi băură cîte un păhărel de votcă bătrînă, băutură nobilă, veritabilă. A urmat al doilea păhărel! Al treilea şi al patrulea!
— îl învăţăm noi minte! îl dresăm noi!
Şi a început, a început... încît mă întrebam dacă nu mă înşală simţurile. Fiindcă nimic nu înşală aşa ca simţurile. Să fie adevărat? Ascuns după draperie, desculţ, nu eram sigur dacă ceea ce văd e realitate sau prelungirea întunericului, dar poţi vedea realitatea desculţ? Scoate-ţi ghetele, ascun-de-te după draperie şi priveşte! Priveşte desculţ! Ce *kitsch* oribil. Bînd zdravăn votcă bătrînâ, aspră, au început dresajul argatului, ca să facă din el un valet veritabil. - Adă una, adă alta! strigau. Pahare! Şerveţele! Pîine, franzelă! Aperitive! Şuncă! Pune masa! Serveşte! Argatul alerga şi se învîrtea ca pe jeratic. Şi au început să mănînce de faţă cu el, să guste, să bea şi să se delecteze - etalau mîncarea, etalau mîncarea stăpînilor. - Stăpînii beu! striga Konstanţy dînd pe gît un păhărel de votcă. - Stăpînii mîncă! îi ţinea isonul Zygmunt. - Mînc de la mine! Beu de la mine! De la mine beu! De la mine mînc! De la mine, nu de la tine! De la mine! Să ştii cine-i stăpîn aici! Strigau şi-i vîrau sub nas propriile lor persoane, îşi etalau toate însuşirile, să nu mai îndrăznească pînă la sftrşitul vieţii lui să-i ponegrească şi să-i pună la îndoială, să se grozăvească şi să facă nazuri; să primească totul ca pe un lucru în sine. *Ding an sichr.* Şi strigau: Sţăpînul porunceşte, sluga ascultă! Şi azvîrleau cu porunci; poruncile nu se mai sfîrşeau, iar argatul nu mai prididea cu îndeplinirea lor! - Sărută-mi picioarele! el i le săruta. - Pleacă-te! îngenunchează! el îngenunchea, iar Franciszek parcă le ţinea isonul ca o trompetă.
Ding an sich (germ.), lucru în sine.

— Stăpînii te dresează! Stăpînii te-nvaţă!
Iar ei îl dresau! îi dresau stînd la masa pătată cu votcă, la lumina unei lămpi cu gaz! Lor le era permis, fiindcă dresau un argat care trebuia să ajungă valet. Am vrut să strig că **nu,** nu, că ajunge - dar n-am putut. îmi era ruşine să mă trădez că văd lotul. Nu ştiam dacă ceea ce vedeam eu era realitate, dacă nu mă înşelam, cît îmi revenea mie din acest *kitsch* ce se desfăşura sub ochii mei. poate că dacă aş fi fost încălţat, n-aş fi văzut toate acestea. Şi tremuram să nu fiu suiprins de o privire străină laolaltă cu această scenă, să nu fiu socotit parte a acestei scene. Mă ghemuiam sub loviturile primite de argat peste mutră, mă înăbuşeau disperarea si teama şi totuşi îmi venea să rîd şi rîdeam fără să vreau, de parcă eram gîdilat la tălpi, ah, Zosia, dacă ar fi Zosia aici, s-o răpesc pe Zosia, să fug cu Zosia ca un bărbat matur. Ei însă îl dresau în continuare, cu maturitate, ca nişte stăpîni, dresau un băiat imatur, îl dresau cu elegantă, cu strălucire chiar, lăfăindu-se pe scaune la masă, bînd votcă tare.
Miqtus apăru în prag!
— Daţi-i drumu! Dali-i drumu!
Nu striga! Scîncea gutural. Şi porni împotriva unchiului Konstanty. Deodată mi-am dat seama că se vede tot! Se vede! Afară se adunase mulţime. Argaţi, slujnice, vizitii, bărbaţi si muieri, gospodine, lucrători de pe moşie, servitori de la conac, toţi priveau! Draperiile nu erau trase. îi ademenise gălăgia stîrnită în .plină noapte! Priveau cu respect cum îl mustră stăpînii pe Walek, cum îl dăscălesc, cum îl muştruluiesc şi-1 dresează să ajungă valet.
— Mietus, ai grijă! **i-am** strigat. Prea tîrziu. Konstanty avusese timp să-i întoarcă dispreţuitor spatele şi să-1 mai plesnească o dată pe valet peste bot. Miqtus alergă, îl apucă pe argat, îl îmbrăţişa şi-1 strînse la piept. - E-al meu! Nu-1 dau! Nu-1 dau! Lăsaţi-1! scîncea. Lăsaţi-1! Nu-1 dau! - Mucosule! tună Konstanty. Am să-ţi învineţesc poponelul! Poponelul! Poponelul, mucosule! Amîndoi, Konstanty şi Zygmunt, se aruncară asupra lui. Scîncetul copilăresc al lui Mietus îi scotea din minţi! Trebuiau să-1 bagatelizeze bătîndu-1 la poponel. Trebuiau să-i lipsească în...frăţirea de orice semnificaţie, să-1 bată la poponel de faţă cu Walek şi

de faţă cu toată mulţimea de afară! - Haideţi, haideţi, haideţi! ţipă Mietus ghemuindu-se cumva ciudat. Sări îndărătul argatului. Acesta, în urma înfrăţirii cu Mietus, parcă-si recăpătase dîrzenia şi curajul faţă de stăpîni si într-o clipă de îndrăzneală îl trosni pe Konstanty peste bot.
— Un-te bagi? se răsti el ordinar.
Plesnise o verigă mistică! Mînă slugii căzuse pe obrazul stăpînului. Trăsnet, huruitură şi stele verzi. Konstanty era atît de nepregătit, îneît se răsturnă. Imaturitatea se revărsă peste tot. Zornăit de geamuri sparte, întuneric. O piatră azvîrlită cu precizie sparse lampa. Ferestrele cedară -mulţimea le forţase şi începuse să intre încet, iar negura se înţesa cu părţi de trupuri ţărăneşti. Era o zăpuşeală ca în cancelaria administratorului. Labe şi picioare - nu, oamenii de rînd nu au picioare - ei au labe şi craci, nenumărate labe şi nenumăraţi craci, toate masive, grele. Atras de totala imaturitate a scenei, poporul uitase de orice respect si voia să se în...frăţească şi el. Am mai auzit o dată ţipătul lui Zygmunt şi ţipătul unchiului - se pare că-i luaseră la mijloc şi se apucaseră de ei, încet şi neîndemînatic, dar **nu-i** puteam vedea, fiindcă era întuneric... Am ieşit de după draperie. Mătuşa! Mătuşa! Mi-am adus aminte de mătuşa. Am alergat desculţ în fumoar, am apucat-o pe mătuşa, care şedea pe canapea şi încerca să nu existe, şi am început s-o trag, s-o împing în grămadă, să se amestece cu grămada.
— Copile dragă, copile dragă, ce faci? - se ruga ea şi dădea din picioare, şi mă servea cu bomboane, dar tocmai copilul din mine o trage şi o trage, o trage în mulţime, o împinge, şi iată că o prind, o iau! Mătuşa e-n grămadă! E-n grămadă! Am pornit alergînd prin camere. Nu ca să fug, ci să alerg, numai să alerg, nimic mai mult, să alerg alergîn-du-mă pe mine însumi şi duduind cu picioarele goale. Am ajuns în cerdac! Luna ieşea de după nori, dar nu era luna ci un poponel. Un poponel de dimensiuni uriaşe ce aluneca pe deasupra copacilor. Un poponel de copil deasupra lumii. Un poponel. Nimic altceva decît un poponel. Dincolo, ei se rostogoleau de-a valma, iar aici poponelul. Frunzele tremură în arbuşti la cea mai uşoară adiere. Şi poponelul!
Mă cuprinse şi mă **ţintui** o disperare ucigătoare. Eram total infantilizat. încotro s-o apuc? Să mă întorc în conac?

Acolo nu-i nimic altceva decît plescăit, bălăcit şi învălmăşeală, încotro să mă îndrept, ce să fac, cum să-mi găsesc un loc în lume? Unde să mă stabilesc? Eram singur, mai rău decît singur, fiindcă eram infantilizat. Nu puteam rămî-ne multă vreme singur, fără nici o legătură cu restul lumii. Am pornit în goană pe drum, sărind peste vreascuri ca un cosaş. Căutam o legătură cu ceva, cu un sistem nou, fie el şi provizoriu, numai să nu rămîn suspendat în gol. O umbră se desprinse de un copac - Zosia! M-a prins!
— Ce s-a-ntîmplat acolo? întrebă în şoaptă. Au tăbărît ţăranii asupra părinţilor mei?
Am prins-o.
— Hai să fugim! i-am răspuns eu.
Fugeam împreună pe cîmp în depărtarea necunoscută, ea - răpită, eu - răpitor. Am alergat pe haturi cît ne-au ţinut puterile. Restul nopţii l-am petrecut într-o luncă pe malul apei, ascunşi în păpuriş, dîrdîind de frig şi clănţănind din dinţi. Cosaşii ţîrîiau. In zori, alt poponel, roşu, de o sută de ori mai splendid, se arătă la orizont şi umplu lumea cu razele lui, silind toate lucrurile să lase umbre lungi.
Nu ştiam ce-i de făcut. Zosiei nu-i puteam explica şi nici nu-i puteam spune ce se întîmplase la conac, fiindcă îmi era ruşine şi apoi nici nu găseam cuvintele potrivite. Probabil că şi ea bănuia ceva, fiindcă se ruşina la fel ca mine şi nu putea scoate nici o vorbă. Stătea între trestiile de pe malul apei şi tuşea, căci trăgea răcoarea de la stufăriş. Mi-am numărat banii, aveam în jur de cincizeci de zloţi şi ceva mărunţiş. Teoretic vorbind, ar fi trebuit să mergem pe jos pînă la unul dintre conacele apropiate şi să cerem acolo ajutor. Dar cum să vorbeşti într-un asemenea conac, cum să relatezi toată povestea asta, fiindcă ruşinea nu ne îngăduia să vorbim de ea, iar eu preferam să-mi petrec tot restul vieţii în stufăriş, în loc să apar în faţa oamenilor cu asemenea lucruri. Niciodată! Mai bine să zicem că eu am răpit-o, că fugim împreună din casa părintească, asta părea mult mai matur - mai uşor de acceptat. Şi acceptînd o asemenea versiune nu mai trebuia să-i explic nimic, fiindcă femeia acceptă întotdeauna că e iubită. In felul acesta puteam merge pe ascuns la o gară, apoi la Varşovia, iar acolo să

începem o nouă viaţă, în taină faţă de ceilalţi, iar taina ar fi fost motivată de răpire.
Aşa că am depus un sărut pe obrazul ei şi i-am mărturisit sentimentele mele fierbinţi, apoi am. început să-i cer iertare că am răpit-o şi să-i explic că familia ei n-ar fi încuviinţat niciodată legătura ei cu mine, pentru că nu eram îndeajuns de bogat, că din prima clipă am nutrit afecţiune pentru ea şi am înţeles că

şi ea simte acelaşi lucru pentru mine.
— Altă soluţie nu aveam, îi spuneam, trebuia să te răpesc şi să fugim împreună.
La început s-a cam mirat, dar după un sfert de oră de declaraţii a început să se mai înveselească, să mă privească, pentru că şi eu o priveam şi să-şi împletească degetele. De ţăranii şi de anarhia de la conac uitase complet, i se părea că într-adevăr fusese răpită. Se simţea grozav de măgulită, fiindcă pînă acum nu făcea decît nişte lucruri de mînă, ori învăţa, ori stătea şi privea, ori se plictisea, ori se plimba, ori se uita pe fereastră, ori cînta la pian, ori lucra filantropic în instituţia *„Spolem"*[1], ori dădea examene la legumicultura, ori flirta şi dansa în sunetele muzicii, ori se ducea în staţiuni balneoclimaterice, ori făcea conversaţie şi privea pe geam în depărtare. Pînă acum pentru ea nu existase speranţa că se va găsi cineva care s-o posede. Şi iată, nu numai că s-a găsit, dar a şi răpit-o! Aşa că şi-a mobilizat toată capacitatea ei de a iubi şi m-a îndrăgit, pentru că şi eu am îndrăgit-o.
Intre timp, poponelul se ridica tot mai sus şi revărsa miliarde de raze scînteietoare asupra lumii care era imitaţia unei alte lumi, confecţionată din carton, vopsită în verde şi luminată de sus de raze dogoritoare. Am început să ne furişăm spre gară, mergînd pe drumuri lăturalnice, ocolind aşezările umane, iar drumul era lung - peste douăzeci de kilometri. Ea mergea şi eu mergeam, eu mergeam şi ea mergea şi tot aşa, susţinîndu-ne mersul, mergeam sub razele nemilosului, învăpăiatului, strălucitorului poponel infantil şi infantilizant. Cosaşii săreau. Greierii ţîrîiau în iarbă. Păsările se aşezau pe copaci sau zburau. La vederea vreunui om ne
„împreună" (lb. pol.), denumirea unei instituţii cooperatiste.

abăteam din drum sau ne ascundeam **în** tufişurile de pe margini. Zosia mă asigura însă că ea cunoaşte drumul, fiindcă îl făcuse de mii de ori cu trăsura sau cu droşca, sau cu brişcă, sau ca sania. Ne chinuia vipia. Din fericire, am reuşit să ne mai întremăm, pe ascuns, cu laptele supt de la o vacă ce păştea pe marginea drumului. Şi iar am mers. Şi în tot acest timp, din cauza declaraţiilor mele de dragoste, a trebuit să-i vorbesc de dragoste şi s-o slujesc, s-o ajut să treacă punţile aruncate peste pîrîiaşe, să alung muştele, s-o întreb de oboseală şi multe alte asemenea servicii şi amabilităţi. La rîndul ei, şi ea întreba, alunga şi făcea. Eram cumplit de obosit, ah, numai să ajung la Varşovia, să scap de Zosia şi să încep o altă viaţă. Voiam s-o folosesc doar ca pretext şi aparenţă, ca să mă pot îndepărta cu o relativă maturitate de grămada aceea de la conac şi să ajung la Varşovia, unde, după o vreme, aş putea să mă aranjez singur. Pînă una alta însă, trebuia să mă îngrijesc de ea şi, în general, să port această discuţie intimă, obişnuită între doi oameni care descoperă în ei plăceri, iar Zosia, cum spuneam, impresionată de sentimentele mele, devenea tot mai activă. Iar poponclul, incredibil de dogorîtor şi înălţat la miliarde kilometri cubi, pustia valea lumii.
Era o domnişoară de la ţară, educată de mama sa şi mătuşa mea, Hurlecka, pe numele ei de fată Lin, şi de slujitori. Pînă acum ori se pregătise şi studiase cîte ceva la Institutul de Horticultura şi la Cursurile de comerţ, ori făcea nişte dulceaţă, ori curăţa nişte coacăze, ori îşi cultiva mintea şi inima, ori mai şedea, ori lucra suplimentar la cîte un birou, ca personal ajutător, ori cînta puţin la pian, ori mai umbla şi spunea cîte ceva, dar în primul rînd aştepta şi iar aştepta, îl aştepta pe cel care avea să vină, s-o îndrăgească, s-o răpească. Era o mare specialistă în aşteptare, blîndă, pasivă, timidă şi de aceea suferea adeseori de dinţi, fiindcă se potrivea excelent pentru anticamera unui dentist, iar dinţii ei ştiau acest luciu. Prin urmare, acum, cînd în sfîrşit cel aşteptat şi-a făcut apariţia şi a răpit-o, cînd s-au ivit zorile acelei zile de sărbătoare, s-a pus şi ea pe o activitate intensă, a început să arate ce poate, să dea la iveală toate atuurile de care dispunea, veselindu-se, zîmbind şi sărind, dîndu-şi ochii peste cap, rîzînd cu toţi dinţii şi cu bucuria

vieţii, gesticulînd ori fredonînd o melodie, ca să-şi arate cultui a muzicală (căci cînta puţin la pian şi putea cînta Sonata lunii). **în** afară de asta îşi evidenţia şi îşi expunea părţile mai reuşite ale trupului, pe celelalte le ascundea. Iar eu trebuia s-o privesc, să mă uit, să **mă** prefac că mă captivează şi să captez totul în mine... Iar poponelul, ajuns sus de tot, domina lumea din înălţimile nesfîrsite ale albas-trului celest şi înflorea, se lumina, strălucea şi, dogorind, arzînd, pîrjolea iarba şi plantele. Iar Zosia, fiindcă ştia că în dragoste omul e fericit, era fericită şi ea şi se uita la mine cu o privire radioasă, luminoasă, iar eu trebuia să mă uit la fel. Şi şoptea:
— Atît aş vrea ca toţi oamenii să se simtă bine şi să fie fericiţi ca noi - dacă toţi vor fi buni, atunci toţi vor fi şi fericiţi.
Sau spunea:

— **Sîntem** tineri, ne iubim... Toată lumea e a noastră! Şi se lipea de mine, iar eu trebuia să mă lipesc de ea.
Şi convinsă că o iubesc, s-a deschis în faţa mea şi ăl început să mi se destăinuie şi să vorbească cu mine sincer]'! şi confidenţial, ceea ce nu mai făcuse niciodată cu nimeni. ' Fiindcă pînă acum se temuse straşnic de oameni şi fiind educată de mătuşa mea Hurlecka, pe numele ei de fată I in, pierdută undeva în învălmăşeala aceea, şi de sluji-torime, într-o **anumită** izolare aristocratică, nu se **destăinuise** nimănui de tea.nă să nu fie criticată şi judecată negativ şi era parcă nerezolvală, nedeterminată şi neorînduită în interiorul ei, necontrolată şi **nesigură** de impresia pe care o făcea. Avea neapărată nevoie de bunăvoinţă, nu putea fără bunăvoinţă, pul ea vorbi numai cu unul care de la început şi *a priori* o privea cu bunăvoinţă, cu căldură... Acum însă văzînd că eu o iubesc şi socotind că îşi cîştigase un adorator afectuos, *a priori* şi absolut, care primeşte tot ce spune ea cu dragoste, pentru că iubeşte, a început să se destăinuie şi să se exteriorizeze, îmi povestea necazurile şi bucuriile ei, gusturile şi plăcerile, pasiunile, iluziile şi dezamăgirile, fascinaţiile, sentimentele, amintirile şi toate amănuntele -da, găsise în cele din urmă pe unul care *iubea,* în faţa căruia se putea confesa fără teamă că va fi apostrofată, sigură că totul va fi primit fără apostrofări, cu dragoste, cu

căldură... Iar eu trebuia să confirm şi să primesc, să fiu încîntat...
Şi zicea: Omul trebuie să fie multilateral, trebuie să se desăvîrşească spiritual şi fizic, să fie întotdeauna frumos! Sînt pentru plenitudine umană. Seara îmi place să-mi lipesc fruntea de geam şi să închid ochii, atunci mă odihnesc. îmi place cinematograful, dar iubesc muzica. **Iar** eu trebuia să confirm. Şi mai ciripea că dimineaţa după ce se trezeşte trebuie să-şi frece năsucul, convinsă că năsucul ei nu poate să-mi fie indiferent, şi izbucnea în rîs, şi izbucneam şi eu. Pe urmă spunea cu tristeţe: Ştiu că sînt proastă. Ştiu că nu mă pricep la nimic. Ştiu că nu sînt frumoasă... Iar eu trebuia s-o contrazic. Iar ea ştia că n-o contrazic în numele realităţii şi al adevărului, ci numai pentru că o iubesc, şi de aceea primea contrazicerile mele cu plăcere, încîntată că găsise un adorator absolut ***a** priori,* care iubeşte, care e de acord, primeşte şi acceptă totul, totul cu bunăvoinţă, cu căldură...
•—- Ah, ce chinuri trebuia să îndur ca să salvez măcar /aparenţele maturităţii pe aceste cărări ce străbăteau miriştile, In timp ce acolo, în depărtare, gloata se rostogolea şi se mototolea cu boierii, iar sus, poponelul, suspendat, straşnic, nemilos, zenital, revărsa suliţele razelor sale, miliarde de săgeţi, ah, calda bunăvoinţă, simţirea ucigătoare, îndatoritoare, fascinaţia reciprocă, îndrăgirea... Ah, necuviinţa feme-iuştelor, atît de dornice de iubire, atît de însetate de acea armonizare erotică, atît de grăbite să devină obiect al fascinaţiei... Cum a îndrăznit, aşa moale, anostă, insipidă cum era, să accepte înflăcărarea mea, să primească cultul, să se bucure cu atîta lăcomie, cu atîta rapacitate de omagiul meu? Oare există undeva pe pămînt şi sub poponelul incandescent, arzător, ceva mai cumplit decît căldurica aceea feminină, decît adoraţia aceea intimă şi vinovată, decît lipirea aceea reciprocă?... Şi ce-i mai rău, ca să mă răsplătească şi să întregească sistemul reciproc de admiraţie, a început să mă admire şi ea pe mine - a început să mă descoasă plină de curiozitate şi pe îndelete, nu pentru că aş fi interesat-o cu adevărat, ci ca să se revanşeze - fiindcă ştia că dacă ea se interesează de^ mine, atunci cu atît mai mult mă voi interesa şi eu de ea. în felul acesta eram nevoit

să-i vorbesc despre mine, iar ea asculta cu căpşorul pe umărul meu şi arunca din cînd în cînd cîte o întrebare, aşa ca să sublinieze faptul că ascultă. La rîndu-i mă copleşea cu admiraţia ei, lipită de mine, îndrăgostită, că îi plac atît de mult, că din prima clipă am făcut impresie asupra ei, că iubeşte tot mai mult, că sînt atît de îndrăzneţ, de curajos...
— M-ai răpit, spunea încîntată de spusele ei. Nu oricine ar fi făcut-o. M-ai îndrăgit şi m-ai răpit, n-ai întrebat nimic, ci m-ai răpit, nu ţi-a fost frică de părinţi... îmi plac ochii tăi îndrăzneţi, neînfricaţi, agresivi...
Iar eu mă zvîrcoleam sub admiraţia ei ca sub biciuirea diavolului, în timp ce poponelul uriaş, infernal, înflorea şi săgeta din înălţimi ca un semn definitiv al universului, cheie a tuturor enigmelor, numitor comun al tuturor lucrurilor. Iat-o, lipită de mine mă modela şi mă mitologiza cu căldură, timid, neîndemînatic, aşa cum îi convenea ei, şi simţeam că-mi admiră stîngaci însuşirile şi calităţile, le caută şi le găseşte, le aprinde şi le înflăcărează... Mi-a luat mîna şi a început să mi-o mîngîie, aşa că i-am luat şi eu mîna şi i-am mîngîiat-o, în vreme ce poponelul infantil, infernal, atingea zenitul, punctul culminant, şi dogorea perpendicular în jos.
Suspendat în cel mai înalt punct al văzduhului, îşi azvîrlea razele aurii, argintii peste tot pămîntul şi

între toate orizonturile. Iar Zosia se lipea tot mai strîns de mine, se unea tot mai concret cu mine şi mă încorpora. îmi era somn. Nu mai puteam merge, nici asculta şi nici răspunde, şi totuşi trebuia să merg, să ascult şi să răspund. Treceam prin nişte lunci, iar în luncile acelea iarba era de un verde verde şi înverzea, era înţesată cu flori galbene de calcea-calului, iar florile erau timide, ascunse în iarbă, iar iarba era alunecoasă, umedă, cu rădăcinile în apă şi aburea fierbinte sub arşiţa neîndurătoare ce se abătea de sus. O mulţime de flori de ciuboţica-cucului apăruseră pe marginile cărării, dar florile erau gălbejite şi anemice. Pe povîrnişuri - multe anemone şi mulţi pepeni galbeni. în ochiurile de apă şi prin şanţurile umede - nuferi ofiliţi, străvezii, delicaţi, albicioşi, într-o totală toropeală şi într-o fierbinţeală ce dogorea şi aburea. Zosia continua să se lipească de mine şi să mi se destăinuie. Iar poponelul ţintea drept în lume. Copacii

piperniciţi păreau în esenţa lor bolnăvicioşi şi pufoşi, semănau mai degrabă cu nişte ciuperci şi erau atît de speriaţi, încît atunci cînd am atins unul, a plesnit numai-decît. O sumedenie de vrăbiuţe ciripind. Sus norişori rozalii, albicioşi şi albăstrii, croiţi parcă din muselină, sărăcăcioşi şi galeşi. Şi toate aveau contururi atît de vagi şi erau atît de şterse, de tăcute şi de sfioase, de aciuate în aşteptare, de nenăscute şi nedefinite, încît aici nimic nu era delimitat, izolat, ci toate lucrurile se legau între ele alcătuind o masă puhavă, albicioasă şi stinsă, tăcută. Nişte pîrîiaşe firave murmurau, inundau, se infiltrau şi se evaporau sau bolboroseau unde şi unde scoţînd bulbuci şi băşicuţe. Şi lumea aceasta se micşora, de parcă se strîngea şi se chircea si chircindu-se se încorda şi presa, se strîngea în jurul gîtului ca o zgardă ce sugrumă uşor. Iar sus, poponelul, absolut infantil, ameninţa cumplit lumea. Mi-am frecat fruntea.

— Ce locuri sînt astea?

Ra şi-a întors spre mine chipul obidit, firav, ostenit şi mi-a răspuns sfioasă şi duioasă, lipindu-se afectuos de umărul meu:

— *Sînt locurile mele.*

Simţeam un nod în gît. Aici m-a adus. Aşa, deci pentru ea era totuna... Mă apucase somnul, capul îmi atîrna, nu mai aveam puteri - ah, să mă desprind, să mă îndepărtez măcar la un pas, s-o împing la distantă de un braţ, s-o lovesc cu răutate, să-i spun ceva neplăcut, s-o zdrobesc - să fiu rău, ah, să fiu rău cu Zosia! Ah, să fiu rău cu Zosia! Trebuie, trebuie, îmi spuneam - somnoros, cu bărbia sprijinită în piept - trebuie să fiu rău cu Zosia! O, salvatoare, reconfortantă răutate, rece ca gheaţa! E şi timpul să fiu rău. Rău trebuie să fiu... Dar cum să fiu rău cu ea de vreme ce sînt bun, de vreme ce ea mă copleşeşte, mă pătrunde cu bunătatea ei, iar eu o pătrund cu a mea şi se lipeşte de mine, iar eu mă lipesc de ea... nici un ajutor! In luncile acestea, pe cîmpul acesta, în iarba timidă, nu sîntem decîţ noi doi - ea cu mine şi eu cu ea - şi nicăieri, nicăieri, nu-i nimeni care să mă salveze. Sînt singur cu Zosia, şi cu poponelul încremenit parcă la orizont într-o aşteptare absolută, scînteietor, infantil şi infantilizant, închis, cufundat, înviorat în sine şi zenital în culminanta încremenită...

Ah, unde-i al treilea! Ajutor, ajutor! O, vino la noi doi, omule al treilea, vino, izbăvire, arată-te, să mă agăţ de tine, mîntuieşte-mă! Să vină aici imediat, numaidecît *al treilea om,* străin, necunoscut, rece şi neînduplecat şi pur, îndepărtat şi neutru, să izbească cu înstrăinarea sa, asemenea valului mării, în locurile acestea cunoscute şi aburinde, să mă smulgă de lîngă Zosia... O. tu al treilea, vino si dă-mi puterea de a rezista, lasă-mă să prind puteri din puterile tale, vino, suflare înviorătoare, vino, forţă, desprinde-mă, împinge-mă şi îndepărtează-mâ! Dar Zosia se lipi şi mai tandru, şi mai cald, şi mai duios,

— Pe cine chemi, de ce strigi? Sîntem singuri...

Şi mi-a oferit mutra ei. Pe mine însă mă părăsiseră . puterile, visul copleşise realitatea şi n-am mai putut - a trebuit să sărut cu mutra mea mutra ei, fiindcă ea sărutase cu mutra ei mutra mea.

Iar acum veniţi, mutre! Nu, nu mă despart de voi, faţade străine şi necunoscute ale unor ţipi străini şi necunoscuţi care mă veţi citi, bun venit, bun venit, mănunchiuri ale părţilor de trup, abia acum să înceapă totul - veniţi, apropiaţi-vă de mine, începeţi-vă mototolirea, faceţi-mi o mutră nouă, să fiu iar nevoit să fug de voi în alţi oameni, şi să alerg, să alerg prin toată omenirea. Fiindcă de mutră nu poţi scăpa decît într-o altă mutră, iar de om nu te poţi feri decîţ în braţele altui om. Cît despre poponel, de el nu poţi scăpa niciodată. Urmăriţi-mă dacă vreţi. Eu alerg cu mutra-n palmă.

Asta-i tot. S-a terminat. Cine-a citit e un căscat!

W.G.

TABEL CRONOLOGIC

1904
1911 1915
1918 1922
-^4_augusf. Se naşte la Maroszyce, în voievodatul Kielce, Marian Witold Gombrowicz, fiul lui Jan Onufry Gombrowicz şi al Antoninei Gombrowicz, născută Kotkowska. (Familia Gombrowicz mai avea trei copii mai mari: Jerzy, Janusz si Rena.)
-Pentru a înlesni copiilor frecventarea şcolii, familia Gombrowicz se mută la_ Varşjovja pe strada Sluzewska 3.
-Witold Gombrowicz se înscrie la gimnaziul de filologie „Sf. Stanisraw Kostka" din Varşovia.
- 11 noiembrie. Polonia îşi redobîndeşte independenţa. -Gombrowicz îşi susţine examenul de maturitate.
1923--Se înscrie la Facultatea de drept a Universităţii din Varşovia.
1927 -octombrie. Gombrowicz absolvă studiile Facultăţii de drept.
1928 -Se înscrie la *Institut des Hautes Etudes Internationales,* pe care nu-1 frecventează şi nu susţine nici un examen. Se angajează secretar la un judecător de instrucţie.
1933 -Witold Gombrowicz publică la editura „Roj" din Varşovia primul său vojurn_jde_ povestiri, *Amintiri din perioada maturizării (Pamiejnik zokresu dojrzewania).*
1933 -decembrie. Moare Jan Gombrowicz, tatăl scriitorului.
193£-După moartea lui Jan Gombrowicz, familia se mută în strada Chocimska nr.35. Aici scrie piesa *Ivona, prinţesă*

de Burgund (Iwona, ksiqzniczka Burgunda) şi romanul *Ferdydurke.*
1937 - Editura „Roj" din Varşovia publică romanul lui Witold Gombrowicz *Ferdydurke,* cu ilustraţiile lui Bruno Schulz, unul dintre cei mai însemnaţi scriitori polonezi din perioada interbelică. Proza lui Bruno Schulz a apărut şi în limba română: *Manechinele.* Traducere şi cuvînt înainte de Ion Petrică, Univers, Bucureşti, 1976.
1938 - Revista „Skamander" publică piesa lui Witold Gombrowicz *Ivona, prinţesă de Burgund* care nu a atras însă atenţia teatrelor. Piesa a apărut şi în limba română: Witold Gombrowicz, *Jurnal, Teatru.* Selecţie, traducere şi postfaţă: Olga Zaicik. Prefaţă: Romul Mun-ţeanu, Univers, Bucureşti, 1988. Witold Gombrowicz întreprinde o călătorie la Roma.
1939 - „Kurier Czerwony" şi „Expres porany" publică fragmente din romanul neterminat *Posedaţii (Opejani).*
1939 - 1 septembrie. Germania atacă Polonia, dezlănţuind al doilea război mondial. Cu o lună înaintea declanşării războiului, Witold Gombrowicz pleacă în călătorie în Argentina, unde ajunge la 22 august 1939.
1939- 18 septembrie. StanisPaw Ignacy Witkiewicz se sinucide; Jerzy, fratele mai mare al lui Witold, se refugiază în România.
1945 - Gombrowicz începe să lucreze la Banco Polaco din Buenos Aires.
1947 - Apare la Buenos Aires versiunea spaniolă a romanului *Ferdydurke.* Traducerea a fost realizată de un grup de scriitori, cu participarea directă a autorului.
1951 - Revista de limbă polonă „Kultura" din Paris publică fragmente din noul roman al lui Witold Gombrowicz *Trans-Atlantic* (*Trans-Atlantyk).*

1953 - La Institutul de literatură din Paris apare volumul ***Trans-Atlantic.*** *Cununia (Trans-Atlantyk.* ***Slub).***
1954 - Witold Gombrowicz publică în „Kultura" fragmente din
1956 ***Jurnal*** *(Dziennik).*
1955 - Părăseşte postul de la Banco Polaco.
1957 - Apare la Cracovia, la Wydawnictwo Literackie, volumul *Bakakaj.* Se reeditează volumul *Amintiri din perioada maturizării* (1933), la care se adaugă povestirile Pe *scara de serviciu (Na kuchennych schodach), Şobolanul (Szczur) si Banchetul (Bankiet),* precum şi două fragmente din *Ferdydurke: Filidor-copil deghizat (Filidor dzieckiem podszyty)* şi *Filibert-copil deghizat (Filibert dzieckiem podszyty).* Alte trei povestiri **din** volumul de debut apar cu titlurile modificate. Institutul de literatură din Paris publică volumul I din *Jurnalul* (1953-1956) scriitorului. Gombrowicz se îmbolnăveşte de gripă asiatică. Crizele de astm, de care suferă şi alţi membri ai familiei, devin tot mai puternice.
1959 — 27 iulie. Moare, în vîrstă de 87 ani, Antonina Gombrowiczowa, mama scriitorului.
1960 - La Institutul de literatură din Paris apare romanul *Pornografie* .
1962 - Acelaşi institut publică volumul II din *Jurnal.* (1957-1961). ' .
1963 - aprilie. Fundaţia Ford îi oferă lui Witold Gombrowicz o

bursă de un an, la Berlin. (22 aprilie). Revine în • Europa după aproape 24 ani. La 16 mai ajunge la Berlin.
1964 - 2 februarie. Bolnav de gripă, este internat în spital,
unde rămîne doua luni. Foarte slăbit, părăseşte Berlinul în luna mai. Cîteva luni locuieşte la Royaumont, o cunoaşte pe Rita Labrosse, o tînără din Canada care studia literatura la Sorbona. Gombrowicz primeşte Premiul internaţional pentru literatură.

1965 - Apare la Institutul de literatură din Paris romanul
Cosmos.
1966 - Institutul de literatură publică, într-un singur opus,
vol.III din *Jurnal* (1961-1966) şi piesa *Opereta.*
1968 - Witold Gombrowicz se căsătoreşte cu Rita Labrosse.
Apare la editura Pierre Belfond din Paris volumul Witold Gombrowicz *Entretiens avec Dominique de Roux (Convorbiri cu Dominique de Roux).*
1969 - Institutul de literatură publică ediţia poloneză a *Con-*
vorbirilor... sub titlul: Dominique de Roux, *Convorbiri cu Gombrowicz.* Abia ediţia franceză din 1977 şi cea poloneză din 1990, cu titlul *Testament,* stabilesc că Witold Gombrowicz a redactat integral opera (cu întrebări şi răspunsuri)
A 969 - 26 iulie. La Vence, moare Witold Gombrowicz, unul dintre cei mai originali scriitori ai secolului al XX-lea.

I. P.

WITOLD GOMBROWICZ
ÎNTRE TEROAREA **FORMEI**
ŞI OBSESIA **DEVENIRII**

EXISTĂ SCRIITORI care îşi cîştigă cititorii încă de la prima carte, alţii trebuie ^ă lupte toată viaţa pentru a se impune. Scriitorul polonez Witold Gombrowicz aparţine celor din urmă.
Mai tînăr cu doi ani decît Nathalie Sarraute, mai vîrstnic cu un an decît Jean-Paul Sartre şi cu doi ani decît Samuel Beckett, el, îşi revendică, nu fără succes, titlul de precursor al antiromanului, al teatrului absurd şi al existenţialismului. I-a fost însă dat să scrie într-o limbă de circulaţie redusă şi să pătrundă în conştiinţa europeană cînd criticii literari îi dimensionau personalitatea prin trimiteri la modele ulterioare lui.
Witold Gombrowicz s-a născut la 4 august 1904, în Maloszyce, o localitate din voievodatul Kieîce. Familia lui, cu vechi tradiţii nobiliare, aşezată de cîteva secole nu departe de Vilnius, a trebuit să părăsească Lituania îa urma confiscări] averii sub acuzaţia de a fi participai la "Insurecţia antiţaristă din
1863. :,
■ Tatăl'scriitorului, Jan Gombrowicz, un bărbat frumos, echilibrat, cu paginaţie moderată, se căsătoreşte cu Antonina, fiica lui Ignacy Kotkowski, moşier şi industriaş, în al cărui arbore genealogic figurează şi o descendentă a regelui Stanislaw Leszczyrîski, adăpostit o vreme la Iaşi de Alexandru Mavrocordat. Din această căsătorie au rezultat patru copii (trei băieţi şi o fală), ultimul născut primind două nume de botez: Marian şi Witold.
_ Poate că pentru orice alt copil viaţa petrecută pînă la vîrsta de şapte ani în conacul părintesc, apoi la Varşovia, cu reveniri în timpul vacanţelor la Maloszyce, ar fi însemnat o existenţă obişnuită; pentru prîslea familiei Gombrowicz însă avea să constituie suportul germinativ al tuturor operelor sale literare.
Crescut, deci, în conacul unei familii situate undeva între sat şi oraş, între agricultură şi industrie, între sferele înalte şi cele mijlocii, într-o instituţie anacronică si în bună parte compromisă, Witold Gombrowicz înregistrează toate disonanţele din interiorul familiei şi pe cele dintre familie si slujitori.

O anumită ambiguitate sexuală întreţinută de mama sa, care îl îmbrăca în rochiţe şi-1 purta cu părul lung, îl determină să-i reproşeze tatălui căsătoria nereuşită cu exponenta unei familii în care mariajele se încheiau, de regulă, între veri şi verişoare, iar bolile psihice nu erau o raritate. Mama reprezintă, deci, unul dintre punctele nevralgice în copilăria şi adolescenţa lui Witold Gombrowicz. Femeie „vioaie, sensibilă, înzestrată cu imaginaţie", ea îşi construieşte, prin reprezentarea fiului cel mic, un personaj diametral opus celui real. Se credea echilibrată şi lucidă, în timp ce era o impulsivă, exaltată şi naivă. „Eu sînt artist după mamă", va spune Gombrowicz, „iar după tată sînt lucid, calm, stăpînit". „Ea m-a împins în absurdul care a devenit mai tîrziu unul dintre cele mai importante elemente ale artei mele". Micile răutăţi devin provocări pentru a se transforma într-un adevărat război declarat de copil mamei. în felul acesta, viitorul scriitor descoperă de timpuriu „jocul" absurd, în care mama e atrasă cu uşurinţă. E suficient să facă o observaţie pentru ca Witold să o contrazică, fie şi împotriva evidenţei, exersîndu-se în tainele farsei absurde.
Mama nu era însă singurul motiv al incompatibilităţii lui Witold cu lumea înconjurătoare. Instituţia moşierească anacronică, grotescă, stupidă, osificată în tradiţiile, convenienţele şi stereotipiile sale acţionează coercitiv în relaţiile interumane. Tînărului Gombrowicz îi place să se considere şi să se ştie apar-ţinînd sferelor aristocrate,

superioare, creatoare de mituri, dar este irezistibil atras de lumea inferioară. Aparţine primelor, dar urăşte salonul, este atras de cele din urmă şi adoră bucătăria, grajdurile, argaţii, slujnicele... Pe nesimţite este stăpînit de cultul antinomiilor: realitate - irealitate, superioritate - inferioritate, stăpîn - slugă, la care se vor adăuga altele. Imaginea care îl va urmări va fi aceea a discuţiei dintre fratele său Janusz, îmbrăcat în palton şi sub umbrelă, cu un argat stînd în ploaia şfichiui-toare, fără surtuc şi fără căciulă.

Prins între cele două „sfere", Gombrowicz încearcă să-şi găsească propria identitate. La cincisprezece ani citeşte *Critica raţiunii pure* a lui Kant, dar şi opera lui Schopenhauer, Nietzsche, Shakespeare, Goethe, Mohtaigne, Pascal, Rabelais, căutînd să le descifreze stilul gîndirii şi al simţirii, independenţa, libertatea, sinceritatea şi poate măiestria. (E căutarea febrilă a adolescentului dintr-o „familie bună", firav, uşor bolnăvicios, neîndemînatec, agresat de colegii mai vîrstnici şi tocmai de aceea provocator şi ironic, timid şi avid'de aventuri erotice,

atras de periferia varşoviană, de forţa primară şi de simplitatea „sferelor inferioare". Apar simptomele obsesiei anormalităţii. De fapt „nu se simţea anormal" ci „era convins" că e normal, ca o „oaie bolnavă" rătăcită de turmă. Timiditatea îl împiedica să facă destăinuiri, aşa că îşi încredinţează frămîntările hîrtiei. începe să scrie pe la şaisprezece ani, dar fără satisfacţii. Studiază dreptul la Varşovia, apoi se înscrie la Institutul de înalte studii internaţionale din Paris, o face însă fără entuziasm, iar perioada franceză îi rămîne înceţoşată în amintire. Doar sudul cu lumina sa incandescentă pare să fi lăsat urme în natura lui septentrională.

întors în tară, îşi începe practica în magistiatură şi tot atunci reia şi scrisul. în viaţă era „confuz, anost, dezarmat, expus anarhiei, rătăcit", pe hîrtie însă se voia „strălucit, amuzant, triumfător... dar, în primul rînd, pur. Purificat."

Cele şapte povestiri care alcătuiesc volumul lui de debut *Amintiri din perioada maturizării (Pamiqtnik z okresu dojrzewa-nia,* 1933) trebuiau să fie „scînteietoare jocuri ale imaginaţiei, inventivităţii, umorului şi ironiei", expresie a capacităţii scriitorului de a turna în structuri purificatoare, în forme divine, pînă şi cele mai monstruoase realităţi, cu condiţia să le ştie mînui. Tentativa impunea modificarea relaţiei între cauză şi efect, renunţarea la clasica „logică a lucrurilor". Dacă acest demers este acceptat, să zicem, în vis, de ce nu ar fi acceptat şi în realitate. Raporturile intcrumane sînt, se ştie, convenţii şi, prin urmare, ţot atît de artificiale ca şi cele ce par, în asemenea condiţii, anormale. Astfel, un tînăr şi firav meloman este ridiculizat în public de impunătorul şi strălucitul avocat Kraykowski şi în loc să-1 urască, cel umilit îl copleşeşte cu admiraţia sa transformîndu-şi opresorul în victimă *(Dansatorul avocatului Kraykowski);* alt tînăr, dintr-o familie polono-evreiască, nu-şi poate depăşi complexele alimentate de prejudecăţile rasiale *(Scurt jurnal al lui Czarniecki);* un judecător vizitează familia unui prieten decedat, creează o situaţie artificială determinîndu-1 pe fiul răposatului să recunoască un paricid pe care nu-1 săvîrşise *(Crimă cu premeditare);* oaspeţii contesei Kothibaj consumă la un prînz vegetarian - conopidă, în timp ce dispariţia unui copil, pe nume Bartek Conopidă, pune sub semnul întrebării caracterul vegetarian al ospăţului *(Ospăţ la contesa Kothibaj);* doi tineri - Alicja şi Pawer - devin victime ale propriei castităţi *(Castitate);* în celelalte două povestiri *(Cu cinci*

minute înainte de a adormi si *întîmplări pe bricul Banbuiy)* exteriorizarea propriilor complexe erodează subconştientul personajelor.

Reacţia criticii a fost descumpănitoaie. Imposibilităţii de plasare a prozei lui Gombrowicz în topografia literară a vremii i se adăugau aprecieri cuprinse între tonul binevoitor al lui T. Sinko, L. Piwinski sau T. Breza şi rezervele lui P. Hulka-Laskowski, dar mai ales ale lui J. Kaden-Bandrowski, care socotea imature *Amintirile din perioada maturizării.* I s-au găsit precursori în E.T.A. Hoffmann, E.A. Poe, A. Roussel, W. Blake. în peisajul destul de sumbru al criticii, o recenzie, intitulată *Atitudinea unor noi autori. Choi'omanski, Gombrowicz, Rudnicki,* salută cu entuziasm apariţia volumului : „Această excelentă carte, scrisă cu talent remarcabil şi foarte original, este în acelaşi timp şi foarte profundă şi foarte plată. Ne uimeşte faptul că autorul coboară atît de adînc în sufletul uman doar pentru a se distra. Fiindcă în zadar am căutat, în *Amintiri din perioada maturizării,* vreo atitudine etică sau filosofică a autorului - nu e decît atitudinea unui spectator amuzat de bizareria existenţei". Autorul recenziei nu era însă nimeni altul decît Gombrowicz, care semna G.K., iniţialele cumnatului său Gustav Kotkowski. Faptul nu trebuie să ne mire, pentru că Gombrowicz s-a străduit toată viaţa să-şi măsoare creaţia doar cu propriile sale intenţii, devenind cel mai avizat gombrowiczolog.

Acest dublu debut, deşi tîrziu - pentru că se producea la treizeci de ani - face din. Gombrowicz o persoană publică deosebit de controversată.tPe de o parte îi conferă un anumit prestigiu în cercurile avangardei artistice şi imaginea unui „excentric" pozeur, pe de altă parte autorul însuşi încerca să

impună celor din jur propria viziune despre sine. Avînd independenţa materială asigurată, frecventează cafenelele artistice „Ziemianska" şi „Zodiak", aşezîndu-se mereu la aceeaşi masă. Lipsea doar în zilele de joi, cînd participa la întîlnirile din casa lui Tadeusz Dohîga-Mostowicz, autorul romanului *Vraciul,* deosebit de popular în acea vreme. Dacă la aceste întîlniri societatea aleasă pe care o frecventa îi impunea, la cafenea îi plăcea să-şi domine comesenii, în general tineri debutanţi, regizînd discuţii, creînd conflicte. Regizarea devine pentru Gombrowicz un mod de exprimare, de apariţie în public, în scopul contracarării tendinţelor publicului de a anihila orice aspiraţie a individului spre autenticitate. Din acest joc şi din

refuzul de a accepta convenţiile ia naştere chiar o piesă, o tragi-farsă intitulată *Ivona, prinţesă de* ***Burgund*** , scrisă între anii 1934-1935 şi publicată în 1938, dar care n-a atras atenţia i teatrelor decît după război.
Intriga piesei este foarte simplă: Prinţul Filip al Burgundiei se logodeşte cu Ivona, o fată simplă, tăcută, urîtă, plicticoasă -o momîie - pentru a înfrunta prejudecăţile care-i impuneau să iubească o fată frumoasă şi de rangul său. Introdusă la curte, momîia, care nu rosteşte decît opt replici, acţionează distructiv prin simpla sa prezenţă. Cînd Filip vrea să scape de ea, întorcînd totul în glumă, constată că nu se mai poate, fiindcă e „molipsit" şi numai eliminarea Ivonei restabileşte ordinea.
O revoltă a prinţului împotriva propriei condiţii de privilegiat l-ar fi menţinut pe Gombrowicz într-o zonă a banalului, pe cînd coerciţiunea pe care Filip şi-o impune, de a iubi o slută care-i repugnă, proiectează piesa direct pe scena teatrului absurd, într-o vreme cînd acesta nu exista decît, poate, tot în Polonia, la Stanislaw Ignacy Witkiewicz.
Imaginea tînărului boem, extravagant, cinic, care mai stăruie în paginile exegezelor este, fără îndoială, una contrafăcută, cultivată însă chiar de scriitor; dincolo de ea conturîndu-se alta, mai apropiată de cea a unui creator care a putut zămisli o operă şi aspiră să atingă unicitatea. într-o casă de pe strada Chocimska 35 din Varşovia, trei „nebuni" magnifici discută despre artă. Cel mai vîrstnic (n.1885), Stanishiw Ignacy Witkiewicz (Witkacy), un „nebun disperat", susţine zgomotos dreptul la afirmare al Formei Pure în teatru, prin care omul poate trăi „miracolul existentei", taina metafizică; al doilea, Bruno Schulz (n.1892), „nebun pînă la uitarea de sine", conturează formele scînteietoare ale unor lumi mirifice şi Witold Gombrowicz, „nebun rebel", pornit să spargă orice formă pentru a ajunge la „Eul" creatorului, adică la „singura realitate" care trebuia să-1 preocupe.
Experienţa *Amintilor din perioada maturizării,* care în concepţia autorului erau total rupte de realitatea înconjurătoare, o celebrare a nonsensului, 1-a convins pe Gombrowicz că imaginea pe care şi-o formează cititorul despre scriitor nu coincide cu cea a scriitorului despre sine, ci este rezultatul interpretării
Titlul piesei subliniază si el poetica în care a fost scrisă. *Iwona, ksiqzniczka Burgunda* nu înseamnă *Ivona, principesa Burgundiei,* asa cum a apărut în limba romană, ci *Ivona. prinţesă de Burgund,* adică prinţesă a popularului vin de Bourgogne.

operei artistice în spiritul tradiţiilor istorico-literare. Refuzul de a se lăsa catalogat, înghesuit în forme prestabilite îl determină să se dedice fără rezerve apărării propriei personalităţi, iar romanul *Ferdydurke,* scris în anii 1935-36 şi publicat în 1937, trebuia să fie mijlocul cel mai eficient. Din păcate, lucrurile nu au stat deloc aşa. Dacă în cazul *Amintirilor din perioada maturizării,* critica literară şi-a greşit ţinta, provocînd războiul autorului împotriva „ţaţelor culturale", de data aceasta *Ferdydurke* a nimerit chiar în mijlocul conflictelor literare, amplificîndu-le, dar nu întotdeauna în favoarea operei lui Gombrowicz. Criticul Kazimierz Czachowski comenta puţin iritat acest eveniment: „în jurul acestei cărţi ^i al autorului ei s-a creat o atmosferă de admiraţie idolatră. în interpretarea adoratorilor săi Gombrowicz a devenit geniu, iar *Ferdydurke* buricul lumii literare varşo-viene". în realitate, puţini au fost criticii care s-au lansat în aprecieri elogioase, poate doar Bruno Schulz şi Leon Chwistwek, cei mai mulţi primind romanul ca pe ceva ce iese din cadrul literaturii, plasîndu-se într-un context istorico-social în care estetica tragifarsei devine inoperantă. în felul acesta, disputa dintre Gombrowicz şi critic;i literară a rămas deschisă, întreruptă doar de izbucnirea războiului şi de tragediile lui. Dintre cei trei mari rebeli ai literaturii polone interbelice doar Gombrowicz a supravieţuit catastrofei. Stanisraw Ignacy Witkiewicz s-a sinucis la 18 septembrie 1939, a doua zi după aplicarea planului Molotov-Ribentrop şi trecerea guvernului polonez în România, Bruno Schulz a fost împuşcat în plină stradă, la 19 noiembrie 1942, înainte de a putea părăsi ghetoul din Drohobîci, parcă anume pentru a dovedi că absurdul realităţii depăşeşte cu mult pe cel din operele lor. Witold Gombrowicz a avut, se pare, intuiţia urgiei ce avea să se dezlănţuie şi cu o lună înainte de agresiunea germană asupra Poloniei şi-a părăsit pentru totdeauna patria, stabilindu-se pentru aproape douăzeci şi patru de ani în Argentina. Departe de ţară, de frămîntările polonezilor de-acasă şi în emigraţie, Gombrowicz duce o viaţă instabilă, trăind din ajutoare oferite de conaţionalii săi, de legaţia poloneză din Buenos Aires şi din onorariile de pe rarele foiletoane, semnate cu pseudonim, publicate în ziarele locale. O anumită stabilitate (100 de dolari pe lună), îi conferea postul de secretar la Banco Polaco, pe care îl deţine între 1947-1955. Refuză să adere la vreo mişcare politică, socială sau artistică. Franţa, deşi putea constitui o trambulină pentru lansarea unui nou scriitor, nu-1 atrage, pentru că ar însemna să

devină sclavul unui alt model cultural, şi nici Argentina, pentru că idolul ei, Jorge Luis Borges, este livresc. Cum nu s-a înrolat în nici o formaţiune militară poloneză, după război suportă atacuri din toate părţile şi din nou se simte obligat, de data aceasta, să-şi apere^ nu numai personalitatea artistică, ci şi atitudinea civică. începutul avea să-1 facă, încă o dată, *Ferydurke,* prin versiunea spaniolă apărută la Buenos Aires, în 1947. îi revine plăcerea de a scrie şi drept urmare îi apar la Paris, la Institutul de literatură, romanele *Trans-Atlantic, Pornografie* (1960), *Cosmos* (1965), piesele de teatru *Cununia* (1959), *Opereta* (1966), trei volume din *Jurnal,* scris pe parcursul a paisprezece ani (1953-1966), care începe să fie publicat şi în ţară. Traducerile în limbi străine apar tot mai aproape în timp de ediţiile poloneze. Este evident că Witold Gombrowicz a cucerit Europa, via Paris, înainte de a se fi împăcat cu gîndul că şi el e muritor. Singurul deznodămînt pe care nu 1-a mai regizat s-a produs la 26 iulie 1969, la Vence, pe Coasta de Azur.

După cincisprezece ani de tăcere editorială, apariţia, în 1953, a volumului ce cuprindea *Trans-Atlantic* şi *Cununia* însemna un al doilea debut pentru Witold Gombrowicz. Nu era însă un debut obişnuit pentru că venea însoţit de fragmente de *Jurnal,* publicate de „Kultura" pariziană, care propuneau o viziune cu totul personală asupra culturii.

începutul *Jurnalului* - cu acea surpinzătoare repetare:

Luni

Eu.

Marţi

Eu

Miercuri

Eu.

... etc.

indică nu atît exacerbarea egotismului, cît faptul că problema principală a *Jurnalului* este Gombrowicz, în multiplele sale ipostaze, dar, în primul rînd, aceea de apărător al propriei creaţii, identităţi, valori în raport cu atîtea altele. *Jurnalul* are, prin urmare, şi un rol justificator menit să înlesnească cititorului interpretarea extensivă a operei şi nu una restrictivă, cum s-a întîmplat în cazul romanului *Ferydurke.* Cei mai mulţi critici s-au oprit la nivelul confruntării problematicii romanului cu realităţile socio-culturale din Polonia interbelică. Pentru Gombrowicz însă un sistem educaţional închistat, o familie modernă care cultivă relaţii artificiale, sau un conac în care boierul

-258 -

îşi „consolidează" poziţia socială pe obrajii slujitorilor nu reprezintă decît pretexte care-i permit să afirme dreptul individului, al artistului la exprimarea propriei viziuni asupra lumii, la autenticitate.

' In concepţia lui Gombrowicz omul este supus unei permanente presiuni din partea semenilor săi, individul este mereu „creat" de ceilalţi indivizi, iar scriitorul este mereu interpretat de cititor prin prisma „formelor" constituite în colectvităţile umane de-a lungul existentei lor. Pînă şi conştiinţa individuală este tot o „formă" de constrîngere din partea colectivităţii, pentru că ea se naşte între oameni şi nu în om. Revolta scriitorului are, deci, ca obiect „forma", nu în sens aristotelic, ca atribut al tuturor lucrurilor, ci ca „mod de a fi, de a simţi, de a gîndi, de a vorbi, de a acţiona", mod care impune exteriorizarea doar a lucrurilor acceptate deja, aşteptate, „mature", restul, cele foarte personale, adică „imature", rămînînd condamnate la tăcere. De aici rezultă tragismul luptei scriitorului împotriva deformării personalităţii sale,.împotriva înghesuirii sale în patul lui Procust. Creatorului nu-i rămîne altceva de făcut decît să-şi dispute prioritatea cu modelele cunoscute şi canonizate pe un teritoriu care se cere de fiecare dată recucerit. Altfel ar fi mereu surprins, ca personajul lui Mircea Eliade din *Romanul adolescentului miop* la citirea cunoscutei opere *Un om sffrşit* de Giovanni Papini „că altcineva cuvîntase lumii" ceea ce voia el să cuvînteze.

Gombrowicz consideră că scriitorul este „intimidat" de spiritualitatea poloneză, de miturile ei. Şi nu e singurul care simte această povară. în perioada interbelică, după 123 ani de absenţă a statului polonez de pe harta Europei, redobîndirea independenţei în 1918 impunea crearea unui nou model cultural, eliberat de cultul marilor simboluri naţionale, încetăţenite de literatura romantică, adeseori însă inaccesibile restului lumii. Jan Lechon, de pildă, reprezentant de seamă al grupării „Skamander", exprima clar acest deziderat: „Primăvara, primăvara vreau s-o văd, nu Polonia".

Din păcate, sistemul de instrucţie colectivă din scoli poate duce uşor la aplatizarea spiritelor, la depersonalizarea tinerilor. Creaţia lui Mickiewicz şi Srowacki, simboluri ale libertăţii spirituale poloneze, este oferită în clişee lipsite de semnificaţie: „De ce îl admirăm pe Srowacki? Pentru că mare poet a fost ". Descrierea unui act fiziologic într-o operă clasică, aşa ca *De bello gallico,* tinde să se substituie realităţii ruşinîndu-i şi descu-rajîndu-i pe elevii care se cer afară în acelaşi scop. Instruirea în

-259-

masă capătă forme bizare. La periferia oraşului, într-o atmosferă de serbare cîmpenească, birjarii interpretează cîntece bisericeşti, instructorii îi învaţă pe oameni „cum să-1 iubească pe Kosciuszko", un grup de fete de la tară descoperă frumuseţea apusului de soare etcJDeşi Gombrowicz nu agreează declaraţiile politice, în *Jurnalul* lui găsim o observaţie cu valoare de premoniţie, făcută în anul 1953: „Cea mai mare dezamăgire pe care o va trăi

omenirea în cel mai apropiat viitor va fi falimentul filozofiei colectiviste, care, abordînd individul ca funcţie a masei, îl subordonează, în realitatea abstracţiilor".
Fireşte, Gombrowicz nu neagă valorile culturilor naţionale şi universale, ba chiar recunoaşte că în *Cununia* e ceva din *Hamlet* şi din *Faust,* iar în *Trans-Atlantic* ceva din *Pan Tadeusz.* El respinge transformarea capodoperelor în tipare, în canoane, fiindcă Mickiewicz este un poet superb, dar „cu concepţii şi orizonturi de copil evlavios", iar Sienkiewicz, acest scriitor uriaş, nu a reflectat realitatea, ci „s-a pus în slujba fanteziei colective".
Pentru a fi ei înşişi, scriitorii aveau de ales între două căi: să se mărginească la spaţiul polonez, dar s-ar condamna benevol la un rol minor, sau să aspire la europenitate, dar şi în acest caz ar fi condamnaţi tot la un rol minor, fiindcă această europenitate este secundară, ea neputînd decît să se străduiască să egaleze Europa, s-o repete.
Gombrowicz trăieşte, ca şi Cioran, complexul scriitorilor aparţinînd unor „culturi minore", pe care le descoperă în spaţiile de interferenţă. Astfel, Polonia, la care, adaugă şi alte ţări, printre care şi România, aparţine unui spaţiu în care Orientul şi Occidentul se epuizează reciproc şi în care nimic din ceea ce începe nu se desăvîrşeşte, totul fiind condamnat să aibă aspect de tranzit. De aceea, probabil că „niciodată nu a existat un scriitor de mîna a doua atît de remarcabil" ca Sienkiewicz, osîndit totuşi să rămînă „un Homer de categoria a doua, un Dumas-Tatăl clasa întîi".
Mn încercările sale de a ieşi de sub presiunea modelelor, GomBrowicz descoperă o constantă universală: FORMA. Ea împiedică omul să se exprime pe sine, prin urmare ea trebuie învinsă pentru a elibera „eul" scriitorului, singurul element autentic ce-i poate oferi personalitate. Odată dihotomia existenţială, Formă - Autenticitate, stabilită, şirul categoriilor antinomice poate continua: normalitate - anormalitate, maturitate - imaturitate, bătrîneţe - tinereţe, superioritate - inferioritate etc.
- 260 -
Fiecare dintre aceste perechi de noţiuni le-ar putea genera pe celelalte, Gombrowicz precizează însă că „Omul se situează între Dumnezeu şi Tînăr", cu alte cuvinte are două idealuri: divinitatea şi tinereţea. Pe de o parte vrea să fie perfect, atotputernic, nemuritor, pe de altă parte vrea să fie proaspăt, înfloritor, viguros. Omul aspiră la perfecţiune, dar se teme de ea, pentru că îl apropie de moarte, respinge imperfecţiunea, dar este atras de ea pentru că înseamnă viaţă, înseamnă tinereţe, înseamnă frumuseţe.
întoarcerea spre tinereţe nu este totuna cu infantilizarea, cu „împoponarea". Prima, neconvenţională, anarhică, urmăreşte spargerea formelor, este creatoare, a doua - nivelatoare, încorporează individul într-o masă uşor de manevraţT]
Negarea formelor, a structurilor închistate^ adevărate temniţe pentru individ, se realizează prin compromiterea lor şi abandonarea în haos, unde grotescul devine atotputernic. Cele trei părţi din *Ferdydurke* (titlul nu înseamnă nimic în limba polonă) sfîrşesc în încăierări generale, *Opereta* se încheie cu o revoluţie, iar în *Trans-Atlantic* se bat şi lucrurile. Destrucţia se extinde şi asupra structurilor narative. Triunghiul clasic de potenţare a dramatismului: opresor - victimă - mediu este şi el ridiculizat. Cînd Jozio este luat cu forţa din casă şi dus la şcoală, „afară casele stăteau, iar oamenii umblau", iar în timpul confruntărilor dintre cele două tabere ale elevilor stejarul din curtea şcolii „se întoarse cu spatele", iar bătrînul portar „zîmbi pe sub mustaţă şi se îndepărtă"
Gombrowicz recunoaşte că el **şi-a** propus „slăbirea formelor" şi nu crearea altora noi. Se declară adeptul curentelor contestatare cîtă vreme acestea nu se afirmă pozitiv, nu încep să creeze alte norme. Observaţia este importantă, pentru că în nici una din operele lui procesul „devenirii" nu se finalizează. Visul lui Henryk din *Cununia,* în care circiuma se preface într-un palat regal (cîrciuma şi conacul sau palatul sînt spatiile preferate ale lui Gombrowicz), nu se transformă în realitate. Dilema naratorului din *Trans-Atlantic,* nevoit să decidă soarta unui tînăr polonez - dacă să-1 redea tatălui său, pentru a rămîne credincios tradiţiilor şi vechilor forme, sau să-1 arunce în braţele milionarului Gonzales, pentru a se crea pe sine - sfîrşeşte într-un rîs general. Planurile lui Witold şi Fryderyk din *Pornografie* de a cupla doi tineri care nu sînt atraşi unul de altul sfîrşesc şi ele printr-un eşec. Nici revolta lui Witold din *Cosmos* nu reuşeşte
-261 -
să organizeze universul supus presiunii haotice a realităţii, iar *Opereta* proclamă falimentul tuturor ideologiilor.
Witold Gombrowicz este, în primul rînd, un „demolator", chiar dacă afirmă că literatura lui se bazează pe modele clasice, sau poate tocmai de aceea. Se slujeşte de formele clasice, pentru că cititorul s-a obişnuit cu ele, dar se plasează în afara lor. La el forma este o parodie a formei. *Ferdydurkc* „este pe undeva o parodie a povestirii filozofice în stil voltairian", spune scriitorul. Dincolo de afirmaţiile sale, Witold Gombrowicz ne propune însă o literatură a formelor deschise la care, probabil, va trebui să ne

CUPRINS

întoarcem încă multă vreme de acum încolo.
ION PETRICĂ

*** r/f fl«(« «,**

Capitolul I ,
RĂPIREA.. 5

Capitolul II ÎNTEMNIŢAREA ŞI CONTINUAREA MĂRUNŢIRIL... 22
Capitolul III SURPRINDEREA ŞI CONTINUAREA MOTOTOLIRII.. 47
Capitolul IV Prefaţa la FILIDOR - COPIL DEGHIZAT........................ 64
Capitolul V FILIDOR - COPIL DEGHIZAT.. o.
Capitolul VI
SEDUCŢIA ŞI CONTINUAREA CUFUNDĂRII ÎN TINEREŢE... 94
Capitolul VII DRAGOSTEA... 107
Capitolul VIII COMPOTUL... 118
Capitolul IX
SPIONAREA ŞI CONTINUAREA ADÎNCIRII ÎN MODERNITATE.. 132
Capitolul X BUCURAŢI-VĂ, PULPE, ŞI ALTĂ SURPRINDERE...... 150
Capitolul XI Prefaţă la FILIBERT - COPIL DEGHIZAT..................... 172
Capitolul XII FILIBERT - COPIL DEGHIZAT....................................... 177
Capitolul XIII ARGATUL, SAU ALTĂ SURPRINDERE......................... 180
Capitolul XIV BUCURĂ-TE, MUTRĂ ŞI ALTĂ SURPRINDERE.......... 209
TABEL CRONOLOGIC.. 248
WITOLD GOMBROWICZ ÎNTRE TEROAREA FORMEI
ŞI OBSESIA DEVENIRII... 252

ÎN ATENŢIA librarilor şi vînzătorilor cu amănuntul
Contravaloarea timbrului literar imprimată pe cărţile Editurii UNIVERS
l^m^U n^C0 T^l UniUnii Scriitori^ din România nr. 45101032, deschis la BCR, Filiala Sector 1, Bucureşti.
.
i2 *4* MAV
13. MAR. 2006
îl Mi Ml
3 \ *W** 2005
fji;

Tehnoredactor: ELENA DINULESCU
Bun de tipar: 22 noiembrie 1995 Coli de tipar: 16,5
Tehnoredactare computerizată
„UNIVERS INFORMATIC"
Tipărit la
Atelierele Tipografice METROPOL

ai literaturii moderne

editura univers

„ Pentru mine, Gombrowicz e un scriitor comparabil cu Joyce sau cu germanul Doblin, care au deschis căi noi prozei, distanţîndu-se de romanul psihologic sau de naturalism."

Giinter GRASS

„ Printre scriitorii contemporani, îl plasez alături de Samuel Beckett, Malcolm LowrysauThomas Bernhard. Deoarece conţine o doză mare de umor, opera sa este accesibilă şi marelui public. Printre capodoperele lui se numără, fără îndoială, *Ferdydurke."*

Maurice NADEAU

ferdydurke

Literatura modernă
are de mult *clasicii ei.*
Editura UNIVERS
îşi propune să vi-î reamintească
acum, cînd finele
veacului şi al mileniului
se apropie vertiginos.

Lei 4900 + 100 TL = 5000